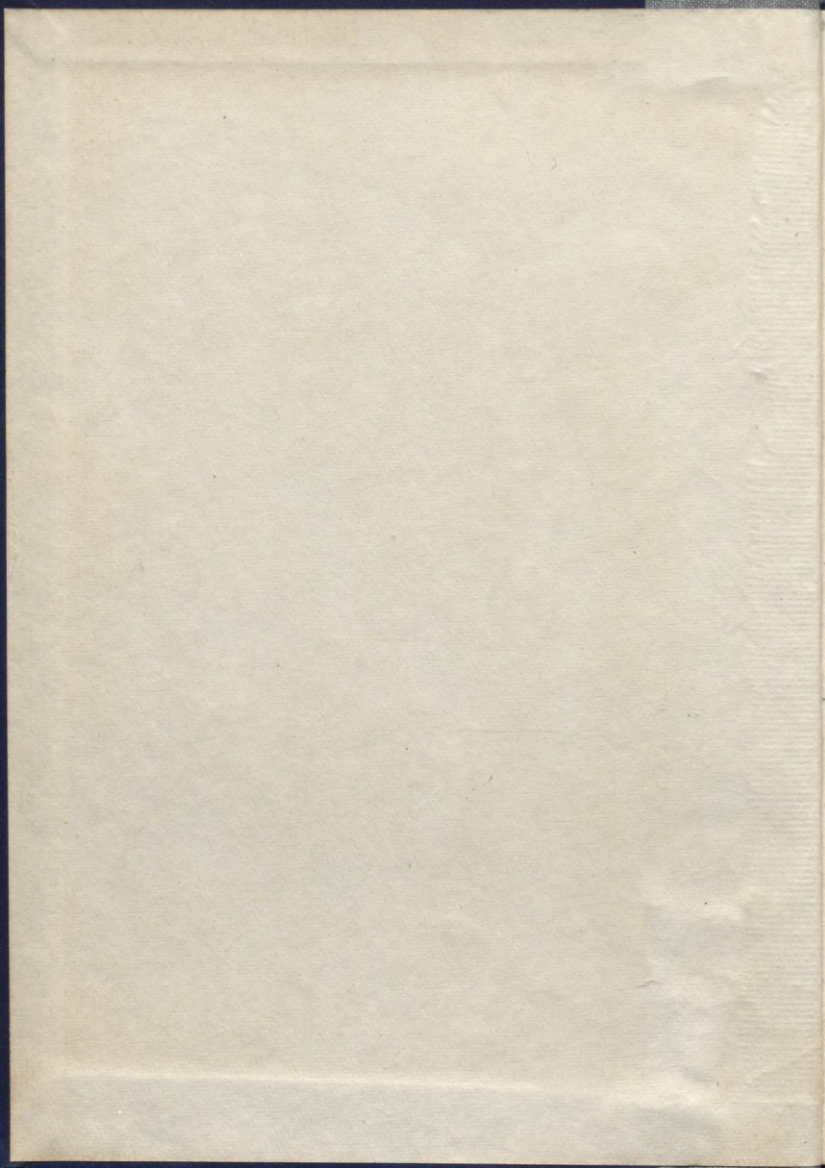
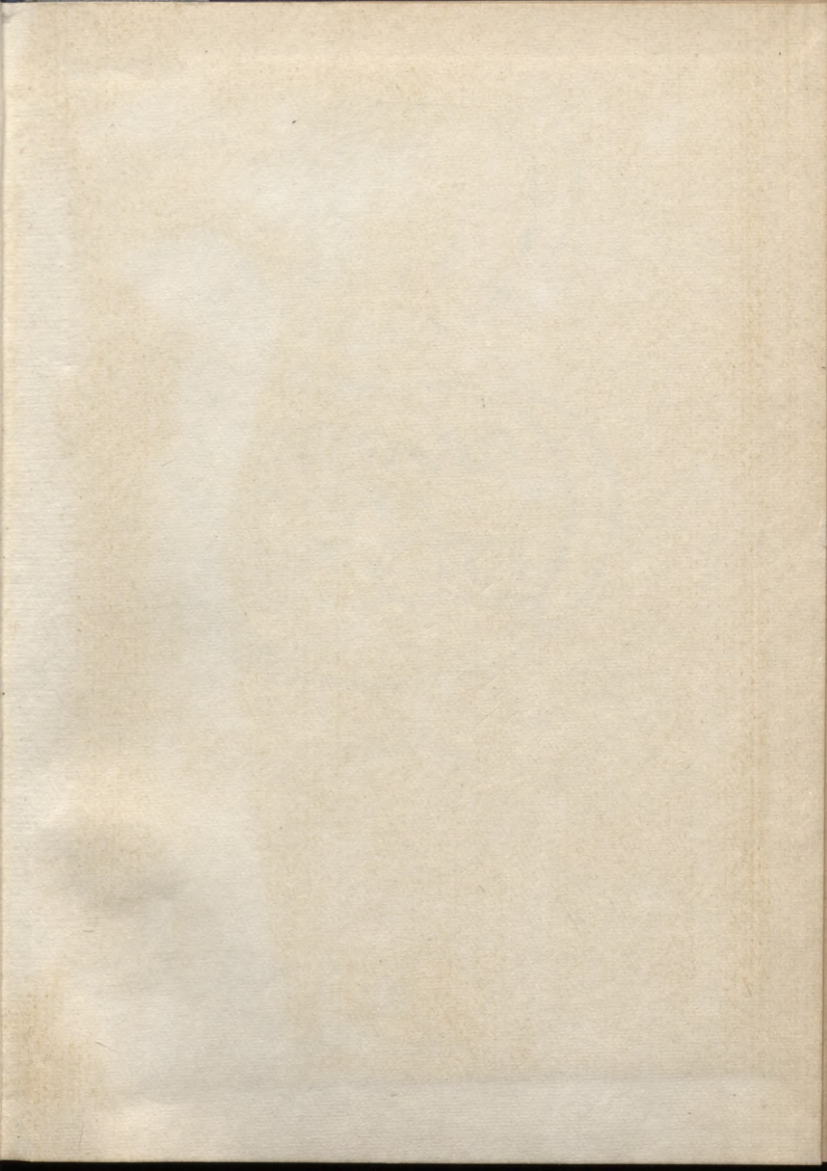

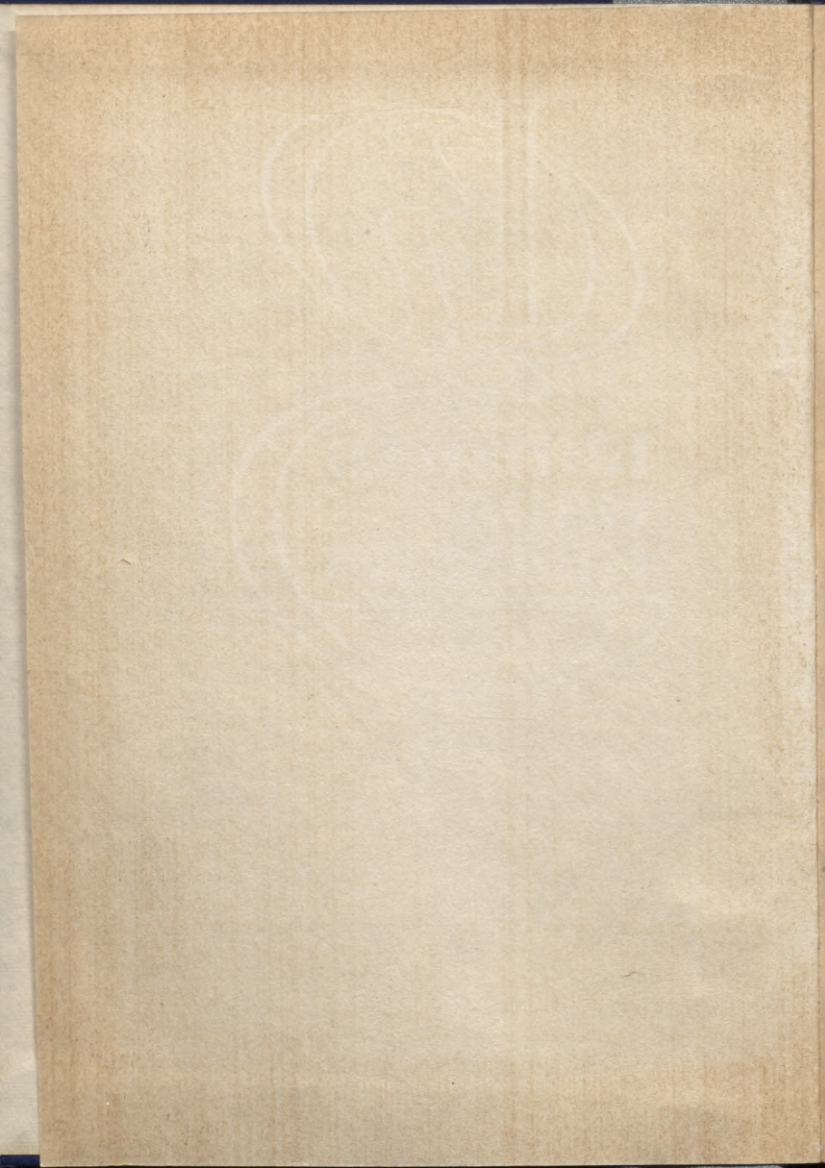
76-3
- 383 XI

KRITIKAS GADĀ- GRĀMĀTA

XI

76-3
383

L
210.09

KRITIKAS
GADA-
GRĀMATA

XI

RIGĀ «LIESMA» 1983

83.3L7
Kr 660

Vilniaus Latv. PSR
VALSŲ BIBLIOTEKA

~~83-48.765~~

0305049447

Sastādītājs Bronislavs Tabūns
Redkolēģija: Arvids Grigulis, Jānis Kalniņš,
Jānis Skapars, Pēteris Zeile

Mākslinieks Kārlis Goldmanis
Jura Krieviņa fotoilustrācijas

K $\frac{460301202-252}{M801(11)-83}$ 7.83

© «Liesma», 1983

Otrajā desmitgadē ieejot

Pēc 1972. gada PSKP CK lēmuma «Par literatūras un mākslas kritiku» viens no praktiskajiem pasākumiem mūsu republikā ir «Kritikas gadagrāmata» izdošana. Tagad šis izdevums sāk savu otro desmitgadi.

Gadagrāmata turpina praktizēt nu jau laika pārbaudi izturējušās kritikas žanriskās formas, kas gada aprisēs ļauj ietiekties literatūras procesā, runāt par raksturīgākajām parādībām un tendencēm un šai ziņā iet kopsolī ar dienas un nedēļas presē publicēto kritikas daļu. Vēl vairāk — gadagrāmata cenšas (kā to allaž darījusi) būt atvērta visam kritikas dzīvē nozīmīgākajam materiālam un savu iespēju robežās to pārpublicēt. Praksē pierādījies, ka operativitātes ziņā tai nav iespēju konkurēt ar laikrakstiem un žurnāliem. Tās seju veido tādas kritikas žanriskās formas kā gada pārskati, problēmu raksti, portreti, literārās dzīves apskati, bibliogrāfija u. tml.

Arī vienpadsmitajā laidienā atradīsim gada pārskatus par dzeju, prozu, dramaturģiju un kritiku, šoreiz par dzejas un prozas kritiku atsevišķi. Arī portretus. V. Ķikāns raksta par mūsu Tautas dzejnieku Ojāra Vācieša un Imanta Ziedoņa radošajām personībām. S. Sirsone un A. Kubuliņa, veidojot atšķirīgus Egila Plauža portretus, runā par romantisko stilistisko tendenci mūsu dzejā.

Svaigs materiāls par latviešu literatūru internacionālajā kontekstā ienāk F. Zeiles un VDR zinātnieku O. Pozingisa un I. Vākas rakstos.

Gadagrāmatu pārstāv arī V. Ancītis ar pārskatu par literāro dzīvi 1982. gadā un S. Sirsone ar plašo bibliogrāfisko informāciju par grāmatām un publikācijām 1981. un 1982. gadā.

Jaunu nodaļu veido A. Upīša gadskārtējās konferences materiāli.

Sastādītājs

I

«MAIZE IR KĀ PASAULE...»

I. Ziedonis

Pārtikas programma — maizes ceļš. Mēs gribam, lai tas būtu gluds, plats, nebeidzams, gribam rīt dzīvot labāk nekā šodien. Tajā pašā laikā gribam darboties šī ceļa pilnveidošanā.

Strods E. Maizes ceļš. —
Karogs, 1982, № 9,
124. lpp.

Tagad visnotaļ atbalstām piemājas saimniecību. Arī tā ir Pārtikas programmas sastāvdaļa.

Kādreiz visvisādi spaidījām tos, kas tupēja savā vagā, kasīja sānus savam suķim un glāstīja kaklu savai govij.

Sobrīd skatāmies greizi vienīgi uz tiem, kas piemājas saimniecību izmanto spekulatīvos nolūkos un kas pagriezuši muguru kolhozam vai sovhozam. Tikai formāli pakustas kopu laukos.

Darbošanās paša kūtiņā un paša pleķītī daudzos gadījumos ir ekonomiska nepieciešamība. Ir jāpienāk un pienāks laiks, kad šī ekonomiskā nepieciešamība izzudīs. Paliks tikai govys prieks, dārza prieks un suķa prieks. Ja cilvēks gribēs. Citam būs tikai rožu prieks vai atsperīga mauriņa prieks.

Hänbergs E. Ar karoti pa pieri. — Karogs,
1983, № 1, 137. lpp.

Es nevaru iedomāties tādus laikus pienākam, kad lauciniekiem ražas labad nevajadzēs no kaut kā atsacīties. Šai patiesībai jāskatās acīs, un par to jārunā skaļi. Bet šodien tā ir pavisam īpaša atsacīšanās, tā neved uz nabadzību un postu, bet šķīstī dvēseli un veido personību.

Zīle M. Dziju tinot. —
Karogs,
1982, № 12, 118. lpp.

Visai literatūrai un katram rakstniekam atsevišķi svarīgi skaidri noteikt savu vietu valsts Pārtikas programmas realizēšanā, ar mākslinieciskā vārda palīdzību ieaudzināt jaunatnē mīlestību uz zemi, uz dabu, uz lauku darbu. Lauksaimniecības pārkārtošana literātiem liek koncentrēt savu uzmanību uz to īstenības pušu māksliniecisku apgūšanu, kurās top jauni darba un sadzīves apstākļi laukos. [..] Mūsu uzdevums — būt dzīves priekšpostenī, likt vārdam kalpot jaunā, progresīvā apliecināšanai, parādīt, kā izpaužas tautas raksturs jaunajos sociālajos apstākļos... Literātu uzdevums šodien — pārliecinoši veidot pozitīvo varoni, kas tiesīgs izteikt tautas raksturu tā vienotībā ar laikmetu.

Anaņjevs A. Pārtikas programma — visas tautas lieta. — Октябрь, 1982, № 10, c. 135.

— Pārtikas programma pašlaik patiesi ir mūsu sabiedrības uzmanības centrā. Kā jūs, viens no labākajiem Lietuvas lauku dzīves pētītājiem un attēlotājiem, vērtējat mūsdienu laukus un to cilvēkus?

— Dzejiski izsakoties, mēs visupirms nākam no spīļarkla. Lauki mums ir ne tikai bērņības šūpulis vai skaistas jaunības dienu atmiņas. Lauki mums — ilgus gadsimtus veidotas tradīcijas, cilvēka un zemes darba nepārtrauktības saikne, cilvēka un dabas normālas attiecības, cilvēka nemītīga tiekšanās pēc labā un skaistā.

Šodienas lauki — tie vairs nav mūsu bērņības un jaunības lauki. Un satraucoši būtu tagad nopūsties un raudāt par to, ka nav palicis sālmu nojumes vai citu senatnības atribūtu. Pēdējās desmitgadēs lauku seju būtiski pārveidojuši lielie revolucionāri sociālie pavērsieni, un mēs pilnīgi pamatoti sakām — jaunie lauki. Izbrauksim krustām šķērsām Lietuvu, brauksim pa asfaltētiem ceļiem un dubļainiem grantsceļiem — nepārtraukti mūsu acis priecēs mūra dzīvojamās ēkas, skaisti, kulturāli iekopti lauki. Un, pilnīgi pamatoti lepodamies, teiksim — skaisti ir mūsu lauki, un skaisti un turīgi dzīvo lauku cilvēki. Un tomēr problēmas pastāv.

Laukos samazinās cilvēku skaits, nepaliek jaunatne. Krietni liela ir tā jaunatnes daļa, kura pat pēc lauksaimniecības skolas beigšanas laukos vairs neatgriežas. Daudz kur trūkst darbaroku. Visi par to, protams, domājam, visi spriežam, visi, kā saka, veicam pasākumus, bet kurp virzās nepieciešamība?

Tātad, kā jau minēju, laukos paliek mazāk māju, mazāk arī cilvēku. Taču no individuālajām sētām gaļu un pienu iegādājamies arvien vairāk. Paldies mūsu lauciniekiem, ka viņi kopsaimniecībā strādā un arī savu saimniecību kopj. Taču, labāk ieskatoties, redzē-

sim, ka ne viss te ir labi. Viens otrs uz darbu kolhozā sāk raudzīties vienaldzīgi, no tā izvairās (izpeļņa kolhozā viņam ir tikai pie-deva), un visas viņa pūles — jo vairāk izspiest no sava dārza, kūts. Un vai maz ar visu to saistītu morāles jautājumu?

Ilgu laiku mēs laukus mēdzām uzskatīt par mūsu morāles, tikumības cietoksni, par dzimtās valodas kopēju un sargātāju, bet šodien, manām acīm raugoties, tajās mūra pilis starp importa mēbelēm un tepiķiem krājas arvien vairāk garu nospiedošas gaisotnes.

Tie ir tikai daži vērojumi.

Perspektīva? Esmu optimists — ticu mūsu lauku nākotnei.

No literatūras kritiķa
Staša Lipska sarunas ar
Lietuvas republikas un
komjaunatnes prēmijas
laureātu rakstnieku Vitau-
tu Bubni. — *Nemunas*,
1983, № 2, p. 12.

VAI NO PUTNA LIDOJUMA SKATĪTS?

Lauku dzīves tēlojums 1982. gada prozā

Astotajā «Kritikas gadagrāmatā» (1980) Vera Vāvere, vērtējot 1979. gada prozu, rakstīja: «No A. Upīša «Zaļās zemes» iznākšanas mūs šķir tikai trīsdesmit pieci gadi, un šinī vēsturiski īsajā laika sprīdī mūsu lielā proza ir gandrīz pilnīgi zaudējusi saikni ar lauku dzīvi» (52. lpp.). Ja šāds konstatējums atskanētu tagad, 1983. gadā, tad ikviens gan laikam censtos to apgāzt, liekot pretī H. Gulbja romānu «Doņuleja». Tātad aizvadītais triju gadu starposms padarījis mūsu prozu bagātāku ar tādu lauku tematikas darbu, par kura nozīmību domas gandrīz nedalās. Nācis klāt jauns posms tajā prozas darbu ķēdē, kura nedalāmā vēsturiskās patiesības un mākslas patiesības lējumā parāda tautas likteņgaitu, kā pēdējos gados ierasts teikt, kādā sevišķi svarīgā dzīves novadā — lauku dzīvē. «Zaļā zeme» — «Doņuleja». Jā, tā tas varētu būt, tā tas ir — šie darbi sasaucas. Bet kas bija vidū, šajos trīsdesmit sešos gados? Vai mūsu lielā proza tiešām nemaz neredzēja milzīgās pārvērtības, būtisko dzīves apvērsumu, kas pēckara gados noticis un joprojām notiek mūsu laukos? Sāksim atcerēties. Jā, bija taču romāni, kuru darbība risinās lauku vidē, un bija tur attēloti arī aktuālie sava laika notikumi. 40. gadu nogali pārskanēja A. Sakses romāna «Pret kalnu» (1948) slava. 60. gadu sākumā iznāca D. Zigmontes «Dod roku rītausmai» (1961), A. Brodeles «Uzticība» (1962), R. Ezeras «Viņas bija trīs» (1963). Tajā laikā šos romānus lasīja ar interesi, par tiem strīdējās, bet nu ir pagājuši divdesmit gadi, laika siets gadu gadā un pēc tam vēlreiz pa desmitgadēm ir sijājis lielo un mazo prozu, un tagad mēs redzam, ka šajos darbos ir gan diezgan pieņemami attēloti cilvēki savā vidē un laikā, taču tie arī palikuši tikai savā vidē un laikā. Paši romāni kā mākslas darbs nav spējuši pacelties līdz lielākam vispārinājumam, kas atsevišķu cilvēku un lauku sētu likteņus sasaistītu ar tautas dzīvi.

Bet bija taču vēl arī I. Indrānes «Čepure ar kastāņiem» (1966) — romāns, kas pacēlās virs to gadu vispārējā prozas līmeņa. Tātad saikne ar laukiem nebija zaudēta, tā pastāvēja. Kāpēc tad šodien mums šķiet, ka tā bijusi vāja? Rakstnieki, it īpaši I. Indrāne, pazina lauku dzīvi, bija tajā iekšā, taču kaut kā ir pietrūcis — tagad mēs to redzam. Dzīves mākslinieciskais atainojums palika norobežots,

tas nesniedzās līdz tautas vēsturiskās attīstības gaitas dziļākajiem procesiem, tāpēc arī «Cepure ar kastaņiem» nekļuva par ķēdes posmu, kas sasaistītu pagātņi, tagadni un nākotni, kaut arī I. Inčāne centās savus varoņus vērtēt, velkot paralēles ar Lielajā Tēvijas karā kritušo varoņdarbiem.

Kritikas pārskatos par lielo prozu gads gadā ir bijis jākonstatē, ka mums trūkst tik dziļa skatījuma lauku cilvēku paaudžu likteņos, kāds krievu prozā rodams F. Abramova un V. Rasputina, lietuviešu prozā — V. Bubņa un citu rakstnieku darbos. Lietuviešu literatūras kritiķis V. Kubiljus izvirza romānam šādu prasību: «... šī žanra klasiskā tradīcija prasa, lai viņš (t. i., romānists — A. P.) aplūkotu sava laikmeta sabiedrību gluži kā no putna lidojuma un veidotu pasaules kopuma modeli — sava dzīves laika realitātes kopsavilkumu.» Tātad nepietiek tikai ar to, ka rakstnieks ir dzīvē «iekšā», vajadzīgs tajā pašā laikā veikt virsuzdevumu — pārraudzīt visu notiekošo un radīt priekšstatu par kopumu, par galveno, par virzību, procesu. «Doņulejā» tas ir. «Doņuleja» parāda, kā mūsu tagad jau visvecākā lauku ļaužu paaudze iegāja kolhozā, kā pārdzīvoja šo lielo apvērsumu, kā sarada ar to un turpināja darbu. Nākamā paaudze, kas tagad jau iegājusi mūža otrajā pusē, sadalījās: vieni aizklīda uz pilsētām, otri palika laukos. Pa šo laiku ir izaugusi vēl trešā paaudze, kurai tagad ir ap trīsdesmit gadu, un tai atkal aug bērni. Harijs Gulbis parāda tos, kas aizgāja uz pilsētu. Bet tie, kuri palika, viņu bērni un bērnubērni, kolhozu un padomju saimniecību ekonomiskā izaugsme un sociālās problēmas, kolektīvās saimniekošanas vadības principi un to realizētāji — saimniecību vadītāji, kas mūsu sabiedrībā ir visai spilgtas figūras, — vārdu sakot, lauku cilvēka gājums no 50. gadu sākuma līdz mūsdienām, lauku sociāli ētiskās problēmas joprojām gaida vērienīgu atainojumu romānā.

1982. gads mūsu prozā bijis dāsns: tas devis tādas ievēribas cienīgus darbus kā V. Lāma filozofiskais romāns «Pavarda kungs Ašgalvis» un R. Ezera tetraloģijas otrā daļa «Nodevība», bet lauku tematikas jomā tas palicis tā dēvētais ierindas gads. Esam saņēmuši divus romānus — A. Ozoliņas «Avoti» un V. Kaijaka «Signe» (1982. gadā nepabeigts publicējums žurnālā «Zvaigzne»), divus stāstu krājumus (V. Upmales «Mežkroga gravīras» un A. Štrausa «Mājas gars un citi...») un dažus stāstus citos krājumos un periodikā.

Ainas Ozoliņas romāna darbība aptver apmēram pusgadu — no tā rīta, kad vecajam Vitolam ienāk prātā svinēt savas zelta kāzas un kapitāli pārbūvēt «Avotu» dzīvojamo māju, līdz tai septembra dienai, kad zelta kāzas tiek svinētas. Tā ir tāda kā ietvara kompozīcija, un tai vidū — padomju saimniecības «Vārpa» direktora Jēkaba Vītola, veco Vitolu dēla, ikdienas darbs, kurā fokusējas

visa plašās saimniecības darba dzīve. Ja šis teiciens nebūtu jau nodrāzts, varētu sacīt, ka Jēkaba Vītola darbs diendienā ir grūta ciņa — gan ar saimniecības ļaudīm, kuri kā vadzis sienā dzenami, gan ar rajona vadību, kurai Jēkabs ar savu cieto un taisno raksturu nav mācējis pielabināties un kura tāpēc «Vārpai» veļ ceļā visādus šķēršļus: uzliek pārāk augstu piena izslaukumu un peļņas plānu, atņem celtniecības materiālus, nedod vajadzīgo tehniku, piespiež pieņemt nepabeigtus meliorācijas darbus utt., utt. Redzams, ka autore pārzina praktiskos lauku dzīves jautājumus, par kuriem raksta. Viņa necenšas neko nogludināt: romānā ir ļoti daudz satraucoša kritiska materiāla, taču jāšaubās, vai tas spēs iekustināt sabiedrisko domu, jo autore nav spējusi pacelties pāri konkrētajiem faktiem un atrast romāna virsuzdevumu, pārraudzīt visu no putna lidojuma, kā saka V. Kubiļus. Viss it kā paliek tikai padomju saimniecības «Vārpa» ietvaros, un lielākā lasītāju daļa droši vien netiks tālāk par atziņu, ka «tā jau ir, ko tur lai dara».

Autores daiļradē šis romāns ir solis uz priekšu salīdzinājumā ar pirmo romānu «Aculiecinieki» (1977), kurā bija vēl lielāka faktū materiāla biežņa, mazāk izstrādāti raksturi. «Avotos» redzam trīs Vītolu dzimtas paaudzes, veco Vītolu dēli pārstāv pašus galvenos saimniecības darba dzīves virzītājus. Autore diezgan daudz skārusi darba ētikas jautājumus. Raksturīgi, ka Jēkabs par sevi saka: «Esmu pagātnes zemnieks.» — ar to domādams, ka viņā ir dzīvs no vecākajām paaudzēm mantotais darba tikums. Jēkabs nespēj paciest vienaldzību un nolaidību darbā, atbildības garu viņš dzen iekšā cilvēkos gan ar labu, gan ar ļaunu, taču kādā paguruma brīdī spiests atzīt: «... es veltīgi dažu pieri pret vienaldzības mūri» (tas teikts attieksmē pret agroapvienības vadību). Jēkabs nav augstās domās par tiem, kuriem pašlaik trīsdesmit gadu, — tie jāvadā pie rokas un ar pirkstu jāparāda: dari tā un nedari šitā. Jēkaba atziņa: «Ar sirsniņu, iejutību un saprašanos sen vairs nepietiek. Dzīve arvien brīdinošāk klauvē pie mūsu pārliecīgā humānisma durvīm.» Pēc sava rakstura, dzīves uzdevuma izpratnes un ētiskās pārliecības Jēkabs Vītols ir tuvs P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» galvenajam varonim Bērtulsonam, taču visai atšķirīga ir autoru pieeja šāda tipa varonim un šo darbu mākslinieciskā gatavība. «Uzticības saldā nasta» ir ideju luga, kurā galvenais varonis pretstatīts apkārtējai videi un lasītāju vai skatītāju pārdomām ir izvirzīts jautājums par šāda pozitīvā varoņa eksistences iespējām. Jēkabs Vītols notēlots nevis kā ideālvaronis, bet kā cilvēks, kas dziļi ieaudzis savā vidē un cīnās tajā pārcilvēciskiem spēkiem. Jēkaba Vītola darba stilam pielīdzināms arī pašas autore darbs: viņa nav gājusi kompromisu ceļu, romānā ir izvirzītas daudzas nopietnas organizatoriskas un ētiskas problēmas, taču tās nav spējušas iegūt lielāku vispārinājumu.

V. Kaijaka «Signe» ir romāns, kura darbība risinās lauku vidē, taču galvenās romānā ir mīlestības, jauniešu attiecību ētikas problēmas, tātad pie «lauku prozas» to var pieskaitīt tikai nosacīti.

Romāna centrā divu jauniešu — jaunā traktorista Valda Liepas un lauku meitenes Signes — tēli. Valdis Liepa pēc 10. klases aizgājis no skolas un beidzis mehanizatoru kursus, pēc dienesta armijā viņš sāk strādāt vidēji attīstītā kolhozā par traktoristu. Viņš ir stiprs, patstāvīgs jauniešs, kas spriež tā: «es nedomāju svaidīties un mētāties no viena aroda uz citu, mainīt specialitāti un grozīties kā vēja rādītājs»; «katrā ziņā gribu pie traktoriem, pie mehānismiem»; «man ir izveidojies cits dzīves modelis: bez personiskās mājas, zemes un lopiem». Tātad varonis, kuram nav raksturīgs mūsdienu jauniešiem visai bieži piemītošais splinīgums un tieksme uz vieglumu. Tikko ieradies kolhozā, Valdis jau pamana vairākus trūkumus, cenšas novērst nebūšanas. Ar savu aktivitāti viņš atgādina G. Priedes lugas «Jaunākā brāļa vasara» (1955) galveno varoni Uģi Daugavieti. Apjautuši šo kopsakaru, kļūstam uzmanīgi un aizdomīgi: kā tad tā? 80. gadu jauniešs līdzinās 50. gadu pozitīvajam tēlam? Vai te nav notikusi vienkāršošana, nogludināšana, iedomātā uzdošana par esošo? Pēdējā gadu desmita prozā taču esam pieraduši redzēt mūsdienu jauniešs kā pārgudru, cinisku vieglas dzīves tīkotāju. Taču šī atgriešanās pie pozitīvā ir likumsakarīga, tāpat kā likumsakarīga savā laikā bija pastiprināta pievēršanās dzīves ēnas pusēm, pēc tam kad literatūrā bija ieviesušās laķēšanas tendences. Dzīve prasa līdzsvaru, un šis līdzsvars pēc zināmiem laikposmiem arvien iestājas. Vēsture (arī literatūras vēsture) to apliecina. Ētiskās stabilitātes trūkums daļā jaunatnes ir nopietna problēma, par to jāraksta joprojām, taču tas nenozīmē, ka no prozas lappusēm jāpazūd patiešām pozitīviem, ētiski noturīgiem, savu dzīves mērķi zinošiem jauniešiem, kādus varam sastapt jebkurā dzīves jomā. Un, kad lasu, ko Valdis Liepa saka par savu lauku cilvēka dzīves modeli «bez personiskās mājas, zemes un lopiem», es atceros, ko 1981. gada pavasarī žurnālistu grupai, kurā biju arī es, stāstīja kolhoza «Jaunais komunārs» valdes priekšsēdētājs J. Blūms: lielākā daļa jauniešu labāk izvēlas ar visām ērtībām iekārtotu dzīvokli daudzdzīvokļu mājā nekā iespēju ar kolhoza atbalstu celt pašam savu individuālo māju, kur diendienā būs jānoņemamas ar saimniecību. Tātad Valda Liepas dzīves uztvere nav autora sado māta. Kā literārā tēlā Valdī tomēr pamaz spilgtu individuālu īpašību, varbūt tāpēc, ka romāns rakstīts pirmajā personā un Valdis nespēj pats sevi īsti raksturot. Labāk autoram padevusies Signe, arī Henrijs. Tēlojot Signes, Henrija un Valda attiecības, neuzbāzīgi parādīta Signes tikumiskā stabilitāte, kas ir romāna pamatidejas balsts. Četri jaunieši — Signe, Valdis, Henrijs un Maruta — romānā demonstrē katrs savu izpratni par intīmajām attiecībām, un

laikam jau tāpēc romāna nosaukums ir «Signe» (kaut gan galvenā persona tajā it kā būtu Valdis), ka šī meitene, vienmēr rīkodamās pati pēc savas tikumības izpratnes, nevis pēc citu pieņemtām normām, saglabā savu «balto dvēselīti», neļauj tai purvu brist.

Kolhoza dzīve, uz kuras fona risinās jauniešu attiecības, romānā notēlota patiesi. Tiek izvirzītas vairākas lauku problēmas, bet jau vispārzināmā līmenī: kolhoznieki spiesti savus lopus barot ar maizi, jo lopbarībai miltus nevar dabūt; bērnos netiek ieaudzināta darba mīlestība, jo kolhoza darbā viņus neiesaista un zēnus nelaiž mašīnām ne tuvumā; lauktehnikas vadītāju un kolhozu nelogiskās attiecības kavē produktu ražošanu; atsevišķu resoru darbs ir nesaņemots utt. Tēlojums tomēr ir mākslinieciski maz efektīvs, jo neatklāj neko jaunu, bet jau zināmajam trūkst tās konkrētības, dokumentalitātes, ar kuru lasītāju ieinteresē publicistika.

Samērā interesanti lauku cilvēku raksturi sastopami V. Upmales un A. Štrausa stāstu krājumos, taču pie tiem sīkāk nekavēšos, jo tie šajā gadagrāmatā analizēti B. Smilktiņas rakstā «Raksturīgākās iezīmes 1982. gada izspozā». Plašāka mēroga lauku dzīves problēmas šajos krājumos nav izvirzītas.

Būtu atzīmējami vēl daži 1982. gadā publicēti stāsti, kuros lauku tematika ieskanas spēcīgāk. Sirsnīgi, ar tikko jaušamu smeldzīgu humoru sarakstīts A. Kalves stāsts «Pagāns un Ješka» (K¹, № 2), kura galvenie varoņi ir vecais kolhoza gans Jēkabs un viņa tuvākais palīgs — kādreiz niķīgais un ļaunais, bet Ješkam uzticīgais zirgs Pagāns. Ar vieglu vīpsnu notēlots kāds rīts kolhozā, kad visādu nebūšanu gana: pēc skaļas vārdadienas svinēšanas lopkopējas un kartupeļu racējas aizgulējušās; veikalniece Melānija stundām klist savās darīšanās, un veikals stāv slēgts; šoferim nobeidzies bullēns, kas pārēdies kolhozā sazagtos labumus; nevienu neuztrauc dziļā dūkstis fermas priekšā, kur govīs brien pāri, tesmeņus pa dubļiem vilkdamas. Autors uz visu notiekošo raugās it kā ar ganu Ješkas mierīgajām acīm: sak, tā jau ir, bet ko lai dara? Dzīve tomēr iet uz priekšu, bērni aug, un par viņiem prieks.

Par veco ļaužu uzticību pašu celtajām mājām, par viņu nesatricināmo pārliecību, ka cilvēkam jāstrādā, kamēr vien var kājas pavilkēt, vēsti V. Līvzemnieka stāsts «Tiepša» (Stāsti, 1982) un A. Caunes «Labestības lokā» (LM, 19. nov.). Veco kolhoznieku acīs vēro gads gadā notiekošās pārmaiņas, un viņiem sāp sirds par to, kas izdarīts pārsteidzīgi, aiz pārāk lielas vēlēšanās tikt vaļā no visa vecā. Taču viss, kas vecs, nebūt vēl nav savu laiku pārdzīvojis.

Ne tik daudz manta, privātīpašuma apziņa ir tā, kas neļauj vecajai paaudzei ar vieglu sirdi šķirties no savām mājām. Ir grūti

¹ Periodisko izdevumu nosaukumu saīsinājumus skat. nod. «Grāmatas un publicācijas periodikā».

pamest sava darba augļus, sava mūža pūliņus, kas rada stabilitātes sajūtu. Tur, jaunajās, modernajās kolhozu mājās, viss būtu svešs un šīs sajūtas trūktu.

Šķiet, ka tieši stabilitātes sajūtai ir milzīga nozīme lauku cilvēka darba ētikā. Tas, ka attīstītajos, bagātajos kolhozos ir labāka organizācija un disciplīna, labāks atalgojums, arī rada stabilitāti: cilvēki zina, kas no viņiem tiek prasīts un ko viņi saņems pretī. Jo labāka darba organizācija, jo mazāk cilvēka ieguldītie pūliņi pakļauti nejaušībām.

Ē. Hānberga stāstā «No rīta atkal jāslauc govīs» (K, № 12) tēlots kolhoza lopkopes — pirmrindnieces liktenis. Kopš šķiršanās ar vīru viņas dzīvi aizpilda tikai darbs. Reizi gadā tiek sarīkots tikšanās vakars ar Rīgas šefiem — tad var izdejoties līdz nemanai, bet rīta agrumā atkal jāslauc govīs. Un tā diendienā. Slaucējas dzīvi izpostījusi priekšsēdētāja ideja par ekonomikas regulēšanu ar demogrāfisku atgrūdienu. Kolhozā nodibināts cimdu šūšanas cehs, lai no šuvēju vidus mehanizatori varētu izvēlēties sievas. Taču cimdinieces atņēma vīru dažai labai kolhozniecei, arī lopkopei Amaldai. Vēlāk priekšniecība brīnās, kāpēc kolhozā tik daudz dzērāju un kāpēc tik daudzi šķiras. Tātad būtībā stāsta ideja iesniedzas lielākā vispārinājumā. Te ir runa par to, ka kolhozā «brīžiem dienas aktualitātes noārda kādu pamatvērtību, un vēlāk paši nezina, kāpēc iet greizi».

Īgnas omas izkliedēšanai noder Ē. Hānberga humoristiskais stāsts «Vakars ar odiem, manu sievu un Aloizu» (LM, 13. aug.).

Visi aplūkotie 1982. gada prozas darbi paver šaurāku vai plašāku ieskatu šodienas lauku dzīvē, tajos nav nekā samākslota, nekā nepatiesa, tomēr no romāniem varētu vēlēties dziļāku dzīves skatījumu, kas liktu domāt par lauku dzīves virzības likumsakarībām un cilvēku vietu tajās, par paaudžu saiknēm un katras paaudzes vēsturisko misiju. Taču tādi romāni nerodas katru gadu. Labi, kā 1981. gads devīs H. Gulbja «Doņuleju». Romānam, kas iesniegtos dziļākos pēdējo divdesmit trīsdesmit gadu lauku dzīves procesos, vēl jānāk.

Vairāk nekā romāni vai stāsti par mūsdienu lauku dzīvi sabiedrisko domu kopš I. Ziedoņa «Kurzemītes» parādīšanās savilņojuši apraksti, publicistika. No «Kurzemītes» (1. daļa — 1970; 2. daļa — 1974) līdz A. Dripes «Vēstulēm no kolhoza» (1980) gan pagāja gandrīz desmitgade, toties «Vēstulēm» visai drīz sekojusi Ē. Hānberga publicistikas grāmata, «Nekušnot...» (1982), kurā apkopoti iepriekšējos gados presē publicēti raksti. Šai Ē. Hānberga grāmatai raksturīgs maksimāls tiešums, drošs problēmas tvērums, lakonisks stils. Skaidru valodu par grāmatas saturu runā jau nodaļu nosaukumi. Lūk, daži no tiem: «Priekšstats par morāli mums taču ir. Vai tā nav mēraukla sarunai?», «Cits citu nepamanām. Ar to sākas ne-

cieņa», «Un, skaties, nezāle jau iebriusis laukā», «Pēc kādām pazīmēm lai nosaka zemnieka tikumu?», «Būt labas saimniecības labam vadītājam nav viegli». Tāpat morāles, darba tikuma, kolhozu un padomju saimniecību vadīšanas, disciplīnas problēmas. Viss balstīts uz faktiem, vārdā nosaukti daudzi kolhozi un padomju saimniecības, daudzi priekšsēdētāji, direktori, kolhoznieki, bet daudzi, kas minēti negatīvā nozīmē, smalkjūtības dēļ vārdā nav saukti. Atliek tikai pievienoties jau tam, ko par Ē. Hānberga publicistiku teikusi B. Gudriķe: «Ē. Hānbergam nav «lielu» un «sīku» tēmu, nav «lielu» un «mazu» problēmu. Viss, kas saistīts ar šodienas lauku darba cilvēka interesēm, ir svarīgs un nozīmīgs, viss ir jāceļ dienasgaismā, visam jāmeklē atrisinājums. Un Ē. Hānbergs to dara no visas sirds, ar pilnu atdevi, ar lietišķu iedziļināšanos, ar patiesu vēlēšanos palīdzēt, ar asprātīgu, ja vajadzīgs, arī ironisku piesitienu. Tas ir savdabīgi meistarīgs publicista stils. Viņa raksti ir skaidri, visiem (arī nespeciālistiem) saprotami un interesanti» (K, 1982, № 3, 149. lpp.).

«Karoga» 1982. gada 11. numurā iespiests Ē. Hānberga apraksts «Parastie un piedauzības akmeņi», kur pievērsta uzmanība tam, cik daudz ļauna nodara no tūruma nenolasīti akmeņi un cik lielas bagātības iekonservētas daudzās vietās sastopamos nevīžīgos akmeņu krāvumos vai nobērumos. «Kur tālāk akmeņiem jānokļūst? Par ko tiem jāpārtop?» — lūk, publicista rūpe. Un atziņa: «Uz akmeņiem jāpaskatās kā uz vērtībām.» Un ieteikumi: «Kolhozos un sovhozos akmeņu pārstrādāšana var kļūt par lietderīgu palīgnozari.» Un konkrēti padomi, kā tas veicams. Tautas saimniecībā viss noderīgs. Par visu jādomā. Lietišķi, bet ar vērienu.

Šādi raksti un apraksti iekustina cilvēku prātus un sirdis. Cilvēks it kā atraisās no sastinguma, sāk domāt un beigās arī pats kaut ko darīt ne tikai savā, bet arī sabiedrības labā. Publicistam jācinās par konkrētu, praktisku jautājumu risināšanu un realizēšanu. Mūsu labākie publicisti dara ne tikai to, viņi rosina lasītājus dziļāk un tālāk redzēt un domāt ar plašāku vērienu.

II

IMANTS AUZIŅŠ

«. . VISS SAVIENOTS VIENLAIKUS»

Dzejas kopskats 1982. gada grāmatās

Strauji aug informācijas apjoms un spriegums visdažādākajās nozarēs. Arī literatūrā tā kļūst arvien neaptveramāka.

Dzeja tiek visai dzīvi un nopietni vērtēta, analizēta. Bet dziļāka kopskata, manuprāt, parasti pietrūkst. Tā, kas bija Upītim, Gorkijam, Rainim, Rolānam, Blokam un citiem lieliem māksliniekiem.

Mums ir dažāda mēroga koncepcijas, bet pietrūkst konceptuāla skatījuma, sintēzes. Galveno secinājumu sistēmas, kas, izaugusi no dzejas un tās analīzes dzīvās ainās, kalpotu par drošu orientieri jaunu darbu uztverē un vērtējumā. Šajā ziņā esmu solidārs ar V. Valeini, V. Ķikānu, K. Skujenieku un citiem mūsu poēzijas apcerētājiem. Baidos, ka šis konceptuāla skatījuma trūkums skar plašākus literatūras un kultūras apvāršņus.

Manā priekšā ir prāva grāmatu kaudze — ap 40 šīgada dzejas izdevumu: kopkrājumi, izlases, atlases, kur mijas agrākie un pēdējā posma darbi, jauni krājumi.

I

Mūs apmulsina nejausais.

Bieži vien — nebūtiskais. Tas aizvirza analīzi sānceļos. It viegli tas notiek dzejas vērtējumos: ik krājumu veido vai simt nelielu darbiņu, ik tādu darbu — desmiti vārsmu, vārdu, kuriem bieži — simbola vai metaforas, svarīgas detaļas, zīmes loma.

Ja zīmes nav vēl īsti precīzi saliktas vai vērtētājs ir drusku lētticīgs, viņš maldās trejās priedēs.

Bet jāredz mežs.

Par laimi, dzejā arī caur nejaušo, pusgatavo, īsti vēl neapzināto laužas — nepieciešamība. Tā sakņojas universālās cilvēka uztveres likumībās, tautas un cilvēces vēsturiskajā un šodienas gaitā. Dzejas nepārskatāmās tērcītes, strauti, upes plūst noteiktos laika un telpas lokos. Tos atpazīstam šīgada krājumos, tāpat kā pērn vai aizpērn, kā tuvos kaimiņos, tā tālās tautās.

Īsi savēlot, dzeja atklāj cilvēku trīs lielos lokos:

patībā (cilvēks individuālā mūža un dabas ritumā);

tautā (cilvēks tautas šodienas un mūžības ritumā);

cilvēcē (cilvēks viscilvēces un kosmiskajā ritumā).

Dzejnieks, tāpat kā jebkurš cilvēks, to visu izjūt, izzina, pārdzīvo tiešajā un kultūras pastarpinātajā pieredzē, kas saistītas mijiedarbē.

Tāpat nesaraunami saistīti minētie trīs loki, robežas ir plūstošas, dzeja nereti veidojas vairākos lokos vienlaikus, apgūst robežjoslas, tiecas aptvert cilvēka dzīvi pilnīgāk, kur «... viss savienots vienlaikus», kā saka M. Kroma. Tā ir raksturīga šodienas dzejas tendence, kurai, domājams, pieder nākotne.

Patības, tautas un cilvēces lokos attīstījusies arī 1982. gada dzeja; līdzīgu ainu redzam cittautu dzejā, kuru arvien bagātīgāk iepazīstam oriģinālā un atdzejā.

Vispirms īsi ieskatisimies šajos dzejas lokos un to pārejās.

Patība. Cilvēks ir dabas daļa, viņa pamatbagātība ir dzīvība. Dzeja šodien daudzveidīgi pārdzīvo un apcer cilvēka saites ar dzīvo un nedzīvo dabu, kuras nedrīkst vājināties; dzīvības, esamības prieks un sāpes ir pirmais, kas nāk līdzī no šūpuļa un pavada līdz pēdējam elpas vilcienam. Tās pastāv jau pirms intīmo jūtu, mīlas mošanās, kā mīlas pamats nezūd arī mīlas zudumā, allaž atjaunojot cerību, bet cerība — taš ir jau ceļš uz pilnskanīgu cilvēku.

Esamības, dabas, dzīvības pārdzīvojumam īpaši mūsdienās piemīt būtiski sabiedriski aspekti: apdraudēta ir pati daba, apdraudēta pati dzīvība. Ieklausīsimies tikai dažās vārsnās!

O. Vācietis: «Nenoguliet / rīta krāsu, / tas nav jūras / ultramarīns, / tā ir jūsu asins māsa, / mirušai tai nav ko darīt / jūsu mājās.»
V. Lūdēns: «Jūtu sevi grimstam mālā, / manu plecus augam vējā, / Savu atspulgu es redzu / priedes sejā, egles sejā. / Nedusmosies uguns ceļi, / arī ledus ceļi pieder, / Jo es atkal mācos grūti / biti, kura pārtop ziedos.»

Gribētos citēt vēl un vēl. Dziļš esamības pārdzīvojums — pat šajā pirmajā — it kā šaurākajā lokā — skan, burtiski, simtos dzejoļu, pantu, vārsnu. Tas nav ne individuālisms, ne egoisms, bet tautas akceptēts humānisms. V. Krīle jautā un atbild:

«Kas tas ir,» tu man jautā,
«no kā ir tik viegli, tik smagi,
tik aizžņaugti un tik brīvi?»
Iet savu ikdienu tauta, un viņa atbildi zina,
ka tā ir dzīvība...

Šie motīvi, šis slānis ir ikvienā krājumā, daudzi dzejnieki radijuši un rada valdzinošus darbus, bet vairāk to ir liriskas krājumos, dzejniekiem ar ļoti izteiktu liriķa talantu (Vācietis, P. Bārda, Kaldupe, Sudmale, Krīle, Dreika-Matule u. c.), kas neizslēdz citas būtiskas talanta šķautnes.

Krājumos atrodam daudz dzejoļu par mūža ritumu, jaunību, briedumu, vecumu, arī neizbēgamo aiziešanu. Par individuālo likteņceļu, kuru neviens cits nevar mūsu vietā izgavilēt un izsāpēt. Kāpēc arī šī dzejas daļa mūsu dzejas kontekstā iegūst vēl kādu papildnozīmību? Tāpēc, ka tajā sakņojas svarīgs ētisks jautājums: cilvēka atbildība pašam pret sevi, kas bieži vien diemžēl nav tikusi pietiekami akcentēta, ir pat... piemirsta. Kas netic, lai izlasa, piemēram, kā ētiku traktē pat tik autoritatīvais «Svešvārdu vārdnīcas» kolektīvs:

«Ētika... — cilvēku tikumiskās rīcības normu sistēma, viņu pienākumi pret sabiedrību, pret savu tautu, šķiru, ģimeni un citam pret citu.»

Lielā vārda skaidrojumā kaut kas ir aizmirsts... pats cilvēks, viņa atbildība pret sevi. Atbildība, ar kuru viss sākas un viss beidzas. Tas, kas ir viena no galvenajām līnijām Raiņa un citu lielu dzejnieku darbā. Par to nepieciešama atsevišķa apcere. Šobrīd to paturēsim prātā, traktējot cilvēka mūža ritumu jaunākajā poēzijā; vairāk tas nodarbinājis L. Brīdaku, H. Heisleru, A. Plaudi, Ā. Elksni, A. Līci, vairākus citus, arī šīgada debitantes — A. Rancāni un A. Pāvulīti.

«No intīmā mēs rakstām dzejoļus... Caur mīlu,» saka M. Kroma, un dzeja nereti pārlicieņoši rāda, kā mīlas lirika kļūst par skaidru ceļu pie cita cilvēka.

Bet ceļš pie citiem cilvēkiem ved pie tautas un pasaules. Tiesa, mīlas lirika nav vienīgais ceļš pie citiem cilvēkiem. Pie tautas tāpat ved arī sadzīve un darbs. Bieži par to signalizē arī humors, satīra, ironija — par cilvēkiem, mikrovidi, sabiedrības grupām. Pietiek ieskatīties P. Jurciņa, J. Plotnieka vai A. Melnalkšņa grāmatās, lai redzētu šo ceļu. Cilvēks nevar ilgi smaidīt vai smieties par sevi un sev. Jābūt kritērijam, bet tie pamatos ir citu cilvēku, sabiedrības nosacīti un ieaudzināti. Šie smieklī liecina ne tikai par autoru, bet arī par mums.

Šajā starpposmā un otrajā dzejas lokā (cilvēks tautas šodienas un mūžības ritumā) latviešu dzeja daudz paveikusi pēdējos gadu desmitos, šis darbs neapsīkst arī pašlaik. Citešu tikai dažas vārsmas, kur redzama patības pāreja uz tautas dzīvi, to saistība un mijiedarbība; plašāks ieskaits vēl pārlicieņošāk rāda, ka mūsu dzeja savā lielum lielajā daļā nebūt nerakņājas sevī.

D. Dreika-Matule: Ej, dziesminiek, no sava sliekšņa projām.
Ej citur pieklauvē, lai tevi dzird!
Šai kniepadatas galvai, ko mēs apdzīvojam,
Ir acis redzīgas un ausis ir.

Ej meklēt saskaņu starp debesīm un zemi,
Starp dzīvību un nāvi tiltu celt,

Lai kādā zvaigznē, kas pār tevi zemu,
Top ierakstīts: tavs ceļš nav bijis velts.

V. Ļūdēns: Tautai grūti viena cilvēka mūžu pamanīt,
Cilvēks visu savas tautas mūžu redz.

Ā. Elksne: Mūsmājām jāklūst saulainākām,
Mūstautai — sevī drošākai;
Mēs tikai reiz pie viņas nākam,
Mums jāatstāj savs kodols tai.

Ar nolūku minu dažādas pieredzes un dažāda veikuma dzejniekus. Viņiem ir savi trūkumi, savas neizdevušās lappuses, bet šo kopceļu pie cilvēkiem, sabiedrības, tautas nevar nepamanīt. Maldīgi domāt, ka ievirze allaž aforistiski izteikta, jēdzieniski formulēta — tāda nav dzejas pamatvaloda. Nē, runā un liecina tēli, situācijas, faktūra, daudz kas cits. Kā raksturīga iezīme šīgada krājumos atzīstama problemātiski interesantā, mākslinieciski daudzveidīgā saruna par dzimto zemi, tēvzemi, dzimtās puses izvērsts tēlojums dažādu paaudžu dzejnieku krājumos. Cik atceros, tik bagātīgi atsevišķi novadi un caur tiem — tēvzeme sen nav tēlota.

Piemēram, Kurzemes dabai, sadzīvei un cilvēkiem ir būtiska vieta Čaklā, Ļūdēna un Pāvulītes krājumos, Latgalei — Jurciņa, Kūkoja un Rancānes grāmatās; gandrīz visi atceras un tēlo savu dzimto pusi, arī Rīgu. Redzams, tā ir dzejas virzība uz lielāku konkrētību, cilvēku portretējumu, sarunvalodas un dialekta drošāku izmantojumu plaši izplatītas unifikācijas, standartizācijas laikmetā.

Bet ne tikai tas.

Cilvēka tēlojums tautas šodienas un mūžības ritumā jau ilgāku laiku ir viena no nopietnākajām un sarežģītākajām dzejas problēmām. Te daudz sasniegumu (īpaši liroepikā), daudz arī diskusiju un vēl darāma darba. Taču arī jaunākais devums liecina, ka dzeja bez pietiekami spēcīgām sociāli vēsturiskajām un nacionāli psiholoģiskajām saknēm bieži kaut ko zaudē, neklūst pilnasinīga.

Tauta ir dzīvs, mainīgs, dinamisks organisms, un viena dzejiska formula neder visiem laikiem un situācijām. Taču dzejas cilvēka neatslābstošajai interesei par to, kas tauta ir viņam, kas viņš — tautai, šis cilvēku kopības vēstures un šodienas ceļa pārdzīvojumam ir dziļš pamats. Tā ir šī gadsimta dramatiskā īstenība, tā ir liela ētiska problēma, mūsu labākās dzejas (Rainņa u. c.) tradīcija un daudz kas cits.

Cilvēks nevar uzreiz, tā sakot, ielēkt kaut kādā abstraktā cilvēcē. Viņš dzimst, aug, top par cilvēku, piepilda vai iznieko savu mūžu noteiktas tautas (retāk — dažu tautu) tradīciju, kultūras, realitātes klēpī. Uz cilvēci mēs varam iet tikai no tautas.

Lai veidotu savu vērtību sistēmu, lai būtu cilvēks, ir absolūti nepieciešams kas lielāks un ilgāks par mums pašiem, kuram mēs spētu nodot un kurš spētu saņemt to mūsu kodolu, par ko runāja Elksne. Pirmais klēpis ir daba, dzīvība, otrais — tauta, trešais — cilvēce; tikai kopā tie sniedz cilvēkam nepieciešamo garīgo balstu. Vēl viens citāts (V. Krile):

Cik labi, ka paliek ūdentiņš,
Cik labi, ka paliek akmentiņš,
Cik labi, ka paliek, kas dzīvoja saules mūžu!

V. Ļūdēns it kā summē daudzu dzejnieku sarunu par dzimto pusi, par dzimteni, tautu:

Zemgale —
viens vārds un puse dzīves,

Kurzeme —
viens vārds un puse dzīves,

Latvija —
viens vārds un visa dzīve.

Neviena tauta — jo vairāk mūsdienās — nedzīvo izolēti. No mīnētajiem diviem dzejas lokiem dabiski un nereti pārlicinoši izaug trešais: cilvēks viscilvēces un kosmiskajā ritumā. Tas saslēdzas ar esamības pārdzīvojumu jaunā pakāpē. Uz cilvēci tiek iets caur citu tautu sapratni, caur sava reģiona, valsts, radu un attālu tautu kopības izjūtu. Arī te diemžēl varu atļauties tikai dažus nepieciešamus citējumus.

Dzejolī «Baltijas jūra» O. Vācietis saka: «Un — / sāpiet un dzīstiet, / un mīliet, / un nīstiet, / bet — / dzīvi vai miruši / šeitpalieciet. [...] .. un nav tajā — / niedru, / vien somu un zviedru, / un latviešu / sviedru / un asiņu sāls. / Vien krievu / un poļu, / un somu, un zviedru, / un latviešu / sviedru / un asiņu sāls.»

Ticība savas tautas savdabīgajai bagātībai, tās tiesībai būt un radīt vienlaikus nozīmē ticību citu tautu gaitai, kā saka V. Ļūdēns: «Nemūžam Visuma katlā / Pelēka putra neizvārīsies,» — un citā dzejolī citai planētai (ko varētu teikt arī citu tautu cilvēkiem): «. . mēs varam būt līdzīgi ar / savu dvēseles spēku, / ar Visuma noslēpumainajiem / ziediem, kas manī un tevī / vienādi zied.»

Un tik atšķirīga dzejniece kā M. Kroma teic līdzīgi: «Un prieks — / par radniecīgumu, / par uztveres ierakstu sejā, / par to, ko vienmēr izjūtu, ka cilvēki vienādi, vienādi.»

Tāda lielos vilcienos šodienas dzejā tēlota cilvēka gaita patībā, tautā, cilvēcē. Šiem trim lokiem pakārtoti daudzi citi, tie savijas, sacērtas pretrunās, saplūst: viss notiek vienlaikus, lai radītu patiesu un pilnasinīgu mūsdienu cilvēka tēlu. Dzejā ir neveiksmes, augšāšanas grūtības, pieticīgāki darbi, bet dzejā nav tās šaurības un

vienpusības, kas tai dažkārt pārņemta. Ar pārdzīvojuma un domas bagātību dzeja daudzpusīgi tēlo cilvēku; tās konceptuālajam skatījumam un dzīves modinātu tēlu konkrētībai nemaz tik bieži nerodam adekvātu citos žanros. Tāpēc dzeja joprojām saglabā būtisku vietu mūsu kultūrā, ja arī atsevišķu atzaru attīstībā vai uztverē rodas «pārrāvumi».

Kritikā un arī dzejā bieži tiek polemizēts par dzejas virzību. J. Plotnieks savas izlases noslēguma dzejolī «Jautājums sev» publicistiski saasinātās rindās jautā: kas izteiks mūsu tautas, mūsu zemes vēsturisko, revolucionāro, cīņu un darba pieredzi, «mūsu tautas sirdsbalsi», ja «es izsaku sevi... / Tu izsaki sevi... / Mēs visi — tikai sevi, sevi un sevi...».

Plaši šo jautājumu apcer V. Valeinis rakstā «Astoņdesmitajos ieejot» (K, 1982, № 5). Pārmetumi tiek izteikti galvenokārt jaunajai dzejai: arī kritiķis saskata vienā dzejas daļā individuālismu, sabiedriskas nozīmības kritumu. Diemžēl neviens piemērs uzrādīts netiek.

Domāju, ka polemikai ir savs pamats, tomēr jūtami arī pārspilējumi. Teiksim, daudz kas no J. Plotnieka prasītā dzejā ir ne vienu reizi vien tverts. Senās un nesenās vēstures kolīzijām veltīti simti dzejoļu, daudzas poēmas un balādes. Būtībā pietiek atšķirt jebkuru Skalbes, Vācieša, Ļūdēna, Petera un daudzu citu, arī paša Plotnieka krājumu, lai tos atrastu. Kritika bieži runājusi par šī žanra veiksmēm. Bažas drīzāk radušās par to, lai kvantitāte nenomāktu kvalitāti... Lirikas īpatnība — runāt galvenokārt «es» personā — nedrīkstētu mūs maldināt: it kā «tikai par sevi» runājot, lirika parasti pauž daudziem kopīgo. Atklāj arī citu cilvēku priekus un bēdas. Tāpēc jau nepieciešama konkrēta analīze. Jauno dzejas lielākā daļa (piemēram, pēdējo gadu pirmās grāmatas) tādus secinājumus nerada. Pat ja pieņemam V. Valeiņa nostādni, ka kritiķim «jābūt mākslas uztveres nopamatotājam, estētiskam arbitram, tribūnam, tiesnesim», arī tad — un pat īpaši tad — spēkā paliek, tā sakot, nevainības prezumpcijas princips... Vismaz tik ilgi, kamēr nav pierādīts pretējais.

Runāju par to ne tikai tādēļ, ka nepiekrītu vairākiem V. Valeiņa secinājumiem (rakstā ir ne viena vien svarīga atziņa), bet tādēļ, ka pārmetumu blīvējumi dzejai pat bez mēģinājuma kaut ko pamatot kļūst visai izplatīta parādība. Pat recenzijās, kuru uzdevums taču būtu sniegt atsauksmi par konkrētiem darbiem.

Kādas tik vainas almanahā «Dzejas diena» (1982) nav saskatījusi, piemēram, M. Cielēna «Literatūrā un Mākslā» (1982, 19. nov.) publicētajā recenzijā! Intonatīva un stilistiska vienvēidība... racionāls optimisms... tēlu deficīts... Vēl un vēl. Bet — neviena konkrēta piemēra. Nobeigumā minēti trīs «skaisti, piepildīti dzejoļi»,

kuri nebūt neliekas ne konkrēto autoru, ne mūsu dzejas redzamas veiksmes.

Auglīgākas man šķiet diskusijas Vissavienības presē. Tās ir pat asākas, bet vienlaikus vērīgākas un konkrētākas. Kaut arī latviešu dzejas darbi reti skarti, vairāki jautājumi satrauc arī mūs. Pazīstamais kritiķis A. Mihailovs diskusijā «Majakovskis un mūsdienu dzeja» (Лит. газ., 1982, 22 окт.), piemēram, raksta:

«Bet kurš šodien ir pārliecināts par dzejasvārda spēku un iespējām kaut par mata tiesu mazināt saspilējumu pasaulē, novērst pasaules katastrofu?»

Kurš?

Tur jau ir tā lieta.

Šis mērķis nomāc ar savu milzīgumu, paralizē radošo enerģiju, kura tiek iztērēta, aizsargājot dzejas suverenitāti sašķeltajā pasaulē.

Dzeja — kopumā — kapitulē mūsu dzīves nežēlīgo realitāšu priekšā.»

Un, pat tik asi izvirzot jautājumu, kritiķis atrod arī nozīmīgas dzejas veiksmes, piemēram, J. Jevtušenko jauno poēmu «Māte un neitronu bumba».

Nedomāju, ka mūsu dzeja kapitulētu laikmeta realitāšu priekšā. Bet doma par dzejasvārda iespēju dziļāku un plašāku izmantojumu ir nozīmīga. Tā skan daudzos dzejas darbos. Visa dzejas būtība, tajā tēloto cilvēku dvēseles spēks ir vērsti pret draudošo katastrofu. Un kritika te ir un paliek vispirms līdzdarītāja, līdzcīnītāja, līdzatbildīgā. Nav tāda žanra, nav tādas mākslas, kura viena varētu uzņemties atbildību par laikmeta problēmu smagumu. Vai sabiedriskā doma nav tā, no kuras ceram sagaidīt atrisinājumu? Dzeja ir viena no sabiedriskās domas veidotājām. Tā nav visvarena, bet nenovērtēsim tās iespējas par zemu.

II

Pirms aplūkoju dažas raksturīgas gada dzejas grāmatas, nedaudz ieskicēšu gada poēzijas izdevumu struktūru, lai labāk saprastu, par kādu daļu un kādā kontekstā būs runa.

Apmēram trešā daļa izdevumu ir kopkrājumi, izlases, atlases, kuru pamatā agrāko krājumu darbi. Apjoma ziņā tā ir kāda puse gada dzejas ražas. Te minama sērija «Dzeja jaunatnei», kā arī apaļu jubileju reizēs veidots dzejnieka atskats uz noieto ceļu. Tie parasti ir rūpīgi veidoti, nepieciešami izdevumi, kuri palīdz jaunā gaismā

skatīt gan atsevišķu problēmu un motīvu izvērsumu, gan arī iepazīt būtiskāko, paliekošāko atsevišķu dzejnieku daiļradē. Ir tiesa, ka šādu izlases tipa izdevumu sanācis padoz, bet dzejnieku dzimšanas gadi jau nekur plānoti netiek... Līdzīgs solās būt arī nākamais gads.

No kopkrājumiem var minēt «Dzejas dienu», L. Damianu un I. Ziedoņa grāmatu «Maize», kā arī dzejas, atdzejas, eseju un aprakstu krājumu «Rokasspiedienu».

Daži vārdi par «Rokasspiedienu». Tas stāsta par mūsu daudznāciju zemes tautu tēlojumu latviešu mūsdienu literatūrā un par Latviju un latviešiem citu republiku rakstnieku darbos. No personiskas draudzības saitēm līdz smagiem kopīgu cīņu un darba ceļiem. Tādu izdevumu līdz galam izveidot nevar; arī dzejas lappuses rāda tikai vienu no iespējamiem modeļiem. Mūsu pārdomu aspektā «Rokasspiedienu» nozīmīgs kā dzīvu saišu rādītājs ar citām zemēm un tautām.

Par izlasēm, jubileju kopojumiem runāšu maz: šie darbi parasti jau agrāk vērtēti. Jaunos darbus izdalīt ir visai grūti, jo dzejoļi nav datēti vai datēti visai aptuveni. Tomēr dažas piebildes nepieciešamas.

Raksturīga grāmata par cilvēka esamības pārdzīvojumu ir mūsu visvecākās dzejnieces Paulīnas Bārdas izlase «Vakarsaulē». Dzejniecei pieder neliela, bet īpatnēja un neatkārtojama vieta mūsu kultūras vēsturē, nesaraucjami saistīta ar izcilā dzejnieka Friča Bārdas mūžu. Rets gadījums: garā mūžā saglabāta uzticība dabas un milas dziesmai, elēģiski smeldzīgai un tomēr gaišai. Dzejas cienītāji vēl vairāk priecātos par šo I. Bērsona rūpīgi veidoto grāmatīņu, ja tai būtu atbilstošāks ietērs.

Citu izlašu un jubilejas atlasu autori ir daudz jaunāki dzejnieki, no kuriem vēl gaidām daudz. L. Brīdakas «Septembra tembrs», A. Gobas «Saules ritmi», J. Plotnieka «Zeme un saknes», E. Sudmalles «Gundegu gaisma», P. Jurciņa «Man vienu mūžu taisnoties» un dažas citas grāmatas jūtami stiprina te aplūkoto otro dzejas loku — cilvēka tēlojumu tautas šodienas un mūžības ritumā.

Manuprāt, jaunā gaismā ieraugām domām, atziņām bagāto Lijas Brīdakas dzeju. Strauju izaugsmes ceļu samērā īsā laikā nostaiģājis Pēteris Jurciņš. Abiem ir svarīgs atskaites punkts — tautasdziesma.

Šie un radniecīgie izdevumi stiprina mūsu dzejā pēdējos gadu desmitus uzkrātās vērtības. Tās nav mazas.

Gribas novēlēt populārajai un kopumā veiksmīgajai sērijai «Dzeja jaunatnei» savu darbu turpināt vēl mērķtiecīgāk, neaizmirstot arī jaunākus dzejniekus un paplašinot to dzejnieku rindas, kuriem tā kļūst pirmā izlase.

Tālāk raksturošu gada nozīmīgākos jaunos krājumus. Tādi, manuprāt, ir pieci: O. Vācieša «Si minors», M. Kromas «Stāvā jūrā», V. Lūdēna «Un Meži, un Meži, un Meži», Ā. Elksnes «Stari» un M. Čaklā «Kurzemes klade».

Redzamas veiksmes atrodamas arī vairākās citās grāmatās, bet tieši nosauktie krājumi visspilgtāk uzrāda cilvēka tēlojuma konceptuālu skatījumu, lielu daudzpusību un nenoliedzamu māksliniecisku briedumu.

Cik tomēr dažādi ir šie dzejnieki!

O. Vācieša «Si minors». PSRS Valsts prēmijas laureāta, Tautas dzejnieka jaunajā grāmatā turpinās nemitīga laušanās jaunās sfērās, jaunās dzejasvārda iespējās. Tas ir strīdu, sadursmju, polemikas zīmogs krājumā. Svarīgākā dzejnieka iezīme šobrīd — tieksme atmastot cilvēka dvēseles, pilnvērtīgas dzīves pretiniekus, postošos spēkus arī pašā cilvēkā. Liriska atklāsme, augstas emocionālas temperatūras karsēta vārsmā saaužas ar sarkastiskām, ironiskām, pašironiskām rindām.

Tas var valdzināt vai atbaidīt, bet bez šīs īpatnības Vācietis nebūtu Vācietis — dzīves, laikmeta, cilvēka nesaudzīgs pētnieks. Kur citam dzejniekam pietiktu ar norādi, aforismu, tur Vācietis šobrīd preparē, noraujot jūtu, domu, nostādņu maskas. Smags un vajadzīgs darbs, kuram lielāku spēku piešķir nemitīga dzīvības, patības un cilvēces, kosmiskā rituma klātesamība. Reizēm tā ir rinda, tēls, citreiz — pants vai vesels dzejolis.

Dzejnieka skats kavējas gan pie vissīkākā stiebra un puķes, gan makrokosma radītās vīzijas, uzmanības centrā tomēr paturot cilvēku. Mūsdienu cilvēku kā vienīgo dzīvības nesēju, sargātāju vai bendētāju starp mums un nākamjiem. Pāris piemēru.

«Meklējot meduspuķi, / nenieciniet mazu ziedu . . .» Vai: «. . . katrs stiebrs / ir brīnums! [. . .] Mūs neskāra / zaļā dzīvība.» Vai: «Vēl! / Vēl dod man, ziemeļu nakts, / savu saucošo mirgu / un mulsumu, / lai var diena, / ikdiens, / nediena nākt, / bet es saglābju tur / tīru, / zvaigžņotu / pulsu.»

Ievēribu pelna Ī. Čaklās pārdomas par «Si minoru» (LM, 1982, 29. okt.). Kritiķei taisnība, ka šajā krājumā mazāk iezīmēta parasta šodienas cilvēka situācija ar tās nopietnajām grūtībām. Varētu piebilst, ka tā atrodama jau citos O. Vācieša un citu dzejnieku krājumos. Vācietis jau sen uzsvērti tiecas atklāt «visu» cilvēku, laikmetu, dzīvi, nemitīgi paplašinot poētiskā robežas. Redzams, tāpēc viņa grāmatās arī meklējam «visu» galveno, «visas» nianses.

Vēlreiz varētu iebilst, ka vienam dzejniekam to veikt ir neiespējami. Svarīgākais, manuprāt, tomēr ir tas, ka Vācietis neatdala sevi no negatīvās pasaules, viņa varonis jūtas tās sastāvdaļa,

līdzatbildīgs. Kopīgā sāpe glābj no didaktikas. Aizverot grāmatu, šķiramies no cilvēka, kurš aiziet tālāk ar nepabeigtības, vēl darāma darba zīmogu: «. cik nepasakāma, / neatvairāma, / neizsmejama smieklos / un neizsāpama / ir cilvēku jūras dzīle!»

M. Kromas «**Stāvā jūrā**» ir saturiski mākslinieciskā ziņā pilnasinīga grāmata. Izteikti konceptuāls krājums; šķiet, vēl vienīgi Ļūdēns šobrīd tik mērķtiecīgi lauzies jaunos dzejas apvāršņos. Saprotu, ka šāds salīdzinājums var radīt izbrīnu: dzejnieki ir tik dažādi. Lielpilsētā dzīvojošā M. Kromas sieviete pat mūsu mīļos Līgosvētkus līksmi svin pie strūklakas «skvērā. Rīgas vidū. Visa vidū. Vasaras vidū.» Kur nu viņai līdz Ļūdēna lirikas varoņa mežu un pļavu dzīrēm! Līdz Ļūdēna skaidrajai atziņai, cik nepieciešama dzīvības un augšanas ritmiem «visvienkāršākā pļava — / Bez rētām, / Nemeliorēta, / Nekultivēta!»

Kromas varone jau gandrīz kaitinoši priecājas par pilsētas burzmu, trotuāriem, būvēm, pat dzejoļi labāk rakstoties «tikai kustībā, troksnī».

Ar abu pieredzējušo dzejnieku it kā pretējām nostādnēm varētu lappušu lappuses pierakstīt. Un tomēr cik solidāri viņi ir galvenajā — cilvēka ceļa meklējumā šodienas grūtajās situācijās, domā par tautas gadsimtu mantojumu kā par neaizstājamu bagātību, par attīstības neizbēgamību un nepieciešamību! Viņu dzejas materiāls, redzespunkts ir atšķirīgi, bet atbildes ir tuvu rada.

Ļūdēns pašā dziļākajā — gandrīz neskartas dabas klēpī nepārprotami jūt, ka «jaunām ugunīm, vainagā vijoties, / Jānuguns jāiemācās»; Kromas varone Līgodienā pie savas lielpilsētas strūklakas čukst: «Ai, Jānīti, dievadēlis! Tu skaistum, vasaras vidū... / [..] (Agrāk. No akas. No pilieniem. Vezdams tālumā.) / Tagad. No strūklakas. No tiem pašiem pilieniem. / Vezdams augstumā. / Jāņa ceļš, meitu, dēlu, dvēseles ceļš.»

Atšķirīgie dzejnieki sastopas šajā mūsdienu cilvēka dvēseles ceļā. Negribu vienkāršot viņu nostādnes — tajās ir arī pretrunas, atšķirība. Gribu uzsvērt galveno: abi dzejnieki dziļi tver dzīvības, cilvēka patības ritumu, tautas šodienas un mūžības ritumu, ietiecoties cilvēces un kosmiskajos ritmos. Kā saka V. Ļūdēns:

Ir ritms, kas mums liek augt,
Ir ritms, kas mums liek dzīvot,
Ko nedrīkst uzart vai apēst,
Kam jābūt par visu brīvākam.

Vai M. Kroma:

Bet kā atdalīt
pilsētu no laukiem un
vēl kaut kur nostāk — cilvēku?
Jo
lauki ir zemes radītziņa, bet

pilsēta ir cilvēka radītuziņa.
Nekā neatdalu.

Nekā neatdalu, viss visviens, viss ir daba,
es — daba, caur dabu eju,
vienmēr eju.
Vienmēr esmu uz trotuāra.
Trotuārs kā margrietīņa balts.

Tiesa, ideālu grāmatu — ja tāda vispār iespējama — šogad neatrodam. Un tieši no sākumā pārrunāto treju loku viedokļa zināmas iebildes var izteikt arī abām šīm grāmatām.

V. Ļūdēna «**Un Meži...**» tāpat ir izteikti konceptuāla grāmata. Sevišķi stiprs, neizsīkstošs viņš ir dabas un tautas vēsturiskā un šodienas ceļa stihijā. Viņa krājumā ir bagāta, bet nedaudz vienuspusīga faktūra, daudzveidīgas intonācijas, īpatnējs skaniskums, aforistiskums. Tautas vēsturiskā pieredze palīdz dzejniekam nopietni iezīmēt savu un savas tautas vietu cilvēces saimē.

Krājumā varētu vēlēties lielāku negaidītas, impulsīvas lirikas īpatsvaru, lai mazinātu vietām pavīdošo daudzvārdību, zināmu apercigumu. Patības loks tur ir, bet tas varēja būt izvērstāks.

M. Kromas grāmatā vismazāk izvērsti ir tieši tautas šodienas un mūžības ritums, bet stipri sakuplojusi intelektuāla intīmā lirika; nenoliedzot tās svaigo risinājumu, vietām tāpat pavīd daudzvārdība, nevajadzīga atkārtošana: cik Ļūdēns atkārtu un variē dabas un vēstures tēlus, tik Kroma — dažas intelektuālas konstrukcijas. Iezogas pādaudz abstrakciju. Tas mazina cilvēka pārdzīvojumu, sāpi. No abām nozīmīgajām, kopumā veiksmīgajām grāmatām uzdrīkstos to prasīt, jo tās dzīvi un cilvēku tver dziļi un plaši.

M. Čaklaja m dzejas stratēģijas un dzejnieka temperamenta ziņā ir sava radniecība ar O. Vācieti. Domāju — labā nozīmē, un pārspilēt to nekādā gadījumā nav pamata. Čaklais tāpat tiecas tvert dzejā «visu cilvēku», jaukt robežas starp iedomāti dzejisko un dzīves bezgalību. Viņa krājumu sīkāk esmu vērtējis recenzijā (K, 1983, № 2), te — tikai dažas piebildes par tā vietu jaunākās dzejas kopainā.

Čaklais retāk atziņā, parasti — faktūrā, situācijās, balsu sadursmē tiecas tvert «visu». Viņš ir ironisks un nopietns, pat traģisks vienlaikus. Grāmata tomēr ir relatīvi noslēgts dzīves posms. Lasītājam tā var būt arī pirmā, vienīgā konkrētā dzejnieka grāmata, kuru viņš iepazīst. Čaklā krājumā mani saista citu cilvēku sāpju, likteņu, mīlestības, prieka motīvi. «**Kurzemes kladē**» skan arī tas, no kā mūsu dzeja palaikam vairījusies, — dzīves traģēdijas. Doma par neizbēgamo aiziešanu, kad dzeja reizēm runā tā, it kā mēs būtu mūžīgi.

M. Čaklā dzejā uzsvērti «viss savienots vienlaikus». Viņš ir ass un trāpīgs polemizētājs; šī īpatnība reizēm nomāc liriski. Šo savas mākslinieciskās pieredzes daļu dzejniekam vēl iespējams biežāk likt lietā.

Lirikas stihijā gandrīz pilnībā iekļaujas Ā. Elksnes jaunais krājums «**Stari**». To aptver tautas likteņceļa, aktuālu ētisku jautājumu akcentējums (vēsture te tikai fons, dažu mūsu īpašību veidotāja). Tam varam vēlēties līdzvērtīgu un plašāku mūsdienu pasauli un mūžīgās pasaules kontekstu.

Esmu jau rakstījis par Elksnes lirikas fenomenu; atkārtotā, ka tās autoritāte vairākus gadu desmitus nevar būt nejausa.

«**Staru**» pašajā liriskajā vietām ieskanas Heines nesaudzīgais analītiskums, citviet — Bloka liriskās stihijas attāla atbalsis (abus klasiskus dzejniece talantīgi atdzejojusi). Tā ir laba skola. Bet galvenais, protams, pašas dzejnieces pārdzīvotais, svētais.

Tiek meklēta jauna saskaņa ar dzīvi un cilvēkiem pēc tam, kad «sirds deva gan pelnus, gan uguni, / vien saskaņu neiedeva». Elksnes spēks, manuprāt, ir izteikt tādas mūsdienu sievietes dvēseles nianse, kuras citur reti atradīsim. Kaut arī «**Staros**» folkloras motīvu ir pamaz, dzejnieces pasaules uztverē ir tuvība ar dainu radītājam — ētiskajā skaidrībā, sievišķīgā viedībā. Tā ir spēja allaž atgriezties pie dzīves pamatvērtībām, nehipertrofējot savas ciešanas, likstas, neveiksmes.

Sirdsgudri vārdi savilņo dzejoļos «Mēs cits par citu...», «Mātes aiziešana», «Mūsu mīlie» un daudzos citos. Dzejnieces nostādne: mūsu mantojuma svarīgākā daļa ir paaudzis paaudzēs veidotās ētiskās vērtības, pati nosargātā dzīvība, daba.

Tādējādi «**Staros**» līdzās dienasgrāmatiski personiskai lirikai, kuru ne visi sapratīs, ne visu pieņems, ir virkne gluži hrestomātisku dzejoļu. It kā vienkāršu — un tomēr lielas pilnības zīmogotu darbu. Iespējams, ka folkloras un romantiskās dzejas tradīciju sadursme viena krājuma robežās traucē grāmatai izskanēt ar vēl lielāku spēku.

IV

Daži vārdi jāteic arī par citām grāmatām. Zīmīgām, dažkārt — arī nozīmīgām.

Pie tām pieskaitu L. Damiānu un I. Ziedoņa «**Maizi**». Auglīga jau pati iecere — divu dažādu tautu dzejnieku poēmu apvienojums par pasaules un dzīvības pamatu pamatu — maizi. Tiesa, I. Ziedonis savu «**Viddivvārpā**» nosauc par «neuzrakstītu poēmu». Redzams, viņam ir iemesls to darīt. Un laikam ne tikai tāpēc, ka «**Viddivvārpā**», salīdzinot ar «**Poēmu par pienu**», tiešām var likties nepabeigta, ka tā ir žanra gleznojums par vienu no būtiskiem tau-

tas dzīves lokiem, kur dabas un kosmiskajiem ritmiem reti piebalso sociāli vēsturiskie, bet vispirms tāpēc, ka uzdevums ir liels un vienā darbā neveicams.

Un tomēr jau paveiktais liks pie tā vēl bieži atgriezties. Arī tas ir konceptuāla skatījuma meklējums ar zemes un cilvēka radītā dzīvi centrā. Ziedonis jutis daudzas neatbilstības, un tas viņa darbu dara aktuālu. Kaut kas tur ir nenoskaidrojies, nepabeigts, bet saista vērienīgums un dzejnieka spēja iejusties dažādos viedokļos un intonācijās.

Par vairākiem krājumiem var teikt: tie ir labākie autoru daiļradē. Tas gan pats par sevi nav nekāds kritērijs, tomēr iepriecina, jo rāda attīstību, nevis statistību. Diezgan droši to saku par A. Līces ētisku atziņu caurstrāvoto liriku, D. Dreikas-Matules patības izdziedājumu, V. Kriles emocionāli spriegajiem, aizgūtnēm runātajiem monologiem par dzīvību, dabu, mīlestību. Mēs jau redzējām, ka tas nav ne individuālisms, ne šaurs skatījums. Piemēram, Kriles spilgtumā, dzejiskajos atradumos mēs dabu un Visumu dažkārt atpazītam kā aizmirstu tēvzemi.

Grūtības, manuprāt, vispirms rada pārāk cieša turēšanās pie dažiem iemīļotiem motīviem, dažiem (reizi vai visas desmit savu spēku pierādījušiem) mākslinieciskās izteiksmes modeļiem. Tas prasītu plašus citātu izrakstus un sastatījumus gan paša dzejnieka darba robežās, gan mūsu dzejas kontekstā.

Aprobežosimies ar dažiem vispārīgākiem konstatējumiem.

Pēc aizrautīgiem koplejumiem rokrokā ar daždažādiem romantiskās literatūras varoņiem zemēs un okeānos D. Dreikas-Matules varone «Deltā» apliecina cilvēciska brieduma tuvošanos. Tā ir samērā noskaņota lakoniskas lirikas grāmata, kur daudzās lappusēs izteikta sava patība, apzinātas tās pašreizējās iespējas. Meistarības ziņā, domājams, palīdzējis visai intensīvais atdzejojotais darbs. Programma iznākusi pārāk plaša, vienā krājumā to piepildīt nevar. Precīzais zīmējums saduras, īpaši pirmajās nodaļās, ar impresionistiski izplūdušiem, nenoteiktiem dzejoļu nobeigumiem: varbūt... laikam... tikai... Stilistiskā vienveidība izkūst kā sniegs pavasara saulē, kad «Deltas» lappusēs parādās «tu», mīļotais cilvēks. Rodas atraisītība un emocionāla precizitāte.

Izturēts, noskaņots ir arī A. Līces krājums; te ir tuvība ar Elksnes sabiedriski ētisko patosu, tikai Līce detalizētāk rāda ceļu uz atziņām. Viņa runā paklusu, viņas ironija ir skumja. Viņa nepārtraukti konfrontē runas un darbus; arī te līdzās ne vienai vien trāpīgai vārsmai iezogas vienveidība. Dzejnieces apvaldītība, atturība stāv ceļā jaunu dzīves slāņu uzvērsumam, lielākai emocionālai atraisītībai. Taču tieši tas varētu balstīt jaunu, nopietnu dzejas loku. Man radās iespaids, ka jau visai rezultatīvajā Līces krājumā rokas nevajadzīgi sasaista nevis iekšējā nepieciešamība, bet kādas

«trīsdesmitgadnieku» (daudzu) par aksiomām pieņemtās daiļrades teorēmas. Tās nostiprina L. Brieža un J. Rokpeļņa, varbūt arī pieredzējušākā K. Skujenieka rūpīgais, savdabīgais veikums. Bet, kas der vienam dzejniekam, ne vienmēr der citam.

Šķiet, A. Līces interese par vidi, tautas ētiku, polemiskā daudzu lappušu ievirze prasīt prasa stiprināt faktūru, drošāk atklāt sociāli vēsturiskās un nacionāli psiholoģiskās saknes. Gribētos tomēr redzēt pilnīgāk iezīmētus tos sirdssiltuma meklētājus... somu pirtis un pie «spirtotiem ugunskuriem». Ne jau visa tauta tur sildās... Bet varbūt tādām uzdevumam lirikā par šauru?

V. Krīles atradumiem bagātajās vārmās augsta emocionāla temperatūra reizēm nonāk pretrunā ar kompozīcijas nenoteiktību, daudzpunktēm vārdū vietā. Kā jau satraukti monologi, tie diezin vai pēc kādiem paraugiem organizējami, bet lielāku stilistisku skaidrību varam vēlēties. Tā, manuprāt, tikai stiprinātu šo savdabīgo dzeju.

Aiz A. Plauža skopajām rindām krājumā «Smilšu grauds» jūtams nopietns kultūras (domāšanas kultūras, dzejas kultūras) apguves darbs. Tam ir rezultāti. Viņa grūtība varbūt visskaidrāk sausklausāma paša dzejnieka rindās (tiesa, to gan saka Galilejs):

Tāpēc nerimšu.

Tāpēc cinišos.

Kaut vai dvēseles

Dziļā pazemē.

Un viņš cīnās sekmīgi. Jo vairāk tāpēc, ka viņam klausā diezgan rets ierocis — kodolīgs satīrisks dzejolis, epigramma. Šī dzeja paveiktu vēl vairāk, ja no «dvēseles pazemes» biežāk iznāktu pašas konkrētības.

Sauras mikrovides sadzīvē iestrēgst A. Melnalkšņa «Tāda sirds». Jo skumjāk tas tāpēc, ka tehniskā varēšana pamazām pieaug, ka atsevišķos dzejoļos uzplaiksnī mīla un sāpe par savu zemi un laiku. Melnalkšnim piemīt arī savs ironijas lādiņš, tas pat uzveic nenoskaidrojušos liriķi, bet diemžēl paliek bez sabiedriski un psiholoģiski precīzāka adresāta.

Reizēm tiešām nenobrīnīties: pa kuru laiku vienu otru mūsu dzejnieku apsēduši baru bariem visvisādi skaugi, nelabvēļi, nenovīdīgie?... Tas ieskanas dzejā. Bet dzeja taču ir tik autoritatīvs žanrs, bieži atradusies sabiedrības uzmanības centrā, mums ir liels pulks labu lasītāju.

Varbūt tomēr vaina paša darbā un nostādnēs? Piemēram, šādās. Kas notiek pēc cilvēka nāves? Lūk:

Un turpināsies dzīres,

Un tev būs visu brīv —

Kaut arī sen jau miris,

Joprojām esi dzīvs.

Tas paziņots pilnīgā nopietnībā. Ievaddzejoli. Bet kas tad notiek dzīves dzīrēs, ja tā pēcnāves dzirošana mums tomēr šķiet no šissaules projicēta? Lasām dzejoli «Dzīres». Tur plāpā par «dzīves matērijām cēlām», tur «valda Cicerons un Kants». Bet — pienāk darbadiena:

Bet — pienāk. Nodeg dzīru lāpa.
Mēs dodamies — vai ņemt, vai dot?
Par ideāliem viegli plāpāt —
Ar tiem ir grūti sadzīvot.

Varbūt šī pārteikšanās (?) atklāj neveiksmes sakni: ar ideāliem nevajag «sadzīvot», bet ar tiem dzīvot, tad krietna daļa grūtuma kā ar roku būs noņemta...

J. Mores «Diānas loks» varēja potenciāli kļūt par svarīgāko robežzīmi līdzšinējā dzejnieces ceļā. Diemžēl nekļūst. Atzīstami ir dzimtās Kurzemes, tās cilvēku darba un rūpju tēlojumi. Krājumu stipri atšķaida skices, uzmetumi, pusfabrikāti. Organiskas tēlainības trūkumu veltīgi mēģināts kompensēt ar patosu, dzišanos pēc ārējām aktualitātēm, sakāpinātu izteiksmi.

Kādā dzejolī ir rindas:

Ja kāds kaut vai sapnī apjaustu,
Kas vajadzīgs manam garam,
Nebūtu man ar pasauli
Jādzīvo mūžīgā karā.

Domāju, ka šis gara vajadzības un īpatnības tomēr apjaušamas pašam dzejniekam, tāpēc nekāds «karš» ar pasauli nav vajadzīgs, kur nu vēl «mūžīgs karš».

Citi gada krājumu autori, kurus te neminēju, strādājuši savā jau pazīstamajā manierē, lielākas novitātes atrast tur grūti.

V

Nobeigumā — īsas pārdomas par dzejas mākslinieciskajām ievirzēm.

Turpinās jauna dzīves materiāla apguve, paplašinās poētiskā robežas, bagātīgi tiek pārveidotas arī dzejas formas. Var secināt, ka, piemēram, Vācietis, Čaklais un vēl daži dzejnieki nereti par normu pamazām padara atkāpšanos no tās. Pētāmi būtu pie mums novārtā pamestie atskaņu jautājumi, tāpat dzejoļu ritmiskās un intonatīvās īpatnības.

Atsevišķas apceres nepieciešamas par jauno dzeju, kura nav skatāma viena gada robežās. Pēdējos gados viens no mūsu dzejas

svarīgākajiem jaunumiem ir «divdesmitgadnieku» ienākšana literatūrā. M. Melgalva, J. Kunnosa, A. Aizpurietes, K. Elsberga, E. Mārtužas, A. Rancānes un citu debijas ir pamats atsevišķai sarunai. Pirmās grāmatas ir interesantas, sološas, arī rezultatīvas. Protams, tas ir tikai ceļa sākums, bet nekur jau nav teikts, ka ceļa sākums ir mazāk nozīmīgs par kādu citu tē posmu.

Katrai paaudzei ir savi izteiksmes modeļi, kuri kļūst (nekritiski pārņemti) par trefaretiem. Tādi ir arī jauno priekšgājēju — tagadējo «trīsdesmitgadnieku» (nosacīti) darbā. Tas arī saprotams. Taču viņu daiļrade nav pietiekami analizēta; tas ievērojami apgrūtina jauno dzejas vērtējumu, jo blakuspaaudzes parasti tomēr cieši saistītas. Kad būs parādītas «trīsdesmitgadnieku» stiprās un vājās pušes, tas palīdzēs gūt lielāku skaidrību arī jauno daiļradē.

Daži vārdi par kanoniem un to laušanu, piemēram, par arvien pieaugošo atskaņojumu brīvību.

Stils ir kopums; disonanse kādā ierastā paņēmienā var radīt kā svaiguma, tā paviršības iespaidu. Tā ir grūti pierādāma, parādāma un lasītājam varbūt pat garlaicīga būšana, bet reāla gan. Paradokssāli, bet ieguvēji parasti ir tie dzejnieki, kuri drošāk, konsekventāk lauž atskaņojumu vai citus kanonus, nemitīgi «kaitinot» tradīciju ziņoša lasītāja estētiskās uztveres centrus.

Tieši viņu dzejā veidojas... jauna norma, jūt zināmu sistēmu, mērķtiecību. Savukārt to dzejnieku darbos, kuri bikli ievieš jauninājumus, tie dažkārt šķiet svešķermenis. Tie saduras ar pārējā daiļradē izvirzītajiem «spēles noteikumiem».

Pazīstamais dzejnieks un atdzejotājs D. Samoilovs, pētot atskaņojumu bagātināšanos krievu dzejā, vispirms to saista ar pakāpeniskām pārmaiņām dzīvās valodas izrunā. Piemēram, ja perfekti tiek izrunāta tikai vārda uzsvērtā zilbe, tad neuzsvērtā zilbju nozīme atskaņojumos stipri mazinās.

Līdzīga parādība pasen pazīstama arī latviešu valodā, piemēram, galotņu strupināšana. Šo parādību izmanto dzejnieki. Tai ir pat sava tradīcija, kaut arī to reti atceramies, strēlnieku dzejnieku darbos.

Arī šobrīd dzejai nepieciešama lielāka rīcības brīvība; jauninājumi bagātāka satura, intonāciju, faktūras vārdā visnotaļ attaisnojas. Atskaņu pūrisms nebūt nav ideāls. Un tomēr jāpiebilst, ka «brīvību forsēšana» var kļūt riskanta; skaidri to redzam atdzejā, kur jauninājumi reizēm neatbilst oriģināla garam.

Kā uzsvērtā turēšanās pie ierastajām normām, tā apzināti mērķtiecīga to pārveide var vienlīdz kalpot dzejasdarba emocionalitātei, svaigumam, novatorismam. Domājams, ka latviešu dzejā (pašas valodas dabas dēļ — saistītais pirmās zilbes uzsvars) arvien noteiktāk pārsvaru gūs attālināšanās no kanoniem, lielāka atraisītība. Taču

tas notiks tikai tur, kur atkāpes meistarīgos dzejasdarbos tuvināsies jaunai normai.

Dzeja šodien veido pilnasinīgu mūsdienu cilvēka tēlu, atklājot to visos svarīgākajos lokos, kādi pieejami cilvēka individuālajai un tautu vēsturiskajai uztverei. Dzeja aizstāv dzīvību, humānismu, cilvēka garu un dvēseli, saprašanos uz zemes.

ROMĀNI — 1982

Bet literatūra, pirmāmkārtām, ir sirdsapziņa. Un, otrāmkārtām, tā ir ideja. Un, trešāmkārtām, — filozofija. Un, ceturtamkārtām, — šķīstīšanās. Un, piektāmkārtām, — bauda. Un, sestāmkārtām, — rotaļa. Un, septītamkārtām, — noslēpums. Tikai visu šo sastāvdaļu summa ir mākslas darbs, tāpat kā tikai septiņas krāsas rada varavīksni. Vienas trūkst — un nav varavīksnes!

Regīna Ezera (Nodevība. — Karogs, 1982, № 12, 28. lpp.)

1982. gads devis trīspadsmit romānu pirmpublicējumus. «Karogs» lasītājus iepazīstināja ar V. Lāma romānu «Pavarda kungs Ašgalvis» (№ 1—4; arī grāmata), A. Viksnas «Laimi aiz horizonta» (№ 5—7) un R. Ezeras «Nodevību» (№ 10—12). «Zvaigzne» beidza publicēt iepriekšējā gadā aizsāktos A. Kolberga «Atraitni janvārī» (1981, № 19 — 1982, № 7), publicēja L. Pura «Karuseli» (№ 8—17). Astoņus pirmpublicējumus devusi izdevniecība «Liesma»: G. Cīruļa «Mīlais, nesteidzies», A. Imermaņa «Nāve zem lietusarga», V. Indrupa «Vedējs», J. Mauliņa «Mīlestības infraskaņas» un «Pelēkie zīmējumi» (vienā grāmatā ar «Kājāmgājēju»), J. Niedres «Kur zemes robežas, tur dzērves maldās», A. Ozoliņas «Avoti» un M. Steigas «Pēdējā indulgence».

Šajā velnaducī gandrīz trešo daļu (!) veido detektīvromāni (četri darbi, divi no tiem sērijā «Piedzīvojumi. Ceļojumi. Fantastika»), viens ir vēsturiskās prozas darbs (sērijā «Stāsti par vēsturi»), gandrīz puse gada ražas ieskaitāma sadzīves, mīlestības un ģimenes romānu kontā, divus darbus varētu apzīmēt par morālfilozofiskiem romāniem (viens — par literātes darbu un dzīvi, otrs — par mūžības klātbūtni cilvēka esamībā — cilvēka un tautas atmiņu). Tāda ir ļoti konspektīva tematiskā kopaina. Uz būtiskāko jautājumu, protams, tā neatbild — vai skaitliskajai bagātībai atbilst arī idejiski estētiskā bagātība, vai varavīksnei krāsu netrūkst.

(Septiņi darbi 1982. gadā ir recenzēti (Cīrulis, Imermanis, Indrups, Mauliņa divi romāni, Ozoliņa), no tiem par vienu publicētas divas atsauksmes (Lāms). Viena recenzija ievietota «Cīņā», septiņas — «Literatūrā un Mākslā». Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem kritika šajā ziņā kļuvusi mazliet operatīvāka, taču līdz vēlamajam vēl krietni tālu.)

1982. gada romānu ražā nozīmīgākie darbi, kuru izvirzītajām idejiski estētiskajām programmām piemīt spilgts patstāvības, mērķtiecības un — izmantojot Jāņa Petera iemīļoto vārdu — savkūribas zīmogs, manuprāt, ir Regīnas Ezeras tetraloģijas «Pati ar savu vēju» otrā daļa «Nodevība» un Visvalda Lāma «Pavarda kungs Ašgalvis». Abi romāni lielā mērā liecina par mūsdienu prozas attīstības tendencēm, par meklējumu virzieniem, to līniju izvērsumu, kas aizsākās 50. gadu beigās, personībai atkal atgūstot literatūras galveno dzīves telpu. Varbūt te var runāt par jaunu kvalitāti, kuru ieguvis psiholoģiskā romāna koptais pasaules skatījums — dvēseles tuvplāni. Varbūt — par jaunu episkumu, uz kuru tiek ietis caur psiholoģisko romānu, tieši vai netieši balstoties uz tā pieredzi, padziļinot, paplašinot, piesātinot psiholoģiskā romāna ietvarus, tiecoties pēc sarežģītākas indivīda sasaistes ar pasauli, pēc romāna pasaules sasaistes ar ār pasauli. (Tās nav principiāli jaunas tendences, tās pietiekami skaidri iezīmējās arī 1981. gada darbos — Ezeras «Varmācībā», Bela «Saknēs», Skujiņa «Jauna cilvēka memoriālos».)

Varētu teikt, ka psiholoģiskais romāns kļūst ietilpīgāks — filozofiski, sociāli ietilpīgāks, jūtāmāka ir griba caur cilvēku atklāt pasauli. Minētie darbi, piemēram, neietveras tradicionālajos dalījumos — liriski psiholoģiskais un analītiski psiholoģiskais romāns; katrs autors atšķirīgi meklē savdabīgu sintēzes ceļu, lai filozofiskie un sociālie aspekti spēcīgāk ienāktu pamatos psiholoģiskajā romānā. Šo procesu rāda arī romānu žanriskās struktūras pārmaiņas, tās šobrīd ir visai intensīvas, un redzams, ka romāns, kā saka, pacieš visu. Tā Regīna Ezera tetraloģijas ievadā pasludina, ka viņas darbs būs kaut kas vidējs «starp reportāžu un grēksūdzi, beletristiku un publicistiku», pa pusei monologs, pa pusei mozaika, «pa daļai dokumentāls, pa daļai fantastisks, vienlaikus personisks un atsvešināts» (Varmācība. R., 1982, 9. lpp.). Harijs Hīrš par «Pavarda kungu Ašgalvi» grāmatas pēcvārdā raksta: «romāns-parabola», Pēteris Zeile runā par daudzdimensiālu romānu (C, 1982, 18. jūl.), autors pats vienubrīd vēlējies likt žanra apzīmējumu «romāns-eseja» (K, 1982, № 11, 138. lpp.), un sarežģīta ir tā poētiskā

sistēma, ar kuru rakstnieks tiecas radīt cilvēka un tautas dzīves modeli gadusimtu garumā.

Regīnas Ezeras sludinātais padziļinātais psihologisms it kā pats sevī iekšēji nobriedinājis to pakāpi, kas raksturīga pagaidām publicētajām tetraloģijas divām daļām (par rakstnieces rokrakstu «Varmācībā» kritika diezgan daudz rakstījusi). «Nodevībā» tā man liekas apbrīnojama intimitātes un monumentalitātes sintēze — intimitāte stāstījuma intonācijā un monumentalitāte romāna radītajā pasaulē.

«Nodevību» veido stāstītājas ieraksti dienasgrāmatā (kuros parādās sastaptie cilvēki, galvenokārt skolotāja Irēna Nāburga, viņas māsa Undīne, māte Janīna, vīrs Guntars u. c.) un vēstules Irēnai, kurās ir domas par dzīvi un literatūru. Gan dienasgrāmatā, gan vēstulēs ir tik daudz rakstnieces Regīnas Ezeras autobiogrāfisku detaļu, ka gribas sacīt — te ir rakstnieces pašportrets, viņas attieksme pret dzīvi, literatūru. Taču tetraloģijas sākumā autore raksta, ka «dīvainajā žanriskajā hibrīdā» ««es» persona (kura tur visu laiku jauksies un darbosies) reizē būšu es pati un reizē būs mana liriskā varone (tāpēc tie, kas gribēs izdarīt kādus secinājumus par autores personisko dzīvi, vismaz par piecdesmit procentiem kļūdīsies)». Tāpēc labāk ievērot piedāvātos spēles noteikumus un neidentificēt stāstītāju ar Regīnu Ezeru. Tad var runāt par literāra tēla — stāstītājas kolorītu, asprātīgu, vitālu un dziļu gan sevis, gan sava literātes darba atsegsmi. (Varbūt tas atkal radīs domstarpības starp rakstnieci un kritiku? Visvienkāršāk — atzīt, ka tās ir neizbēgamas un nekas nemainīsies, ja esošajām tiks pievienota vēl kāda klāt. Jo kritika «Nodevībā» jau tā izpelnījiesies pārāk lielu godu. Pēc uzmanības, kuru rakstniece tai velta, varētu likties, ka mums ir varena un spēcīga kritiķu «gaļēdāju» un «zālēdāju» armija, ka literatūras mežs no viņiem mudžēt mudž.)

«Nodevības» apakšvirsraksts — «Kāda stāsta anatomija». Šajā stāstā par Irēnu Nāburgu (bet līdztekus tas ir stāsts par tā radītāju un jaunradi vispār) ilūzija par tiešu dzīves atveidi tiek apzināti kļiedēta («māksla gan atspoguļo dzīvi, taču dara to nevis pēc burta, bet pēc gara»). «Stāsta anatomijas» atklāšana dienasgrāmatas un vēstulu formā ir ne tikai interesants māksliniecisks paņēmieni, bet arī polemiska savas pasaules radīšanas tiesību demonstrēšana un aizstāvēšana («rādīt to un tā, ko un kā uzskatu par vajadzīgu»). Un reizē šī forma ļauj lasītājam pietuvoties tam elles un paradīzes sajaukumam — jaunradei, «katarsei un patvērumam», kurā «intelekta banka», «emociju banka» un «sāpju banka» kopā rada jaunu pasauli — mākslas darbu.

Romānā it kā visu laiku plūst divas straumes: viena saistīta ar Irēnu, Undīni, Janīnu, Gundaru, stāstītājas attieksmi pret viņiem, otra — sižetiski ar pirmo gan savīdamās, gan no tās attālināda-

mās — ar stāstītājas pašatklāsmi, viņas domām par dzīvi un literatūru. Un, kaut arī raksturi — kā allaž Ezerai — dzīvi un patiesi, viskolorītāk tomēr iezīmējas stāstītājas tēls. «Tuvplānā viss redzams ar lielu skaidrību un nežēlību, jo mākslas darbs ir tuvplāns, un, kad tas nav tuvplāns, tad nav nekāda pamata runāt par mākslas darbu, bet tikai par sacerējumu, kas izpildīts tādā vai citā žanrā. Tā ir ielasmeitas mīlestība, kurā nav jūtu un ir tikai iemaņas.» Šādā tuvplānā ar lielu skaidrību un lielu nežēlību lasītājs ierauga literāta pasauli, viņa vienīgo «pareizas dzīves modeli — strādāt saskaņā ar savu sirdsbalsi un vienmēr ļoti tuvu savu fizisko un garīgo iespēju galējai robežai».

Katra vēstule skar kādu jautājumu loku «sievietes literātes specifiskajās problēmās». Šajās vēstulēs ir sugestējoša personības neatkarība, totāla Dzīves un Darba pielūgsmē, apbrīnojama domu, izjūtu un intonāciju bagātība. Rakstniece prot šķietami nevērigā vieglumā savienot cildeno ar piezemēto, un tā intimitātes un monumentalitātes saplūsmē, kuru minēju, iespējams, rodas no suverēnās pasaules izjūtas, no šīs visvarenās rīkošanās ar vārdu, cēlo un parasto redzot vienā lielā un kopīgā dzīvības katlā. Lūk, tā, piemēram: «... es brīnos par likumībām, kas notur un satur mūsu planētu, lai trakajā debesu skrējienā tā neizšķīstu kā rūgušpiens un nenospruktu no trajektorijas kā no kājas nomaukusies galoša.» Tik vīrišķīgi vērienīga un sievišķīgi šarmenta un vitāla literātes psiholoģijas atsegšana tuvplānā — tā ir pirmreizīga parādība mūsu literatūrā. Patiesībā teikt — literātes psiholoģijas atsegšana — nozīmē sašaurināt «Nodevības» lielo atvērtību to daudzo jautājumu priekšā, kurus tik nekonkrēti var apzīmēt — dzīve un literatūra, jaunrade.

Man dažkārt šķietis, ka viena otra tēla pleci ir par sīkiem, lai izturētu Regīnas Ezeras valodas stihiju, neapvaldītas tēlainības devītos vilņus, ka doma zaudē asumu tēlainības pārbagātībā, pārsātinātībā. (Tiesa, Gabriels Garsija Markess saka, ka tieši epitets ir tas, kas atšķir vienu rakstnieku no otra, kas rada viņa tonalitāti, viņa balsi (Вопр. лит., 1982, № 10, с. 194). Epitets — jā, bet kvalitāte, nevis kvantitāte). Stāstītājas pleci «Nodevībā» ir stipri, būtība un izpausme te nenonāk pretrunā, tā ir harmonija, kuru var vienīgi izbaudīt.

Rakstniece tetraloģiju lasītājiem nodod pa daļām, līdz ar to ļaudama tās vērtēt kā patstāvīgus darbus. Tagad, pēc «Nodevības» publicēšanas, īsti jaušams, cik ārkārtīgi iespaidīgi vēl nepabeigtās celtnes kontūras ievēl varmācība un nodevība. Formāli abas daļas vieno stāstītājas tēls, pēc būtības — «paradoksi un ilūzijas» nevis kā žanra apzīmējums (Ezera par to raksta «Prologa vietā»), bet kā īstenības dominante, kā pasaules izjūtas dominante. Viesurs Skraucis par «Zemdegām» rakstīja: «Pirmais un galvenais

lielums, ar ko «Zemdegas» ir atšķirīgas, ir augstais morālais prasīgums, ārkārtīgi augstie ētiskie kritēriji, ar kuriem rakstniece samēro savus varonus un dzīves īstenību» (Kā rakstīt? R., 1980, 48. lpp.). Pret šādu atziņu iebilda Augusts Štrauss. Arī es domāju, ka tā nav «Zemdegu» atšķirības zīme. Bet «Varmācības» un «Nodevības» zīme tā varētu būt. Rakstnieces spēka liecība ir fakts, ka viņa «neizrēķinās» ar kādu atsevišķu varmāku un nodevēju (kaut gan varmāka «Varmācībā» lielā mērā soda pats sevi, sodīdams arī savu dzīvības devēju), varmācība un nodevība viennozīmīgi un nepārprotami nekoncentrējas kādā atsevišķā raksturā, tās ir cilvēka dabas pretrunīgumā, individuālu un sociālu motīvu savijumā, te nav vienkāršotas dzīves, tāpēc nav vieglas uzvaras. Bet te ir tas augstais ētiskais prasīgums, jo stāsts par Elizu Kroni tomēr ir «Varmācība» un stāsts par Irēnu tomēr ir «Nodevība».

Regīna Ezera atzīst, ka mākslinieciskuma pamatpazīmes ir filozofiskums un emocionalitāte. Šīs pazīmes raksturo arī «Nodevību».

Šī romāna sakarā gribu minēt žurnālista un kinokritiķa Ābrama Kļockina domas. Viņaprāt, viena no mūsdienu latviešu prozas tendencēm ir tāda, ka mākslinieciskajā ziņā labākajiem paraugiem raksturīga ne tik daudz pašas dzīves atveide, cik refleksijas par dzīvi, nevis pati dzīve, bet viena vai otra varoņa dzīves uztvere; līdz ar to šo literatūru vispirms uztver tie sabiedrības slāņi, kuriem šīs refleksijas zināmas, pierastas. Tā ir viena no tendencēm, kas it kā atsvešina lasītāju, neļauj literatūrā ienākt dzīves tiešumam un atklātai emocionalitātei (Лит. обозрение, 1982, № 3, с. 103—104).

Kinokritiķa vārdos ir krietna daļa taisnības. Un tomēr — arī «Nodevība» ir romāns par kāda stāsta tapšanu, tajā ne tik daudz ir pašas dzīves atveide, cik refleksijas par dzīvi. Bet tas nav šķērslis ne dzīves tiešumam, ne atklātai emocionalitātei. Kā redzams, talantīga prakse vienmēr ies savu ceļu, apgāzdamā arī šķietami pareizas nostādnes. (Tā kā pārskata uzdevums nav sīki izanalizēt katru darbu, te pieskāros tikai tiem momentiem, kas man liekas saistošākie. «Nodevība» žanriski ir īpatnējs romāns, saturiski blīvs un, ja tā drīkstētu teikt, pagāniski tēlainis. Kritika pie tā ne vienu reizi vien atgriezīsies, izvērtējot gan romāna kompozicionālās īpatnības, gan autores rokraksta evolūciju, gan dzīves un literatūras attiecību dialektiku u. c.)

Regīnas Ezeras «Nodevība» vispirms pārsteidz ar sievietes literātes pasaules psiholoģiski precīzo un vērienīgo atklāsmi, Visvalda Lāma «Pavarda kungā Ašgalvi» pārsteidz rakstnieka ieceres mērogi. Autors par šo darbu sacījis: «Dīvainā kārtā mani absolūti neinteresē, kas var notikt ar cilvēku, ja tas zaudē atmiņu. Manuprāt, tāds gluži vienkārši ir dzīvs mironis. «Ašgalvi» darīju

pretējo — lūkoju atdzīvināt cilvēkā visu viņa atmiņu cauri gadu simtiem, tūkstošiem, varbūt pat miljoniem līdz laikmetam, kad pirmcilvēki dzīvoja alās. Vai mūsu gēnos nav viss ierakstīts? Ko saka zinātnieki? Vienalga, ko... es runāju kā rakstnieks» (Hiršs H. Viena nedēļa un visa mūžība. — Jaunās Grāmatas, 1982, № 12, 12. lpp.). «Atmiņas atdzīvināšanas» vārdā rakstnieks rada sarežģītu tēlu sistēmu, lai apjomā nelielajā romānā aptvertu milzīgu laika amplitūdu, rādot cilvēku — «celtnieku un radītāju» un tos spēkus, kas radītādzīvai darbojas pretim, kam nevajag ne Mājas, ne Celtnes (kā cilvēku dzīves telpas un pašas dzīves simbola). Objektīvi vēsturiskajos apstākļos un subjektīvi katrā cilvēkā konflikts starp radītāju (būvnieks, celtnieks, arhitekts Jānis, Skumjais Klaidonis) un nīcinātāju (Gmū) nospriego nebeidzamu dramatisku cīņas situāciju. Ar vai bez mājām, ar vai bez mīlestības, ar vai bez patiesības, ar vai bez darba jēgas — šķirtne ir nepielūdzama. Romāna spēks ir izveidotā pasaules aina kopumā, tā ir iespaidīga, bet atšķirībā no Ezeras Lāma monumentalitātei intimitāte, manu-prāt, nepiemīt. Un, kaut arī taisnība ir Harijam Hiršam, kad viņš grāmatas pēcvārdā raksta, ka šis «vissarežģītāk veidotais V. Lāma romāns» nostrādāts «pārdomāti un rūpīgi — paša romāna mākslinieciskā celtne stingri stāv uz kārtīgi ieliktiem pamatiem un visas dažādās sīzetiskās, idejiskās atzares cieši turas kopā, skaidri un noteikti atklādamas autora domu», man tomēr liekas, kas romāna celtne glabā arī kādu rakstnieka rokraksta pretrunīgumu, varbūt to var saukt par emocionāli dzīva tēla un racionālas abstrakcijas, konkrētā un vispārējā zināmu estētisku nesavienojamību. (Plašāk romāns vērtēts recenzijā «Būt piederīgam». — LM, 1982, 15. okt.) Katrā ziņā Lāma gājums no romāna uz romānu ir ārēji pretrunīgāks, dramatiskāks, un tas mākslinieciskās izziņas veids, kurš valda «Ašgalvī» un kurā vienojas psiholoģiskā un sociālā romāna elementi, reālpsiholoģisks tēlojums un groteskas nosacītība, apliecina šo meklējumu dažādību. Ezeras gājums padziļinātā psiholoģisma virzienā (vismaz no malas skatoties) tādu meklējumu diapazonu nepazīst, tagad jau var teikt, ka viņas iekšējā koncentrēšanās uz vienu mērķi bijusi fantastiski noturīga un rezultatīva.

(Tā kā recenzijā nav runāts par folkloras izmantojumu «Ašgalvī», dažus vārdus par to. Manuprāt, folklorisms romānā vairāk izpaužas rakstnieka pasaules uztverē, vērtību sistēmā, labā un ļaunā koncepcijā u. tml., mazāk konkrētajos folkloras citējumos, konkrētā tēlu struktūrā. Lāmā ir stipri folkloras ētiskie principi, vērtību sistēma, kas izstrādājusies folklorā — tautas filozofijas estētiskajā ekvivalentā. Folklorā nav pesimisma, tās ētiskais patoss ir «skumjais optimisms», un šāda dzīves uztvere šķiet tuva Lāma pasaules izjūtai. Tie ir stipri Jāni, kuri cauri gadsimtiem līdz mūsdienām atnākuši arhitektā Jānī, un arī viņā ir kaut kas no šo

Jāņu stipruma, ja viņš spēj spriest tiesu pār savu darbu un savu dzīvi, jo tāda tiesa nav glēvo daļa.)

Rokrakstos, stilā tik atšķirīgos Ezeras un Lāma romānus vieno tas, ka viņi izvirza vērienīgākos mākslinieciskos uzdevumus. Un, kaut arī Lāms kā literatūras septiņas varavīksnes krāsas, iespējams, nosauktu citas, to, ka literatūra ir sirdsapziņa un ideja, viņš noteikti atzītu, jo tikai ar tādu rakstnieka darba izpratni var izvirzīt mērķi «atdzīvināt atmiņu» «Ašgalvī». Bet pārējās varavīksnes krāsas savukārt ir spēcīgākas «Nodevībā».

Apakšgrupā — **sadzīves, mīlestības un ģimenes** romāni — pilnībā ietilpst Laimoņa Pura «Karuselis», Jāņa Mauliņa «Pelēkie zīmējumi» un «Mīlestības infraskaņas», tiem var pievienot arī Ainas Ozoliņas «Avotus», Valda Indrupa un Andra Viksnas darbus.

«Romāns ir tīri psiholoģiska studija par faustiskajām veca vīra un jaunas sievietes attiecībām,» — tā Laimonis Purs pats raksturojis «Karuseli» (LM, 1982, 4. jūn.). Gandrīz pensijas gadu sliekšni sasniegušā ģeologa Arnolda Pakalnieša un trīsdesmit septiņus gadus vecās ekonomistes Ingas Smilgas attiecības — izklaidēšanās rotaļa un «visumūžīga» nopietnība — to dažādās gradācijas pakāpēs ir romāna t. s. psiholoģiskā sižeta pamatā. Rakstnieks nebaidās romānu sākt ar galveno varoņu attiecību beigu akordu un viņu attiecību gammu nospēlēt, atkāpjoties pagātnē, — ārpus paša nospraustajām psiholoģiskās studijas robežām Purs neiziet, bet tās uzdevumus, domāju, veic.

Sižetiskais risinājums, dialogi, atskati pagātnē zīmē visai krāsainus un dzīvus Ingas un Pakalnieša raksturus. Stāsts «par veca vīra un jaunas sievietes attiecībām» nerisinās bezgaisa telpā — šo attiecību «mūžīgumā» ieplūst pavisam ikdienišķas mūsdienu sadzīves detaļas, un «mūžīgo» attiecību attīstībā tām nav nulles loma. (Ingas rīcību galu galā ietekmē arī viņas situācija mājās, kur vienā istabā dzīvo vienmēr piedzērušais brālis, otrā — Inga ar māti; arī viņas iemīlotā Imanta Miglava dzīves traģiskās lappuses — meitīņas bojāeja un sievas alkoholiķes nāve, dzīvokļu maiņa un viņa nespēja un negribēšana saņemties, lai savu un Ingas dzīvi — «kopdzīvi bez kopdzīves» — nokārtotu. Romānā visnepārliciecināšākā, manuprāt, ir Ingas un Imanta mīlestība; liekas, ka šo mīlestību Inga vienkārši sev iestāta, izmisīgi uzpūdzama dzirkstis atdzisušā ogunskurā.)

Lāms būvē pasaules ainu lielās līnijās, sevi ierobežot viņš negrib, tieši otrādi — viņš grib iespējami daudz pasacīt un šīs pasacītgrības vārdā blīvina romāna telpu, savus uzskatus palaikam paudams tieši un klaji. Purs sevi ierobežojis, šķiet, apzināti, bet savu «mazdārziņu» visai rūpīgi apkopis. Ar īpašu jaunatklāsmi ne satūra, ne formas ziņā viņa romāns mūsu prozas kopainā neizceļas. Vai pārmet mērķu pieticību, to, ka viņš rakstījis par divu cilvēku

attiecību karuseli, nevis, teiksim, par kādiem citiem karuseļiem, kur liktenvērpetēs ierauti tūkstoši? Kādas tiesības pārņemt? Bet varbūt pārmēru slavēt Ingas un Pakalnieša karuseli arī nevajag, tad tos citus — grūtāk uzrakstāmos — nevienam negribēsies rakstīt?...

«..uz vecumu jau visi maksimālisti kļūst rāmāki,» rakstnieks atzinis jubilejas intervijā (LM, 1982, 4. jūn.). Labi, ka «Karuseli» šis rāmums nenozīmē ētisko principu noplakumu un ka rakstnieka intervijā izteiktie vārdi «es ticu milestībai» romānā piepildās raksturu attieksmēs. Inga rotaļājas, taču ne jau viņas izspēlētā «egoistiska, var pat sacīt — sadistiska(!) kārts» — kā I. Bērsons raksta —, turklāt zinot, ka «Arnoldam iespējams nodibināt jaunu ģimeni laukos ar Martu» (K, 1982, № 11, 135.—136. lpp.), nosaka karuseļa griešanos. Ir vēl arī Pakalnieša spēja dziļi iemīlēt sievieti. Iemīlēt tā, ka nav iespējams šo milestību mainīt pret Martas Bergmanes «necilo lauku īpašumu», sarkano žiguli un siltumnīcas rozēm, pret «mierīgi nodrošinātām vecumdienām». Ar merkantilismu piesūkušamies laikā tas nav tik maz. Un tā, manuprāt, ir galvenā šīs psiholoģiskās studijas vērtība — ticības apliecinājums cilvēka jūtu spēkam.

Jānim Mauliņam 1982. gadā grāmatās iznākuši trīs romāni, arī 1970.—1971. gadā sarakstītais un 1974. gadā «Karogā» publicētais «Kājāmgājējs». Pieminēt šie «Kājāmgājēja» neseno vēsturi, manuprāt, vajadzīgs tādēļ, ka romāna vērtējumi ir visai simptomātiski, tie raksturo literatūrkritiskās domāšanas līmeni, inerci un virzību, plašākā nozīmē arī sabiedriskās domas orientāciju.

Neuzskatu «Kājāmgājēju» par izcilu parādību mūsu literatūrā, taču literārajā procesā — 70. gadu romāna attīstībā — tam pamatoti pieder izteikti iezīmīga vieta, šis sociogrāfiskais darbs izceļas ar principiāli asu varoņu un problēmas izvirzījumu, ar blīvu īstenības faktūru. Pēc publikācijas žurnālā par romānu tika izteiktas dažādas domas, diemžēl visai maz bija lietišķa analītiskuma, romāna diskutīvās dabas, rakstnieka ieceres un īstenojuma argumentēta un lietpratīga izvērtējuma. Daļa vērtētāju, šķiet, pievienojās uzskatam, ka romāna idejisko virzību nevaram pieņemt, jo tā «zināmā mērā slavina mazā cilvēka pieticīgās dzīves idilli, norobežošanas no sabiedriskās dzīves ģimenes interesēs» (Kritikas gadagrāmata. R., 1975, 3, 155. lpp.). Romāna sarežģītā dzīves un mākslas patiesība tika vienkāršota, atsevišķus aspektus tendenciozi vispārinot un atsevišķus savukārt nesaredzot, un rakstniekam pārmetot pasivitātes filozofijas sludināšanu.

Jā, romāns bija neierasti diskutīvs, tajā dzīve skatīta nepierastā rakursā. Un romāna atbalsojums sabiedriskajā domā rādīja, ka, no vienas puses, rakstniekus nemitīgi acinādami «doties dziļāk iekšā īstenības problēmās», no otras puses, mēs nepavisam neesam

vienmēr gatavi no šiem dziļumiem iznestu strīdīgu materiālu (bet «Kājāmgājēja» estētiskās kvalitātes nav neapstrīdamas) ar uzticību rakstnieka godaprātām uzvert.

Tagad, kad iepazīta virkne Mauliņa lielprozas darbu, «Kājāmgājējs» viņa romānistikā joprojām liekas viens no interesantākajiem — tajā ir savdabīgs raksturs, tajā ir dokumentēts laiks.

«Pelēkie zīmējumi» presē jau pozitīvi vērtēti. (H. Hiršs: «.. J. Mauliņam piemītošā analītiskā kaisme romānu no vienkārša stāstījuma par kādu neizdevušos laulību izvērš arvien dziļākos un plašākos kopsakaros iesaistītā pētījumā par notiekošo procesu īstajiem cēloņiem» (Jaunās Grāmatas, 1982, № 6, 13. lpp.). A. Aļķe: «Iespējams, ka, no .. sūrā mīlestības radīšanas darba vairoties, cilvēka apziņa mīlestības baltajās drānās ietērpj tikai kaislību, taču sabiedriskajā apziņā tik ačģārnū viedokli nedrīkstētu akceptēt. Un tieši tāpēc, ka J. Mauliņš «Pelēkajos zīmējumos» soli pa solim izseko, kāpēc netiek radīta Mucenieku ģimene, kaut formāli tā pastāv, manās acīs romāns iegūst īpašu nozīmi» (LM, 1982, 22. okt.)

«Pelēkos zīmējumus» uztveru kā kādas jaunas ģimenes drāmas skrupulozo preparēšanu lielu pedagoģisku mērķu vārdā. Romānā vairākkārt atgādināts, ka grāmatās, kinofilmās, televīzijas pārraidēs par mīlestību runā tā, ka tas neko nespēj palīdzēt tādiem cilvēkiem kā Madis un Viktorija. Rakstnieka stāstam par savu Viktoriju un Madi tad nu vajadzētu spēt palīdzēt. (Varbūt arī spēj?) Literatūra ar tik izteiktu praktisko noderību tiek dēvēta par utilitāro, varbūt var izteikties maigāk — «praktiskā literatūra», praktisks padomdevējs, tā sacīt, paligmateriāls pedagoģijas un psiholoģijas, īpaši ģimenes psiholoģijas praktikumos. Didaktiskas literatūras lielā mīsiņa ir Mauliņa pārlicība, didaktisku literatūras izpratni Mauliņš ir sludinājis, viņa pārlicības konsekvenci var cienīt. Un, kā redzams, viņam ir domubiedri.

Mauliņš nepieder pie tiem rakstniekiem, kuri viegli uzbur tēlu dvēseles paškustības ilūziju (un viņa literatūras izpratnei tas varbūt nemaz nav vajadzīgs), viņa pasaule ir racionāli izsvērtā un pasausa. Arī «Pelēkajos zīmējumos» Viktorija un Madis, manuprāt, lielāku tēlu dzīvīgu neiegūst, lai arī viņu rīcība, žesti tiek sīki uzskaitīti, aprakstīti (piemēram te varētu citēt vai visas romāna lappuses). Varbūt tā ir rakstnieka apzināta vēlēšanās — likt darboties individuāli ne pārāk izteiksmīgiem raksturiem, lai tādējādi «pietuvinātos dzīvei», lai attālinātos no rakstnieka apironizētajiem mīlestības tēlojumiem, lai dotu divu raksturu saskaņas un nesaskaņas analīzi visiem pieejamas ikdienišķas sadzīves apziņas līmenī? Laikam jau tā ir rakstnieka pārlicība, ka tieši tāds «realisms bez sapņa» (Č. Aitmatovs), ikdienišķu norišu tēlošana it kā palēninātā filmā, visu vienlīdz rūpīgi apstāstot, psiholoģiski nozīmīgo no nenozīmīgā nešķirojot, ir literatūras īstais ceļš uz dzīves patiesību. Katrā

ziņā šādu nostāju rakstnieks paudis arī vienā no jaunākajām publikācijām: «. . . literāti mēģina ar literāriem smalkkrizuliem aizstāt realitāti, uzskatīdami, ka mākslas eliksīrs ietilpināms smalkformās. [..] Tā rodas no īstenības šķembām mākslīgi taisītas pārspožas, gaisīgas mozaikas. Rotaļas» (Skola un Ģimene, 1982, № 11, 31. lpp.).

Literāra darba spēks vienmēr ir detaļu konkrētībā, tas ir pamats, no kura izaug raksturu, ideju patiesības. Bet ja šie rūpīgi fiksētie īstenības mirkļi tikai ilustrē ideju, tikai viennozīmīgi loģiskā mērķtiecībā dodas pretim pedagoģiskiem virsuzdevumiem, ja apjomīgākas tēlu pasaules nerodas?

Harijs Gulbis atzīst, ka viņu kaitinot pārmetumi par sadzīvīskumu — vai tad sadzīvīska ir Kristīne, vai sadzīvīska ir Anna Kareņina (Kritikas gadagrāmata. R., 1982, 10, 240. lpp.)? Ne Kristīne, ne Anna Kareņina sadzīvīskas nav. Bet literatūrā par piezēmētu sadzīvīskumu tomēr ir pamats runāt, ja sadzīvīskums paliek empiriskas dzīves fotogrāfijas līmenī, mākslinieciskas idejas neizraudzēts, tēlos nepārkausēts. Tādu godīgi aprakstošu literāri veiklāku vai neveiklāku sacerējumu rakstniecībā nekad nav trūcis. Tikai aplam būtu šādu ceļu izsludināt par literatūrai vienīgi ejamo. . .

Tā tekdama, nepavisam nedomāju, ka literatūrai vajadzētu atrauties no zemes un kā rožainam mākonim iepeldēt tēlainu abstrakciju gaisotnē. Tieši otrādi — zemei pie kājām jābūt vēl smagākai, bez tās nav iedomājams psiholoģiskais romāns un pilnīgi neiespējams sociālais romāns, kura deficītu izjūtam. Domāju tikai, ka literatūrai nevieni uzdevumi nav šķirami no tās mākslinieciskajiem uzdevumiem un, piemēram, tādai reālpsiholoģiskai prozai, kādu to sastopam «Kājāmgājējā» vai «Pelēkajos zīmējumos», tās mākslinieciskās iedarbes spēku tomēr nosaka raksturi, nav vajadzīgi «literāri smalkkrizulji», bet raksturi ir vajadzīgi. «Kājāmgājējā» autora tieksme apfilozofēt un komentēt ik mirkli, ik soli saskanēja ar galvenā varoņa Svārpa būtību. Tā kā autora un Svārpa pozīcija nebija īpaši distancēta, autors gan saņēma pārmetumus, ka akceptē katru sava varoņa soli, bet ar Svārpa raksturu pilnīgi saderējās rakstnieka didaktiskās intonācijas. «Pēdās», manuprāt, Mauliņš visvairāk ļāvis iztēlei, raksturu patstāvību neiegrozodams morālista aksiomās, ļāvis sevī uzvarēt māksliniekam. «Pelēkajos zīmējumos» gan iepazīstam reālajai dzīvei raksturīgu situāciju un rakstnieka audzināšanas programmu, bet spilgtākus reljefus raksturus diemžēl ne.

Džeimss Oldridžs ir teicis, ka romānam jābūt ticamākam par patiesību un reālākam par faktu. «Pelēkie zīmējumi» šķiet tikpat ticami kā patiesība un tikpat reāli kā fakts. Un tikai.

(Protams, nevar noliegt romāna tēmas sabiedrisko aktualitāti. Bet, ja redzam tikai to, vai tas nenozīmē, ka atkal esam tajā stadijā, kad slavējam vai peļam darbus tikai tematikas dēļ?)

Otrs Jāņa Mauliņa romāns «**Mīlestības infraskaņas**» vēsta par studentiem, par Alda Auseja mīlestību. Romāns recenzijā ļoti augstu novērtēts («... īsti studentiska dzīvesprieka un ēvergēlību piesātināts, reizē cildenas mīlestības apgarots jaunatnes romāns. [...] .. J. Mauliņš izveidojis savu milas ideālmodeli. [...] .. par šāda ideāla uzstādījumu nerodas vēlme autoram pārnest dzīves izskaidrinājumu, bet gribas to ieskaitīt par nopelni. Noras un Alda mīlas stāsts uzrakstīts ļoti dzidri, tīri un dabiski rakstniekam izskan pat visriskantākās epizodes...») (Aļķis I. Studentu un mīlestības romāns. — LM, 1982, 5. nov.)

Romānā interesantākā ir sākuma daļa — ar individuāli krāsainiem studentu raksturiem, studentu attiecību atmosfēru. Romāna idejiskajā ievirzē izšķiroša ir trešā daļa — tieši tajā sastopamies ar rakstnieka «milas ideālmodeli», tajā romāna ētiskais patoss sasniedz augstāko vilni. Autors «Jaunajās Grāmatās» (1982, № 8, 12. lpp.) gan vēl ir bažījies par dažām ainām, ka tās varētu likties ja ne netikumīgas, tad katrā ziņā piedauzīgas. Ivars Aļķis viņu nomierina, ka «tāda uztvere var būt tikai svētulīgiem liekuļiem». Tādu pašu pārliecību pauž arī Ilgonis Bērsons: «Manuprāt, pārliecinošāk (salīdzinājumā ar mīlestību pret Gintu — I. K.) uzrakstīta Alda mīlestība pret vidusskolnieci Noru Ciemretu. Tā ir slavas dziesma tīrām, skaistām jūtām, kur valda biklums un kautrība, arī prasmīga vērsšanās pret aizspriedumiem sabiedrībā» (K, 1982, № 11, 135. lpp.).

Protams, no vīriešu — kritiķu mutes dzirdēt tik daudz skaistu vārdu par mīlestību ir patīkami. Un tomēr — riskējama būt svētulīga liekule un pārstāvēt sabiedrības aizspriedumaino daļu, varu teikt, ka grūti Noras un Alda attiecībās saskatīt visu to, ko cienījamie biedri cildina. Ēvalds Vilks kādreiz rakstīja, ka literārs darbs nav desas luņķis, kuru var uzsviest uz svariem un nolasīt, cik tas sver. Vēl neiespējamāk uzsviest uz svariem un novērtēt mīlestības dziļumu un īstumu. Bet vai Norai un Aldim ir mīlestība? Pēc autora ieceres, Norai tūlīt pēc skolas beigšanas ir jāapprecas, un izvēle krīt uz Aldi. Te tiek lietišķi nokārtota dzīve un emocionālie pārdzīvojumi vairāk saistās ar sarežģījumiem šajā nokārtošanā, nevis ar sarežģījumiem mīlestībā. Tas ir Mauliņa publicistiskajos rakstos ieteiktais dzīves modelis, tagad tas nepārprotami tiek pausts romānā. Un lai tā būtu — ja tā ir rakstnieka pārliecība. Tikai kādēļ runāt par slavas dziesmu tīrām, skaistām jūtām?

Sadzīves, ģimenes un mīlestības romānu grupai piepulcējams arī Ainas Ozoliņas jaunais darbs «**Avoti**», stāsts par mūsdienu lauku cilvēkiem. Ozoliņa zina un izjūt «no iekšpuses» lauku dzīves psiholoģisko, ētisko, sociālo, ekonomisko problēmu krustpunktus,

viņas rūpe par darba tikumu ir ar sirdi izsāpēta, un kā autorei viņai vienīgi svarīgi pārkāpt to sliekšni, kura vienā pusē ir tikai labā griba, otrā — arī spēja literāri pieņēmamā līmenī šo labo gribu materializēt prozas valodā, raksturos, tēlos. «Avotos» šis sliekšnis kopumā ir pārkāpts.

Veiksmīgi, šķiet, izvēlēti centrālie raksturi un romāna kompozīcija, stāstījums vijas ap Vītolu ģimeni, kurā Kristīne un Mārtiņš gatavojas zelta kāzām, ap Vītolu dēliem — saimniecības direktoru Jēkabu un saimniecības galveno zootehniķi un partijas organizācijas sekretāru Arnoldu — un viņu ģimenēm. Tā kā abu dēlu, īpaši Jēkaba, darba ikdienu ir gandrīz visa viņu diena, «Avotos» ienāk saimniecības darba dzīves ritms kā organisks fons Vītolu ģimeņu priekiem un bēdām, patiesībā nevis fons, bet visai tiešs šo prieku un bēdu avots, turklāt nenoslāpējot raksturu patstāvību. Salīdzinot ar «Aculieciniekiem» (1977), autore literārā prasme augusi — negaidīti dramatisks raksturs bija viņas stāstā «Janka» (1980), kopumā dzīvi raksturi ir arī «Avotos».

Bet tā nu tas ir — katrs jauns romāns par mūsdienu laukiem tikai vēl asāk izceļ nepadarīto, mākslinieciski neapgūto. Atbildība par to, protams, nav jāuzņemas lauksaimniecības speciālistei Ainai Ozoliņai, savu iespēju robežās viņa godīgi mēģina kaut ko darīt, bet turpināt Bruno Sauliņa «Ošu gatves» un Ilzes Indrānes «Cepures ar kastāņiem» aizsāktu nav viņas spēkos. Latvijas lauki pēdējos trīsdesmit piecos, četrdesmit gados — šai likteņtēmai romāns negrib pieskarties. (Jā, ir Harija Gulbja «Doņuleja», un ļoti labi, ka mums ir tāda «Doņuleja», bet arī tajā smaguma centrs tomēr ir tālāka pagātne.) Stāsta, dramaturģijas un publicistikas devums daudzkārt vērtēts, gribas tikai piebilst, ka šis devums galvenokārt skar tagadni — spilgtus raksturus un situācijas stāstā vai tikumisku un sociālekonomisku problēmu kontūras publicistikā; un varbūt vienīgi Imants Ziedonis «Kurzemītē» redz ētikas pasauli, kultūras pasauli to vēsturiskajā attīstībā un neatdalāmībā, redz cēloņsakarību ķēdes, kurās saākējas ekonomiski, sociāli, ētiski procesi pagātnē, tagadnē un nākotnē. Šo tautas dzīves koptvērumu laikā varētu gaidīt arī no romāna, tieši romānam to vajadzētu dot. Lai to izdarītu, nepieciešams liels talants un vīrišķība (un, protams, nepieciešams arī sabiedrības pieprasījums pēc šāda darba). Kā raksta Vītauts Kubiljus: «No sabiedrības paškritiskas pašnovērošanas ir atkarīgi romāna apvārsņi un romāna iekšējais spriegums.» Protams, kamerstila psiholoģiskie romāni tik ļoti atkarīgi nav, bet runa jau ir par tiem sociāli asi tendētiem romāniem, kas no šī sabiedrības pašapzināšanās līmeņa ir atkarīgi ļoti.

Vai atkal cerības saistīt ar publicistiku, ar gaidāmo Ziedoņa grāmatu par kolhozu priekšsēdētājiem? Ir taču skaidrs — lai cik pilnīgi un dziļi romāns ieietu cilvēkā un daudzās un dažādās dzīves

jomās, ja šis lielo vēsturisko pārvērtību posms — XX gadsimta 40.—70. gadi laukos — tiks apjausts vienvienīgi pieskārienos, literatūrā kā «tautas biogrāfijā» (M. Birze) kaut kā būtiska pietrūks.

Literāro procesu visupirms raksturo virsotnes. Bet varbūt to raksturo arī paši vājākie darbi — tie rāda literārās kultūras līmeni, no kura mēs esam gatavi sākt par literatūru runāt. 1982. gads šajā ziņā nav glaimojošs — divas debijas romānistikā, manuprāt, ir neveiksmīgas: Valda Indrupa «**Vedējs**» un Andra Vīksnas «**Laime aiz horizonta**». (Vai uzskatām — literatūras sabiedriskais prestižs ir tik augsts, ka ar vārgiem darbiem tas nav ieskrāmbājams, nav apdraudams?)

Indrupa «Vedēju» recenzente Vija Jugāne analizējusi un nosaukusi par pārpratumu (LM, 1982, 3. dec.), literārā nevarība tajā tik liela, ka kritiķiem «gaļēdājiem», kas ir «īpaši kāri uz siltām asinīm», Reģīnas Ezeras vārdiem runājot, te gluži vienkārši nav ko darīt, jo siltu asinū diemžēl nav.

Vairāk dzīvības pazīmju ir Vīksnas darbā. Tajā var nojaust autora ieceri atklāt jauna cilvēka — mūziķa, pedagoga, tēva — grūto sevis izprašanas, sava darba un savas dzīves jēgas apzināšanas ceļu. Taču romānā valda empīriskā, tēlu valodā nepārkausēta īstenība, plakanie, bālasinīgie raksturi mākslas atmosfēru radīt nespēj. (Gandrīz kā ar citu roku rakstīts liekas Vīksnas stāsts «Nogurums» kopkrājumā «Stāsti jaunatnei» (1982), tematiski romānam ļoti radniecīgs darbs, tikai atšķirībā no romāna tajā ir pietiekami izstrādāti, dzīvotspējīgi raksturi, kompakta kompozīcija un sava stāstījuma intonācija.)

Citus gadus bagātāks bijis vēsturiskās tematikas darbu klāsts, 1982. gadā šādas ievirzes darbs ir viens — Jāņa Niedres romāns «**Kur zemes robežas, tur dzērves maldās**». Tas vēsta par XV gadsimtu, par Livonijas ordeņa sagūstīto votu aizdzīšanu uz Zemgali, par Bauskas pils celtniecību. Romāna centrā — apsmietā un nabadzīgā Zīle, kura audzina izmirušās mājās atrasto zemgaļu puisēnu un vēlāk pieņem arī nogalinātas votu sievietes meitiņu. Autoram raksturīgajā stāstījuma manierē atklājas Zīles cīņa par eksistenci, tā laika dzīvesveids, paražas, tikumi. Kompozicionāli diezgan daudz vietas veltīts votu zintniekam Repam, viņa cīņai par to, lai no dzimtenes aizdzītie voti saglabātu savus paradumus, savu kopību, arī Ordeņa pakalpiņam Cērmam u. c. Kopumā darbā rodam visai izvērstu vēstures ainu — te ir gan zemgaļu dzīves apstākļu tēlojums, gan tas process, kā voti, saglabādami sevī Ingermanlandi, sāka dzīvot Zemgalē, gan Ordeņa varmācīgais diktāts.

Romāna galvenās funkcijas, protams, ir izzinošās, un kāda lappuse vēsturē tādējādi tiek pavērta un izlasīta. Niedres darbiem nav raksturīgs sprāgs un intrigējošs sižets, ne arī varoņu aizraujoša un fascinējoša pievilcība — īpašības, kuras pirmām kārtām spēj saīs-

tīt pusaudzi un jaunieti, kas ir šīs literatūras adresāts. Diemžēl varam tikai minēt, kā jaunais cilvēks šos stāstus par vēsturi uztver, vai viņam pietiek pacietības iedzīvoties sūrajā zemgaļu un «krievīņu» ikdienā, vai rakstnieka īpatnējie valodas savveidības meklējumi neatgrūž, neatsaldē vēlēšanos tajos tālajos laikos ieiet. Vēsture un tautas liktenis — tā ir atmiņa, kuras priekšā cilvēks nevar nedomāt par pasauli un sevi, raksta Čingīzs Aitmatovs. Vai Niedres radīto vēstures ainu priekšā jaunais cilvēks nevar nedomāt par pasauli un sevi? Bet varbūt nevajag prasīt tik daudz, varbūt šādas grāmatas rada to elementāro kultūras uzkrājumu, kultūras slāni, tikai uz kuru balstoties var sākties dziļāka sevis un savas zemes likteņa apjēgšana?

Manas simpātijas pieder cita tipa vēsturiskajam romānam, tomēr pievienojos Ingrīdai Kiršentālei (Kritikas gadagrāmata. R., 1982, 9, 168. lpp.), ka arī vēstures ilustrāciju nedrīkstam par zemu novērtēt. Tai ir visai pieticīgas estētiskās funkcijas, taču tas ir vajadzīgs kultūras darbs, atmiņas kopšanas darbs, bet «atmiņa ir mūsu spēja dzīvot un pazīt pašiem sevi, lai mēs nebūtu svešinieki paši savās mājās» (A. Rubenis).

Par **detektīvliteratūras** trūkumu lasītājs sūdzēties nevar — kā jau minēju, gandrīz trešā daļa no gada pirmpublicējumiem pieder pie šīs iecienītās lasāmvielas.

Gunāra Cīruļa romāns «**Mīļais, nesteidzies**» godalgots Iekšlietu ministrijas darbam vēltītā Vissavienības konkursa pirmajā kārtā (republikā), tas atzinīgi vērtēts recenzijā (LM, 1982, 26. nov.).

Nozieguma atklāšana, kā jau tas pienākas šī žanra darbiem, veido romāna sižetisko intrigu. Uzmanības centrā ir milicijas nodaļas darbs. Šī darba atmosfēras, darbinieku attieksmju tēlojums var izraisīt arī izbrīnu. Protams, milicijas daļa nav diplomātiskais dienests ar smalkām manierēm. Un tomēr. (Varbūt kaut ko izskaidro Baibas Ratiņas vārdi: «No rīta līdz vakaram — tikai padibenes, un tad vēl jūsu rupjie joki, mūžīgie asiņainie stāsti, žargons, kas vienu laiku atstumj un tomēr pielīp. Nekad neaizmirsīšu mana vīra sejas izteiksmi, kad pirmoreiz mājās nešpetni izlamājos — bez niknuma, bez dziļākas jēgas. Nu, tā, kā jūs to darāt, — lai piešķirtu teiktajam sulīgumu un piparus.») Varbūt te viss atkarīgs no stāstītāja personas? Stāstītājs — pieredzējis žurnālists (ģimenē — vec-tētiņš) neizceļas ar kultūras un intelīgences līmeni, viņa valodā, apkārtējo cilvēku un parādību vērtējumā netrūkst vulgaritātes, varbūt šāda cilvēka skatījumā milicijas darbinieki nemaz citādi nevarētu būt?

Varbūt romānam piešķirto prēmiju uzskatīt par liecību, ka pret dzīves patiesību autors grēkojis nav? Bet par kaut kādām mākslinieciskām kvalitātēm te savukārt nav īpaša pamata runāt.

Tādā pašā limenī kā Gunārs Cīrulis sižetu veikli vērpij Miervaldis Steiga «**Pēdējā indulgencē**». Patiesībā Steigas savītais mezgls ir sarežģītāks un grūtāk atšķetināms. Taču Valdis Roznieks un Uldis Stabiņš, izmeklētājs un kriminālmeklēšanas inspektors, to izdara. Šajā atšķetināšanas procesā daudzi un dažādi cilvēki pazib mūsu acu priekšā, pirms neapgāžamu pierādījumu cilpa savelkas ap Edīti Melnsilu un «inženieri Lubēnu» — Riekstu. Dziļāk viņos ielūkoties autors netiecas, galvenais ir nozieguma tikla atšifrēšana — šim procesam tad arī lasītājs var ieintriģēts izsekot.

Anatola Imermaņa «**Nāve zem lietussarga**» paplašina romānu ģeogrāfisko aptveri — darbība te notiek kādas kapitālistiskās valsts mazpilsētā Aleksandrijā, kuras galvenais pievilcības objekts ir legendām bagātā pilsētas vēsture. Noziegums šoreiz saistās ar filmas uzņemšanu un Olivera Dertija ieceri, reklāmas nolūkos inscenējot bankas aplaupīšanu, aplaupīt to pa istam. Taču šo ieceri, izrādās, realizē citi. Kas? Atbildi meklē policijas priekšnieks Gregors Abušs un žurnālists Oskars Latorps. Šajos noziedznieka minējumos un meklējumos atklājas visai kolorīta vide, raksturi, sociālpsiholoģiskas parādības (reklāmas vara, modernās mūzikas hipnotiskā maģija u. c.).

Plašākas sarunas vērts šajā romānu grupā ir Andra Kolberga darbs «**Atraitne janvārī**». Šī žanra autoru pulkā Kolbergs ir talantīgākais (70. gadu sākumā labu romānu uzrakstīja Viktors Lagzdiņš, bet turpinājums nesekoja), pierādot, ka, sižeta vilcējlokomotīvei traucoties arī pa detektīvisižeta sliedēm, tā var vilkt psiholoģisku un sociālu norišu cēloņsakarību atklāsmes ziņā smagsvara kravu.

Nav noziegumu vispār, ir konkrētu cilvēku noziegumi konkrētā laikā un telpā. Jo pārliecinošāka ir psiholoģiskā un sociālā konkrētība, vides un apstākļu konkrētība, jo vairāk iespējams pietuvoties cēloniskajam sākumam. Kolbergam kopumā raksturīga griba līdz šiem psiholoģiskajiem un sociālpsiholoģiskajiem cēloņiem nokļūt. Bagātīgs dzīves materiāls, precīzas un ietilpīgas detaļas, izteiksmīga sociālās vides faktūra un psiholoģiska argumentācija — tie, manuprāt, ir Kolberga darbu pievilcības avoti. Tieši psiholoģiskā un sociālā konkrētība arī ir tas pamats, kas ļauj romānu problemātikai pacelties pāri sižetiskajam slānim, rosinot domu par cilvēka spēju atraisīšanos un neatraisīšanos, subjektīvi un objektīvi radītiem kropļojumiem, par nerealizējušos dzīvju tragiku, par cilvēku apstākļu varā un cilvēka varu pār apstākļiem.

Jauniešu noziedzība ir smaga un sāpīga problēma dzīvē un literatūrā. Par tiem, kas auguši nelabvēlīgās ģimenēs, nelabvēlīgos apstākļos un nokļuvuši uz slidena ceļa, daudz un pamatīgi rakstījis Andrejs Dripe, arī citi. Gundara situācija romānā «**Atraitne janvārī**» šajā ziņā ir tipiska — jau no mazām dienām mātes, dzērājas, dzi-

voklī viņš pierod pie attiecībām, kurām laupīta cilvēcība, visu laiku apstākļi sekmē, lai viņu uz noziedzības ceļiem virzītu un noturētu, bet viņā pašā nav nekā tāda, kas šim spiedienam darbotos pretim. Primitīvs brutāls spēks, glēvums un varaskāre valda Gundarā, psiholoģiski tas ir pārliecinošs un sociāli tas ir tipisks tēls, kaut arī pirmatklāsmes tajā, manuprāt, mazāk nekā, piemēram, Margitā vai Semā.

Margitā tādas «iepriekšnolemības» kā Gundarā nav, viņas ceļš līdz traģiskajam noziegumam līdz ar to sarežģītāks. Margita nav morāles zaņķī augusi, viņa ir pilsētas nomales strādnieku bērns, kurš, savu vecāku smago darbu un pieticību izjutis, pats tā dzīvot negrib un, Sema plašās rocības apzīlbināts, nedomādams tai ļaujas. Kaut kādu noteiktāku garīgu interešu meitenei nav, darbs ledusskapju montāžas cehā ir tikai piespiedu nepieciešamība — šajā tukšumā Semam ar viņa stāju un materiālajām iespējām ienākt un uzvarēt nav grūti.

Margita pārticībā mirdzošajā dzīvē nokļūst negaidot, Sems tajā ir piedzimis, garīgu ideālu nav ne vienam, ne otram, tāpēc arī viņu sastapšanās ir nejauša, bet likumsakarīga. Sema raksturs romānā ir viens no kolorītākajiem (Kolberga raksturotāja prasme pēc «Cilvēka, kas skrēja pāri ielai» vairs nav jāpierāda), viņa psiholoģiskā un sociālā biogrāfija iekonturēta precīzi un daudznozīmīgi. Sema tēvs aģitē jauniešus strādāt fabrikā, taču vismazāk viņam varētu ienākt prātā, lai arī paša dēls strādnieku šķiras rindas papildinātu. «No bērniecības sākot un ar institūtu beidzot, viņu virzīja gādīgas rokas, kas turēja lietussargu virs galvas, ja sāka smidzināt, un pārslaucīja celiņu, ja uz tā varēja slīdēt un paklupt.»

Sems nav ne pagātnes palieka, ne importēts netikums, ne arī padibenēs izdīdzis kropls asns (kāds zināmā mērā ir Gundars). Tas ir labā zemē audzis un labi kopts dzinums, kura kroplību rada deformēta vērtību sistēma. «Viņš bija īsts sava laika un sava sociālā stāvokļa produkts, kam netrūka informācijas.. par Latīņameriku, Āfriku un Austrālijas aborigēniem, bet kas nezinātu, ka Rīgā vēl ir mitri pagrabstāvu dzīvokļi, ja neredzētu pie to loģiem karājamies puķāinus aizkariņus.» Kad Sems tiekas ar Margitu, viņš jau ir zaudējis nomenklatūras darbinieka krēslu, bet kā dzīvokļu celtniecības kooperatīva valdes priekšnieks nav zaudējis mahināciju iespējas, un tās arī tiek liktas lietā. Sema «saldā dzīve» ir sociāla problēma — tāda slāņa izveidošanās, kurš balstās uz blatu, rada sev atbilstošu morāli un kura dzīvesveids demoralizē nenobriedušus prātus (arī Margitai šī māksla sarunāt «jau skauda»), liekot apšaubīt ticību taisnīgumam un godīga darba jēgai. Līdz ar to Sema sociālās bīstamības pakāpe daudz augstāka nekā Gundaram, kurš sabiedriskās hierarhijas kāpnēs stāv uz zemākajiem pakāpieniem.

Daudzie trāpīgie vides tēlojumi (darbs ledusskapju montāžas ceļā, Gundara darbošanās un darba vietas, Sema mikrovide u. c.), psiholoģiski un sociāli precīzi iezīmētie tēli (Sems, Margita, arī Gundars, Žips, arī tāda epizodiska persona kā Sema bijušā priekšnieka Doģika māte, kas veselas tanku divīzijas vērta, u. c.) liecina, ka Kolbergs nevienkāršo sociālpsiholoģiskus procesus, ka viņš redz morāles nogrūvuma vietas un iespējas, tos dažādu faktoru iedarbībā radušos slīpumus, kuros cilvēks bez stabiliem ētiskiem balstiem nenoturās. «Atraitne janvārī» ir romāns par kāda nozieguma vēsturi, bet tas ir arī ass sociāli psiholoģisks romāns par tikumisko degradāciju.

«Pasaulei šodien, manuprāt, galvenās briesmas draud nevis no tiem, kas sapņo par pašnāvību, uzspridzinot zemeslodi, bet no tiem, kas par katru cenu grib viegli, jauki un pastiprināti alkatīgi dzīvot,» — tā domā Kalvis Zariņš Skujiņa «Jauna cilvēka memuāros». Kolberga radītā pasaule it kā Kalvim piebalso.

Kolberga «Cilvēku, kas skrēja pāri ielai» (1977) kritika vērtēja kā sociālu detektīvu. Par «Fotogrāfiju ar sievieti un mežakuili» (1980) V. Daugmalis publicēja asu rakstu «Spēles prieks. Un tikai?», pārmezdamas autora attieksmes trūkumu, tēlainības pašmērķīgumu (C, 1981, 9. nav.). I. Aļķis uz šiem pārmetumiem atbildēja rakstā «Arī kriminālromāns atspoguļo dzīvi» (LM, 1981, 22. maijā), piezīmēdams, ka šis romāns tuvāks žanra klasiskajai tradīcijai, bet V. Daugmalis diemžēl ignorē žanra specifiku un «nav pamanījis spēcīgo dzīves īstenības strāvojumu un rakstnieka kaismi noziedzības sociālo cēloņsakarību atklāsmē».

Šajā kritisko vārdu pārmaiņā pārliecinošāka ir I. Aļķa argumentācija. Taču arī raksta «Spēles prieks. Un tikai?» autora izkāpinātībā rodami racionāli draudi. Kolberga labākie romāni rāda, cik noslogoti viņa prozaiķa vārds var strādāt, bet bīstamā iespēja ļauties vieglumam arī pastāv, un šajā ziņā kritiķa «draudos» pavisam nopietni der ieklausīties. Jo literatūra ir nežēlīga, vieglums atspēlējas smagi, un, ja vēl prozaiķis raksta par tādām parādībām kā Kolbergs, viņa humānisma ideju spēkam jābūt divkārt un trīskārt stipram. Un milzīgam jābūt cilvēciskuma lādiņam.

Teorija to nenoliedz, vienīgi prakse bieži vien neapstiprina, ka arī detektīvliteratūra var būt gudra, dzīves izpētē savdabīga un interesanta. Taču lasa visus detektīvdarbus — gan amatnieciskos, gan talantīgi uzrakstītos — un lasa arī tagad, kad augtin aug bažas par grāmatas kapitulēšanu televīzijas priekšā. Vai šādā situācijā arī kritikai nav jāpārvērtē sava visai stereotipā attieksme pret detektīvliteratūru kā atvieglinātu lasāmvielu, pret kuru var izturēties ar zināmām nolaidēm, nopietnākas prasības tai neizvirzot un literārajā procesā praktiski ar to pārāk nerēķinoties? Vai tas tomēr nav

dīvains paradokss — no vismasveidīgākās lasāmvielas atļaujамies vēlēties tik maz?

Labi, varam jau uzskatīt, ka te ir runa nevis par literatūru, bet zināmā mērā «literāru industriju». Vai arī tad no šī literārās industrijas produkta nevarētu vismaz prasīt augstu «industrijas» līmeni, resp., nevis dziļumu, bet veiklumu, spoži izkoptu amatnieciskumu? Amatniecisku, meistarisku prasmi. Vai, teiksim, no klasiskā detektīva garā rakstītajiem sacerējumiem nevajadzētu gaidīt labu valodu, asprātīgumu, domāšanas eleganci? Miervaldis Birze jauki ironizē, ka laika kavēkļu literatūrai pie mums sakarā ar grūtībām poligrāfijā «vēl nav tāda apjoma kā dažviet citur» (K, 1983, № 3, 133. lpp.). Un tomēr šī laikam ir vienīgā reize, kad grūtības poligrāfijā pozitīvi vērtējamas, jo mums jau tā «laika kavēkļu literatūra» iznāk gribot negribot, — kas notiktu, ja tai durvis būtu atvērtas vēl plašāk?

Bet varbūt labs detektīvs nepieciešams, lai nezaudētu lasītāju, masu lasītāju? Ja tā, tad vēl jo vairāk kopjama tā tendence, kuras dzīvotspēju Kolbergs pierādīja ar «Cilvēku, kas skrēja pāri ielai», — iespēja savienot augstu lasāmības pakāpi ar dziļu īstenības sociālpsiholoģisku procesu analīzi.

Gads, protams, ir mehāniski nošķirts laika sprīdis, tajā daudz ko nosaka nejaušības. Un tomēr — ja salīdzinām šo «nogriezni» ar iepriekšējo, jūtama 1982. gada pieticība iepretim 1981. gadam ar tādiem darbiem kā H. Gulbja «Dopuleja», A. Bela «Saknes», R. Ezeras «Varmācība», J. Kalniņa «Auseklis», Z. Skujiņa «Jauna cilvēka memuāri», A. Puriņa «Zelta zirneklis smejas» u. c. Taču no viena gada ražas vien secināt, ka romāns atkal ieslīdējis pieticības ūdeņos, nedrīkst. Žanra attīstības iekšējie procesi ir sarežģīti, subjektīvu un objektīvu cēloņu nosacīti, un gada pirmpublicējumi var šo dziļāko attīstības procesu tiklab atklāt, kā neatklāt vai uzrādīt blakusparādības. Pēc manām domām, romāna pašreizējās tendences vispilnīgāk izteic trīs darbi — «Nodevība», «Pavarda kungs Ašgalvis» (par to minēts raksta sākumā) un «Atraitne janvārī».

Mīkols Sluckis ir sacījis: «Daiļrades dziļums — tas ir autora uzskatu dziļums» (Лит. газ., 1983, 2 марта). 1982. gads diemžēl visai bieži liek sastapties ar uzskatu seklumu. Kopumā pirmpublicējumu ainai raksturīgs augsts augstākais un zems zemākais līmenis, ir radoši meklējumi un tiem blakus — literāra nevarība vai bezpretencioza literāra amatniecība.

Iepriecinoša parādība šķiet psiholoģiskā romāna virzība uz episku pasaules skatījumu (jēdzienā «episks» ietverot gan sociālu

determinētību, gan filozofiskumu). Šo līniju 1982. gadā stiprina «Nodevība» un «Pavarda kungs Ašgalvis» (kaut arī tajā psiholoģiskā romāna elementi nav tik izteikti kā Ezeras darbā).

1982. gadu var dēvēt par psiholoģisko romānu un detektīvromānu gadu, pie tam pirmo stilistiskais diapazons sniedzas no «žanriskā hibrīda» ar augstu domu un emociju temperatūru un vārda spēku — «Nodevība» — līdz nepretenciozām psiholoģisko strupceļu un krustceļu atainojumam «Karuselī», līdz «didaktiskā reālisma» pārstāvjiem «Pelēkajiem zīmējumiem» un «Mīlestības infraskaņām», līdz «Avotu» caurspīdīgajai vienkāršībai.

Mūsdienu romāns pieļauj visdažādākās žanra modifikācijas, mākslinieciskās domas centrējumus, bet izšķirošais romānista meistarības mērs tomēr ir raksturs. 1982. gada romānos šo meistarības mēru rāda 'stāstītāja, arī Irēna «Nodevībā», vēsturiskie Jāni «Pavarda kungā Ašgalvī», Margita un Sems «Atraitnē janvārī», arī Pakalniētis «Karuselī» un citi.

Dokumentalitātes, publicistikas pieplūdums romānā (Bels, Ezera, Lāms, Skujiņš), esejiskuma pastiprināšanās (Ezera, Lāms) liek domāt par romāna pietuvošanos tiem darbiem, kas atrodas aiz romāna žanra robežām (vai otrādi — šie darbi tuvojas romānam). Kas ir Jāņa Petera par versijām, vīzijām un dokumentiem apzīmētais sacerējums «Raimonds Pauls»? Varbūt dokumentāla biogrāfiska eseja? Varbūt dokumentāls biogrāfisks romāns-eseja? Kur ir šķirtne? Ingrida Kiršentāle desmitajā «Kritikas gadagrāmatā», rakstot par dokumenta izmantojumu mūsdienu prozā, atzīst Antona Stankeviča darba «Pēc pirmajiem cīruļiem» piederību pie beletrizētās biogrāfijas žanra: «Te runā dokuments viens pats, nesaplūdināts kopā ar māksliniecisko vārdu kā Albertam Belam un Reginai Ezerai un nepārvērsts mākslinieciskajā tēlā kā Jānim Kalniņam» (140. lpp.). Petera darbā dokuments viens pats nerunā — tik spilgts ir viņa radītais darbības laika un telpas konteksts, viņa subjektīvais parādību skatījums, viņa apskaužami viedīgā tēlainība. Vai tas grāmatas galveno varoni un citas personas nevērš par mākslinieciskiem tēliem? Vai autors te nav vēsturisko laiku un telpu mākslinieciski apguvis daudz pamatīgāk un būtiskāk nekā vienā otrā uz sociālu vērienīgumu pretendējošā romānā?

Sergejs Zaligins, izteicis atzinību latviešu dzejai un bērnu literatūrai, piebilst: «Salīdzinājumā ar citiem žanriem mazāk interesanta man liekas latviešu proza. [...] Pašlaik es jūtu tādu kā robežsituāciju, pēc kuras var sagaidīt ļoti savdabīgu, cerams, ļoti nacionālu prozu» (LM, 1982, 15. janv.).

Vai šo ļoti savdabīgo, ļoti nacionālo romānu 1982. gads ir devis? Un, ja pieņemsim, ka mums ir devis, vai dos arī citiem? Savulaik Aivars Kalve sacīja, ka latviešu prozaiķi no spēku un pretspēku tiešu sadursmju tēlojumiem, ārēju konfliktu tēlojumiem vai-

rās. Mākslinieciskās izziņas spēks galvenokārt tiek veltīts «cilvēka iekšējā pretrunīguma» (R. Ezera) pētīšanai. Tā šobrīd varbūt ir visas latviešu literatūras — gan prozas, gan dramaturģijas, gan dzejas — īpatnība: iekšēji centrētais psiholoģisms, vispārcilvēciskas ētiskas problēmas un izpausmes pieklusinātība. Un, ja tā, varbūt mēs pie sava pasaules skatījuma par maz cenšamies citus pieradināt? Tieši pieradināt. Lai cik pareiza un skaista būtu tēze, ka citus vispirms interesē mūsu īpatnība, vieglāk, protams, uztver jau zināmo, pazīstamo. Kad atskan vārdi, ka arī tik vienoti par izcilu atzītā dzeja atdzejojumos nav guvusi gaidīto rezonansi, vai tikai atdzejojumu līmenis vien vainīgs? Varbūt vainīga mentalitātes radītā mākslinieciskās domāšanas savdabība, kuru vajag apzināti tuvināt citu tautu lasītājiem? Citādi veidojas paradoksāls stāvoklis — pēc inerces sūrojas, ka latviešu autoru darbi netiek pietiekami plaši tulkoti, bet reālā aina ir tāda, ka gandrīz visi mākslinieciski nozīmīgākie darbi tomēr ir pārtulkoti. (Plašāk par to raksta Pēteris Zeile šajā «Kritikas gadagrāmatā» ievietotajā apcerē «Mūsu lielproza internacionālā kontekstā».) Kāpēc, piemēram, Rēģinas Ezeras «Zemdegas», tik augstu novērtētas pašu mājās, jūtāmāku atbalsi nav radušas krievu kritikā? Ļeskovs kādreiz par Puškinu rakstīja — viņš spējis aprakstīt nelielu gabaļņu uz dzīves un ielikl tajā visu Krieviju. Nedomāju, ka līdzīgus vārdus pilnībā varētu teikt par «Zemdegām», tomēr nenoliedzami latviskā pasaules uztvere tajās ir ārkārtīgi spilgta. Tātad te ir tas atšķirīgais, ar kuru mums pie citiem jāiet un ar kuru ejam. Kā pietrūkst, lai gājums sagādātu gandarījumu visiem?

Laikraksta «Литературная газета» rīkotajā diskusijā par tēmu «Kultūra — tautiskums un masveidība» Vladimirs Solouhins, piemēram, rakstīja par tām kultūras parādībām, «kas palīdz tautai būt tautai, kas stiprina tautas centrīces spēkus, kas palīdz formēt tās sociālo pašapziņu, sabiedrisko ideālu», un atzina: «Ir tautas garš, kurš var būt un var nebūt mākslas darbā un kuru nojaušam pat nevis pirmām kārtām ar prātu, bet ar iekšējo dzirdi, ar sirdi. Radniecīgai skaņai sirds tūdaļ atsaucas un atveras tai pretim» (Лит. газ., 1982, 22 сент.). Varbūt patiešām vairāk vajag palīdzēt radniecīgas skaņas saklausīt — arī iekšējā dzirde taču izkopjama un attīstāma?

Ar šiem vārdiem nepavisam negribu teikt — cik lielisks ir latviešu romāns, tikai citi nez kādēļ to nenovērtē. (Jā, mums ir labi darbi, tomēr tautas dzīvē kardinālu procesu atveide literatūrā ir nepietiekama. «Kurzemītes» pirmajā daļā Imants Ziedonis rakstīja: «Es gāju pa pēdām. Es negāju pa eļļas pilieniem līdz traktoram, bet pa asaru pilieniem.» Šādu gājumu nav daudz, bet tieši tie «stiprina tautas centrīces spēkus», «palīdz formēt tās sociālo pašapziņu, sabiedrisko ideālu». Un varbūt tā ir dabiska literatūras

ikdienas pavadone — atziņa, ka asas dzīves un spožas mākslas patiesības ir par maz?) Taču te ir pārdomas par tiem darbiem, kuri mūs patiesi spēj izsacīt, bet kuriem, iespējams, arī savdabības barjera augsta. Un neaizmirsīsim arī to, ka mēs gandrīz nevienā valodā neesam radījuši pilnvērtīgu savas literatūras (īpaši pirmspadomju klasikas) tulkojumu kultūras slāni, kas citas vides, citas mentalitātes lasītājiem palīdzētu jaunajā tulkotajā darbā dziļāk ieiet un izjust tā estētiskās vērtības (vai krievu lasītājiem pēc iepazīšanās ar Čaku saprotamāks nekļuva Vācietis?). Šis nacionālās literatūras konteksts citās tautās nav jāabsolutizē (Aitmatovam, piemēram, tāda nav), bet tas, protams, nav arī jāignorē.

Diskusijā par lietuviešu romānu Vītauts Kubiļus izvirza vairākus principiālus jautājumus par romāna situāciju mūsdienās un asprātīgi saka: «..kādi esam mēs paši, tāds ir arī mūsu romāns.»

Vai mēs esam tādi, kāds ir 1982. gada romāns?

RAKSTURĪGĀKĀS IEZĪMES 1982. GADA ĪSPROZĀ

Daži fakti un daži secinājumi

Kvantitatīvi 1982. gads īsprozā maz atšķiras no iepriekšējā. Ir iznākušas desmit mūsdienu autoru stāstu grāmatas (autoru vidū — I. Sokolova, M. Kalndruva A. Štrauss, V. Upmale, Ē. Kūlis), starp tām — divi debijas krājumi (A. Liepas «Krusta dancis» un Dz. Šulces «Kreilis»); aptuveni piecdesmit stāstu publicēti periodikā. Šī skaitliskā sakritība daļēji attiecināma arī uz kvalitāti, jo par krājumiem kopumā var teikt gluži to pašu, ko pērn: tādas stāstu grāmatas, kas būtu kļuvusi par notikumu vai atklājumu, šajā gadā nav. Iepriekšējā pārskata periodā daudzsološa šķita stāsta raža periodikā, bet 1982. gadā tā bijusi visai pieticīga.

Sērijā «Latviešu stāsts un novele» iznācis mūsu novelistikas vecmeistara J. Ezeriņa krājums «Dāvinu sirdi» un V. Spāres izlase «Zilā roze». V. Pūces atmiņu stāsti «Nelaikā piebaidīts» un Ž. Grīvas stāsti un noveles «Slepkavība violetā rītausmā» — rakstnieka pēdējais darbs — nu jau arī ieskaitāmi mantojumā. Pati nozīmīgākā parādība aizvadītā gada īsprozā ir Ē. Vilka Kopotu rakstu pirmie divi sējumi.

Stāstu kontekstā šai mantojuma daļai ir vislielākais īpatsvars. Un ne tikai tāpēc, ka Ē. Vilka, V. Spāres un Ž. Grīvas aktīvās jaunrades posms noslēdzies nesen un tik ļoti vēl izjūtams šo rakstnieku personības strāvojums un talanta spēks, tas nav arī vienīgi jautājums par tradīcijām. Ja skatāmies patiesībai acīs, jāatzīst, ka pašlaik stāsts ir mākslinieciski visai nevarīgs un tā ietekme literārajā procesā minimāla. Stāsti, protams, tiek publicēti, tos arī lasa. Un tomēr veikalu plauktos jau pasen iegulst stāstu grāmatas. Un tas ir pirmais signāls, brīdinājums, ka mazais žanrs nav populārs. Izskaidrojums te ļoti vienkāršs. Lasītājs intuitīvi meklē mākslas darbā sev kaut ko tuvu, vēlas, lai autors būtu viņam domubiedrs, rosinātu iztēli un fantāziju. Ja šāds kontakts nerodas, tad arī zūd interese par stāstu vispār. Šeit kaut ko varētu darīt aktuālā kritika, tomēr tā savus uzdevumus veic vāji — līdz 1983. gada janvārim no 1982. gada krājumiem recenzēta tikai E. Rudziša grāmata.

Pavīrši pārskatot aizvadītos 70. gadus (īpaši pirmo pusī), tur redzamas visnotaļ respektējamas īsprozas virsotnes: R. Ezeras «Cilvēkam vajag suni», Z. Skujiņa «Uzbrukums vējdzirnavām»,

A. Jakubāna «Vakariņas ar klaunu», V. Belševicas «Nelaime mājās» u. c. Tādi stāsti kā A. Bela «Ilūziju zaļās buras», Z. Skujiņa «Lielā zivs», J. Kalniņa un Z. Skujiņa biogrāfiskie stāsti, A. Caunes dabas poetizācijas, Ē. Lansa «Tereona galva» guva dzīvu atbalsi sabiedrībā. Minētie un vēl citi darbi kā no problemātikas, tā stilistikas viedokļa neapšaubāmi ir rosinājuši arī mūsu lielo prozu, tie uzlūkojami par savdabīgu ģenētisku fondu.

Pietuvojoties 80. gadiem, arvien grūtāk kļūst no izdoto grāmatu klāsta izcelt kādu patiesi savdabīgu, izcilu darbu. Par to, recenzējot A. Kalves «Radu rakstus», rakstījusi arī R. Ezera: «...virsošnes jautājums vispār šobrīd ir vairāk nekā aktuāls: biedējoši daudz ir grāmatu, kas — turklāt ne tikai ar paša autora darbu, bet arī ar redaktora un recenzentu kopīgajiem varonīgajiem pūliņiem — uzmasētas «līmenī», un satraucoši maz tādu, kuras ar neapbruņotu aci būtu saredzamas virs šī «līmeņa!» (LM, 1981, 6. nov.) Neapšaubāmi, ka «līmenī» bija tādi 1980. gada krājumi kā Z. Skujiņa «Sermuliņš uz asfalta un citi stāsti», A. Kļavja «Apmācies, gaidāms lietus», tāpat kā «līmenī» bija arī D. Zigmontes, A. Kalves un E. Lukjanska grāmatas 1981. gadā. Cik augsts vai zems šis «līmenis» — to noteiks visobjektīvākais šogis — laiks, kura dzirnās visi gaudi tiek izvērtīti no pelavām. Taču visai zīmīgi, ka vienmēr tik optimistiski noskaņotais īsprozas pētnieks J. Čākurs pērn pirmo reizi jau rakstīja par «mūsu pašreizējās stāstniecības vidusmēra līmeni» (K, № 2, 134. lpp.).

Sajā pārskata periodā stāsta reljefs kļuvis vēl gludenāks, vēl līdzenāks. Sava nozīme te faktam, ka jau vairākus gadus stāsta žanru «pamatusi» daļa mūsu talantīgāko prozaīku — R. Ezera, M. Birze, J. Kalniņš, Z. Skujiņš, H. Gāliņš un vēl citi. Fragmentāri (viens vai, augstākais, divi darbi) publicējušies arī A. Bels, M. Zariņš. 80. gadi iezīmīgi ar to, ka īsprozā stabili savu vietu ieņēmuši tie rakstnieki, kas kļuva pazīstami galvenokārt tikai 70. gados, — A. Štrauss, A. Kļavis, E. Rudzītis, Ē. Kūlis. Pašlaik stāstniecībā krāsāk nekā jebkad jūtama paaudžu nomaiņa — process, kas ir visai sarežģīts, pretrunīgs, un tā gaita vēl ļoti nenoteikta. Tāpēc šobrīd grūti saskatīt kādas gluži jaunas, atšķirīgas īsprozas kvalitātes. Tā kā starp 1982. gada izdevumiem, manuprāt, ir četras stāstu grāmatas, kurās visskaidrāk samanašas stāsta pozitīvākās tendences, par tām arī galvenokārt runāšu.

«Ķas stāstam obligāts? Atbildēšu ar vienu vārdu. Patiesība!» (M. Kalndruva)

Dzīves un rakstura patiesība, kas apvienota ar lielu vienkāršību, ir Vijas Upmales («Mežkroga gravīras»), Augusta Štrausa («Mājas gars un citi...») un Mārtiņa Kalndruvas («Uz tās pašas zemes») jaunāko grāmatu raksturīgākā iezīme. Šobrīd V. Upmale, A. Štrauss,

M. Kalndruva (arī M. Svīre, Ē. Hānbergs) ir mūsu lauku stāstu galvenie autori, kas cenšas godīgi mākslas valodā runāt par savu laiku un cilvēku.

Minēto autoru darbi (tāpat kā gada labākās publikācijas periodikā) liecina par sava veida retrostila atdzimšanu stāstā. Tas nozīmē, ka pašlaik visai stabilas pozīcijas ieņēmis tradicionālā vēstījuma manierē ieturēts stāsts. Tāds stāsts, kurā dominē maksimāli objektīvs dzīves tēlojums un nesarežģīta sižeta konstrukcija ar raksturu centrā, kurā ir dots reljefs vides, pat portreta veidojums. Protams, tas nenozīmē, ka būtu radīts kāds vienots stāsta modelis, runa var būt tikai par atsevišķiem mākslas tēla veidojuma principiem, kuri pašlaik aktīvi strādājošiem rakstniekiem ir tuvāki nekā citi. Stāstnieki intensīvāk nekā pirms dažiem gadiem radoši turpina latviešu klasiskā reālisma tradīcijas (arī Ē. Vilka un V. Spāres) vienkāršā lauku cilvēka ikdienas prieku un bēdu attēlojumā.

Šo tradīciju pats uzticīgākais kopējs un tālākveidotājs mūsu stāstniecībā vienmēr bijis Mārtiņš Kalndruva. Par to liecina arī krājums «**Uz tās pašas zemes**». Vienkāršs cilvēciskums — šie vārdi vislabāk raksturo saturā un formā tik parastos, tradicionālos M. Kalndruvas stāstus. Būt tradicionālam — tas nav viegli, tā ir liela uzdrikstēšanās, patiesa talanta iezīme.

Arī jaunākajā grāmatā M. Kalndruva turpina veidot savu un tikai sev raksturīgo «tautas bilžu galeriju», atklājot vienkāršā cilvēka rūpes un raizes, domas par dzīvi. «Uz tās pašas zemes», kur atrodamies mēs visi, dzīvo rakstnieka stāstu varoņi, un, cik dažādi ir cilvēku raksturi, tik dažādas viņu nedienas un likteņi, attieksme pret vienām un tām pašām lietām un parādībām, garīgām vai materiālām vērtībām («Nodevība», «Un neredzēja jūru»). Rakstnieks stāsta, cik atšķirīgi ir ļaudis, kas ieiet un iziet cauri slimnīcas vai sanatorijas vārtiem, un cik nelaimīgi savā muļķībā, trakajā mantkāvē, aprobežotībā tie dažkārt var būt. Autora intonācijā nav atklāta nosodījuma, tā ir nedaudz paskumja, bet dzīvesgudra un tāpēc optimistiska. «Šajā pasaulē mums, cilvēkiem, nekas nav pārlietu bēdīgs. Pasaules mūžs ir pārāk garš, bet mūsu par daudz īss, lai bēdātos. Jādzīvo, cienītā. Un, ja arī dažreiz iet sliktāk, jādzīvo,» atzīst vecais podniekmeisters stāstā «Tulpes».

Pa tām pašām ielām, kur šodien ejam savās ikdienas gaitās, kādreiz stādījis «neatkārtojams, nesalīdzināmais. Bieži vien nesaprotams un nesaprotamais» — gleznotājs Voldemārs Irbe, saukts par Irbīti. Stāsts par viņu — «Piecas tikšanās» — ir pats spilgtākais krājumā. Ar šo darbu M. Kalndruva bagātinājis biogrāfiskā stāsta žanru, kuram spēcīgus pamatus jau ievēdojuši J. Kalniņš, Z. Skujiņš, M. Zariņš, U. Zemzaris. Ievadā autors sniedzis atrunu, lai darbā lasītājs nemeklē jaunas biogrāfiskas ziņas par savdabīgo gleznotāju. Te ir autora paša radīta fantāzijas pasaule, kurā reālās vides,

sadzīves detaļas, kolorītais raksturs tikai paspilgtinājis ieceres pamatideju. Būtībā tas ir stāsts par cilvēka esamības jēgu jeb sūtību zemes virsū. Nabadzīgais, noskrandušais gleznotājs, kas, «matiem un bārdai plīvojot, krāsu kasti rokās un pabeigtām un nepabeigtām gleznām padusēs» vienmēr kaut kur traucās, bija garīgi trausls un reālai dzīvei nepiemērots, neaizsargāts cilvēks. Tajā pašā laikā «Maestro Irbe bija Viņš Pats» — individuālists, savādnieks, kurš fanātiskā aizrautībā nododas savam vienīgajam dzīves uzdevumam — gleznošanai, jo apzinās savu misiju. Stāsts «Piecas tikšanās» raksturojams arī kā episkās struktūras stāsta tips. Viscaur pakļaujoties žanra mākslinieciskās koncentrācijas nerakstītajiem likumiem, rakstnieks caur varoņa likteni atklājis laikmetu un sociālo vidi. Savukārt gleznotāja tēls, reāls un konkrēts, stāstā ieguvis filozofisku vispārinājumu, it kā simbolizē to apsēstības spēku, kas rada patiesas, nezūdošas mākslas vērtības.

Ar krietnu dzīves pieredzi, ar savu tēmu un savu noteiktu attieksmi pret pasauli un cilvēkiem lasītājus uzrunājusi Vija Upmale krājumā «**Mežkroga gravīras**». Faktiski tas ir rakstnieces pirmais stāstu izdevums pieaugušajiem. Tomēr jauno jeb debitantu pulkā autori neierindosim. Kopš 60. gadu sākuma V. Upmale raksta bērniem un ir jau astoņu bērnu grāmatu autore. Arī viņas stāsti pieaugušajiem periodikā lasāmi gadus piecus. Divi V. Upmales stāsti («Mutuļu Antona atgriešanās» un «Velna pīpe») minēti starp 1981. gada spēcīgākajiem darbiem (Kritikas gadagrāmata. R., 1982, 10).

Gluži visi «Mežkroga gravīru» stāsti nav vienlīdz veiksmīgi, tomēr kopumā var runāt par dažiem ļoti pozitīviem momentiem, kas ne tikai raksturo V. Upmales individuālā rok raksta savdabību, bet atklāj arī dažas žanra iekšējās — visai perspektīvās potences.

Krājuma ievadstāstā «Salme» rakstniece it kā pārmet atmiņu tiltu uz savu bērnības un jaunības zemi — lielajos egļu mežos ieslēpto Mežkrogu. Tālajā ciemā, kas atrodas netālu no igauņu robežas, dzīvo savdabīgi ļaudis, vairāku tautību pārstāvji. Viņu samezglotos liktenstāstus uz konkrēta laikmeta un apstākļu fona tad arī risina autore. Vairākos darbos («Varbūt vainīgs bija pūpolkoks?», «Senas Mežkroga gravīras») ietverta tā sarežģītā pēckara dzīve laukos, kad viss vēl bija nenoteikts un mainīgs, kad galvenās darba darītājas bija sievietes, kas par smago darbu saņēma kapeikas, bet par mirkļa laimi bija gatavas maksāt visaugstāko cenu. Dažos darbos ienāk arī mūsdienu lauku dzīve un tās problēmas. Tomēr stāstu galvenais pievilcības spēks ir kolorītu raksturu atveidojumā. Spilgts, individualizēts, morāli un arī sociāli aktīvs raksturs — šis mūsu isprozas pēdējo gadu «sāpju bērns» — ir V. Upmales prozas idejiskā ass, konfliktu enerģijas avots un līdz ar to arī mākslinieciskuma mēraukla.

Stāstu centrā galvenokārt ir sievietes — fiziski spēcīgas, vitālas, tikpat vienkāršas kā zeme, pa kuru viņas staigā, kuru mīl un kopj. Tikai laime viņām reti kad uzsmaida — un pat tad tai visbiežāk ir sprīža garums un mirkļa ilgums. Stāsts «Varbūt vainīgs bija pūpolkoks?» tā arī iesākas: «Gaida savu laimi atrada zemē guļam.» Vientuļā sieviete, pie kuras mājas durvīm ir pakritis kara gūstekņu noņemnes, bada un slimības izvārdzinātais svešais vīrietis, izrauj viņu, burtiski, no nāves rokām un atgriež dzīvē. Kad atnāk pavasaris, tam līdzī aiziet arī Arturs. Tomēr Gaida nebeidz viņu gaidīt, jo viņš taču ir solījis atgriezties.

Rakstniece caur savu varoņu likteņiem risinājusi seno un vienmēr mūsdienīgo problēmu par cilvēka mūža jēgu un guvumu. Kas ir īsta dzīve un patiesa laime — ilgstoša gruzdēšana vai īslaicīgs, bet spožs uzliesmojums («Pie ezera», «Miglas rītā»)? Piecpadsmit garus gadus ir gaidījusi Mudīte (tagad visi viņu sauca par Mudi, dēls izaudzis bez tēva), kad nomirst māte un līdz ar viņu aizliegums nelaut Gustam, šim «plencim un dzērājam», pārkāpt pār viņu mājas sliekšni. Kad nu Mude tūdaļ aizsūta Gustam ziņu: «Beidzot tas ir noticis. Vari nākt kaut šovakar,» — tad izrādās, ka pirms piecpadsmit dienām Gustu ir apprecējusi veikalniece Klāriņa. Mudei («Miķelišu sauja»), tāpat kā polietei Vandai («Pie ezera»), īstā dzīve pagājusi laimes gaidās.

Stāsti kompozicionāli veidoti kā atmiņu stāsti, tomēr te nav tās distancētās attieksmes, kas tik raksturīga šāda tipa prozai. Autors stāstījums rit cieši kopā ar varoņu dzīvi, viņas pozīcija iekusī tēlojumā, raksturo, notikumos. Nekur nav lietota arī «es» forma, pat tad, kad notikumu centrā it kā bijusi pati autore («Senas Mežkroga gravīras»). Līdz ar to rakstniece atsakās no notikumu komentējuma vai vērtējuma. Maksimāla objektivitāte, šī klasiskā reālistisma tradīcija, V. Upmales stāstos ir spēcīga.

«Mežkroga gravīru» autore apliecina sevi kā episkā stila jeb episkas ievirzes stāstnieci. Tas nozīmē, ka, visnotaļ ievērojot mazā žanra specifiku, rakstniece nav aprobežojusies ar vienas situācijas vai epizodes tēlojumu. Tagadne ar pagātņi ir dialektiskā saistībā (to veicina arī stāstu ciklizācija), un varoņu likteņos ir gan viss smagums, gan vieglums, kas nācis līdzī no pagātnes. Gribi vai negribi — šī nasta jānes. Pārlietu smagi pagātnes nasta negaidīti uzguļas krustmātes Mares jau tā saliektajai mugurai stāstā «Krustmātes Mares brauciens». Kara gados Mare atklīdusi no Moldāvijas līdz tālajam Mežkrogam, atradusi te mājvietu, izaudzinājusi svešu bērnu — bārenīti. Visas sāpes par bojā gājušo vīru un dēlu ir izsāpējušas, asaras — izsūsējušas. Pēkšņi vienā dienā viss sagriežas kā virpulī, jo — dzīvi ir mīļotie cilvēki un aicina Mari atgriezties. Tomēr negaidītā un neticamā laime tūdaļ pārvēršas savā pretmetā — sūrā bēdā. Ilgie atšķirtības gadi nav vienkārši izvītrotjami,

tieši dzimtenē Mare pirmo raizi skaudri izjūt savu vecuma vientu-
libu.

Vairākos stāstos ietverts visai garš laika posms varoņa dzīvē, bet rakstniece iztiek bez pārstāstījuma, fiksē tikai atsevišķas epizodes. Tomēr iedarbība ir spēcīga, jo trāpīgi izvēlēta katra frāze un detaļa. Stāstā «Pie ezera» kara klātbūtnē jūtama visu laiku, lai gan te nesprāgst neviens lādiņš. Taču «karš pielīda ar mazu papīra lapiņu rokās un pastiepa, lai Arvis parakstās». Detaļu prasmīgs lietojums stāstos viscaur ir pasargājis rakstnieci no didaktikas un jebkuras sentimentalitātes arī traģisku notikumu tēlojumā. Autore prot veidot portretu un dialogu. Pret šiem mazā žanra tik būtiskiem izteiksmes elementiem rakstnieki pēdējos gados izturējušies pārlieku nevērīgi. Stāstos dialogi bieži skan māksloti, literarizēti vai arī — rit tukšgaitā. V. Upmales stāstā dialogam ir būtiska loma sižeta attīstībā, konflikta atklāsmē. Spraigajos, lielas iekšējās enerģijas uzlādētajos dialogos, tāpat kā dzīvīgajos raksturos, šad tad it kā jaušamas gluži blaumaniskas, arī V. Delles daiļradei radniecīgas intonācijas.

Par Augusta Štrausa pirmo īsprozas krājumu «Kārtu kārtām tēvu zeme» (1977) J. Plotnieks rakstīja: «...klusais, strādīgais, arī produktīvais un talantīgais dzejnieks Augusts Štrauss sevi apliecinājis ne vien dzejā, bet arī īsti laucinieciskā, vitāli sulīgā prozā.» (K, 1977, № 5, 167. lpp.). Šobrīd A. Štrauss ir viens no visaktīvāk un produktīvāk strādājošiem, arī neapšaubāmi talantīgiem rakstniekiem, kas konsekventi un noturīgi kopj īso stāstu (protams, raksta arī dzeju). Šajā žanrā viņš acimredzot jūtas visdrošāk, arī panākumu netrūkst (stāsti vairākkārt prēmēti konkursos). Salīdzinājumā ar pirmo grāmatiņu krājums «**Mājas gars un citi...**» neapšaubāmi ir mākslinieciski spēcīgāks, daudzslāņaināks. Šis moments ir visai svarīgs, jo, kā liecina pēdējo gadu stāstniecība, cits aiz cita iznāk otrie krājumi, kuros pagrūti saskatīt kādu jaunu kvalitāti (tas lielā mērā attiecināms arī uz 1982. gadā iznākušajām A. Darbiņas-Epneses, E. Rudziņa un Ē. Kandra grāmatiņām). Te gan arī jāpiebilst, ka A. Štrausa stāsti kopumā ir visai nevienādabīgi. Blakus patiesi spēcīgiem darbiem sastopami vāji, kuri izskan ar vienas dienas aktualitāti vai arī ir didaktiski. Tā, piemēram, no septiņiem jaunākajiem periodikā publicētajiem stāstiem tādi ir veseli četri (sk.: LM, 22. okt.; LDz, № 11). Diezgan nelīdzsvarota arī rakstnieka valoda. Patiesi dzīvīgi, raiti dialogi, trāpīgi un tēlaini salīdzinājumi mijas ar izteiksmē banāliem vai samocītiem, pārlieku gariem un pat gramatiski kļūdainiem teikumiem. A. Štrauss raksta galvenokārt tikai par to, ko tik tiešām pārzina līdz pašiem pamatiem. Te viņam daudz līdzības ar Ē. Hānbergu. Tikai atšķirībā no Hānberga, kurš arī kā rakstnieks ir caur un cauri žurnālists, A. Štrausu daudz mazāk saista lauku aktuālās, sasāpējušās problēmas. Viņa uzmanības deg-

punktā ir cilvēks kā visu vērtību mērs savās ierastajās darba gaitās, saskaņā ar ikdienišķām dzīves parādībām, norisēm, cilvēku vienkāršās savstarpējās attiecības, rimtas un apdomīgas sarunas. A. Štrausa stāstos dzīvei ir savs nemainīgs un noteikts ritms: ļaudis sēj, plauj, apar laukus, kopj lopiņus, satiekas un izšķiras, dzimst un mirst. Arī stāstu sižeti ir visparastākie: nesaskaņas starp traktoristu un brigadieru («Siena laika sapnis»), tēva visai komiskais konflikts ar dēlu («Dubultā laime»), pirmo jūtu kolīzijas («Rīta piens»), veca vīra pārdomas svētdienas vaļasbrīdī («Saulei šodien vaļas») u. tml. Un taisni šajā vienkāršībā, nepretenciozā materiālā un caur reljefiem raksturiem autors uzskatāmi realizē savu pamatideju jeb koncepciju par cilvēka dzīves vērtību, viņa eksistences jēgu. A. Štrauss parāda cilvēku šķietami sīkos dzīves mirkļos un tam visam meklē un rod savstarpēju saistību un cēloņsakarību. Visam uz pasaules ir sava nozīme. Pat islaicīgais klusums nakts vidū, kuru sienāži un visādi knišli darinājuši no savām balsīm, liekot «tās vienu pie otras tā kā skaliņus» («Vasaras naktī tumšajā»), ir tikai ievadījums jaunai atmodai. Šis dzīvās un nedzīvās pasaules vienvērtības skatījums lielā mērā noteicis arī rakstnieka vēstījuma stilistiku, kur liela vieta gaismas un ēnu spēlei, siksiko dabas parādību aprakstam (īpaši tas izjūtams stāstā «Mājas gars»). Stāsts «Vasaras naktī tumšajā» aizsākas gluži Apsišu Jēkaba rāmā, nesteidzīgā vēstījuma garā: «Bija svētdiena apmēram tajā laikā, kad sākās rudzu plauja. Novakara saule tik stipri spieda mājas sienā, ka vecie dēli augšpusē, kur nebija apsūnojuši, likās gandrīz balti vai zeltainpelēki. Smilgas ap sliekšni bija pavisam izbalējušas un nātru lapas nolekušas, ne vēsmaņa tās nepakustināja.

Tepat pie durvīm miņājās vīru pulciņš.»

Daudzveidīgi fiksēt dzīvās un nedzīvās dabas parādības, krāsas, linijas, cilvēku izjūtu, noskaņu maiņas — tas viss rakstniekam padodas labi. Atzīstama arī prasme skopām, bet trāpīgām detaļām veidot raksturu, sniegt nelielas sadzīves žanra gleznas. Kā liecina apjomā garākais krājuma stāsts «Mājas gars», pagaidām mazāk veiksmes ir tajos darbos, kur autors centies risināt plašākas sociālētiskas problēmas.

Autora interpretācijā pati galvenā cilvēka būtības izpausme ir viņa attieksme pret darbu. Kāds ir darba tikums, tādi ir darba augļi un līdz ar to — viss mūža guvums. Darbs ir «tas mūža serdenis, tā ule, kurā turas viss rats» («Saulei šodien vaļas»). Darbs ir bijis pirms cilvēka, un tā ir vienīgā reālā vērtība, kuru cilvēks atstāj aiz sevis.

Vairākos stāstos ar labsirdīgu humora intonāciju risināta jaunās un vecās paaudzes attieksmju problēma. Šie darbi, kuros nereti ir savdabīgs skatījums, pieder pie labākajiem krājumā. Izstāstīt fabulu ir tikpat kā neiespējami — tik vienkārša tā ir. Stāstā «Teļš vēl nāk»

dažādus sarežģījumus ar laimīgām beigām izraisa teļš, kurš tā arī negrib ierasties pasaulē. Īsajā stāstiņā «Tikai vienu reizi» galvenais varonis Jēkabs Tēsējs mūža nogalē apjēdz, ka dzīvi nodzīvojis bezjēdzīgi un tukši, un tagad iemantoto pieredzi nolemj atstāt māsasdēlam Tālim. Stāsta sižets atgādina nelielu, noslēgtu apli, kuru veicais Jēkabs apiet gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē. Vakarā viņš pārguris atgriežas mājās ar skaidru apjaušmu: «Bet ko viņš galu galā bija gribējis Tālim iestāstīt? — .. Tam pašam savs prāts un sava izdarāma muļķība.» Divu paaudžu tikumisko principu pretstatījumā autors ir brīvs no didaktikas.

Ar skaidru, reālu skatu A. Štrauss savos stāstos raugās uz aizjošo laukos un spēj saskatīt jauno asnu svaigo zaļumu. Iezīmīgs ir stāsts «Saulē pirti», kuru, paviršāk izlasot, iespējams traktēt arī kā autora žēlošanos par jaunās paaudzes nevērību (tās rezultātā nodeg visiem tik ļoti vajadzīgā pirtiņa). Tomēr autors pieļauj arī atšķirīgu tulkojumu, jo Mārtiņš, traktorists un šodienas zemes saimnieks, saka: «Lai velns būtu rāvis šo veco būdu! [...] Laiks jau bija taisīt ugunsdrošāku pirti. Bet taisni šovakar tam vajadzēja notikt!»

A. Štrausa īsajiem stāstiņiem par mūsu lauku dzīvi un cilvēkiem ir ne tikai mākslinieciska, bet arī kultūrvēsturiska nozīme. Piedaloties laikraksta «Literatūra un Māksla» organizētajās pārrunās, 1979. gadā A. Štrauss rakstīja, ka literāta aktīva sociālā pozīcija ir svarīgs priekšnoteikums arī patiesam mākslinieciskumam. Rakstniekam jābūt savas tautas ētiskās izpratnes, izjūtu noteiktam paudējam — A. Štrauss šo principu cenšas konsekventi realizēt daļradē.

Atšķirībā no tā saucamiem «tradicionālistiem» dzīves patiesību nedaudz idealizētā variantā piedāvā Ēriks Kūlis, kura ceturtais stāstu krājums «Pārvērtību stunda» ir viens no interesantākajiem 1982. gada īsprozā. Ar saviem stāstiem par mūsdienām rakstnieks iekļaujas tajā nopietnajā sarunā, kuru nu jau krietnu laiku risina sabiedrība: kāds tu, cilvēk, esi šodien, un kāds tu ieiesi rītdienā? Ē. Kūļa stāstu personāžs galvenokārt ir jauni cilvēki, kas pienākuši pie savas dzīves pirmajām krustcelēm. Aiz muguras ir jau viens — zaļās, nebēdīgās jaunības posms un pirmās kļūdas, aizraušanās, vilšanās, kad spēts darīt ne tikai labu vien, bet nodarītas arī sāpes tiem, kurus negribētos sāpināt. «Pārvērtību stundas» varoņi mazpamazām sāk atvadīties no tā jaunības delverību, brīvības un bezbēdības laika, kad bija «vienalga, kurā siena kaudzē vai salmu šķūnī pārļaiet nakti. Un ne jau katreiz pajumti vajadzēja meklēt pašam...» («Atgriešanās»). Visi tie urdošie, knūdošie jautājumi, kuri nodarbināja Ē. Kūļa pirmo darbu varoņus — «sapņotājus no piektā stāva», — kā gūt mīlestību, draudzību, ko nozīmē būt labam, godī-

gam, atsaucīgam — tagad saplūduši vienā vienīgā domā — kā dzīvot tālāk šajā pasaulē un vienmēr palikt cilvēkam.

Ē. Kūļa daiļrades pirmais posms — 60. gadu vidus — noritēja zem patiesi «laimīgas zvaigznes». Viņa literāros mēģinājumus ievēroja Ē. Vilks, kurš tūdaļ saskatīja to pozitīvo kodolu, kas šodien kļuvis tikai vēl stingrāks, — autora pozīcijas gaišo humānismu un dvēselisko atvērtību visam labajam, kā arī nevilto cieņu pret vienkāršiem darba darītājiem, viņu ikdienas dzīves problēmām.

1971. gadā, kad iznāca Ē. Kūļa pirmais stāstu krājums «Rēķins pavisam vienkāršs», kritika veltīja jaunajam autoram ne mazumu atzinīgu vārdu. Jau krietni rezonētāk tika uzņemts otrais — «Sapņotājs no piektā stāva» (1974). Kopš tā laika rakstnieks ir saņēmis visai daudz pārmetumu — gan pelnītu, gan mazāk pelnītu — par izvairīšanos no reālās sadzīves tēlojuma, par zināmu vienveidību raksturu un situāciju atveidojumā, par autora pozīcijas pārlieku subjektīvismu utt. Un jāteic, ka reti kāds no mūsu rakstniekiem ir tik nopietni uztvēris kritikas izteikumus, ieteikumus, meklējis un arī atradis jaunus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus. No liriski asociatīvām izjūtu, noskaņu glezniņām līdz maksimāli saspringtai, ietilpīgai domai, vēstījuma ekspresijai — tāds pašlaik ir pirmais Ē. Kūļa noietais ceļa posms.

«Pārvērtību stundas» varoņi atrodas pašā dzīves viducī — rūpniecās, pilsētas ielās, veikalos, kopmītnēs. Izmantojot savu bagāto darba pieredzi, rakstnieks tēlojis visdažādāko profesiju pārstāvjus: strādniekus, šoferus, inkasentus, restorānu mūziķus. Un pats galvenais — viņi ne tikai pārstāv šīs profesijas, bet tieši darbā mēs viņus iepazīstam. Stāstos «Nobela prēmija mīlestībā» un «Atgriešanās» ļoti konkrētā darba procesa tēlojumam mūsu jaunākajā prozā nav līdzinieka. Rakstnieks galvenokārt te izmantojis iekšējā monologa brīvās variēšanas iespējas — maksimāli kāpinātu vēstījuma tempu ar gariem periodiem teikumu veidojumā, ar spēju pārslēgšanos no domas uz domu, no viena iespaيدا uz citu. Darba procesa tēlojuma centrā ir cilvēks, viņa izjūtas, pārdzīvojumi. Darbs varoņu subjektīvo izjūtu atspulgā iegūst pārsteidzošu konkrētību.

Ē. Kūļa vēstījuma stilistika ir ļoti iezīmīga, to nesamainīsim ne ar vienu citu. Recenzenti ir pēlušī autoru par pārliecīgu eksaltāciju, patosu, nevajadzīgu lirizēšanu (P. Zeile pieminējis manierisma tendences), kā arī romantizēšanu. Recenzējot «Pārvērtību stundu» (LM, 1983, 18. febr.), I. Treimane raksta: «..Ē. Kūļa reālismam līdzās dzīvo arī romantiski jūsmīgs pasaules atveidojums, kurš pēdējā krājumā iekarojis centrālo vietu un kurā parādību vienkāršojums iegūvis mākslinieciska paņēmiena spēku.» Tālāk seko plašs negatīvo piemēru uzskaitījums. Kā paši galvenie minēti raksturu shematizācija (tāds varonis, kas ir autora pārliecības vai idejas rupors), izteikts subjektīvisms daudzu parādību vērtējumā, patoss, kas

aizvietojojis dziļāku analīzi. Patiesības labad jāteic, ka piemēri ir pareizi un tos varētu vēl papildināt, tomēr būtību tas nemainītu. Šķiet, ka kritikas smaile šoreiz tomēr nav pavērsta pret isto mērķi, pret rakstnieka **ieceres** nepietiekamu vai neveiksmīgu realizāciju, bet galvenokārt recenzente ieblīst pret autoram «piederošo formu» (K. Markss rakstīja: «Patiesība ir vispārēja, tā nepieder man vienam.. Man piederošā ir **forma**, kas veido manu garīgo individualitāti»), resp., stilu. Pamatotas šaubas, vai kritiķe ir pietiekami ievērojusi rakstnieka individuālās izteiksmes savdabību, izraisa arī recenzijas nobeigums. Citēju: «Un gribas pajautāt rakstniekam — jā, bet kāpēc tad vajag «krāsainus» un «līksmus» (stāstus — B. S.)? Varbūt vienkāršāk — patiesus?» Vai šāds novēlējums vai ieteikums rakstniekam mainīt savas «balss registru» ir īsti mērķtiecīgs? Varbūt ir lieti atcerēties Ēvalda Vilka ieteikumu kritikai «izkopt māku literārā darbā saskatīt rakstnieka **īpatnību** (izcēlums mans — B. S.), jo prasīt, lai tenors dziedātu basa partiju, ir briesmīgi» (LM, 1973, 3. febr.).

Skaidrajā ticībā uz ideālu Ē. Kūlis ir romantiķis. Viņa romantisms ir īpaša dzīves un varoņa koncepcija, kuru autors aizstāv savā mākslā. Rakstnieka mākslinieciski tēlainās domāšanas sistēmai raksturīgs maksimālisms ētisko un morāles problēmu risinājumā, pastāvīgi izjūtama autora klātbūtne, visam piešķirts viņa akcepts. Ē. Kūļa stāstos neapšaubāmi ienāk dzīves realitāte, tajā valda ne tikai mīlestība, draudzība, labestība, bet arī egoisms, alkātība, mantkāre, tajā ir vāji, dažādu negantu kaislību pārņemti cilvēki, nelaimīgi un tādi, kas citus dara nelaimīgus («Ak, Silvestr, ak, Silvestr...»), «Cilvēks ar dzeguzi plecā», «Avanss»). Tomēr dzīves negatīvo parādību izgaismojums jeb nolieguma patoss nav rakstnieka īstenā stihija, viņa pozīcija ir apliecinātāja pozīcija.

Rakstnieka stāstos nozīmīga ir mīlestības tēma. Stāstā «Tev un man» (K, № 12) lasāmi šādi vārdi: «Mīlestība ir pats sākums. Pārējais šajā pasaulē mīlestībai ir pakārtots.» Šis tēzes aspektā arī tiek svērts personības kodols. Arnim, Uģim, Valteram — «Pārvērtību stundas» varoņiem — mīlestība kļūst par viņu garīgā spēka, patiesās labestības mērītāju. Mīlestība nav šķirama no atbildības, biedriskuma. Ja cilvēks spēj atbildēt par otru, tad viņš spēs palīdzēt arī pārējiem, «jo mīlēt gribošs cilvēks nav ļauns — to nedrīkst aizmirst, viņš ir gatavs sevi kādam ziedot, un tā jau ir nesavtība, kura iet arī lielai varonībai līdz», kādā intervijā ir izteicies pats rakstnieks (PJ, 1982, 24. dec.).

Ēriks Kūlis pieder pie tiem rakstniekiem, kuru talants ļauj cerēt vēl daudz. Par to liecina arī viņa stāsts «Mākoņi ir atmiņu kalni» (LM, 5. nov.), kas, pēc paša autora izteikuma, ir vienota cikla aizsākums par latviešu sarkanajiem strēlniekiem. Stāsts starp pagājušā gada publikācijām periodikā ir viens no pašiem spilgtākajiem. Vis-

pirmā kārtā tas ir īsais stāsts savā klasiskajā formā, tā apjoms — nepilna laikraksta lappuse, vēstījuma centrā viens notikums jeb epizode galvenā varoņa dzīvē, maksimāls laika un telpas norobežojums. Tēlota viena diena — pēdējā diena deviņdesmitgadīgā Paula dzīvē. Bet ar mākslinieciskā tēla ietilpību, blīvumu, katra teikuma, frāzes veidojumā ievērojot principu «vārdiem šauri, bet domai plašums», stāstā ienākusi viela, kuras pietiktu krietna apjoma romānam. Vecā strēlnieka atmiņās platā strauvē ielūst tālās pagātnes notikumi, līdz ar to ļoti konkrēti tvertā šodienas dzīve organiski iekļaujas plašākā vēsturiskā kontekstā.

Ē. Kūlis nepieder pie «kabineta» tipa rakstītājiem, viņš ir meklējošs, nemierīgs mākslinieks. Apguvis daudz profesiju, strādājis par krāvēju, ekspeditoru, inkasentu, korektoru, jo, kā atzinis pats rakstnieks, «... man ir jābūt starp cilvēkiem un viņos iekšā; laikam pārāk dziļi manī sēž senču strādnieku gēni, neļaudami palikt savā valā un pie rakstīšanas vien...» (PJ, 24. dec.). Kūļa rokraksts vēl nav pilnībā nostabilizējies, un kritikas viedokļi par to var būt atšķirīgi.

Par debijas krājumiem

Arī Dzintru Šulci krājumā «Krellis» saistījusi galvenokārt cilvēka morālās atbildības problēma, personības veidošanās, precīzāk — sevis apzināšanās process. Pilnīgā pretstatā Ē. Kūļa romantiskā stila ekspresīvajam sabiezinājumam, visai idealizēti veidotajam mīlestības un draudzības modelim ir jaunās autore pieklusinātais lirisms, atteikšanās no absolūtu patiesību aizstāvēšanas. Cilvēku mainīgais noskaņojums, trauslās, vārdos vēl neizteiktās jūtas un izjūtas, tie brīži, kad ļaudis klusuciešot tuvinās vai izšķiras, galvenokārt ir Dz. Šulces uzmanības lokā. Pagaidām gan jāteic, ka stāsti kopumā uztverami kā autore dienasgrāmatas atsevišķi fragmenti un par izvēlētās tēmas un tās mākslinieciskā risinājuma svaigumu runāt vēl pagrūti. Tādi stāsti kā «Vēstule no ceļa atpakaļ», «Šalle», «Sapnis pirms tramvaja» zināmā mērā turpina 60. gadu beigu (O. Gailīša, A. Darbiņas, R. Luginskas) īsprozas liriski asociatīvo vēstījuma manieri (šī tradīcija spēcīga arī A. Darbiņas-Epneres krājumā «Uz kuriem lido baltie tauriņi»), kur notikumi un pārdzīvojumi tverti tikai caur autora subjektīvo izjūtu prizmu. To pastiprina arī «es» pārstāsta forma, kas Dz. Šulces stāstos ir dominējošā. Nav noliedzama autore māka parādīt savus varoņus (par raksturiem tos vēl nesauksim) visai savdabīgās situācijās, pavērt ieskatu pat neparastās biogrāfijās, tikai autore stāstījuma «despots» liedzis varoņiem pašiem sevi kaut cik atklāt. Tajos darbos, kur nav iespējams vērot, ieklausīties dialogos, novērtēt tēla darbošanos, lasītājam ir jānotic autoram «uz vārda», bet ja šī ticība, kā, piemēram,

krājuma ievadstāstā «Kreilis», nerodas? Psiholoģiskās motivācijas trūkums interesanti iecerēto stāstu «Kniepadata» padarījis pat vietumis grūti uztveramu.

Tā ir proza, kur visai ierobežotā lokā darbojas divas galvenās personas — Viņš un Viņa, globālām problēmām vai šauri sadzīviskiem sīkumiem te vairāk ilustratīvs raksturs. Tomēr gluži aplan būtu Dz. Šulces stāstīņus ar vieglu roku ieskaitīt tā sauktajā «kafejnīcu beletristikā». Tie saista ar patiesu cenšanos sniegt vienas paaudzes kolektīvtēlu. Stāstu varoņi savā ne visai garajā dzīvē jau ir kaut ko zaudējuši, kaut kas ir aizgājis uz neatgriešanos, un šī apjēga, tāpat kā nedaudz paskumji rezignētā intonācija, kas nav pozēta, ļauj viņiem paškritiski vērtēt sevi un vērīgi un iecietīgi palūkoties arī otrā cilvēkā. Rakstniece stāsta arī par draudzību starp dažādu paaudžu cilvēkiem («Lapa»), par senu skolasbiedru attiecībām («Leopards»). Šī tēma savu mākslinieciski pārliecinošāko risinājumu guvusi Dz. Šulces garajā stāstā «Starpbrīži» (krājumā «Stāsti jaunatnei»). Skolas dzīve — skolotāju, vecāku, absolventu visai sarežģītās un pretrunīgās attiecības — draudzība, mīlestība, ienaidis, greizsirdība, pirmā atbildība un pirmā nodevība — tas viss ienāk ne tikai caur autore tēla subjektīvām izjūtām, bet arī caur pašu varoņu aktīvo darbību un rīcību.

Anitai Liepai ceļš līdz pirmajai grāmatai bijis ilgs. Humoreskas un stāsti, kas ietverti viņas debijas krājumā «**Krusta dancis**», ir tikai neliela daļa no visa tā, kas sarakstīts vairāk nekā divdesmit gadu laikā. Tematiski un intonatīvi stāsti ir ļoti atšķirīgi, tajos pārstāvēti visdažādāko profesiju un paaudžu cilvēki, tēloti šodienas un arī pagātnes notikumi. Kā atzinusi pati autore, «viela stāstiem smelta no dzīves, bet mana dzīve bijusi kādai raibāka par pupas ziedu. [...] Ir uzkrājusies pieredze, daudz piedzīvots, pārdzīvots, redzēts un dzirdēts. No visa tā pa kādai drupačai ir katrā stāstiņā.» Personiskās pieredzes un pārdzīvojuma moments stāstos ļoti spēcīgs, tomēr autore vairījusies no subjektīvās pašizteikšanās formas, viņas uzmanība mazāk pievērsta arī indivīda iekšējai pasaulei vai psiholoģiskām kolizijām. Ar distancētu attieksmi viņa stāsta par cilvēkiem, kuru dzīvē liela nozīme bijusi kādai komiskai vai traģiskai nejaušībai, negaidītai apstākļu sakritībai. Vairumā darbu A. Liepa diezgan prasmīgi lietojusi noveles tradicionālo sižeta konstrukcijas elementu — situāciju, kurā negaidīti atklājas raksturs («Esi cilvēks!») vai krasi mainās cilvēka līdzšinējā dzīves uztvere («Vēlna ritenī»). Pārpratuma situācija ar negaidīti traģiskām sekām ir stāstā «Pa piņģerotam», tās komisks pavērsiens — «Krusta danci». Starp krājuma labākajiem stāstiem minami divi — «Soļi» un «Mantojums». Tajos cilvēku raksturi un likteņi izgaismoti ārkārtējās — kara apstākļu radītās situācijās. Ļoti iespējams, ka A. Liepas stāsti tā arī neklūs par izcilu notikumu mūsu īsprozā, tomēr tiem piemīt

viena ļoti pozitīva (un nebūt ne izplatīta) īpašība: tie rosina domāt, kāds ir cilvēka godīguma, atbildības un pašizliedzības mērs, vai visnezēlīgākā no visām tiesām nav cilvēka paša sirdsapziņas tiesa.

Sadzīves kaleidoskopā

Stabilas pozīcijas mūsu stāstniecībā ir ikgadējam stāstu kopkrājumam, arī žanra raksturojums bez tā nav iedomājams. Šoreiz «Stāsti» (1982) konkrētā gada panorāmu iezīmē ļoti aptuveni, jo puse no darbiem (11:11) jau bijusi publicēta 1981. gada periodikā. (Kā vairums gada labāko darbu, tie aplūkoti iepriekšējā «Kritikas gadagrāmatā».) Jaunākais stāsts šoreiz pārstāvēts visai nepilnīgi. Tematiski visi darbi par mūsdienām (vienīgais izņēmums — M. Kalndruvas «Niskis»). Analoga tendence ir arī periodikas publikācijās. 1981. gadā savdabīgi aizsāko ciklu «No Ances teikām» D. Zigmonte pērn papildinājis tikai ar vienu darbu (Rindas lielais dzērājs. — LM, 19. febr.). Ja stāstā nemeklē plašākus sociālfilozofiskus vispārinājumus un īpašus psiholoģiskus dziļumus, tad izlasē ievietotos darbus var lasīt ar interesi. Nedaudz pārfrazējot A. Kolberga satīriskā darba virsrakstu, «Stāstiem» (arī periodikas publikācijām) varētu dot apmēram šādu kopsaucēju: stāsti par lidmašīnām un vilcieniem, un... arī cilvēkiem. Autoru loks ir diezgan plašs: no krietnu laiku literatūrā strādājošiem — M. Kalndruvas, D. Zigmontes, A. Bela līdz visjaunākajiem — V. Melgalvei, G. Repsei. Vienpadsmit pagājušā gada stāstu vidū spēcīgāko iespaidu atstāj D. Zigmontes «Stārķi pie Tojātiem». D. Zigmontei tik raksturīgais cilvēku attiecību niansēti psiholoģiskais zīmējums ieguvis vietumis arī skarbakus piesitienus. Ir skumji līdzdzīvot varoņiem, kuri nelaimes brīdī (aiziet bojā viņu vienīgais bērns) nespēj viens otram palīdzēt, bet — gluži otrādi — noslēdzas katrs savās sāpēs un, lai tiktu pāri tām, cenšas otru ievainot, atgrūst. Divu kādreiz tuvu cilvēku atsvešinātību savās galējās izpausmēs fiksējis A. Kļavis «Tur zem lapām, tur pelnos», jaunu cilvēku attiecību nenoturību visai detalizēti aprakstījis V. Melgalve («Divi jauni cilvēki un bērns»).

Gada kopainā visai nozīmīga vieta ir visjaunākajam — periodikā publicētajam stāstam. Krājumi zināmā mērā jau ir vakardiena, bet publikācijas periodikā dažkārt kā jūtīgs barometrs var parādīt, kurp virzās rītdienas stāsts. Tā 1981. gada stāsti periodikā liecināja par klasiskā rakstura stāsta potencēm, arī par didaktikas spējo uzplaukumu. Turpretim pagājušais gads rāda, ka tālāku izvērsumu stāstā negūst nosacītības formas un vispār žanriski īsproza kļuvusi vienveidīgāka. Gluži saplācis humors un ironija (ir viens vienīgs M. Zariņa elegantas asprātības un gaiša humora caurstrāvots stāsts «Pavieglis cilvēciņš». — LM, 15. janv.), toties satīra kļuvusi asāka. Stāstniecībā parādījušies nedaudz vairāk jaunu

vārdu (E. Rubene, J. Kēcis, B. Jakovičs, A. Sloka). Visvairāk publikāciju ir A. Štrausam, Ē. Kūlim, Ē. Hānbergam, pa pāris darbiem — A. Caunem, M. Kalndrūvam, A. Jakubānam, J. Lapsam, V. Indrupam.

Lielais vairums publikāciju periodikā uzskatāmi atklāj tās vaiņas, ar kurām pašlaik «sirgst» mūsu īsproza un par kurām, manu prāt, ir jārūnā.

Viens no izplatītākajiem 1982. gada stāsta tipiem ir stāstošais stāsts jeb pārstāsts par «kaut ko» — par mīlestības sarežģījumiem, par dažādiem kaitīgiem ieradumiem — dzeršanu, mantrausību, par nestabilām ģimenēm. Visai molekulārajā notikumu, parādību aprakstā dominē divas tendences — īpatna stila neitralitāte, it kā anonīma forma, vai arī — gluži pretēji — izteikta moralizēšana.

Anonīmā, pasvītroti neitrālā formā veidots stāstījums par dažādām sadzīves morāli ētiskām problēmām ir kļuvis gandrīz vai par «modes novirzienu». Tam meslus maksā ne tikai iesācēji stāstnieki, bet arī autori ar krietnu literāro pieredzi. Šādā manierē savus «Plikos un pusplikos stāstus» pasācis rakstīt Ē. Hānbergs (LM, 13. aug.; PLS, № 5), U. Zemzaris (Z, № 21; LM, 13. aug.) publicējis pāris «jocīgus atgadījumus». Rāmas pieticības saulīti atstaro A. Kalves stāsts «Armands» (LM, 29. okt.). Armands — stāsta centrālais tēls —, vīrietis jau ap trīsdesmit, fiziski un garīgi vesels, «ar nošļukušām rokām un degunu gar zemi», tukšu naudas maku un nevēlēšanos ilgstoši strādāt, nevis dzīvo, bet kaut kā eksistē. Viņa aiz garlaicības uzsāktais flirts gūst atbalsi tikpat garlaikotajā Jūrmalas atpūtniecē, un «kūrorta romāns» nobeidzas ar kāzām. Autora pozīcijas bezkaislība stāstam piešķirusi visai bezcerīgu, pat pliekanu intonāciju. J. Lapsa stāstā «Pasaulē visgarākā diena» (L, № 11), A. Gaspersons «Kārdinājumā» (LM, 12. martā) un vēl citi autori vēsi un lietišķi atstāsta vai pārstāsta dažādas triviālas intrigas, racionāli pārbīda pa «mīlestības trijstūri» turp un atpakaļ savu varoņus.

Pastāstīt «tāpat vien» par daždažādām dzīves nejēdzībām — tendence, kura ļoti jūtama bija arī 1981. gada īspozā (V. Jakobsona, O. Mauriņa, Ē. Kandra darbos), — pārskata periodā visplašāko izpaušmi guvusi Ērika Kandra stāstu krājumā «Viltus varavīksne». Pāris darbu («Pirms salnas», «Vārnākslis») ar bagāti izmantotiem žargonismiem un pārlietu «tautiskiem» izteicieniem jau aizsnieguši tādu «objektivitātes līmeni», ka tīri vai rodas vēlēšanās autoram atgādināt Ļ. Tolstoja domas: literatūras uzdevums nepavisam nav lasītāju baidīt, bet gan rosināt to uz kaut ko gaišu, cēlu. Diezgan zīmīgs arī E. Rubenes stāsts «Viņš, kas darījis tik daudz laba», ar kuru jaunā autore debitējusi laikrakstā «Literatūra un Māksla» (2. jūl.) un ieguvusi prēmiju. Tajā bez liekas sentimentalitātes un ar autores it kā ieinteresētu līdzdalību tiek pasniegts «gabaliņš no mūsdienu dzīves», kurā dažāda gadagājuma cilvēku attiecības ir

gluži amorālas. Šādam «objektīvās īstenības» pasniegšanas veidam, kas žanra mazajā telpā iegūst īpašu pastiprinājumu, kritikā ir savi noliedzēji un ir piekritēji. Piemēram, J. Čākurs atzinis, ka reģistrējošā maniere nebūt «nav vienaldzības izpausme, bet gan vienaldzības uzspriecināšana» (K, 1982, № 2, 137. lpp.). Tomēr, ja autors nav atradis vajadzīgo intonāciju vai pietrūkusi vienkārši māka, lai savu domu aizvadītu līdz lasītājam, tad, protams, šī «uzspriecināšana» nenotiks un autora noliegumu varam sākt uztvert kā autora akceptu.

Dzīvīgs joprojām arī *didaktiskais jeb moralizējošais* stāsts. Savā labākajā variantā tas gan neizklāsta visiem zināmas patiesības, taču jūtams, ka darināts pēc jau piestrādātām vai iestrādātām literārām konvencijām, šabloniem. Bet literatūrā, kā zināms, šabloni pat pasaules augstāko standartu līmenī ir bezcerīga lieta. Savas kārtējās stāstu grāmatas «Brīnuma gaidās» ievadā I. Sokolova solījusi atklāt mīlestību kā vislielāko brīnumu. Par mīlestību tajā stāstīts daudz, tikai tās brīnums šoreiz izpaliek, jo pārāk pareizi viss noris. Žurnālā «Skola un Ģimene» (№ 12) publicēts A. Freimaņa stāsts «Mēs esam Segliņi» par pajauna atraitņa — četru meiteņu tēva — sarežģītajām gaitām. Tomēr tieksme visus punktus salikt uz «i», sekojot visaugstākajiem morāles normatīviem, krietni vien izbojājusi labi iecerētā stāsta kopnoskaņu. Ir vesela virkne darbu (galvenokārt par lauku dzīvi), kuras nosacīti varētu dēvēt par stāstiem — klīšējām. Tie it kā visi noskaņoti uz vienu kamertoni un sniedz viena un tā paša motīva bezgalīgas variācijas: kā veci lauku ļaudis vientulībā un sāpīgās atmiņās vada sava mūža novakari, cik neiejūtīgi, nevaļīgi ir viņu bērni — pilsētnieki. Pārlasot A. Groda (Savās mājās. — K, № 11), A. Kļavja (Tēva aka pagalmā. — LM, 26. nov.), V. Līvzemnieka (Tiepša. — LM, 4. jūn.) stāstus, jūtams tikai *mēģinājums* runāt par problēmu, kas jau krietnu laiku nodarbina daudz padomju tautu (īpaši gruzīnu un lietuviešu) rakstniekus, — par tēva mājas «izdzisušo uguntiņu».

Ne «objektīvi» aprakstošais, ne moralizējošais stāsts nav ilgdzīvotājs, jo kā vienā, tā otrā gadījumā rakstnieki ir atteikušies no sava pamatzudevuma — parādību analīzes, cēloņu izpētes. Kļūdam par aprobežu dzīves faktu, notikumu reģistrētāju un dažādu parādību konstatētāju, stāstnieks pārņem aprakstnieka vai hronista funkcijas.

Pat vislabākā idejiskā iecere, veiksmīga situācijas izvēle vai intriga neiegūs mākslas patiesības un pārliecības elpu, ja stāstā nebūs paša galvenā — noteiktas, sociāli un morāli aktīvas personības koncepcijas, dzīvīga, kaut arī pretrunīga rakstura. Kā liecina labākie Ē. Kūļa, A. Štrausa, A. Caunes, D. Zigmontes darbi, perspektīvs šķiet savu dzīves pozīciju un tikumisko stāju meklējošs cilvēks. Ar tāda rakstura atveidojumu pievilcīgs ir A. Kalves stāsts

«Ceļš uz Dzegužkalnu» (prēmēts īso stāstu konkursā, publicēts «Skolā un Ģimenē», № 8). Līdzīgā virzienā mēģinājusi iet arī M. Romāne stāstā «Pavards» (PJ, 15., 16., 17. okt.).

Vairāk nekā citgad publicētas noveles: A. Jakubānam divas (LM, 26. febr.; 10. dec.), par novelēm savus darbus dēvējuši arī J. Mauliņš (K, № 10) un A. Gaspersons (LM, 12. martā), pāris noveles ir Ž. Grīvas krājumā «Slepkaivība violetā rītausmā». Spēcīgs novelistiskais elements (notikuma dramatisms, pārpratuma situācija, negaidīti sižeta pavērsieni) ir atsevišķos Dž. Džērves (Durvis. — LM, 9. apr.), V. Jakobsona (Laimes bērns. — LM, 7. maijā), E. Lukjanska (Ūdens trauks. — LM, 6. aug.) stāstos, kā arī A. Liepas krājumā «Krusta dancis». Tāpēc var runāt par noveles īpatsvara pieaugumu 1982. gada stāstniecībā. Šis fakts vērtējams visnotaļ pozitīvi, jo, kā liecina žanra vēsture, novele ar savām visai savdabīgajām spēles likumbām vienmēr ir bijusi īsprozas autoriem pateicīgs ierosmju avots. Noveles tradicionālie struktūras elementi — vienas situācijas izcēlums, stilistiskā kontrastainība, asu konfliktu izvirzījums un pats galvenais — vēstījuma piesātinātais dramatisms — spēj labvēlīgi ietekmēt arī stāstu. Protams, žanru savstarpējā ietekme nav prognozējama, tā ir tikai konstatējama.

Prognozējama nav arī stāsta tālākā attīstība. Patlaban rakstnieki vispār tiecas uz visai brīvām vēstījuma formām. Daudzi stāsti plešas plašumā, atrodas it kā ceļā uz garo stāstu. Vērojama tendence ne tikai garī rakstīt, bet veidot sazarotu sižetu un dot raksturu attīstību ilgākā laika posmā. Tāda veida darbiem labi piemērojams krievu termins «короткая повесть». Protams, literatūrā svarīgi mākslinieciskie rezultāti, nevis žanra «etīkete». Šāda tipa stāsti, kā liecina E. Lukjanska, A. Viksnas darbi krājumā «Stāsti jaunatnei», ieskaitāmi mūsu jaunākās prozas labākajā devumā. Rakstnieki meklē jaunas žanra izteiksmes formas, un ir iespējams, ka tām būs sava vieta literatūras procesā.

Pašreizējo īsprozas situāciju dēvēt par nedaudz ieilgušu «spēku uzkrāšanas posmu» (ieciens kritikas formulējums) būtu, manuprāt, ne tikai ļoti glaimojoši, bet arī nepatiesi. Pārāk ilgstoši spēkus «uzkrājot» vai taupot, var iznākt arī tā, ka tie jānoraksta zaudējumos. Tomēr situācija nav arī bezcerīga. Varbūt jau šobrīd top stāsts, kas «var ietilpināt sevī visu, ko vien vēlaties, — gan vieglu aprakstu par tikumiem, gan dzēlīgu, sarkastisku zobgāliņu par cilvēku sabiedrību, gan dziļu dvēseles noslēpumu, gan kaislību nežēlīgo rotaļu», — stāsts, kas ir «reizē īss un straujš, viegls un dziļš», kas «saskalda dzīvi gabaliņos un izrauj pa lapai no šās dzīves lielās grāmatas» (Beļinskis V. Izlase. R., 1950, 67. lpp.).

VAI DRAMATURĢIJĀ IR KAS JAUNS?

1982. gads dramaturģijā visvairāk liek domāt par jaunu autoru ienākšanu literatūrā, par šīs ienākšanas subjektīvajiem un objektīvajiem nosacījumiem.

Jauna autora pieteikums vienmēr rada īpašu interesi. Vēl jo vairāk tad, ja viņa darbs radies no dziļi izjustas nepieciešamības pateikt sabiedrībai kaut ko ļoti vajadzīgu. Ne katrreiz tā ir žilbiņoša jaunatklāsme. Svarīgi, ka tā ir viņa radišanas mokās un priekā dzimusi patiesība, viņa atklātā pasaule.

Tāda man šķiet dzejnieces Māras Zālītes pirmā luga — pēc autore dotā žanra apzīmējuma — dramatiskā poēma «**Pilna Māras istabiņa**». Viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc Māras Zālītes ienākšana dramaturģijā ir pievilcīga un liek pievērsties viņas darbam sīkāk, ir tas, ka autore lugā neieslēdzas seklu intīmu jūtu pasaulītē vai sīku sadzīvīsku parādību lokā, nebēg projām no dzīves un tās pretrunām, kā tas dažkārt mēdz būt jaunu autoru darbos. Simpātiska ir debitantes tiekšanās pēc šodienas literatūrai tik nepieciešamā pozitīvā varoņa, pēc ideāla un tā apliecinājuma dzīvē, pēc noturīgām ētiskām vērtībām. Māras Zālītes lugas «Pilna Māras istabiņa» idejiskais patoss ir vērst uz to, lai aizstāvētu un atbalstītu sociālistiskās sabiedrības dziļi humānistiskos mērķus.

Teiktais nebūt nenozīmē, ka luga būtu pati pilnība kā satura, tā mākslinieciskās meistarības ziņā. Varētu izvirzīt prasību, lai saturā luga būtu daudzslāņaināka, bagātāka, dažkārt šķiet, ka tā ir it kā pārāk viegli caurredzama. Kā dramatiskam darbam varētu vēlēties grodāk savītu galvenā konflikta mezglājumu, asāk un pilnīgāk izvērstas dramatiskas situācijas, daudzkrāsainākus raksturus ar vēl spilgtāk iezīmētu attīstības līniju.

Tomēr, šīs prasības izvirzot, nevaram aizmirst, ka darbs pēc žanriskā apzīmējuma ir dramatisks poēma, tātad episks vēstījums ar dramatisma iezīmēm. Poēmā, kā zināms, sintezējas kā epikas, tā lirikas un drāmas elementi. Visus tos sastopam arī M. Zālītes sacerējumā. Taču tajā valdošā dramatisma piesātinātā atmosfēra, raksturu iekšējās kolizijas un asi, atklāti konflikti ļauj dzejnieces

dramatisko poēmu ar pilnām tiesībām uzskatīt par dramaturģisku darbu, kas atbilst skatuves prasībām.

Luga «Pilna Māras istabiņa» uzrakstīta 1981. gadā, ir uzņemta Jaunatnes teātra repertuārā (publicēta «Karogā» 1983. gada 2. numurā).

Doma, ka bagātība un šķietams vieglums cilvēku sabiedrībai, tās ētiskajai noturībai ir daudz lielāks pārbaudījums nekā posts un nabadzība, nav jauna un ir jau literatūrā dažādi variēti. Arī lugā «Pilna Māras istabiņa» uzsvērts, ka patiesi laimīgs un brīvs var būt tikai tas, kas iznīcinājis verga dvēseli sevī pašā. Bet cilvēki arī XX gadsimtā vēl nav uzvarējuši sevī vergu, kas rāpo bagātības, slavas, savu nepiepildāmo alkatīgo vēlēšanos priekšā.

Māra Zālīte šo problēmu tiecas risināt vispārinošā, filozofiskā skatījumā, tāpēc luga «Pilna Māras istabiņa» viscaur veidota kā simbolisks darbs, kaut arī tās darbība notiek tepat uz zaļās zemes cilvēku vidū. Spilgts simbola raksturs ir vienīgi Mārai, kas tad arī personu sarakstā nosaukta par mitoloģisku būtni.

Varētu rasties jautājums, cik liela ir autore fantāzijā radītās Māras līdzība latviešu mitoloģijas tēlam, bet domāju, ka tā ir blakusproblēma. Katram rakstniekam ir tiesības izmantot materiāla avotus brīvi un atbilstoši saviem idejiski mākslinieciskajiem nodomiem. Šekspīra un Šillera drāmu lielums nebūt nav bijis atkarīgs no Anglijas vai Francijas vēstures precīza atspoguļojuma.

Māras simbolika lugā — dramatiskajā poēmā ir ļoti plaša un koncentrē sevī vairākas nozīmes. Ir jaušamas pat zināmas paralēles ar Raiņa Spīdolu, tikai mazākās dimensijās un ne tādā mākslinieciskā spožumā. Tāpat kā Spīdolai, arī Mārai pieder visaptveroša vara. Viņa valda pār dzīviem un mirušiem, pār gaismas un tumsas valsti, mezģlo un šķetina cilvēku likteņus, turēdama savās rokās dzīvības un nāves pavedienus. Tāpat — mūžīgās attīstības, dialektiskās pretmetu cīņas simbols. Atšķirībā no Raiņa «Uguns un nakts» varones, kas nes sevī organiska simbola iezīmes un attīstās pati, mainoties uz skaidrību, no tumsas uz gaismu, Zālītes Māra ir nemainīga, vienāda visā lugā. Viņā vairāk akcentēta nevis attīstības ideja, bet visaptverošās, katrai dzīvai būtnei nepieciešamās mīlestības, mātišķās gādības un rūpju simbolika. Tāpat — visas cilvēku saimes, visas dzīvās radības mātes simbols.

Māra. Es esmu māte visām mātēm.
Ir mani bērni mirušie un dzīvie.
Man rokās satek visi pavedieni.

Gluži kā I. Ziedoņa «Poēma par pienu», arī M. Zālītes «Pilna Māras istabiņa» ir himna Mātei. Ne vien mātei — dzīvības radītājai un turpinātājai, bet vēl jo vairāk mīlestības, maiguma un cilvēcības visbagātākajam avotam. Māte ne Ziedonim, ne Zālītei nav tikai

bioloģiska būtne — «sabiedrības atražotāja» (kā to, manuprāt, ne visai taktiski sākuši dēvēt dažādos rakstos presē, it kā pielīdzinot kaut kam bezpersoniskam, nedzīvam), māte vispirms ir skaidru un tīru ētisko principu dēstītāja un kopēja, cilvēcības sargātāja un spēka devēja.

Patī Māra, izpildāmā simbola funkcijas, mātes lomu lugā neuzņemas, cilvēku darbībā aktīvi neiejaucas, bet visam vērīgi seko it kā no ārienes, no citas pasaules. Viņa nav līdzīga Laimai vai dieviņam tautas pasakās, kas atalgo par krietnu sirdi un labiem darbiem. M. Zālītes lugā cilvēki gan it kā dzīvo Māras valstībā, viņas ziņā, bet paši nosaka savas dzīves virzienu. Dāvanas, ko lugas sākumā trīs brāļi saņem no Māras, nav alga pēc nopelniem, bet necerēts apbalvojums, viņu karstāko vēlēšanos piepildījums. Katrs iegūst to, pēc kā visvairāk ilgojies: Miķelis — galdautu, kas ļauj vienmēr būt labi paēdušam, Indriķis — septiņjūdžu zābakus, ar kuriem var izrauties no tēva sētas šaurības plašajā pasaulē, Niklāvs — cepuri, kura dara neredzamu un palīdz uzvarēt karā.

Atšķirībā no folkloras, kur parasti darbojas divi gudrie — mantrausīgie brāļi un trešais — nesavtīgais muļķītis, te visi trīs tēva dēli ir vienādi — ne sevišķi slikti, ne labi. Grūtā dzīve un tēva brīnumainie stāsti modinājuši viņos ilgas pēc pārticības un vieglākām dienām, pēc neredzētā, neizjustā pasaules skaistuma un taisnības cīnītāja slavas spožuma. Brāļu ilgām pēc citādas dzīves tād ir sociālas saknes, psiholoģiski ticams pamatojums. Kā jau simbolu lugā, autore necenšas soli pa solim izsekot savu varoņu gaitām. Viņai svarīgs starta posms un finišs. Cilvēks, kas ar lielām cerībām sāk dzīvi, un mūža guvums. Te var svērt un vērtēt, vai esi bijis sausa smiltis vai valģana, auglīga zeme. Un var jautāt — kāpēc tu esi bijis tāds?

Brāļi sastopas pēc divdesmit gadiem, un autore reljefā tēlojumā rāda, kā viņi paši, turēdami rokā katrs savu laimes putnu, ir izveidojuši savu dzīvi. Māras brīnumdarītājas dāvanas bijušas labs pārbaudījums viņu rakstura stiprumam. Brāļi ir savu mūžu izniekojuši, pazuduši vieglumā. Tāds ir secinājums, kas izriet no lugas materiāla un sasaucas ar tautas sensenām gudrajām domām, ka tikai darbs veido pilnvērtīgas dzīves cienīgu cilvēku, darbā aug un rūdās personības lielums, bet vieglums saēd kā rūsa.

Šādas labas domas jaunu autoru darbos dažkārt izskan deklarātīvi, didaktiski. Mārai Zālītei to pārnest nevar. Tēlojums patiess un pārlicinošs, bet — gribētos teikt — nedur ar pirkstu acī. Jūtama scēniski tēlaina domāšana, iepriekš paredzot, kā tas varētu izskatīties izrādē. Kā pārtikušas, bagātas dzīves simbols skatuves vidū stāv visdažādākiem labumiem piekrauts galds, ap kuru laiski stāipās pārēdušies un pārdzērušies «bijušie cilvēki». Jau divdesmit gadu tikai dzīres, dzīres vien. Kontrastā neiedomājams haoss,

nolaistība — netīras skrandas un sabrukuši mājas pakši. Laimīgāki apgurušie dzīrotāji bija tad, kad ara, sēja un plāva, kad pazina darba smagumu un augļus, kad izjuta sāpes, prieku un ilgu skais-tumu. Laimīgāki tāpēc, ka tā bija īsta dzīve. «Varoņa» Miķeļa de-gradācija ir tik dziļa, ka viņš zaudējis skaidru saprātu un pats savu bojāeju neapzinās.

Tukšgaitā pagājis arī Indriķa mūžs. Viņa pasaules izziņas kāre bijusi tikai tāds skrējiens visam pāri. Pārāk steidzīgs, lai kaut kur ilgāk apstātos, dziļāk ielūkotos. Līdzīgi Pēram Gintam pasaule In-driķim bijusi baudu dažādošanas avots. No visa smelt, no visa gūt, neko nedot pretī, nekur neapstāties un nesaistīt sevi ar kādu pienākumu — tāda ir viņa devīze. Bet egocentriska personība, kas dzīvo tikai sev, — pati sevi arī izsmēļ. Tāpat kā Pērs, Indriķis atgriezās mūža sākumpunktā — mājās noguris, iztukšots, mīlestī-bas alkstošs. Vienu sagaida Solveigas uzticības maigums, otru — cerību zaudējums.

Indriķa liktenis dramatiskā ziņā interesantāks nekā brālim. M. Zālite niansēti tēlo, kā šajā klaidonī pamazām dzimst cits cil-vēks, kā viņa laiku pa laikam uzzibsnī nojausma, ka dzīvi ir dzi-vojis velti. Indriķis gan īsti nenovērtē savu nelaimi, bet arī laimīgs nav, turpretī brālis Miķelis aizstāv pašapmierinātības principus. Var-būt tēva mājās, kur pirmo reizi pēc divdesmit gadiem Indriķis at-nācis kājām, bez steigas un tikai tagad ieraudzījis, cik skaista ir šī mazā zeme un cik nolaisti lauki brāļa bezdarbībā, viņš arī va-rētu sākt jaunu dzīvi. Nav tikai cilvēciskās mīlestības gaišuma, kas dotu spēku. Autore lugā nav uzlikusi punktus uz visiem «i», tāpēc Indriķa rakstura tālākā attīstība paliek atklāts jautājums.

Nav pilnvērtīga mūža guvuma arī trešajam brālim — Niklā-vam. Autore atsedz rakstura kodolu pamazām, sākumā iezīmēdama simpātiskos vaibstus, tēlodama cēlos nodomus. Bet drīz vien varoņa portretā tiek ieskicētas jaunas līnijas — tās, kuras vēlāk neizdzē-šami ievilkusi viņa attieksme pret dzīvi. Rakstnieces pieeja varo-nim ir dialektiska: apsūdzēdama viņa reizē izvirza arī pretargu-mentus, aizstāvības motīvus. Jā, kas gan tur slikts, ja Niklāvs ir atgriezies no visiem kariem dzīvs un vesels, slavas vainagots ar daudzām godazīmēm pie krūtīm! Autore tēlojums kļūst arvien asāks, sarkastiskāks, arvien straujāk atkailinot Niklāva šķietamās varonības būtību, noraujot cēlās pašai dziedzības masku. Niklāvs ir cirtis cilvēku dzīvības pa labi un kreisi, karojis zem daudziem svešiem karogiem, nejautādams, kam taisnība, bet — kur vairāk maksā. Maksā ar varoņa slavu, ar godu. Bet patiesībā varonības nemaz nav, jo Niklāvs ir cīnījies nevis atklātā cīņā, bet zem burvju cepures — neredzams.

Niklāva dvēseles dziļumos autore liek slēpties labajam — per-sonību atdzīvinošam spēkam: viņš nav apzināti tiecies pēc nepelnī-

tas slavas spožuma, bet akli ticējis savai cīnītāja sūtībai. Arī Niklāva rakstura tālākā attīstība nav skaidri paredzama. Tā tiek pakļauta lugas idejiskajai virzībai, tās kopējai atmosfērai. Visi varoņi beigās stāv aci pret aci vienas sarežģītas problēmas priekšā — kā dzīvot tālāk, lai mūža guvums nebūtu velts.

Lugā «Pilna Māras istabiņa» vissarežģītākā un šķietami vispozitīvākā no mirušā tēva bērniem ir Madara. Apveltīdama brāļus ar burvju dāvanām, Māra Madarai nedod neko, jo viņai jau šūpulī dots visvairāk. Tā ir brīnumainā spēja radīt neredzētu skaistumu, izrakstīt košas villaines, cimdus un segas. Madaras tēlam uzlikta arī simbola slodze. Tas atklājas tikai retrospektīvā skatījumā uz visu viņas dzīvi. Madara ieloka savos rakstos ne vien lauku un mežu krāsas, bet arī zvaigžņotās debess bezgalību un skaisto, neviena neatrasto Austras koku. Austras koks lugā simbolizē neremdināmās ilgas pēc pilnības, pēc ideāla.

Madara uzņemas nākamās paaudzes audzinātājas lomu, nododama tai savu dzīves gudrību un dzīves pieredzi. Viņa iepazīstina ar Māras simbolā ietverto attīstības ideju, ar dzīvības skaistumu un zemi, kura jākopj, ietverdama zemes jēdzienu ne vien dzimteni, bet arī tautas garīgo kultūru. Madara tiecas izzināt tautas dvēseli un izteikt to savos rakstos. Tikai vienu viņa nespēj — atklāt dzīvības noslēpumu un būt bērniem mātes vietā, jo «nav manā balsī siltuma, ne mīlas».

Autore vairākkārt akcentē, ka Madarai trūkst cilvēciska maiguma, tādēļ ka viņa pati augusi bez mātes, bez mīlestības. Vai tas nesabalsojas ar rainiskajām rindām «Bez siltuma un gaismas smarša zūd, / Bez mīlas dvēsele»? Atklādama tēlā dziļas, traģiskas pretrunas, autore it kā intensīvi dzīvo līdzī Madaras liktenim, tiesā un attaisno, nosoda un mīl. Kā zemstrāva cauri plūst dzejnieces simpātijas pret lielu, traģisku personību, kam dzīves jēga bijusi darbs.

Konflikti, kurus vērojam minēto varoņu dzīves sarežģījumos, ir vairāk iekšēja rakstura. Taču lugā «Pilna Māras istabiņa» sastopam arī tiešas un asas konfliktu situācijas, kurās atklājas maksimāli sakāpinātas alkātības graujošā, iznīcinošā vara. Tikojojot pēc brīnumainā galdauta, tiek nonāvēts Miķelis. Cīņā par septiņjūdžu zābakiem Miķeļa dēls Andrs nodur savu brāli Madi. Tālākceļa vairs nav — ir pārkāptas cilvēcības robežas, jo dzīvība, kā dzejniece vairākkārt saka, ir svēta, to atņemt tikai Māra drīkst.

Dažādu ētisko jautājumu risinājums lugā saistīts ar t. s. tēvu un dēlu problēmu. Jaunā paaudze pret garīgo mantojumu izturas dažādi. Te sastopam gan visu iepriekšējo uzskatu un tikumisko principu noliegumu, gan analītisku pieeju, arī labāko tradīciju turpinājumu un tiekšanos pēc arvien pilnīgāka ideāla.

Šo atšķirīgo uzskatu pārstāvji ir Miķeļa bērni Andrs, Madis un Arta. Tēva mājas vienmēr pilnais galds, nebeidzamā «dzīves

svinēšana» radījusi jaunajās būtnēs katrā savu attieksmi pret notiekošo. Vecāko dēlu Andru vairs neapmierina tēva vēlēšanās viegli dzīvot un dalīties bagātībā ar kaimiņiem. Mantojumā gūtā baudīt-kāre Andrā pāraugusi alkātīgā īpašnieka instinktā. Tā ir personības deģenerācijas likumsakarīga attīstības gaita līdz galējai pakāpei — sabrukumam. Bezgala ciets, nešaubīgi paštaisns, varētu teikt — viengabalains un neievainojams ir Andrs savā egoismā un alkātībā. Viņā nav ne dzirksteles milas pret tuviniekiem un mājām. Cilvēks kā garīga būtne jau miris, visi ētiskie principi nodoti. Tikai vienu vienīgu reizi kā senaizmirstu jūtu uzzibsnījums viņu pārņem mulsums — no Madaras glāstošā pieskāriena, jo Andra ļaunuma pirmcēlonis ir cilvēciskās mīlestības trūkums.

Tos, kas nākuši pasaulē ne dzīvi baudīt, bet dzīvi veidot, «augšurp vērst ikdien», luģā pārstāv Miķeļa jaunākais dēls Madis. Viegli un neuzbāzīgi autore atrok kārtu pa kārtai viņa mostošās personības dziļumu, kur vēlēšanās art un sēklu sēt — strādāt cilvēkiem vajadzīgu darbu — apvienojas ar tikko dzimstošām ilgām pēc kaut kā vēl neapjausta, neskaidra, bet lielāka, kas «par maizi svarīgāks, par naudu un par drēbēm». Madi, tāpat kā tēvabrāli Indriķi, vilina svešas tāles, taču ne tādēļ, lai skrietu visam pāri un garām. Madim ir jāpazīst zemju zemes, lai saprastu, kas ļaudīm visvairāk sāp un kas dod vislielāko prieku. Madā ciņā ar Andru saduras divi dzīves principi — ideāls un rupja vara.

Artai autore devusi visvairāk — koncentrējusi šai tēlā lugas idejisko pamatnostādni. Viņas replikās saplūst caurviņu domas galvenie pavedieni. Arī Artas raksturs tiek atklāts pamazām — no redzamās virskārtas līdz kodolam. Tēlā interesanti parādīts idejas dzimšanas, attīstības un noskaidrošanās process cilvēka personībā. Sākumā viņu redzam līdzīgu tautasdziesmu un pasaku bārenītei, kam piemīt cēlas nesavtības un darba tikums. Bet rakstura dominanti nosaka dzīves jēgas un cilvēcības meklējumi.

Kā palīdzēt cilvēkiem, kā to vislabāk izdarīt — tas ir Artas galvenais jautājums, uz kuru autore liek meklēt atbildi, zīmējama tēla attīstības peripetijas. Tā ir problēmas dialektiska nostādne: personības radošā darbība bez skaidra mērķa nav iespējama, un tā sasniegšanai jāizvēlas pareizais ceļš.

Pilna Māras istabiņa
Sīku, mazu šūpulišu.

Šī divrinde no tautasdziesmas, kas ieskanas luģā un devusi tai nosaukumu, ir savdabīga lugas idejiskās ieceres izteicēja. No tās mantojumam gluži vai aforistiskas atziņas. Ir jāsarga dzīvības svētums un jākopj cilvēcība. Ir jāciena Māte, uz kuru balstās viss. Ir jāmīl «zeme — mūsu tēvs, māmiņa». Zeme, kas ir ne vien kopti lauki, bet arī dzimtene, tautas dvēsele, pasaule. Ir jābūt ideālam, pēc kura

tiecties. Kā lugas izskaņā saka Arta: «Var neatrast, bet jāzin, ka tāds ir.»

Drāmas «Pilna Māras istabiņa» lirisko pamattoni veido personāžu replikas dzejā, kur autores radītie tēli it kā sasaucas un dabiski saplūst ar tautasdziesmu, pasaku, dažādu rituālu elementiem. Gluži tāpat vienā rakstā saaužas dažāda stila replikas — vieglos pasteltoņos iekrāsotas, poētiski smalkas ar dramatiski piesātinātām, spilgtām. Viegli un klusi autore liek ieskanēties skaistākajām cilvēciskajām jūtām — ilgām pēc maiguma un mātes mīlas, nežēlīgā tiešumā, līdz groteskai sakāpināti tēlo alkatību, bezmērķa veģetēšanas trulumu.

Poēmas žanram — arī simbolu lugai — raksturīgo plašo «pasaules ainu» dzejniece tiecas parādīt ar remarkās paredzētu skatuvīki izteiksmīgu komponentu palīdzību — skaņām, krāsām, gaismām. Ikdienišķais, sadzīviskais te mijas ar pasaku un teiku fantastiku, jo īsteni tikai plašajā brīnumu pasaulē kļūst ticama un var brīvi attīstīties simboliska tēla darbība. Māras simbolisko lomu autore cenšas viscaur pasvītrot, radot ap viņu īpašu poētisku atmosfēru. Kā šādas noskaņas pastiprinātāji lugā ievīti folkloras elementi — tautasdziesmas, asins, piena, uguns vārdi, kuros minēta Māra. Tomēr lugas «Pilna Māras istabiņa» tuvība folklorai nav uzirdināma tās virsējā slānī — ārējā atribūtiskā, stilizācijā, bet rokama dziļāk — tautas mentalitātē, filozofijā, veselīgajos labā un ļaunā kritērijos, uzskatos par augstu ētisku principu, darba tikuma un humānisma nepieciešamību sabiedrībā.

1982. gadā jāatzīmē vēl kāds jaunas cerības vēstījošs notikums — iznākusi pirmā vairāku autoru lugu izlase «**Intervijas**» (sastādītājs G. Bībers), kurā publicētas Ārija Geikina, Jāņa Jurkāna, Leldes Stumbres, Elgas Lagzdiņas, Daiņa Grīnvalda lugas. Dažas no tām uzrakstītas jau krievu agrāk un labi pazīstamas no teātra uzvedumiem, kā Ā. Geikina «Legenda par Kaupo» (pirmizrāde 1973. gadā!), J. Jurkāna «Pulkstenis ar dzeguzi» (1977), L. Stumbres «Zīmējumi smiltis» (1980; izlasē ievietota diptiha «Andersons un Millers» otrā daļa), bet E. Lagzdiņas «Ķimene» un D. Grīnvalda «Silikāts un Violeta» tiek nodotas plašākas sabiedrības vērtējumam pirmoreiz. Par minētajām jau uzvestajām lugām te ko piebilst nav sevišķas vajadzības, gribas vienīgi vēlreiz akcentēt domu, ka katrs autors tiecas atrast un saglabāt savu īpatnēju māksliniecisko rokrakstu, savu tēmu.

Ā. Geikins dod priekšroku īsti dramatiskai drāmai, traģiskā tonalitātē tēlo tautas likteņgaitas pagātnē un nodevības lāsta smagumu; J. Jurkāna varoņu dvēseles trauslums, laimes ilgas un personībā slēptās, neizlietotās bagātīgās iespējas konfliktē ar sadzīves rauļo realitāti; L. Stumbre it kā zem palielināmā stikla tuvplānā pēti nevis pašu dzīvi, bet atsevišķus dzīves nospiedumus

cilvēka psihē. Viņas viencēlieni ir mazas psiholoģiskas etīdes, kurās autore aizstāv personības iekšējo brīvību, tās neaizskaramību.

Simpātiska ir jaunā dramaturga D. Grīnvalda vēlēšanās rādīt jaunieša dzīves izzīņas ceļus, jēgas meklējumus, topošas personības dvēseles dumpi pret tukšskanīgām frāzēm, pret viltus godīgumu, kas aizsedz patiesību kā balts silikātķieģeļu mūris. Domāju, ka D. Grīnvalda pirmā publicētā luga «Silikāts un Violeta» nav kucēns, kas jāslīcina, — tajā jūtama autora sāpe un līdzatbildība par savu varoņu likteņiem. Strādājot tālāk, derētu atcerēties un ne vien teorētiski, bet arī praktiski atzīt vecum vecās patiesības, ka dramaturģija ir darbības māksla un talanta brālis — lakonisms. Tad arī grodāka un asāka kļūs galvenā konflikta līnija, dramatiski vairāk noslogots — darbīgāks un mērķtiecīgāks būs dialogs, reljefāki un spilgtāki raksturi.

Ir jāpiekrīt izlases sastādītājam, ka E. Lagzdīņas talantā patlaban visjaukākā, redzamākā īpašība ir sirdsskaidrība, ticība dzīvei. Izteikt prognozes par dramaturga tālāko virzību pēc viena darba ir riskanti un pārsteidzīgi. Vērtējot tieši lugu «Ķimene», jāatzīst, ka tajā dzīves patiesība vēl nav lauza caur autores īpatnējā skatījuma prizmu un lugā reģistrētie notikumi nav stingri pakļauti kādai vienotīgai domai, dramatisma piesātinātai pretpēku sadursmei, kas noteic šā žanra specifiku, būtību.

Izlase «Intervijas», kas pārstāv piecus dažādus autorus gan sociālā brieduma, mākslinieciskā rokraksta, gan meistarības pakāpes ziņā, ir vajadzīga un nozīmīga visiem, kas interesējas par mūsu oriģinālliteratūrā, īpaši dramaturģijā, notiekošajiem procesiem. Izlasē gan nav iekļauta H. Pauksa luga «Intervija», kas devusi ierosmi grāmatas nosaukumam, bet gribētos apgalvot, ka šai krājumā ir izdevies sabalsot tā nosaukumu ar saturisko jēgu, jo izlasē ievietotās lugas nesniedz pilnīgu, izsmelošu atbildi par stāvokli latviešu oriģināldramaturģijā, bet līdzīgi intervijām daļēji apmierina mūsu interesi un rada vēlēšanos iepazīt intervēto objektu dziļāk un pamatīgāk. Tas arī varētu būt šādas izlases mērķis, kas sevi pilnībā attaisnotu tad, ja šādas izlases tiktu publicētas ik pa pāris gadiem.

Dažādas pārdomas par jauno dramaturgu attīstības ceļiem un tālākajām perspektīvām radās, izlasot «Intervijās» L. Stumbres jau agrāk uzrakstīto, no Dailes teātra uzveduma pazīstamo lugu «Zīmējumi smiltīs» («Millers») un konfrontējot to ar 1982. gadā Drāmas teātrī izrādīto šīs pašas autores diptihu «Klusā daba ar cilvēkiem» («Īpolits» un «Bērni»), kā arī ar viencēlienu «Tā, lai var redzēt ceļu...», kas ar nosaukumu «Kaut kad...» Drāmas teātra režisora M. Kublinska interpretējumā parādīts Maskavas skatītājiem «Sovremennik» Mazajā zālē (pirmizrāde 1982. gada 3. decembrī).

L. Stumbres ienākšanu dramaturģijā kritika (G. Bībers, S. Freinberga, S. Geikina, A. Grigulis, A. Kavacis, I. Lagzdīņa) gandrīz

vienbalsīgi novērtēja kā notikumu, liekot uz jauno, talantīgo autori labas cerības nākotnē. L. Stumbre pārsteidza un pievērsa sev uzmanību, manuprāt, visvairāk ar svaigu un savdabīgu izteiksmi, kas lieliski atbilda viņas nodomam — iedziļināties cilvēka dvēselē un izvērst to uz āru, lai parādītu, kādi ir patiesas saprašanās un mīlestības tilti. Viņa atdeva teātrim viencēlienu mazo formu, pārliecinoši nādamā, ka arī tajā iespējams risināt nopietnas psiholoģiskas problēmas. Jaunajai autorei ļoti laimējās tai ziņā, ka Dailes teātra režisoram J. Strengam un aktieru ansamblim bija izdevies atminēt šo mazo ludziņu noslēpumu un atrast isto, varbūt pašu labāko māksliniecisko risinājumu, kurā atveras diptiha «Andersons un Millers» varoņu dvēseles. Īpaši saistīja otrā daļa — «Millers», kur niansētā tēlojumā bija jūtams gan magnētiskais pievilksnās spēks, kāds valda starp abiem viencēlienu varoņiem Tīnu un Milleru, gan nepārkāpjamā nesaprašanās plaisa starp viņiem. Kaut gan ne «Andersonā», ne «Millerā» L. Stumbre nebija devusi sociālo fonu un diptiha darbība (ar to saprotot šoreiz tikai iekšējo darbību) norisa it kā ārpus laika un telpas visai nosacītos apstākļos, šais ludziņš tomēr ienāca arī tā dzīve, kas paliek aiz kadra, aiz varoņu attiecību tiesā tēlojuma. Tiesa, te nebija dzīves tās norišu un parādību plašumā, pilnskanībā, sarežģītībā, bet tā fokusējās it kā vienā dimensijā — cilvēka dvēseles dziļumā. Pie tam arī dvēselei nebija likts skanēt visā daudzveidīgo jūtu gammā, bet tika analizētas un izceltas apskatei tās nianšes, kas autorei likās svarīgākās. Tomēr šis detaļu zīmējums bija tik paties, trāpīgs un sugestīvošs, ka no izolēti rādītās pasaules veda tālāk un lika domāt par tām kopsakarībām, kas valda lielajā dzīvē ar tās pretrunām. Diptihā «Andersons un Millers» samērā niecīgais dzīves materiāls bija piesātināts ar nopietnu domu, bagātu metaforisku saturu.

Tomēr, apsveicot L. Stumbres ienākšanu dramaturģijā, der ieklausīties arī kritiskāk noskaņotās balsis. Tā «Dialogā par Daili» (LM, 1980, 17. okt.), kurā sastopas un savus uzskatus izsaka S. Radzobe un M. Ronis, kritiķe salīdzina L. Stumbres lugas ar kaltētiem, herbarizētiem augiem — ar ziedu otro dzīvi, kura radīta mākslīgi un kurā nav īstas dzīves siltuma un ritma. Kā S. Radzobe, tā M. Ronis nepieņem L. Stumbres lūgās pausto personības koncepciju, kur varonis nevis tiecas panākt saprašanos ar citiem, bet ir «vēsi filozofējošs nihilists» (S. Radzobe), nepieņem arī šādu uz paradoksālu nosacītību balstītu dramaturģijas ievirzi, kas «pasaules dramaturģijā jau, domāju, savu ir paveikusi un tāpēc nogājusi no skatuves» (M. Ronis).

Katram dramaturgam, īpaši jaunam, ir tiesības izmēģināt roku dažāda satura, formas, stila, žanra lūgās, starp kurām var būt arī konstruētas spēles ar metaforiski nosacītu raksturu. L. Stumbres «Andersonu un Milleru» uztvēru kā dramatiski veikli uzrakstītu

vienu mēģinājuma formu starp daudzām dažādām, cerot, ka katra nākošā būs izteismē citāda, saturā bagātāka un mani, skatītāju, arvien dziļāk vedīs daudzveidīgajā dzīves istenībā.

Jaunākais diptihs «Klusā daba ar cilvēkiem» šādu gandarījuma izjūtu nesniedz. Abos viencēlienos — kā «Ipolitā», tā «Bērnos» — dramatisms tik ļoti taisīts, konstrukcija tik klaji redzama (izrādē vēl pasvītrotai!), ka zaudē ticamības ilūziju. Var jau teorētiski pieņemt, ka «Bērnos» autore risinājusi svarīgu tēmu par tīru cilvēcisku jūtu — mīlestības neaizskaramību, vēl vairāk — par personības brīvības neaizskaramību, bet ko lai dara, ka lugā ne šīs lielās mīlestības, ne dižo personību nav. Šķiet, ka, pēc autorei iecerē, «Bērniem» vajadzētu izskanēt kā poētiski vispārinātai metaforai, uz ko vedina domāt viencēliena fināls — bērni, rokās saķērušies, it kā aizlido, apliecinot, ka reizē ar viņiem no šīs rupjās dzīves, ko pārstāv vecāki, zūd arī mīlestības ideāls. Taču šīs visnotaļ jauki iecerētās beigas zaudē jēgu, ja uz to nav sagatavojis viss iepriekšējais. Ingus un Selina lugā gan nepārtraukti runā par savu vienreizīgo mīlestību, bet viņu vienveidīgi plikās, klaji retoriskās frāzes vairāk atgādina bezsaturīgu čivināšanu, izdomas nabadzību nekā patiesi dziļu jūtu apliecinājumu. Līdz ar to viencēliena saturs līdz poētiskai simbolikai nepaceļas, bet kā sadzīves luga tā ir nesaprotama. Neko jaunu nesniedz arī viencēliens «Ipolits», šķiet, ka citā variācijā, bet tai pašā ierastajā izteismē te atkal skan jau pazīstamā cilvēka iekšējās neatkarības, personības neaizskaramības tēma. Tomēr materiāls piedāvā tik dažādus tās izskaidrojumus, tik dažādas atbildes uz izvirzītajiem jautājumiem, ka nav vairs uztverams mākslas darba iekšējais kodols, zūd tā suverēnās viengabalainības izjūta. Šķiet, ka šāda daudznozīmība ir nevis lugas spēks, bet tā norāda uz mākslinieciskas dabas neprecizitātēm un galvenokārt uz skaidras autora pozīcijas trūkumu; par to pamatoti un plaši, analizējot diptihu «Klusā daba ar cilvēkiem», runā kritiķis V. Hausmanis rakstā «Padomāsim par autora pozīciju lugā» (C, 1982, 15. jūl.). Noteiktas nostādnes trūkumu diptiha autorei un tā interpretētāja Drāmas teātrī — režisora M. Kublinska darbā saredz arī kritiķe S. Freinberga rakstā «Par būtības atveidu» (LM, 1982, 30. apr.).

«Ipolitā» satrauc autorei skumjā intonācija, kādā viņa runā par dzīvi, it kā jau iepriekš paredzot zaudējumu un aplēšot tā smagumu. Pāri viņas varoņu likteņiem gulstas smags nolemības lāsts, un cilvēki veģetē it kā nenovēršamā gaidās. Kaitina viņu pasivitāte, intensīvas garīgās dzīves, meklējumu, šaubu, iekšēja protesta trūkums. Tāpēc šiem cietējiem nejūtam līdzī, nepārdzīvojam viņu neveiksmes tā, kā dzīvojam līdzī traģiska varoņa cīņām, zaudējumiem, uzvarām. Paradoksālās situācijās tvērtie notikumi drīzāk liek domāt par atsevišķu ārkārtēju, varbūt pat slimīgu parādību nekā

par to, ka aiz šī paradoksa būtu meklējams kas dziļāks, daudznozīmīgāks. Šķiet, ka lugas pamatos sataustāmā, vairāk teorētiski izsecināmā iecere nav realizējusies pārāk amorfās uzbūves dēļ, par skaidrību raksturos nemaz nerunājot. Viencēliena spēcīgākā daļa ir tā dabiski plūstošais, dramatiski labi veidotais dialogs.

Luga «Tā, lai var redzēt ceļu...» pieder pie autore agrīnajiem darbiem, un par to varbūt nemaz nevajadzētu runāt, ja tajā ļoti skaidri neizpaustos kāda L. Stumbres viencēlienu programmatiska tendence. Proti, autore krasi šķiro cilvēkus divās daļās: tādos, kas apmierināti dzīvo ikdienas realitātē, un tādos, kas vēlas «kaut ko vairāk». Apmierinātie ir rupji un varmācīgi uztiēpj savus likumus, vēlmes un paražas otram, kas savukārt grib būt neatkarīgi, tādēļ pamet māju, ģimeni un, dzīvojot vientulībā, priecājas par dabas skaistumu, atrod sev domubiedru un ir laimīgi. Bet šī laime pamatojas uz iespēju vienmēr dzīvot tā, «lai var redzēt ceļu» un doties projām no rupjās realitātes kaut kādā izolētā, gaišā atmosfērā, kur valda tīras jūtas un patiesa draudzība. Tāpat kā lugā «Bēni», cauri tēlojumam gribot negribot laužas doma, ka, dzīvojot sabiedrībā, ir apdraudēta personības iekšējā neaizskaramība, tās brīvība. Tāda ir jautājuma nostādne, kas dota bez dziļākas analīzes, bez tēloto parādību cēloņsakarību motivācijas. Ja luga tiek vērtēta atsevišķi kā viens no autore pirmajiem darbiem, tad attieksme pret to var būt arī citāda — gaiša poētiska noskaņa, ticība tīrām cilvēciskām jūtām, dziļa dabas skaistuma izjūta, dzīvs dialogs — tās ir literārā darbā ne vienmēr atrodamas, bet slavējamās īpašības.

Kritiskāka attieksme pret lugu rodas, ja skatām to autore dramaturģijas kontekstā.

L. Stumbres dramaturģijas piemērs rāda, ka jauno dramaturģu darbā ir daudz slavējamu, kopjamu un saudzējamu īpašību, tomēr rodas šaubas, vai kā pozitīvu vērtību var uzskatīt viņu vēlēšanos norobežoties katram savā — varbūt tikai pašam vien saprotamā un tuvā pasaulē. Bet tāda tendence neapšaubāmi pastāv un, šķiet, ar gadiem aug augumā. Jaunie dramaturģi strādā it kā izolēti cits no cita, un tajos nav saklausāma kāda vienota savas paaudzes izjūta, nostādnes platforma. Baidos teikt, bet šķiet, ka vienai šās paaudzes daļai par *credo* kļuvusi vēlēšanās sargāt savu neaizskaramo, nevienam netveramo iekšējo pasauli no istās dzīves ielaušanās. Viņu daiļrade pauž ne vien cilvēku nespēju, bet vēl vairāk — nevēlēšanos kontaktēties, saprasties citam ar citu. Vulgāri izsakoties — kopju savu puķu dārzīņu, bet par to, kas aiz žoga, man nav nekādas daļas! Protams, būtu daudz labāk, ja mani uzskati būtu dziļi maldīgi. Jāatzīst arī, ka šāda «dvēseles izolācijas» tendence nav radusies gluži no nekā. Sakņu atsegšana, esošās parādības cēloņsakarību izpēte būtu īsti piemērots uzdevums sociologiem.

Ar teikto nebūt nedomāju nostāties pret cilvēka iekšējās dzīves norišu izpēti. Tā ir nepieciešama katram rakstniekam, jo, labāk pazīstot katras personības psihi, tās vēlēšanos, mērķus, kļūst skaidrāk saredzama indivīda vieta sabiedrībā. Runa ir ne vien par «ieiešanu sevī», bet arī par rakstnieka-mākslinieka «ieiešanu» daudzu un dažādu cilvēku dvēseļu labirintos. Patiesa iedziļināšanās katra indivīda psihē nemaz nav iespējama bez pašas dzīves parādību vispusīgas izpētes, jo tas, ka cilvēks ir sabiedrības, pasaules un dzīves daļa, ka cilvēks, dzīvodams sabiedrībā, nevar būt neatkarīgs, brīvs no sabiedrības, taču ir neapstrīdama aksioma un cilvēku psihe ir visas šīs pasaules, dzīves, sabiedrības norišu un parādību atspeguļotāja.

Tiesa, ka jebkuram cilvēkam dažkārt apnik ļaužu burzma, grietas atsvabināties no sabiedrībā pieņemtajām sadzīves normām, likumiem, kas ierobežo katra indivīda brīvību un neļauj pieņemt savām vēlmēm vispatīkamāko variantu. Tiesa, ka neparasta, augsta sprieguma situācijās rodas naiva ticība — kas gan nekaitētu dzīvot meža būdīnā pie skalu uguns vai kā Robinsonam ar Piektdieni uz vientuļas salas! Tomēr arī tur ne galdinš klājas pats, ne piens un medus tek no dieva rokas. Ticība, ka sarežģītos dzīves jautājumus var atrisināt kaut kur **it kā** ārpus dzīves, gremdējoties kādā abstraktā Visuma skaistumā, tur, kur ceļš aizved arvien tālāk un tālāk, ir vienkārši naiva. Dzīves sarežģītās pretrunas jārisina pašā dzīvē.

Nenoliedzu arī personības «ieiešanu sevī». Pašizzīņa un pašapcere kādā mākslinieka personības attīstības posmā ir nepieciešama kā tās veidotājs un padziļinātājs faktors. Bet, ilgstoši uzskatot savu iekšējo dzīvi par galveno, varbūt pat vienīgo izzīņas avotu, mākslinieks drīz vien pats sevi izsmel, iztukšo, un ar pseidodziļdomību pārklātais tukšums neizbēgami atsedzas viņa daiļradē.

Esmu daudzkārt domājusi par jauna talanta ienākšanu literatūrā un mākslā, par to, kādai ir un kādai vajadzētu būt kritikas un sabiedrības attieksmei pret šo parādību. Esmu meklējusi atbildi uz jautājumu, kāpēc vairāki jauni dramaturgi sevi gan daudzsolīši piesaka un avansā saņem cildinošas atsauksmes vispārākajā pakāpē, bet, gadiem ritot, cerības neattaisno, neko jaunu un labāku par iepriekšējo nesniedz, bet, atkārtodami un variēdami vienu un to pašu tēmu vai tēmiņu, pamazām izplēn. Šķiet, ka visai precīzi šīs parādības pamatcēloņus atklāj M. Ronis, teikdams, ka sabiedrība jauna dramaturga darbus «gaida kā patiešām jaunu kvalitāti, bet šīs kvalitātes nav un nevar būt bez filozofiska dziļuma, bez pilsoniskas ieinteresētības un nepieciešamības izprast, aktīvi iejaukties un mainīt, bez visa tā, kas sākas ar «tevi pieņemu, dzīve!» (LM, 1982, 10. sept.).

Tāda, manuprāt, ir patiesība, ja gribam patiešām atklāti, bez slēpšanās aiz izvairīgi, diplomātiski gudri (bet bez pārlicības se gumai!) formulētām frāzēm analizēt jaunās dramaturģijas bālasinības cēloņus.

Jautājums nav lokāla rakstura, tas ir saistīts ar visas literatūras un kultūras dzīves tālākattīstību. Ne velti uz to tika saasināta uzmanība arī valdes pārskata ziņojumā Latvijas PSR Teātra biedrības X kongresam, kurā starp citu teikts, ka lugu konkursi «pēdējos gados jaunu vārdu atklāj maz, lai gan iesniegto lugu skaits ir ļoti liels. Satrauc ne vien šīs plūsmas zemais mākslinieciskais līmenis, bet arī īpaša — iekšup vērsta tendence, aplūkojot tikai savas izjūtas, noskaņas, izolējoties no sabiedrības. Gribas atcerēties rakstnieka Juriya Bondareva vārdus: «Māksla sākas un beidzas cilvēkā, bet cilvēks — sabiedrībā»» (LM, 1983, 18. febr.).

Nekad literatūras un mākslas attīstība nav gājusi tikai augšupvirzošu ceļu. Vienmēr ir bijuši arī nomaldu līkloči, apstāšanās, atpakaļgājieni. Varbūt šobrīd varam runāt par zināmu apstāšanās posmu, kad derētu padomāt, paskatīties atpakaļ un novērtēt radušos situāciju un tālākās perspektīvas? Visai kritiskais, brīžiem pat tiši hiperbolizētais dažu negatīvu iezīmju uzsverums šai rakstā radies aiz ticības mūsu jaunās dramaturģu paaudzes talanta spēkam un veselīgam saprātam.

PROBLĒMAS 1982. GADA DZEJAS KRITIKĀ

Kopš 1972. gada PSKP CK lēmuma «Par literatūras un mākslas kritiku» kritikas lomas palielināšanās arī mūsu republikas literārajā dzīvē ir nenoliedzama. Kritikas mērķi un uzdevumi, sasniegumi un trūkumi vairākkārt analizēti pārskatos par desmit gados noieto ceļu, tajos arī izvirzītas galvenās problēmas, kam pievērsties orientējuši PSKP XXVI kongresa lēmumi. Prasības kritikai kopumā trāpīgi akcentētas 1982. gadā publicētajos A. Gora, B. Tabūna, P. Zeiles rakstos, prasības dzejas kritikai konkretizējis V. Valeinis.¹ Tādēļ arī raksturīgākās problēmas latviešu dzejas kritikas kopainā iegaisosim no šo konkretizēto prasību viedokļa, galveno vērību veltot izdevumos «Karogs» un «Literatūra un Māksla» publicētajiem rakstiem par jaunāko oriģināldzeju, dzejas mantojuma apguvi neskarot.

Ipaši aktuāla kļuvusi prasība pēc dzejas darba izvērtējuma kontekstā — ne tikai autora daiļrades vai salīdzinoši latviešu dzejas ietvaros, bet arī citu nacionālo literatūru kontekstā. Tikai šādi ievirzīta kritika spēj ievadīt latviešu dzejas labāko sniegumu Vissavienības dzejas kopainā un stimulēt daudznacionālo literatūru vērtību mijiedarbī, savstarpējo bagātināšanos un izpētes procesu.

Prasība pēc dzejas salīdzinoša vērtējuma 1982. gada kritikā uzsvērtā vairākkārt.

V. Daugmaļa «Polemiskās piezīmēs par kritikas jēgu» (LM, 19. febr.; 26. febr.) līdzās daudziem argumentētiem spriedumiem par mūsu kritikas plusiem un mīnusiem (par kritikā vietumis vērojamo tendenci «apiet» autora ieceri, lai ērtāk pierādītu savu viedokli, par tiesībām kritikā lietot precīzu zinātnisku terminoloģiju, par nepieciešamību vispirms noskaidrot daiļdarba saturformas elementus un tikai tad tos samērot ar atbilstošiem sabiedriski politiskiem kritērijiem utt.) kā viena no nozīmīgākajām kritikas kaitēm minēta «saattiecinājumu provinciālā aprobežotība».

¹ Goris A. Laikmetu izteicot. R., 1982. 134 lpp.; Tabūns B. Literatūras kritika sakarā ar PSKP XXVI kongresa lēmumiem. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 3, 18.—27. lpp.; Valeinis V. Astondesmitajos ieejot. — Grām.: Valeinis V. Dzīve — metafora — dzeja. R., 1982, 201.—228. lpp.; Zeile P. Desmit spriega darba gadi. — K, 1982, № 1, 130.—135. lpp.

No ieslīgšanas provinciālismā literatūrkritiķus brīdina arī B. Tabūns jau minētajā rakstā, atgādinādams nepieciešamību veidot daiļdarbu salīdzinošās analizēs un šāda veida apceres publicēt centrālajā presē: «Te nav runa tikai par vienas literatūras prestižu, bet gan — par nacionālo literatūru māksliniecisko vērtību integrācijas procesa stimulēšanu. To aizkavēt kritikai šodien nav morālu tiesību» (20. lpp.).

Zīmīga ir Rakstnieku savienības dzejas sekcijas prezidija rīkoto pārrunu tēma Dzejas dienu noslēgumā «Kopējais un nacionāli īpatnējais PSRS tautu dzejas norisēs». U. Bērziņa interesantajā pārrunu atreferējumā «Meklējam cilvēcisko, atrodam konkrēto...» (LM, 7. okt.) manāma tās dalībnieku nopietnā rūpe par atbilstošu ceļu izvēli, lai dzejas kritikā nodrošinātu PSRS dzejnieku darbu salīdzinošu skatījumu. Acīmredzot citu tautu dzejas procesu iepazīt palīdzētu visi minētie ceļi — literatūrzinātnieku pētījumi, jaunāko paaudžu dzejnieku kontakti, «tautu iepazīšanās dienas», kurās būtu iespējams noklausīties cittautu dzejnieku referātus par dzejas attīstības ceļiem viņu republikās. Pat neliels pārrunas atreferējums pievērs lasītāja uzmanību dažiem nozīmīgiem akcentiem uzbeku, igauņu, lietuviešu u. c. dzejā.

Varam priecāties, ka PSRS RS Kritikas padomes plēnumā (1982, 28. okt.) par tēmu «Padomju daudznacionālā literatūra, tās mijiedarbes un savstarpējās bagātināšanās izpētes metodoloģijas problēmas» atzinīgi novērtēts mūsu dzejnieku M. Čaklā, U. Bērziņa, I. Ziedoņa, D. Avotiņas, I. Auziņa, J. Petera u. c. darbs literāro sakaru veidošanā (Zeile P. Kritikas padomes plēnumā. — LM, 19. nov.). Tomēr, aplūkojot mūsu jaunāko dzejas kritiku, ir pamats atgādināt plēnumā izskanējušo tēzi, ka kritikas attīstībai nepieciešama tās saikņu stiprināšana ar literatūras procesiem visā mūsu zemē.

Te jāpiebilst, ka rūpēs par salīdzinošās ievirzes rakstu publicēšanu centrālajā presē nedrīkstam piemirst attiecīgu publikāciju nepieciešamību mūsu republikas RS izdevumos. Ne velti J. Peters atzinis: «Kamēr mēs neiemācīsimies domāt līdzī Vissavienības literāro un citu preses izdevumu procesiem, tikmēr mēs neiemācīsimies redzēt arī savu literatūru visas zemes objektīvā. Tikmēr mēs daudz ko palaidīsim garām» (Savkurība. — LM, 17. dec.). Lai gan šie vārdi, kā J. Peters izsakās, esot adresēti nevis kritiķiem, bet gan dzejniekiem, prozaikiem un dramaturgiem, teiktais tomēr liek domāt par kritikas visai jūtamam nevarību skatīt latviešu jaunākās dzejas ceļu Vissavienības kontekstā, par plašākām sakarībām nemaz nerunājot.

1982. gadā ir tikai divas šādas ievirzes publikācijas presē, pie tam nevis teorētiskas, sistēmiskas dzejas analīzes, bet esejas, — ukraiņu kritiķes S. Stadņikas «Savā mēlē brāļu pulkā» (K, № 12)

par B. Oleinika un I. Auziņa dzejas tipoloģiskajiem sakariem un J. Mackovas «Raksti tālāk no rīta!» (LM, 31. dec.) par divām poēmām — L. Damianu «Maize» un I. Ziedoņa «Viddivvārpā».

S. Stadņika ukraiņu un latviešu dzejnieku daiļradē izceļ kopīgas problēmas, kuru radniecība padomju daudznacionālajā dzejā nav nejausība.

Mēģinājums atklāt, kā dzīves izvirzītās problēmas katrs dzejnieks padarījis par savām tēmām sava talanta ievirzei atbilstošā tēlu sistēmā, tomēr ir ne visai veiksmīgs. Pārāk drupena esejas uzbūve. Arī terminoloģijā zināma neprecizitāte. Piemēram, izlasot kritiķes iebildes pret K. Frolovas viedokli par liriskā varoņa pašatklāsmes formu ukraiņu dzejā, var rasties iespaids, ka nepamatoti pretstatītas divas patiesības: dzīves loģikas izraisītā padomju tautu tuvināšanās, «mēs» izjūtas iesakņošanās iepretī dzejā īpaši raksturīgajai liriskā varoņa pārdzīvojuma atdevei «es» formā, kaut gan tā nebūt nenozīmē tautu kopības izjūtas, «mēs» izjūtas noliegumu.

J. Mackovas apcerē par L. Damianu un I. Ziedoņa poēmām izklaidus ieskicēta moldāvu dzejnieka darba «Maize» žanriskā daudz balsība virzībā no publicistisku akcentu, lirikas un apceres elementu vienības uz himniskas dziesmas akordu izskaņā. Vēlams būtu šo formas īpatnību koncentrētāks un precīzāks formulējums. Tas pats sakāms par I. Ziedoņa darba «Viddivvārpā» savdabīgās uzbūves raksturojumu.

Tomēr nozīmīgs ir divu republiku talantīgu dzejnieku darbu salīdzinājums un izvērtējums no tēmu, ētiskā patosa, Maizes tēla radniecības viedokļa, akcentējot domu, ka Maizes tēlā ietverta arī cieņa pret zemi, pret darbu, pret savas un citu tautu vēsturi, pret sevi kā radītāju un kopēju, cieņa pret paaudžu garīgo tuvību un mūžīgo turpinājumu.

Svarīga kļuvusi arī prasība kāpināt kritikas sabiedrisko aktivitāti, nostiprināt tās organisku saistību ar mūsu laikmeta izvirzītām aktuālām un nozīmīgām problēmām, akcentējot dzejas sabiedrisko funkcionalitāti, tēlu analizē izceļot satura nozīmīgumu, dzeju samērojot ar dzīvi.

Šo akcentu pieprasījuši pati kritika, kura nereti uzrāda galvenokārt dzejas formas trūkumus. Akcentu «pieprasījuši» arī tā dzejas daļa, kurā fiksēti tikai sīku izjūtu impulsi.

1982. gada kritikā uz dzejas popularitātes mazināšanās cēloņiem šādā skatījumā palūkoties aicina V. Valeiņa programmatiskais apskats par nevēlamām parādībām jaunākajā dzejā un tās kritikā «Astoņdesmitajos ieejot» (K, № 5, vai grām.: Valeinis V. Dzīve — metafora — dzeja). Minētās parādības arī šoreiz analizētas ar V. Valeiņa pārskatiem un recenzijām raksturīgo viedokļa teorētisko pamatojumu, ar plašo pierādījumu amplitūdu (tā ietiecas ne tikai

latviešu dzejas un kritikas vēsturē, bet arī krievu un citu tautu literatūrā un teorētiskajā domā), ar šķietami ieslēpto, tomēr itin manāmo dzēlīgumu, kas vērsti pret negācijām un ko līdzsvaro un pārskan autora patiesās ieinteresētības balss.

Izveidots aktīvs, karojošs un pārliecinošs problēmu raksts dzejas aktuālā, sociālā skanējuma vārdā, tādas dzejas vārdā, kurā atbalsotos objektīvā dzīve ar «savu darbu un maizes likumu».

Aktīvo interesi par mūsu dzejas likteņiem sociālās dzīves kontekstā kritiķim iespējams paust dažādā veidā, dažādās tonalitātēs. Par to liecina I. Čaklās, A. Kubuliņas, V. Avotiņa u. c. recenzijas. Vienīgi pelēcīga, bezpersoniska malāstāvēšana nav pieņemama.

I. Čaklās recenzijā «Siltumiņš aukstajā pasaulē» (LM, 12. febr.) par L. Līvenas krājumu «Zem klajas debess» šī interese labi ieaudusies dzejas idejiski estētisko vērtību analizē.

Krājuma centrālā tēma par siltuma un stabilitātes meklējumiem atklāta caur liriskās varones raksturojuma prizmu samērojumā ar radnieciskiem akordiem dažu citu 70. gadu dzejnieku darbos, ar kritiķu vērtējumiem un norisēm sabiedrības vienas daļas dzīvē. Šajā samērojumā arī ieskanas recenzentes aktīvā attieksme pret dzīves izvirzītām problēmām, kas skar pilsētas imigranta vientulības un bažu izjūtas atrautībā no savām saknēm.

Liriskās varones pārdzīvojumu raksturojums, to cēloņu analīze dod iespēju lasītājam līdzīgā situācijā atpazīt sevi un apjaust dzejnieces un kritiķes meklētos stabilitātes pamatus tautas gara spēkā un dzīvības turpinātāja misijā. Dzejas un dzīves problēmas samērotas satura un formas analīzes vienībā.

A. Kubuliņas recenzijā «Harmonijas gaisma» (K, № 9) par I. Ziedoņa krājumu «Re, kā» interese par sabiedriskām problēmām izlaužas atklātākā tiešumā un nosaka analīzes publicistisko ievirzi. A. Kubuliņa uztvērusi I. Ziedoņa «Re, kā» liriskā varoņa alkas pēc saskaņas, miera un harmonijas nervozās steigas un nevērības pasaulē. Tas rosinājis uzsākt sarunu par sabiedrības dzīvē svarīgām problēmām. No ieskata personības un sabiedrības attiecību samezģojuma tuvplānā doma ietiecas tautas un cilvēces likteņgaitu problēmās. Jūtama recenzentes aktīvā dzīves pozīcija. Kritikā tā tikpat svarīga kā dzejā dzejnieka pozīcija.

Krājumu «Re, kā» un «Caurvējš» salīdzinājums gan pārāk aprauts un balstās uz atgādinājumiem, kas nespēcīlistam var būt arī nezināmi. Tik krasa recenzijas adresāta nomainīga rada disonansi tās saturā un uzbūvē.

Domājams, recenzija iecerēta ar zināmu polemisku ievirzi, jo izteiktās domas atšķirīgi iegaismo jau agrāk presē lasītu I. Ziedoņa krājuma analītisku vērtējumu R. Veidemanes recenzijā «Pasaules ziedēt vajadzība» (LM, 12. martā). R. Veidemanes rakstā saista interesantais «Re, kā» emocionālās domas traktējums,

mikrotēlu nozīmes skaidrojums, simbolu atšifrējums. Jūtama teorētiski pamatota dzejas analīze, bet traucē interpretācijas zināma subjektīva vienpusība. Recenzijas struktūra neizceļ liriskā varoņa rakstura būtiskās kontūras, ko saskatīt palīdzētu, šķiet, citu krājumu spilgtāks konteksts.

Tādēļ labi, ka A. Kubuliņas un R. Veidemanes nepateikto, kā arī pateikto savukārt papildina un līdzsvaro L. Brīdakas recenzija «Nāk saskaldītā koka lielā balss» (K, № 9), kas pārsteidz ar smalkjūtīgo, valdzinoši vienkāršo, prasmīgo un dziļo dzejnieka poēzijas pasaules atklāsmi. Reti mūsu kritika sniegusi lasītājam tādu bagātību — iespēju ielūkoties labas dzejas neizsmeļamajās vērtībās trīs spilgtu viedokļu gaismā. Šāda vairāku recenziju konfrontācija vēlama un gaidīta, jo kāpina kritikas sabiedrisko aktivitāti un nodrošina vērtējuma lielāku objektivitāti.

Atšķirīgi no I. Čaklās un A. Kubuliņas dzejas un dzīves problēmas samēro un dzejas satura kvalitāti vai zaudējumus izceļ V. Avotiņš recenzijā «Dzērājpuisis un dziedātāja» (LM, 26. martā) par E. Mārtužas krājumu «Balta puķe ezerā». Jaunās autore dzejā saklausītais aicinājums «atgriezies pie saknēm» šoreiz izraisa vētrainu kritiķa atbildes reakciju, kas adresēta ne vairs liriskajai varonei vien, bet arī tai jaunās paaudzes daļai, kuras kūtrumā noslēcis tautas darba dzīvē tūlīt un tepat veicamā darba pienākums: «Mums jāiemācās just esamībā, realitātē.. lai varētu bez asarošanās strādāt. MŪSU vēsture IR. Mūsu saknes IR. Ņemt un ņemt no pieredzes. Vien ņemt? «Izēst» pieredzes lādi nav grūti. IR vēl arī MŪSU PAŠAPLIECINĀSANĀS PIENĀKUMS pret šo lādi.»

Kritiķa publicistiskais monologs gan atraujas no tiešas krājuma analīzes, tomēr pārējā recenzijas daļā nemaz netraucē ieskicēt E. Mārtužas dzejas pieredzes slāņus.

Dažādas recenzijas un dažādi dzejas satura un dzīves izvirzīto problēmu samērojuma veidi. Tie nav vienīgie. Pārlūkojot gada kritiku, tomēr jāsecina, ka aktīva pilsoniska pozīcija saistījumā ar sociālās dzīves izvirzītām aktuālām problēmām daļā kritikas varētu izcelties reljefāk un tā būtu balstāma uz saturformas elementu prasīgas analīzes pamatu, lai novērstu garlaicīgi neitrālu vērtējumu.

Varbūt daļā recenzējamo dzejas grāmatu šo aktuālo problēmu nav? Bet kritiķa nostāja? Ir taču svarīgi, kuras no dzejā saklausītām tēmām, lirisko varoņu rakstura īpašībām vairāk konturējas mūsu dzejas kritikā. Tādēļ, manuprāt, atzīstama ir prakse mākslinieciski mazvērtīgākam darbam neveltīt detalizētu analīzi.

Arvien neatlaidīgāks kļūst aicinājums kritikā atklāt liriskā varoņa vērtību orientāciju, diagnosticēt sabiedrības tikumisko seju, lai palīdzētu veidot mūsu laikabiedra sabiedriski politisko, morāli ētisko un estētisko ideālu.

Būtībā tas ir aicinājums, analizējot mūsdienu dzejas liriskos varoņus, izkristalizēt pašas būtiskākās laikmeta pieprasītā pozitīvā varoņa īpašības, kas, lietojot dzejas zinātnē jau pazīstamu terminu, veido priekšstatu par *lirikas subjektu*. Lirikas subjekta kā vispārināta tēla izpratne akcentē tā objektivēšanās iespējas sulīgos un daudzkrāsainos raksturos. Tādēļ mēģināsim ar recenziju apskata palīdzību formulēt tās galvenās mūsdienu lirikas subjekta iezīmes, kuras izceļ 1982. gada dzejas kritika.

I. Auziņš aicina dzeju, «cilvēka domu un jūtu katedrāli», apliecināt dzīves pamatvērtības, kas, saglabājoties laika gaitā, cilvēka liktenī ir allaž jaunas, aicina kritiku «mazāk pamācīt tīri profesionālos jautājumos, bet drosmīgāk piedalīties visai literatūrai kopīgo dzīves, cilvēka gara problēmu risināšanā» (Palielošais un mainīgais. — C, 28. martā).

C. Pelīte «Dzejas dienas» (1981) recenzijai izvēlējusies zīmīgu virsrakstu — «Kur liekam akcentu» (LM, 12 martā). Bargā recenzija acīmredzot pamatota, jo krājumā, kam būtu jāklūst par mūsu dzejnieku pilsoniskā pienākuma atskaiti tautai, iekļaut dzeju, vadoties pēc piedāvājuma aktivitātes, tomēr ir pārāk riskanti. Talants un piedāvātprasme (vai vēlēšanās, vai iespēja dažādu motīvu dēļ) nav samērojami. Labi, ka visai raibā krājuma kopainā kritiķe uztvērusi radošas personības gribu un arī spēju ticēt labā stīprajām saknēm.

M. Čaklā recenzijā «Ne mūžam...» (K, № 4) par A. Skalbes dzejas grāmatu «Mūžam saule debesīs» jūtama ieinteresētība un arī prasme apliecināt A. Skalbes liriskā varoņa ētisko spēku un lielo gara bagātību, viņa aktīvo gribu palīdzēt, darboties, saudzēt un veidot cilvēka iekšējo pasauli. Par A. Skalbes dzejas augstā novērtējuma pamatu kļūst tās humanistiskais patoss, lielā atklātība un patiesīgums, emocionālā uzlādētība, ietilpīgā tēla pārsteidzošā vienkāršība un vienreizība, kas veido tādas dzejas sugstējošo spēku.

S. Sirsone teorētiski precīzajā, sistēmiskajā un korektajā recenzijā «Sāp kļavai sava patiesība...» (K, № 6) par H. Skujas krājumu «Kosmeja vējos» savukārt raksturojusi personības tapšanas procesu šaubu, bēdu un meklējumu krustcelēs, spēju pacelties pāri izmisumam dzīves un dzīvības brīnuma izjūtā.

A. Vējāna recenzijā «Mūžs kā gājiens» (K, № 6) par I. Auziņa krājumu «Tālā balss» saklausām aicinājumu spēkus rūdit tautas vēstures atmiņā, pārvarēt nostalgiju, nevarību un bailes, saudzēt jūtīgu cilvēka sirdi. Recenzijas ievadā gan valda A. Vējāna dzejai tuvas, visai spārnotas tēlainības stihija, bet «Tālā balss» otrās nodaļas raksturojums jau veido it kā emocionāli piesātinātu miniatūru par latviešu tautas likteņgaitu. Te atklāta I. Auziņa dzejas atmosfēra.

V. Labrence, vērtējot V. Brutānes krājumu «Mainīgs mākoņu daudzums», recenzijā «Jūtu smalkums — saudzējama cilvēces bagātība» (K, № 4) apliecina nozīmīgas un attīstāmas kvalitātes cilvēku savstarpējo attiecību pasaulē. Mazāk izjūtams tieši V. Brutānes dzejas iespaids, jo nedaudzie citējumi nekontūrē liriskās varones trauslās dvēseles atspulgus.

I. Bērsona recenzija «Karsti vārdi» (K, № 7) raksturo O. Vācieša «Si minorā» lirisko varoni kā prasīgu, paškritisku, patstāvīgu personību. Saglabātajam jaunības gadu maksimālismam pievienojies brieduma gadu pieredzē dzimis smeldzīgums un sarkasms, kas vērsti pret dzīves negācijām. Publicistiski filozofiskās dzejas vērtējumā atklāta līdz galējai robežai saspringta atbildība par savas Dzimtenes, visas cilvēces, planētas Zemes likteni kara draudu atmosfērā. I. Bērsona neslēpj, ka tā ir dzejnieka «vislielākā sāpe». Te būtu pamats runāt par dzejnieka un liriskā varoņa lielo tuvību, tādēļ termina «dzejas galvenā persona» lietojums recenzijā ir negaidīts.

Kā redzam, lirisko varoņu vērtību orientācija kritikā atklājas. Ar recenzijas autora apliecinājumu vai noliegumu, paspīlgtinājumu vai notušējumu tā uztverama arī daudzu citu neanalizētu rakstu (pat ļoti labu vai arī mazāk veiksmīgu) centrā, kurus tuvāk aplūkot tomēr liedz gan pārskata iecere, gan ietvari.

Tātad 1982. gada dzejas kritika palīdz lasītājam apjaust 80. gadu ieskaņas vispārīnāta varoņa ideālā. Literatūrzinātnieku pētījumos, kā jau minēju, šis dzejā apjaušamais ideāls saukts par liriskas subjektu.

Liriskas subjektā izkristalizējas būtiskais to lirisko varoņu raksturā, interesēs, ideālos, liktenī, kuru prototipisko kodolu veido sabiedrības sociālajā dzīvē centrētas, spilgtas un talantīgas dzejnieku personības — patiesu idejiski estētisku vērtību radītājas. Liriskas subjektu var konturēt, nosaucot tikai pašu būtiskāko tā rakstura kodolā. Bet savu īsto dzīvi kā tūkstošveidis tas dzīvo vienīgi konkrētu dzejnieku daiļrades poētiskajā sistēmā, kur šo kodolu aptver tik daudzkrāsains pārdzīvojumu pasaules spektrs, cik daudzkrāsaina ir attiecīgā dzejnieka personība un talants. Ir krājumi, kuros vairāk sazied tikai kāda no kodola šķautnēm, citai iegaismojošies atkal citā dzejas grāmatā. Tomēr kritiķiem iespējams šo kodolu formulēt.

Jaunākās dzejas pasaulē liriskas subjekts apliecina aktivitāti, darba ētiku, ticību labā neiznīdējamībai, humānismam, dzīves un dzīvības nepārtrauktībai. Viņu raksturo personības patstāvība, dvēseles bagātība, liela tikumiska skaidrība un atbildība. Spēkus viņš smeļas tautas likteņgaitas, kultūras un darba dzīves mācībā. Tas ir kodols.

Lielā dzejas daļā kritiķi uztvēruši arī tādas iezīmes, kas teikto papildina ar satura niansēm: nereti lirisko varoņu optimismam ir

rūgtena nokrāsa — tā cilvēces bargās pieredzes radīta, atbildība gūst globālus mērogus — aptver ne tikai darbu, tautu, Dzimteni, dabu, bet arī cilvēci un visu planētu, viņi ir sāpēs un smagos pārdzīvojumos rūdītas personības ar lielām alkām pēc harmonijas un vienlaikus ar bezkompromisa attieksmi pret konformismu, pragmatismu, mietpilsonības visdažādākajiem izpausmes veidiem.

Lai kritikā izceltos dzejas sabiedriski politiskās, morāli ētiskās un estētiskās vērtības, lai kritika spētu aktīvi ietekmēt sabiedrības un dzejas dzīvi, būtisks ir jautājums par daiļdarba analīzes principiem, par kritikas ievirzi. Arī šīs problēmas aktualizētas jau minētajā V. Valeiņa rakstā. Dažas no tām akcentēšu, tā teorētiskā formulējumā summējot arī piezīmes, kas pārskatā izklaidus izteiktas vai no recenziju analīzes izsecināmas.

Dzejas kritikā lielāka uzmanība veltāma teorētiski pamatotai, prasīgai, vērtējošai analīzei, tātad pārvarams subjektīvi izskaidrojošais interpretācijas līmenis; par vērtējošās analīzes pamatprincipu jākjūst sistēmismam, lai dzejas raksturojumā izceltos gan saturs, gan formas kvalitāte vienībā un lai emocionālās domas nozīmīguma un vienreizīguma atklāsmē iegaismotos dzejai būtiskā spēja iespaidot ar estētiska valdzinājuma spēku.

Kritikas pārskatā neiederas plašas atvērzes dzejas teorijā, taču par dažiem jautājumiem jārunā. Kritikas darbam bāzi dzejas teorijā veido samērā neliels latviešu literatūrzinātnieku pētījumu skaits un plašs jaunākās dzejas teorijas problēmu risinājums krievu valodā izdotajās grāmatās. Šīs grāmatas ir liels ieguvums. Tomēr tās rada nepatīkamu pavadparādību — brīvi tulkotas, nekoordinētas terminoloģijas lietojumu kritikā. Zinātniskajos rakstos šādam lietojumam pievienoti vismaz komentāri par termina autoru un saturu, bet kritikā tādu komentāru nav. Rezultātā izvēršas dzejisku sinonīmu radīšanas priekš jau plaši pazīstamiem un mazāk zināmiem terminiem. Tas apgrūtina uztvert kritiķa analīzi un vērtējumu. Reizēm rada arī nesaprašanas, pat šaubas, vai kritiķim pašam lietotā termina jēga ir skaidra.

Īpaši neatliekams kļuvis ar *liriskā varoņa* jēdzienu saistīto problēmu teorētisks skaidrojums, terminu precizējums un norobežojums. Par to liecina arī pašu kritiķu raksti, piemēram, labi izvirzītais jautājums par lirisko varoni E. Ādamsona atcerei veltītajā I. Čaklās rakstā «Vientuļnieks un dzeja» (LM, 25. jūn.). Autore pieļauj, ka mūsdienu dzejā, kam raksturīgs «liriskā «es» organizējošais princips...», kritika var it ērti operēt ar jēdzieniem «liriskais varonis», «dzejas cilvēks» un tamlīdzīgi. Turpretī E. Ādamsona dzejas analīzē šādi apzīmējumi neesot piemēroti, jo te «dzejnieka tēls ir nosacīts un pastarpināts. «Meldera elēģija», «Dzejnieka elēģija»... — jau daudzu dzejoļu virsrakstos nosaukts «dzejas subjekts» jeb

kārtējā liriskā loma, kurā iedzīvojas dzejnieks.» (Tā tad zīmīga patiesība: mūsu dzejas kritikā laikam gan «liriskais varonis», «liriskais «es»», «dzejas cilvēks» ir sinonīmi.)

Citējums atklāj, ka mūsdienu dzejā autora personība nereti ļoti tuva viņa ideoloģisko interešu gaismā radoši tipizētajam liriskajam varonim, par kuru priekšstats lasītāja apziņā izaug, iepazīstot vairākus dzejnieka darbus. Turklāt lielā dzejas daļā liriskais varonis kopumā nenonāk konflikta situācijās ar konkrētā dzejoli ietvertā pārdzīvojuma paudēju, kas kritikas praksē tādos gadījumos arī tiek saukts par lirisko varoni. Taču neuzkritošie vārdiņi «var it ērti operēt» tā vien vedina domāt, ka kritikim diez vai ļauts piemirst arī mūsdienu autoru tiesības atsevišķos dzejoļos atklāt visai pretrunīgas liriskā varoņa pārdzīvojuma un rakstura šķautnes, jo katra cilvēka personība savā daudzkrāsainībā nereti ietver arī pretrunu, bez tam talanta «būtība ir mūžīga pārtapšanas spēja, masku priekš, slēpšanās un atpazīšanas brīnums» (L. Brīdaka).

Šis tiesības rakstā «Apcerīgums» (C, 2. martā) atgādina arī I. Bērsone, ieskatīdamies A. Skalbes dzejā: «Mūsu literatūras kritika ieradusi pēc tradīcijas katrā dzejas grāmatā un visā viena autora daiļradē saskatīt vienu lirikas varoni (dažkārt to sauc par dzejas cilvēku). Tas nav īsti pareizi. Katru dzejoli rakstot, autors taču var radīt kādu īpašu tēlu, kas var būt pat pretējs iepriekšējā darbā izveidotajam. Arī Arvīda Skalbes dzejas personāžs ir plašs un dažāds...» Nosodīdams inerci kritikā un aicinādams vērigāk ielūkoties dzejnieka devumā, I. Bērsone pieskāries kritikas praksē maz iedzīvinātām dzejas teorijas problēmām. Par to liecina termina «personāžs» netradicionālais lietojums.

Teorijā jau apzinātas vismaz četras parādības: pirmkārt, liriskās meditācijas paudējs tikai konkrētā dzejolī — *liriskais subjekts* (G. Pospelovs); otrkārt, vienā dzejolī, dzejoļu grupā vai krājumā ietvertā pārdzīvojuma paudējs — *liriskais varonis* jeb *liriskais «es»*, par kuru lasītāja apziņā veidojies vispārināts priekšstats; treškārt, vairāk vai mazāk portretēts cilvēka tēls dzejā — *persona* jeb *personāžs*, kas vērojams galvenokārt epigrammās un vēstītājā lirikā; ceturtkārt, jau raksturotais *lirikas subjekts* (K. Frolova). Domāju, ka šie termini izmantojami arī kritikā. Dzejā minētās parādības var ļoti attālināties vai tuvināties, pat uzslāpoties cita citai, tomēr ar tām saistītā terminoloģija nostabilizējama. Tagad pat vienā recenzijā cenšas sadzīvot, liekas, ar vienu nozīmi saprastais liriskais varonis, liriskais «es», dzejas cilvēks un arī lirikas varonis, kaut gan, pēc zinātnieku domām, viena termina dažādu sinonīmu lietojums vienā un tajā pašā rakstā neesot vēlams. Tā kā dzejnieki raksta ne tikai lirisko dzeju vien, samērā nesen ieviestais lirikas varonis atkal jūtas nedrošs, tādēļ tam līdzās stājušies dzejas varonis un dzejas varone. Labi iejutusies arī dzejas sievietē. Pagaidām vēl nav

manīts dzejas vīrietis. (Varbūt jau ir?) Pavisam sasprindzinātas attiecības valda starp personu jeb personāžu un lirisko subjektu, it īpaši tādēļ, ka ir vēl lirikas subjekts. Parādījies arī vispārinātas personas tēls. Vienīgā iespēja, kā novērst pārpratumus, — publicēt pētījumus dzejas teorijā, vienoties par terminoloģiju jau apzinātām parādībām un pēc tam vairs neizvērst plašu «dailradi» šajā jomā. Īpaši tādēļ, ka neapzinātā joprojām vēl daudz, jo dzejas process kā liela straume sniedz literatūrzinātniekiem gan jaunas — vēl nepazītas, gan atpazīstamas dziļu bagātības.

Otra kritikas netieši pieprasīta un neatliekami apgūstama (arī risināma) teorētiska problēma aptver dzejas žanra un stila jautājumus. Kritika izvairās runāt pat attiecīgā krājuma tēlainās struktūras vai ritmiski intonatīvā veidojuma vadlīnijām, kaut gan tieši šāds raksturojums dotu iespēju aptverošāk salīdzināt kopīgo un atšķirīgo atsevišķu krājumu un ciklu veidojumā no svarīgu stila elementu viedokļa.

Teiktais neliecina par 1982. gada dzejas kritikas nevarību, tikai saasina dažas aktuālas problēmas. Kopumā mūsu dzejas vērtējums ir teorētiski pamatots. Ar profesionālismu saista S. Sirsones, M. Ābolas, I. Čaklās, R. Veidemanes, V. Ķikāna, V. Vecgrāvja u. c. raksti par konkrētu dzejnieku darbiem.

Vēl dažas piezīmes par recenziju kopainu.

1982. gada recenzijām tematiskais pārstāsts nav raksturīgs, kaut arī, vērtējot izlases, uz tādu pieeju vedināt vedina daži izlašu sakārtotāji. Pamatoti R. Ādmidiņš norāda, ka daudz būtiskāk par I. Lasmaņa izlasē «Ievas zars» sakārtotāja izcelto dzejas tematisko diapazonu ir «apjaust Imanta Lasmaņa un viņam līdzīgu dzejnieku **virzību** tādā interesantā dzejas periodā, kādi bija 60., 70. gadi» (Ievas zars vēl plauks. — K, № 4, 172.—173. lpp.).

Kritiķi vērīgi uztvēruši dzejas intonatīvā skanējuma pamattoni krājumā, tā tembrālo nokrāsu, nereti arī nianses un disonanses atsevišķos krājumos (L. Bīdaka, R. Veidemane, A. Kubuliņa, V. Labrence un daudzi citi).

Galvenā uzmanība recenzijās veltīta liriskā varoņa pārdzīvojumu gammas analīzei. Te recenzijās veidojas kompleksās analīzes centrs. Atklāta mūsu dzejas lirisko varoņu raksturu un temperamentu dažādība, lielā atšķirība viņu gara dzīves aktivitātē, spilgtumā un dziļumā. Reizēm varoņu raksturojums lakonisks, tomēr pārliecinošāka ir izvērstāka dzejas teksta analīze. Vietumis recenzijās mazāk saklausāmas dzīves izvīzīto problēmu balsis, kas liriskā varoņa pārdzīvojumu izraisījušas. Te ieteicama aktīvāka recenzenta attieksme.

Kritiķi dzejā pievērsuši uzmanību ar simbolisku nozīmi veidojumiem tēliem, kas atklāj mūsu laikabiedru vērtību orientāciju

(J. Mackova, I. Bērsons, K. Skujenieks, V. Vecgrāvis u. c.). Recenzijās konturēta dzejas krājumu tēlaino priekšstatu pasaule, koncentrēti atklātas liriskās runas tēlainības īpatnības (R. Ādmidiņš, A. Kaņepe, P. Zirņītis, K. Skujenieks u. c.). Darbu šādā virzienā vēlams padziļināt. Vietumis izteikti vērojumi arī par atsevišķu dzejoļu, ciklu, krājumu, poēmu struktūru (A. Štrauss, V. Ķikāns, A. Kaņepe, I. Fedoroviča, V. Vecgrāvis u. c.). Kritiķi aicina rūpīgi pārdomāt ne tikai dzejoļu, bet arī dzejas grāmatu kompozīciju (C. Pelīte, M. Cielēna, A. Štrauss u. c.).

Tikai reizēm recenzijās konstatējoši pieminēti versifikācijas, muzikalitātes jautājumi (I. Zemzare, M. Čaklais, S. Viese, P. Zirņītis, M. Kroma u. c.). Te kritiķiem vēl neapgūts lauks. Tādēļ tik nepieciešama M. Ābolas publikācija «Skaņu, domu un jūtu harmonija» (K, № 3) par A. Skalbes daiļrades laboratoriju, viņa dzejas muzikalitātes avotiem un dzejoļu gaitām dziesmu pasaulē.

Recenzijās krājumi analizēti visai izolēti, tomēr vietumis dzejas grāmatas vērtētas autora daiļrades kontekstā un salīdzinājumā ar citu dzejnieku darbiem (I. Čaklā, A. Štrauss, V. Ķikāns, V. Vecgrāvis, I. Zemzare u. c.), pavisam reti, bet labi — sabalsojumā ar pasaules dzejas problēmām (A. Štrauss). Kā jau minēju — salīdzinošas analīzes ievirzi vajadzētu padziļināt.

Atbildīgs kritiķa uzdevums — atklāt dzejnieka ētiski estētisko pozīciju. Kritiķā to iespējams paveikt visu dzejas darba slāņu analīzē, jo autora pozīcija izpaužas gan dzejas patosa nokrāsā, gan liriskā varoņa vērtību orientācijā, gan tēlainībā utt. 1982. gada dzejas kritikā autora pozīcija galvenokārt atklāta krājuma intonācijas un liriskā varoņa raksturojumā. Tā kā mūsdienu dzejā liriskā subjekta, personas un dzejnieka attieksmes var būt pat ļoti distancētas, autora pozīcijas raksturojums īpaši nepieciešams. To apliecina arī kritiķu norādes par liriskā varoņa «maskām», dažādām «lomām», kādās konkrētā dzejolī parādās autors. Tādēļ daļa kritiķu autora pozīciju akcentējuši ar dzejnieka personības lakonisku portretējumu recenzijas ietvaros (M. Ābola, I. Bērsons, L. Brīdaka, V. Vecgrāvis u. c.).

Autora pozīciju dzejā lasītājam izprast palīdz arī literārie portreti. Par to liecina O. Lisovskas ar šarmu veidotais L. Brīdakas portretējums (Violetā. — K, № 9). Īpaši veiksmīgi sarunā ar V. Belševicu viņas spilgtās un patstāvīgās personības valdzinājumā ielūkoties izdevies O. Kravalim, veidojot literāro portretu dzejnieces pašatklāsmes formā (Organiskums. — K, № 4). Talanta kautruma un lepnuma pretrunīgajā vienībā te atklāti talanta drosmē centrēti izaicinājuma motīvi: «...sēdvra alkas kļūst par talanta drosmi pretendēt uz izcilību kā sabiedrisku vērtību, un laimam dabiski ir tas, ka, sastopoties ar pieticību cilvēkos, ar pretenzijām tikai «uz savu

vietu» mākslā, ar jau iepriekš ieprogrammētu «tikai talantību», šai talanta drosmei blakus iedzirkstas lepns izaicinājums.» Talanta drosme gaidīta arī kritiķu saimē.

Nobeigumā jāsecina, ka kritikai izvirzītās sabiedriski nozīmīgās prasības realizējamas kopīgiem spēkiem, kritikai, izdevniecībām, preses izdevumiem domājot par to, kā izcelt dzejas idejiski estētiskās vērtības.

PROZA KRITIKAS OBJEKTĪVĀ

Gada gaitā literatūras devumu vērtē periodiskā prese. Kāda tad izskatās prozas aina periodiskās literatūrkritikas objektīvā? Vissistemātiskāk, kā jau pienākas Rakstnieku savienības izdevumiem, literatūru vērtē žurnāls «Karogs» un laikraksts «Literatūra un Māksla». Pēdējos gados prozas vērtējumā iesaistījies žurnāls «Дайрава». Atsevišķus literatūrkritiskus rakstus un recenzijas publicē arī laikraksti «Cīņa», «Padomju Jaunatne», «Rīgas Balss».

Zīmīgi, ka 1982. gada literatūrkritiskās publikācijas «Karogā» iesākas ar P. Zeiles rakstu «Desmit spriega darba gadi» (K, № 1) un J. Čākura plašāku rakstu «Ieskats 80. gadu īsprozā» (K, 1981, № 12 — 1982, № 2). P. Zeile pārlūko, kas paveikts desmitgadē pēc PSKP CK lēmuma «Par literatūras un mākslas kritiku» pieņemšanas. Tā ir daudzpusīga aina, ko atklāj autors, — tajā ietilpst gan Kritikas un literārā mantojuma redakcijas nodibināšana izdevniecībā «Liesma» un tās respektējama izdevumu klāsts, gan «Kritikas gadagrāmatas» laidieni, gan LPSR ZA A. Upīša Valodas un literatūras institūta izdotie krājumi un monogrāfijas. Kritikā parādījušies jauni vārdi, veidojušās jauno kritiķu personības.

Tādējādi P. Zeiles raksts zināmā mērā ir pamats, uz kuru balstoties var pārskatīt 1982. gada literatūrkritiskās publikācijas par prozu.

Plašais J. Čākura apcerējums sniedz ne tikai ieskatu (kā autors pieticīgi nosauc savu darbu), bet vērā ņemamu 80. gadu īsprozas kopainu, protams, saskaņā ar J. Čākura iecerēm un interesēm, centrā izvirzot noteiktu stāstnieku grupu un mazāku uzmanību pievēršot citiem, kas tāpat piedalās prozas kopskata veidojumā.

Un, gluži kā aplocē, «Karoga» gada ražu atkal noslēdz plašāki vispārinoši raksti — I. Bērsona «Laikmets un literārie varoņi romānos» (№10—11) un V. Vāveres «Atmiņa un šodiena» (№ 12) par vēsturiskuma jauno kvalitāti mūsdienu padomju romānā.

Lai gan ir pamats sacīt, ka aktuālā kritika balstās uz recenzijām un recenzija arī ir visizplatītākais žanrs gan mūsu literārajos, gan sabiedriski politiskajos izdevumos, tomēr literatūrkritikas virzība nav iedomājama bez plašākiem vispārinošiem rakstiem. Šādi raksti parādās samērā reti, tie ir grūtāk uzrakstāmi — jāapgūst ļoti plašs

materiāls, lai rastos kaut nedaudzi vispārinoši secinājumi. Tāpēc gods un slava autoriem, kas tikuši galā ar šo uzdevumu un snieguši lasītājam plašākus apkopojumus un vispārīnājumus par prozu. I. Bērsona raksts īpaši atzīmējams tajā ziņā, ka autors romānu izvērtējumā iet pa gluži karstām pēdām, ietverot savā redzeslokā pašā pēdējā laikā publicētos darbus, arī tos, kas bijuši lasāmi tikai periodikā un nav recenzēti, — A. Kolberga romānu «Atraitne janvārī», Z. Ērgles «Bez piecām minūtēm pieaugušus», L. Pura «Karuseli», A. Viksnas «Laimi aiz horizonta» u. c. Tā I. Bērsons kļūst par pirmo šo romānu vērtētāju un reizē skata tos jaunākās prozas kopainā. Apsveicama un, jāteic, ne pārāk bieži sastopama parādība.

Tāpat V. Vāveres rakstā izmantoti paši jaunākie, daži tikai periodikā publicētie romāni.

V. Vāvere aplūko problēmu, kas pēdējo gadu padomju prozā kļuvusi par vienu no centrālajām. Šķiet gluži simboliski, ka 1982. gadā PSRS Valsts prēmija piešķirta rakstniekam V. Čiviļihinam par romānu «Atmiņa». Atmiņas ētiskais aspekts, atmiņa kā vēstures un šodienas saistītāja, vēsturiskā atmiņa kā mūsdienu harmoniskas personības neatņemama sastāvdaļa, kā sabiedrības tālāk veidošanas pamats piesaistījusi daudzu padomju rakstnieku, arī latviešu padomju rakstnieku uzmanību. V. Vāvere kā literatūras sakaru speciāliste plašāku uzmanību veltījusi citu padomju tautu literatūras materiālam, kas mūsu kritikā skarts mazāk.

Prasība salīdzināt nacionālo prozas materiālu ar cittautu devumu mūsu kritikas kritikā nav jauna. Tā skanējusi dažādos laikos un dažādos locījumos preses izdevumos, kritikas sekcijas sanāksmēs, no rakstnieku kongresu tribīnes. Prasība ir pamatota un aktuāla, un padomju tautu daudznacionālajā kopībā tā paliks spēkā vienmēr. Taču ar šo prasību kā ar olekti nevar mesties klāt katram rakstam vai grāmatai. Literatūrkritikas žanri ir dažādi, un kritiķis, kas par savu uzdevumu izvirzījis iedziļināšanos viena rakstnieka daiļrades noslēpumos, nav slīktāks, bet vienkārši citāds nekā tas, kurš sniedz plašu literatūras panorāmu, ietverot savā redzējumā arī kaimiņu veikumu. Šķiet, vairāk jārunā par šo salīdzinājumu kvalitāti. Tiem vajadzētu būt sastatījumiem, saiknes meklējumiem pēc būtības, dziļumā nevis tādēļ, ka tas ir modē, ka saskatīta pavirša, ārēja tēmu līdzība vai saskare. Mūsu kritikai par godu jāteic, ka šādi pavirši salīdzinājumi tai nav raksturīgi.

Visas daudznacionālās padomju literatūras — kaut vai tikai virsotņi! — apgūšana ir mūža darbs, un attiecīgu speciālistu mums gandrīz nav. Izcilais padomju tautu literatūras speciālists profesors Kārlis Krauliņš diemžēl no mums jau šķīries. Literatūras sakaru jomā strādā Vera Vāvere, brālīgo tautu prozas materiālu allaž tiecas izmantot Pēteris Zeile, literatūras sakaru jomai pievērsušies atsevišķi jaunie kritiķi un literatūrzinātnieki, bet tas viss ir ārkār-

tīgi maz. Mūsu literatūrkritikā tas joprojām ir visai sāpīgs jautājums. Tādēļ svarīgi, ka 1982. gadā mūsu literatūrkritiku bagātinājuši tādi nozīmīgi publicējumi kā J. Suroviceva raksts «Par internacionālā un nacionālā dialektiku attīstīta sociālisma literatūrā» (K, № 9) un V. Kubiļus raksts «Romāna situācija» (LM, 22. okt.). V. Kubiļus raksts, šķiet, var rosināt nopietnas pārdomas latviešu romāna kritiķos.

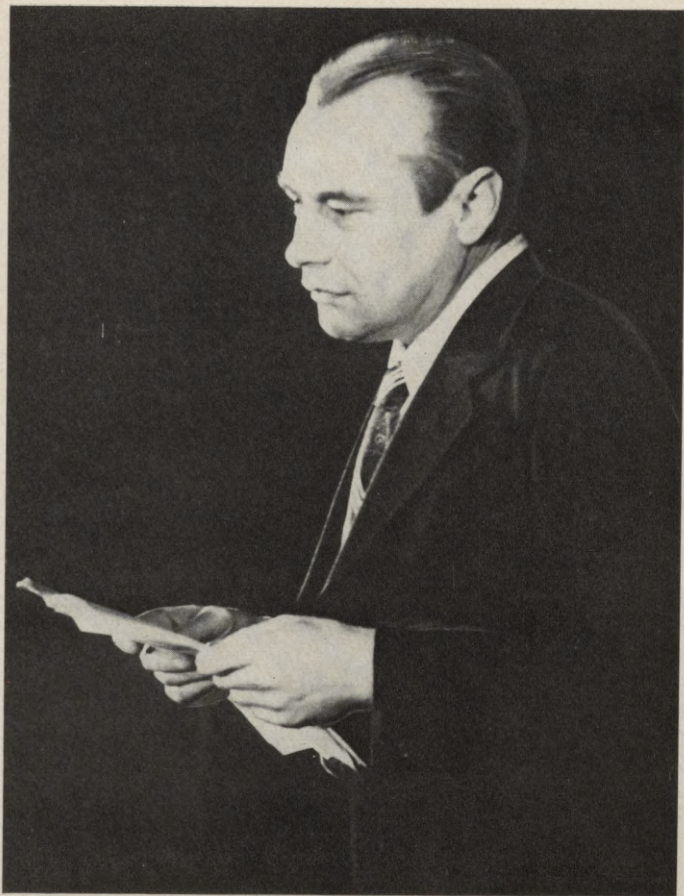
Vispārinošo rakstu vidū interesants ir I. Kiršentāles raksts «Dokuments jaunākajā latviešu prozā» (LM, 19. martā). Dokumenta izmantošana romānos mūsdienu prozā ir visai populāra, par šo problēmu interesējas daudzi padomju literatūrzinātnieki, tāpēc ir nozīmīga šīs problēmas izstrāde latviešu padomju literatūrkritikā. I. Kiršentāle salīdzina dokumenta dažādo izmantošanu A. Bela romānos «Saucēja balss» un «Saknes», atklāj dažādos dokumenta izmantošanas veidus R. Ezeras romānā «Varmācība», J. Mauliņa romānā «Ragana», J. Kalniņa romānā «Auseklis».

Pie vispārinošiem apcerējumiem pieder A. Kavača raksts «Ieskats prozā par jaunatni» (C, 30. maijā) un jaunā kritiķa V. Daugmaļa raksts «Polemiskas piezīmes par kritikas jēgu» (LM, 19., 26. febr.).

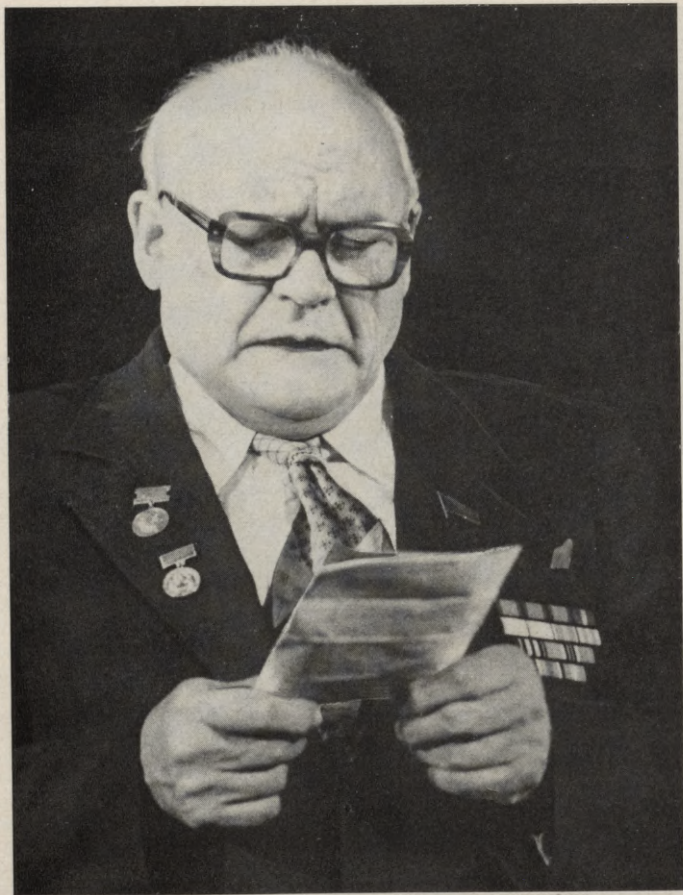
A. Kavacis sniedz konspektīvu t. s. jaunatnes prozas apskatu, aptverot gan romānus, gan garos stāstus. Vērtējot dažādu autoru veiksmes un neveiksmes, A. Kavacis konstatē zināmu emocionālu deficītu jaunatnes prozā. Pēc autora domām, jauniešu tēli grāmatās ir emocionāli daudz nabadzīgāki nekā jauniešu labākā daļa dzīves īstenībā. Aplūkotajās grāmatās pārāk maz tēlota dziļi patiesa draudzība, liela mīlestība, kaslība un to ietekme uz personību.

V. Daugmalis, vērtējot «Kritikas gadagrāmatā» (VII un VIII) publicētos rakstus, izsaka plašākus secinājumus un arī vēlējumus, kādai jābūt kritikai. Ir ļoti apsveicami, ka jauns kritiķis drosmīgi ietiecas tādā grūtā žanrā kā kritikas kritika. Var diskutēt ar V. Daugmali atsevišķos jautājumos, piemēram, vai tik apšaubāms atskaites punkts ir literārais raksturs, kā tas šķiet raksta autoram, vai tiešām ir tā, ka «kritiku neinteresē daiļrades psiholoģija» (vairākumā gadījumu neinteresē, bet atkal nevajadzētu aizmirst, ka kritiķu ieceres var būt ļoti atšķirīgas un būs kritiski raksti, kur daiļrades psiholoģijas jautājumi tiks skarti). Var diskutēt arī par to, ka «mūsu kritikā tik populārais intelekta un emociju pretstatījums ir tīri mehānisks un neatbilst cilvēka reālajai garīgajai dzīvei». Pirmkārt, kur mūsu kritikā būtu tik nedabiski pretstatīts intelekts un emocijas? Otrkārt, kritika ir analītisks process, un analizē daudz kas tiek atdalīts vai izdalīts atsevišķi, kas reālajā dzīvē vai reāla cilvēka garīgajā pasaulē ir nedalāms veselums.

Taču nepieņemami ir Daugmaļa spriedumi, ka latviešu kritika «nespēj orientēties savos uzdevumos», tā «ignorē pasaules uzskata prioritāti», tajā «trūkst rakstnieka koncepcijas zinātniskas analīzes», «vienkāršoti izprotam literatūras sabiedrisko nozīmību». Autors

1982. gada PSRS Valsts prēmijas laureāts
Tautas dzejnieks Ojārs Vācietis

1982. gada LPSR Valsts prēmijas laureāts
Tautas rakstnieks Arvīds Grigulis

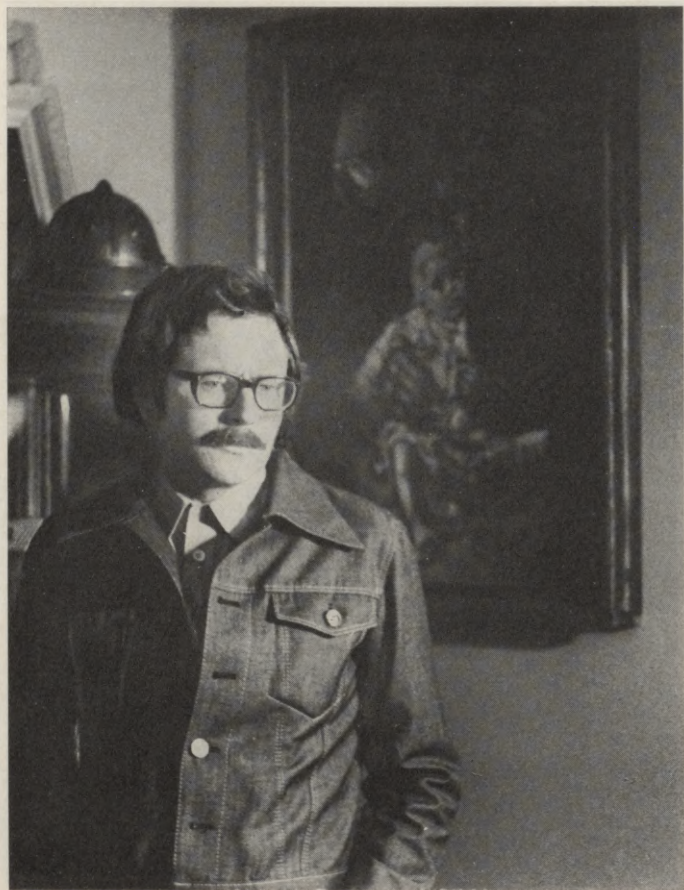
Dzejas dienās Cesvainē

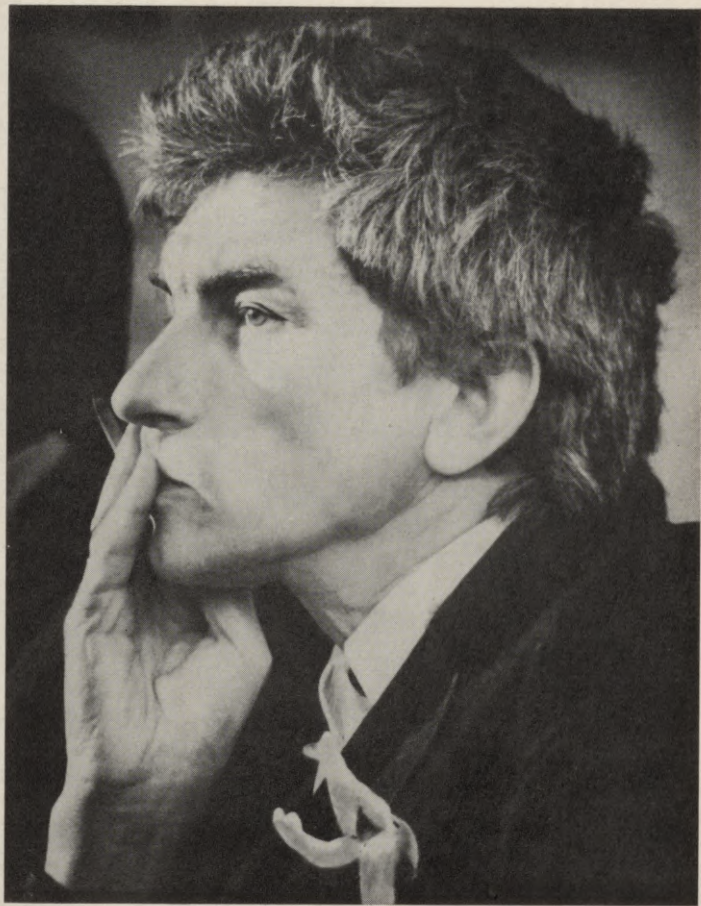
Skrīveru izmēģinājumu saimniecības
A. Upiša prēmijas 1982. gada laureāte
dzejniece Vizma Belševica

Skriveru izmēģinājumu saimniecības
A. Upīša prēmijas 1982. gada laureāts
rakstnieks Harijs Gulbis

LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks
rakstnieks Alberts Bels

Tautas dzejnieks Imants Ziedonis

1982. gadā LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums piešķirts dzejniekam Jāzepam Osmaniņam

jaunības maksimālmā atrod mūsdienu latviešu kritikā gandrīz visus nāves grēkus, ko vien var kritikai piedēvēt. Tai, protams, ir trūkumi, dažos gadījumos pat visai lieli, ir raksti, kuros atradīsim arī V. Daugmaļa minētos grēkus, taču šķiet neētiski apsūdzēt šajos trūkumos latviešu kritiku kopumā un tādējādi neredzēt visu to, kas paveikts pēdējos gados un ko argumentēti parādījis P. Zeile minētajā rakstā.

«Literatūrā un Mākslā» vispārinošie raksti vairāk grupējušies gada sākuma numuros, kur vēl ietiekusies iepriekšējā gadā aizsāktā diskusija «Mūsdienu cilvēks dzīvē un mākslā». Diskusijas nosaukums jau norāda uz tās plašo materiālu, dzīves un mākslas kopsaikariem. Tāpēc diskusijā daudz publicistisku rakstu, kam neapšaubāmi bija nozīme dzīves un literatūras sastatījumā, kas saistīja daudzu lasītāju interesi ar asumu un aktualitāti, bet kas neattiecas uz literatūras kritiku. (Raksta autore nebūt neiebilst pret publicistiku kā literatūrkritisku rakstu vai recenziju sastāvdaļu, bet šajā apskatā norobežojas no tīri publicistiskiem materiāliem.)

Viens no interesantākajiem ir V. Skrauča raksts «Spoguļattēla variants» (LM, 8. janv.). Autors raksturo vairākus jaunākos romānus, bet īpaši vērts, šķiet, ieklausīties raksta nobeigumā: «...mūsu proza sniedz bagātu, daudzveidīgu īstenības ainu, mēs tajā pazīstam sevi, reālo dzīvi, reālās problēmas. Var teikt, ka mūsu proza ir spēcīga kā laikmeta liecība, mākslinieciski veidots dokuments, arī spoguļattēls. Bet gribas, lai tās pozīcija ciņā par cilvēku dvēselēm, sirdīm, prātiem būtu vēl aktīvāka.» Šī V. Skrauča atziņa sasaucas ar I. Bērsona secinājumu: «Jaunākajos latviešu padomju romānos ietverto problēmu ziņā vairs nevajadzētu runāt par atpalcību, it īpaši salīdzinot ar lietuviešu un igauņu romāniem» (K, № 11, 138. lpp.). Taču ne vienmēr, raksta I. Bērsons, būtiska problēma risināta pārliecinošos mākslas tēlos, dažkārt romānos piesauktā problemātika nav romāna organiska sastāvdaļa.

Tomēr pašas problēmas, kas ienāk prozā, nevar atstāt bez uzmanības, tāpēc likumsakarīgi un pareizi, ka Bērsons pozitīvi novērtē to esamību. Šīs problēmas dzīvo sabiedrībā, tās nodarbina un satrauc rakstniekus, tās ienāk viņu daiļradē, lai arī ne visas no tām konkrētais autors var mākslinieciski spilgti atrisināt. Uzdrošinos apgalvot, ka tas ir daudz labāk nekā nevainojami nostrādāts literārais darbs, kurā būtībā nav nekādu problēmu. Ne velti plašu izvērtējumu kritikā ieguvis mūsu vecmeistara J. Niedres publicistiskais romāns «Vai apsteigt laiku?».

Visbagātāko atbalsi kritikā izpelnījušies patiešām interesantākie prozaiku darbi — H. Gulbja «Doņuleja», V. Lāma «Pavarda kungs Ašgalvis», A. Bela «Saknes», J. Mauliņa romāni. Pagaidām samērā maz vēl prese paguvusi izvērtēt R. Ezeras jaunākos romānus no tetraloģijas «Patī ar savu vēju» — «Varmācība» un «Nodevība».

Daudzpusīgi aplūkoti daži iznākušie romāni par jaunatni — L. Dumbera «Pašrocīgi zīmēts kalendārs» un A. Puriņa «Zelta zirnekļis smejas». Visplašāko atbalsi literatūrkritiskajos rakstos guvis Z. Skujiņa romāns «Jauna cilvēka memoāri». Pārlūkojot recenzijas, rakstus, dažādos vērtējumus vispārinošajos rakstos, jāsecina, ka Z. Skujiņa romāns izraisījis īstu diskusiju. Tā gan nav plānota un nav apvienota viena preses izdevuma slejās, bet kopumā atspoguļo gan sabiedrības dzīvo interesi par šo romānu un tā skartajām problēmām, gan bieži vien diametrāli pretējus vērtējumus — no V. Jugānes ļoti pozitīvā (Pasaule ar plus zīmi. — LM, 16. apr.) līdz I. Treimanis aktīvi noliedzošajam (Pārdomas par kāda jauna cilvēka portretu. — PJ, 23. maijā). Aplūkojot L. Dumbera, A. Puriņa un Z. Skujiņa romānus, I. Treimane par īsti izdevušos atzīst tikai A. Puriņa grāmatu, turpretī Z. Skujiņa romānu par Kalvi Zariņu vērtē kā radošu neveiksmi un, atzīstot rakstnieka tiesības izvēlēties gan materiālu, gan tā pasniegšanas veidu, atgādina, ka eksistē arī rakstnieka pilsoniskais pienākums dziļi ieskatīties savā laikā un tautā.

Bez literārajiem vērtējumiem Z. Skujiņa romāns it kā gluži nevilšus ir izraisījis arī pārrunas par mūsdienu jaunatni, par tās mērķiem, mērķu sasniegšanas veidu, par tās vērtību sistēmu un ētisko satvaru.

Viena no interesantākajām ir I. Krontas recenzija par «Jauna cilvēka memoāriem» (Subjektīvas piebildes pie laikmeta dokumenta. — K, № 12). Recenzente, atgādinot jau iepriekš izteiktos V. Jugānes, D. Ūdres, V. Skrauča, A. Vilsona vērtējumus, izvirza savu problēmu: «Bet man visu laiku gribas saprast vienu — kādēļ tomēr rakstniekam bija nepieciešams tik izcili labvēlīgu apstākļu lolots varonis?» (152. lpp.) Ir problemātiski, vai par jaunekli, kurš audzis nepilnā ģimenē, kurš tēvu iepazīst, tikai būdams pieaudzis, var teikt «izcili labvēlīgu apstākļu lolots», taču acīmredzot tas šoreiz nav būtiski, jo citi apstākļi Kalvim patiešām bijuši labvēlīgi.

I. Kronta atzīmē svarīgas varoni raksturojošas detaļas — Kalvja apģērbi, viņam piederošās modes lietas — un secina: «...šajā ziņā Kalvis ir tipisks jauns cilvēks, kurā nekādi patstāvības uzplūdi, nekādi individualitātes apliecinājumi, kaut vai naivi, nepiesaka savu «nē» vispārējai masu psihozei.» Tomēr, nebūdams oriģināls ne apģērba, ne vieglās mūzikas cienīšanas ziņā, Z. Skujiņa varonis oriģinalitāti un patstāvību apliecina daudz nopietnāk. Vispirms ar teicamu mācīšanos, kas viduvējo studentu masā nebūt nav «populāri» un «moderni» — tā viegli var iegūt zubrītāja iesauku un zināmu nīcinājumu no «modernāko» puses, kuri lieliski prot visam šļūkt pa virsu. Kalvis savu patstāvību apliecina, sameklējot darbu. Dzīvē daudz biežāk diemžēl ir gadījumi, kad jaunieši līdz pat augstskolas beigšanai (un daļa arī vēl pēc tam) grib būt vecāku uzturami un atbalstāmi. Nereti šādi studenti nekautrējas uzkraut vecāku ple-

ciem arī vēl savu sievu (tāpat studenti) un, iespējams, arī bērnu. Jo šodien, redzat, vairs «nav modē» vispirms iegūt materiālo patstāvību un tikai tad precēties un domāt par bērniem.

Kalvis apliecina patstāvību, profesora Kroņa idejās atrazdams savu isto aicinājumu un tuvodamies aicinājumam mērķtiecīgi — viņš gluži lietišķi interesējas, kādi eksāmeni jākārt, lai apgūtu šo specialitāti. Šie Kalvja patstāvības apliecinājumi, šķiet, ir nesalīdzināmi svarīgāki nekā originalitāte apģērbā vai attieksmē pret vieglo mūziku un citām modes parādībām.

I. Kronta uzskata, ka Z. Skujiņš atstājis lasītājam pārāk lielu uzveres brīvību, toties R. Trofimovs atzīst par vienu no galvenajiem romānista nopelniem to, ka Z. Skujiņš necenšas visu sagremot un mutē ielikt, bet liek lasītājam domāt (Д, № 7, c. 114). I. Kronta secina, ka rakstnieks ar šo romānu bīstami tuvojas robežai, kur pazeminās nopietnas mākslas kritēriji; V. Jugāne romānu uzskata par laikmeta spoguļi. Gandrīz visi recenzenti atzīmē rakstnieka vieglo, rotaļīgo stilu.

Vai tomēr nav tā, ka šī Z. Skujiņa stila elegances, vieglums, rotaļīgums dažkārt neļauj saskatīt nopietnas problēmas, par kurām tik «nenopietni» runā rakstnieks?

Diskusijā par Z. Skujiņa romānu iederas arī R. Trofimova recenzija «Izvēle — liela lieta» (Д, № 7) par Z. Skujiņa krievu valodā iznākušo grāmatu «Kailums» (1981), kurā ievietoti romāns «Kailums», garais stāsts «Sermuliņš uz asfalta» un daži citi stāsti. Šī recenzija atvedina prātā daudz Z. Skujiņa iepriekšējo romānu vērtējumus. I. Treimanes negatīvā atsauksme atgādina Z. Putniņas asi kritisko romāna «Kailums» vērtējumu (ЛМ, 1970, 26. sept.). Vēlākajos gados izkristalizējās vispārātzīts secinājums, ka tieši «Kailums» ir viens no labākajiem Z. Skujiņa romāniem. Šķietamā virspusējība, rotaļīgais dialogs, intrigējošā noslēpumainība neļāva daudziem saskatīt romāna patiesās vērtības. Zināmā mērā tas pats notika ar romānu «Virietis labākajos gados», īpaši, kad tā tulkojumu krievu valodā centrālajā presē vērtēja I. Dedkovs un D. Teveļjana. R. Trofimovs asi vērtē V. Oskocka recenziju (Лит. обозрение, 1981, № 4) par garo stāstu «Sermuliņš uz asfalta», kurā recenzents skarbi kritizējis šo daiļdarbu, bet, kā raksta R. Trofimovs (un viņam pievienojas šī raksta autore), nav ieraudzījis daiļdarbā to, kas to noliek pašā mūsdienu literatūras problēmu centrā. R. Trofimovs skata Z. Skujiņa darbus krievu valodā un vispārējā padomju romāna attīstības fona un secina, ka daudzējādā ziņā Z. Skujiņa daiļrades spēku vēl neesam pietiekami novērtējuši.

Netiešā diskusija par «Jauna cilvēka memoriāliem» apliecina, ka Z. Skujiņa romāni nekad neatstāj vienaldzīgus nedz lasītājus, nedz kritiķus. To materiāls sniedz iespēju radoši strīdēties gan par sociālām, gan par morālām problēmām, gan par romāna māksliniecisko

veidojumu. Un, šķiet, šādā nozīmē diskusija par romānu ir bijusi auglīga latviešu padomju kritikai neatkarīgi no tā, kādus mākslinieciskas dabas trūkumus katrs kritiķis tajā ir saskatījis (un tādi romānā ir), un neatkarīgi no tā, ka viens Kalvi Zariņu uzskata par ilgi gaidīto pozitīvo varoni, otrs — par neizdevušos tēlu un trešais — par aukstu pragmatīķi.

«Literatūrā un Mākslā» publicēti saistoši materiāli par «Doņuleju». Pirmkārt, te ir viena ievērojama prozaikļa spriedums par otru — Tautas rakstnieces R. Ezeras raksts «Ābola sajūta jeb Prozaikšes piezīmes par «Doņuleju»» (15. janv.), kurā rakstniece salīdzina H. Gulbja romānu gan ar A. Upīša «Zaļo zemi», gan ar S. Salminenes romānu «Katrīna», izsver H. Gulbja romāna stiprās un vājās puses. Un, otrkārt, H. Gulbja «Atskatoties» (6. aug.), ko varētu nosaukt par savdabīgu rakstnieka grēksūdzi, kas sniedz daudz interesantu pārdomu ne vien daiļrades psiholoģijas pētniekiem, bet arī kritiķiem par modernās un tradicionālās romāna formas attiecībām un iespējām tās izmantot.

Kopā ar recenzijām par «Doņuleju» un rakstiem, kur šis romāns pieminēts vai vērtēts, par H. Gulbja vērienīgo romānu veidojas interesanta daudzskaldņaina aina.

Visos rakstos un recenzijās par «Doņuleju» kā ļoti pozitīvs moments atzīmēts tas, ka H. Gulbis tēlo plašu, nozīmīgu laikmetu tautas dzīvē, ka caur galvenās varones Alises likteņa prizmu rakstnieks skata tautas likteņgaitas. Romāna vērtējumi ir dažādi, bet visi tie apliecina, cik ļoti gaidīts un vajadzīgs latviešu prozā bijis šāda tipa romāns, un vērtētāji būtībā pievienojas recenzentes I. Krontas atzinumam, ka ««Doņuleja» ir viens no tiem darbiem, kas cerīgi aizsāk 80. gadu lielo prozu» (LM, 1981, 18. dec.).

Daļa recenziju ir nozīmīgs ieguldījums literatūrkritikā un reizē spilgts autora personības apliecinājums. Šeit minamas, piemēram, A. Alķes recenzijas. Recenzējot J. Mauliņa romānus «Kājāmgājējs. Pelēkie zīmējumi», kritiķe izmanto jaunākos zinātnes atzinumus par ģimeni un demogrāfiskajiem procesiem, līdz ar to piešķirot recenzijai gan zinātnisku raksturu, gan asi socioloģisku pozīciju. Arī citām A. Alķes recenzijām raksturīgs skaudrs socioloģisks skaņējums.

Interesi piesaista arī viņas un filozofijas zinātnu kandidātes S. Lasmanes kopīgie raksti. Lai gan to filozofiskajā daļā dažviet ir pārlietu sarežģīts izteiksmes veids, tajos izdevies apvienot dziļu mūsdienu filozofijas strāvojumu pārzināšanu ar trāpīgiem dzīves vērojumiem un sociāli precīzu literatūras analīzi. Šāds filozofa un literāta kopdarbs šķiet perspektīvs.

Savdabīgu recenziju par A. Bela romānu «Saknes» publicējis jaunais kritiķis A. Priedītis. Viņš gan varbūt nedaudz par augstu vērtē romānu kā īpaši izcilu sasniegumu un pilnīgi jaunu kvalitāti

A. Bela prozā; šī raksta autore vairāk pievienojas V. Skrauča uzskatam, kurš blakus atzinīgiem vārdiem par romānu raksta, ka romānā ir «daudz pavāju, «baltu», nedz rakstnieka personības, nedz meistarības, nedz dzīves materiāla nepiepildītu vietu» (LM, 8. janv.), vienīgi apstājoties pie vārda «daudz». A. Priedītis recenzijā «Cilvēks, mežs, pasaules globālistika» (K, № 11) runā par A. Bela jaunāko romānu kā par daiļdarbu, kas cieši saistīts ar mūsdienu zinātnes līmeni un tās atzinumiem globālo problēmu filozofijā. Recenzents uzsver, ka pasaules globālistikas tēma tuva A. Bela domāšanas un rakstīšanas īpatnībām, ka romānā rakstnieks pareizi atklājis ikdienišķā, lokālā un globālā attiecību dialektiku, ka romānā ir lasītāju ilgi gaidītais pozitīvais varonis — darītājs, aktīvs, praktisks cīnītājs pret dabas bagātību izlaupišanu.

Protams, var diskutēt ar A. Priedīti gan par romāna augsto novērtējumu, gan par atsevišķiem atzinumiem, piemēram, par domu, ka romānā «nepārtraukti akcentēta atziņa par globālo jautājumu risinājuma milzīgo atkarību tieši no sabiedrības, cilvēces **intelektuālajām** (pasv. mans — A. S.) potencēm» (165. lpp.). Ar šo secinājumu A. Priedītis nevilšus aplaupa A. Bela romānu, ko pats tik augstu vērtē. Gan sabiedrībai kopumā, gan indivīdam atsevišķi ir jāsaprot dabas saudzēšanas nozīme gan cilvēces, gan paša indivīda un viņa bērnu labā. Taču ar intelektu vien nepietiek. Varu ar prātu ļoti labi to visu saprast, tomēr ne pirksta nepakustināt meža vai tā dzīvnieku aizsardzības labā, iespējams, gluži vienkārši tāpēc, ka dzīvoju pilsētā, darbs un dzīvesveids nekādi nav saistīts ar mežu, kas man tikai retumis ir pastaigu vieta. A. Bels skata arī emocionālo pusi, cilvēka piesaistību mežam, viņa mīlestību uz mežu kā dzimtenes daļu. Tādu cilvēku kā Jānis Liepsargs, Kārlis Čukurs, Doniņš, Mirdzas tante dzīve nav atdalāma no meža, tieši viņu īpašā **emocionālā** attieksme pret mežu, meža vieta viņu dzīvē padara viņus par cilvēkiem, kas visu mūžu nenoguruši stāv meža sardzē. Jānis Liepsargs ved savu dēlu uz mežu, lai tas jau agrā bērnībā iepazītu meža skaistumu un caur emocionālo pārdzīvojumu mežs kļūtu par dēla dzīves neatņemamu sastāvdaļu.

Jau romāna nosaukums «Saknes» pasvītro tieši emocionālā iesakņojuma nepieciešamību. Romānā Jānis Liepsargs atbrauc mājās no darba ar šādu domu: «Māja — «Saknes». Nē, tas nebija tikai māju vārds vien. Viņš ir mājās! Te mīt Alvīne, Jānis un Ieva, bet te mīt arī Latvija, Daba un Pasaule» (Bels A. Saknes. R., 1982, 293. lpp.). Neiedziļinoties tālāk romāna analizē, gribas vēlreiz uzsvērt, ka ar intelektu vien, bez emocijām, bez mīlestības, bez entuziasma arī dzīvā daba nav saglabājama.

Kopumā A. Priedīša recenzijā iepriecina literārā darba plašais tvērums, romāna saistījums ar filozofijas jaunākajām atziņām, ar pasaules uzskata dialektiku, iepriecina autora tieksme saskatīt

rakstnieka savdabību, aplūkot viņa daiļdarbu plašā literārā kontekstā.

Protams, gada laikā publicētas arī citas interesantas recenzijas, pie visām apstāties diemžēl nav iespējams, pieminēju pašas spilgtākās. Taču ir arī pelēkas recenzijas, kas ne ar ko nesaista uzmanību, ne ar ko nepaliek prātā.

Kā vienmēr, mazāk nekā romāni literatūrkritisko domu savilņojuši stāsti. Šķiet, arī īstu notikumu publicētajos stāstu krājumos bijis maz. Tomēr stāsti presē recenzēti regulāri. Interesi piesaistījusi dzejnieces D. Dreikas-Matules debija prozā ar krājumu «Stāsti un sāgas», ko recenzējuši I. Fedoroviča (K, № 10) un I. Aļķis (LM, 15. janv.). Asi un principiāli izvērtēts pabālais E. Tauriņa stāstu krājums. Bez jau minētās J. Čākura apceres publicēts literatūrzinātnieces B. Smilktiņas raksts «Par dažiem isā stāsta poētikas jautājumiem» (K, № 3), kurā autore, balstoties uz jaunāko stāstu materiālu, izsaka interesantas piezīmes gan par žanra likumībām, gan par to virzību mūsdienu stāstā. Autore secina, ka 60. un 70. gadu mijā uzplaukušais liriskais vai psiholoģiski asociatīvais stāsts pamazām zaudē savu popularitāti, tā vietā lielāku vietu ieņem sociālais stāsts, taču tam ne vienmēr ir pietiekami augsta mākslinieciskā kvalitāte. B. Smilktiņa pamatoti atzīmē, ka žanra iekšējās loģikas izjūta neapšaubāmi aktivizē rakstnieku, slīpē viņa talantu.

Lai gan profesors V. Valeinis intervijā stingri nodala literatūrkritiku no citiem literāriem rakstiem — literāriem portretiem, esējām, atmiņām —, gribas nedaudz iebilst erudītajam literatūrzinātniekam.

Tiešām — atmiņu žanrs uz literatūras kritiku neattiecas, taču domāju, ka esejistiskā kritika pie mums attīstīta pārāk maz un to attīstīt ir lielas iespējas. Tā daudzveidotu un bagātinātu kritikas ainu.

Un gada literatūras kritikas kopskatu neapšaubāmi bagātina arī literārie portreti, jo tajos nereti ir izteikti interesanti literatūrkritiski spriedumi par attiecīgā prozaika daiļradi. Te pirmām kārtām minams P. Zeiles «Ar neatslābstošu spriegumu» (Ī, № 3) — Alberta Bela portrets, L. Bīdakas sniegtais G. Čīruļa portrets «Rakstura kods» (Ī, № 8). Mazāk interesantu atzinumu par rakstnieka daiļradi ir A. Kavača rakstā par L. Puru — «Lai sirdīs patiesības pilskalns degtu!» (K, № 6). Žēl, ka autors nemaz nav skāris L. Pura daiļradē tik nozīmīgo vēstures tēmu.

Vēl gribētos piebilst, ka literatūrkritikas kopainā savu nozīmīgu krāsu ienes arī tādas intervijas, kādas «Literatūra un Māksla» ievietojusti sakarā ar J. Kalniņa un V. Valeiņa jubilejām. Tās sniedz interesantus atzinumus par daiļrades procesu un tā vērtēšanas

likumībām. Tā J. Kalniņš runā par vēsturisko personību atveidošanas principiem savā daiļradē, taču tas tikpat labi attiecas uz vēsturiskās prozas vērtējumu vispār un varbūt uz mūsdienu prozu kopumā — kā ikdienas dzīves tēlojumā parādīt personības liecību.

V. Valeinis savukārt runā par kritikas lomu un uzdevumiem. Viņš dažos teikumos skaidri formulē kritikas specifiskos uzdevumus un specifiskos izteiksmes līdzekļus. V. Valeinis saka: «Kritika savu tiešo, specifisko literāro uzdevumu spēj veikt, ja to, tāpat kā pašu mākslu, vada sava laika estētiskie ideāli, ja tā iestājas par tiem un tos aizstāv ar saviem līdzekļiem, sevi tomēr neuzskatot par mākslu, bet tiecoties pēc loģiski argumentētas objektivitātes» (LM, 23. jūl.).

Tā redzam, ka 1982. gada periodiskajā literatūrkritikā ir kopumā daudzpusīgi raksturota latviešu prozas aina. Tiesa, tā saucamo problēmu rakstu varēja būt vairāk, taču katrs literatūras kritiķis zina, cik darbietilpīgs ir šādu rakstu tapšanas process, tāpēc arī ne vienmēr preses izdevumi saņem vēlamo.

Visplašākais un daudzveidīgākais literatūras kritikas materiāls publicēts žurnālā «Karogs». Žurnāla «Дайрава» kritikas nodaļa iezīmīga gan ar literārajiem portretiem, gan ar recenzijām par latviešu prozas izdevumiem krievu valodā; tādas ir jau minētā R. Trofimova recenzija, I. Fedorovičas recenzija par V. Lāma romānu «Trase», T. Jasonas recenzija par L. Dumbera romānu. Tāpat žurnāls recenzējis izdevniecības «Liesma» krievu valodā izdotās grāmatas. Ar problēmu vai pārskata rakstiem «Дайрава» 1982. gadā nevar lepoties, kaut gan iepriekšējos gados reizumis publicēti arī tādi. Šķiet, ka žurnālā labi iederētos arī esejistiskā kritika.

Dienas laikrakstos literatūrkritiskie raksti publicēti reti, un sakarā ar šo izdevumu specifiku pretenzijas izvirzīt ir grūti. Jāatzīst, ka «Cīņā» publicētie literatūrkritiskie raksti parasti ir interesanti un nozīmīgi. Domāju, ka «Padomju Jaunatne» varētu veltīt vairāk vietas tik svarīgai ideoloģiskās audzināšanas formai kā nopietnai, principiālai literatūras kritikai.

«Literatūrā un Mākslā» dominē t. s. isrecenzijas. Tas acimredzot ir apstākļu diktāts, jo vienas avīzes platība, lai arī sešpadsmit lappuses (patiesībā piecpadsmit, jo pirmo lappusi aizņem tituls un attēli; un ja vēl atskaita sludinājumus...), tiek dalīta starp vairākām radošām savienībām. Rakstnieku savienībai atvēlētās lappuses savukārt tiek dalītas starp dzeju un prozu (gan oriģinālo, gan tulkoto), vēl atskaitīsīm informāciju, tīri publicistiskos rakstus un literatūrvēsturiskos publicējumus, un tad kļūst redzams, ka literatūras kritikai atvēlētā platība ir — ail! — cik skopa. Par laimi, avīze atradusi iespēju sniegt plašākus materiālus par Z. Skujiņa «Jauna

cilvēka memoāriem», par J. Mauliņa grāmatu «Kājāmgājējs. Pelēkie zīmējumi», rakstus par «Doņuleju».

Protams, ir visai grūti precīzi sadalīt vietu prozas un dzejas kritikai, tas atkarīgs gan no tā, kādas grāmatas attiecīgajā brīdī iznāk, kādi autori ir redakcijas aktīvā, gan varbūt vēl no citiem apstākļiem. Taču diez vai par normālu uzskatāms stāvoklis, ka iznāk tādi «Literatūras un Mākslas» numuri, kuros literatūras kritikas nemaz nav (piemēram, 2. un 23. aprīlī, 13. un 20. augustā, 10. decembrī u. c.), ka no 7. maija līdz 11. jūnijam un no 3. septembra līdz 1. oktobrim avīzē vispār nav prozas kritikas? «Literatūra un Māksla» varētu ieņemt nozīmīgāku vietu literatūras kritikas procesos. Literatūras kritikas nodaļas seja būtu jāveido daudzpusīgāka, interesantāka un bagātāka.

Literatūrkritikas daudzveidošanā, tās attīstībā būtisks ir tas, kādiem un cik autoriem dots vārds. Ir ļoti patīkami, ja parādās jaunu kritiķu vārdi, taču ļoti žēl, ka pārāk maz lasām periodiskajā presē tādu erudītu kritiķu kā V. Skrauča, H. Hirša, B. Tabūna, Ī. Kiršentāles, A. Plēsumas rakstus. Žurnālā «Karogs» autoru klāsts ir bagātīgāks, laikrakstā «Literatūra un Māksla» recenzentu loks pēdējā laikā ļoti sašaurinājies. Acīm redzami nepieciešams to plašināt.

Prasības pret literatūras kritiku nemitīgi pieaug. No literatūrkritiķa tiek prasītas ne vien dziļas zināšanas literatūrzinātnē, tās jaunāko atzinumu apguve, bet arī prasme izvērtēt literāro darbu atbilstību dzīves īstenības asajām, aktuālajām problēmām, izvērtēt literāro darbu ne vien mākslinieciskā aspektā, bet precīzi vērtēt to arī šķiriskā un sociālā plāksnē. Ne velti Latvijas KP CK pirmais sekretārs A. Voss rakstā «Cietāka nekā dimants» par partijas un radošās inteligences stipro un nedalāmo vienotību izsaka dībinātus pārmetumus mūsu profesionālajai kritikai (Сов. культура, 1982, 28 дек.)

Jau minētajā P. Zeiles rakstā autors uzsver ļoti svarīgu problēmu — literatūrkritikas interesantumu, tās demokrātisko formu, pieejamību lasītājam, saprotamību, brīdina no pārmērīgas literatūrkritikas racionalizācijas un intelektualizācijas. P. Zeile iebilst pret rakstiem, kuros «atomizēts» daiļdarbs, kur rakstīts par «chronotopu», «māksliniecisko laiku un telpu», bet nav atklātas pašas būtiskākās satura izpausmes. P. Zeilem taisnība — lai gan aktuālajā kritikā izmantojami jaunākie literatūrzinātnes atzinumi, acimredzot ikvienu speciālās profesionālās literatūrzinātnes jēdzienu nevar pārnest uz aktuālo kritiku. Literatūrzinātniskie raksti dažkārt ir domāti tikai speciālistiem, literatūrkritiskie raksti turpretī adresēti visplašākajām lasītāju masām. Tāpēc te pirmā vietā izvirzās kritikas demokrātisms, tās ciešā saistība ar problēmām, kas saviltno sabiedrību, spēja principiāli izvērtēt to, kā daiļdarbs atklāj dzīves īstenību.

Perspektīva kritikas attīstībai ir cieša saikne ar filozofijas, psiholoģijas un socioloģijas jaunākajiem atzinumiem. Tāpat var un vajag izvērst un padziļināt salīdzinājumus ar brālīgo tautu literatūras parādībām. Latviešu padomju literatūras kritikai ir visas iespējas tālākai attīstībai atbilstoši tiem jaunajiem uzdevumiem, kas izvirzīti partijas dokumentos saskaņā ar mūsu sabiedrības augšupeju.

III

PĒTERIS ZEILE

MŪSU LIELPROZA INTERNACIONĀLĀ KONTEKSTĀ

Literatūras sakari starp tautām, arī latviešu un citām, jo bieži tiek skaidroti sašaurinātā skatījumā — kā darbu tulkošana, savstarpēja piedalīšanās literāros sarīkojumos, jubileju atzīmēšana, publikācijas presē. Protams, šie pasākumi veido būtisku pamatu internacionālo saikņu stiprināšanā starp literatūrām un tautām, taču nebūt vēl neaptver visu to daudzveidīgo, nereti visai pastarpināto kompleksu, kas ietverts jēdzienā «internacionālie kultūras sakari». Ārējam, formālam, viegli garāmslidošam satuvinājumam parasti nav kaut cik iedarbīgi paliekošas nozīmes, bet šķietami attālās parādības var atklāties garīga radniecība, tuvināšanās vilkme un rezultātā arī patiesas bagātināšanās iespēja.

Domāju, ka šis komplekss sākas ar literatūras konkrētā žanra specifiku, tā iespējām noteikta tipa garīgo vērtību apmaiņā.

Ikvienam mākslas veidam un literatūras žanram ir sava noteikta, neaizstājama loma kultūras procesā. Taču īpaši nozīmīga loma literatūras gaitā, lasītāju apziņā un līdz ar to arī kultūras sakaru stiprināšanā starp tautām ir lielprozai, sevišķi romānam.

Jau Hēgelis savā «Estētikā» atzīmēja, ka pat tad, kad kādreiz valdošie mākslas veidi zaudēs savu bijušo nozīmi, to neapšaubāmi tomēr saglabās romāns kā samērā jauns žanrs, kas vistuvāks filozofijai un jaunlaiku cilvēku pasaules uztverei. Tieši romānam ir vislielākās iespējas sniegt plaši episku, integrēti viengabalainu pasaules ainu ar dzīves situāciju, notikumu, raksturu dialektiski saistītu un saistošu sazarotību un savijumu. Patiess romāns tiecas pēc iespējami pilnīgākas cilvēka un cilvēces, to iespēju un pretrunu atklāsmes. Taču šo savu misiju romāns īsteno caur nacionālo likumsakarību atklāsmi — tikai caur nozīmīgu nacionālo vērtību, nacionāli determinēta rakstura atklāsmi romāns, tāpat kā jebkura patiesa māksla, spēj kļūt par internacionālu vērtību. Atrauts no savas tautas dzīves, vienaldzīgs pret tās likteņiem — tas vērsas par treššķirīgu kosmopolītiska tipa darinājumu, kas nevar radīt dziļāku interesi arī citās tautās. Tas, kas saista dažādu tautu un tautību lasītājus romānā, protams, ir vispārcilvēciskais, taču tāds, kas audzis un izveidojies noteiktā, reālā vidē, nes sev līdzī konkrē-

tās tautas labākās tradīcijas, kuras bagātinājis pasaules kultūras gēnijs.

Šajā sakarā M. Bahtins uzsver: «Romāns nav vienkārši žanrs starp žanriem. Tas ir vienīgais topošais žanrs starp sen izveidojamiem un daļēji jau mirušiem žanriem. Tas ir vienīgais žanrs, ko radījis un barojis pasaules vēstures jaunais laikmets, tāpēc romāns tam ir dziļi radniecīgs; reizē mēs apzināmies, ka citus lielos žanrus mūsu laikmets ir saņēmis mantojumā gatavā veidā un tie tikai piemērojas jaunajiem eksistences apstākļiem — vienī labāk, citi sliktāk.» Tāpēc lasītāju piesaista pats romāna tapšanas, jaunmeklējumu process.

Visai ilgstoši novērojumi liecina, ka lasītāju pirmām kārtām interesē pašu republikas autoru darbi. Var jau tas likties paradoksāli, ka tādu slavenu autoru kā V. Astafjeva, V. Rasputina, V. Belova, D. Graņina proza, Č. Aitmatova izcilais, visā pasaulē pazīstamais romāns «Un garāka par mūsu diena ilgst» diezgan ilgi stāvējuši grāmatnīcu plauktos, bet gandrīz visi, pat tie viduvējākie iznākušie latviešu romānistu darbi tur parasti nav ieraugāmi. Taču nekā paradoksāla te nav. Labi pazīstamo autoru darbos lasītājs grib redzēt savu tuvāko vidi, dzīves problēmas, cilvēku raksturus, galu galā arī pats sevi, lai varētu paraudzīties uz sevi it kā no malas, rakstnieka skatījumā, kas viņam tomēr ir autoritāte (rakstnieka statuss dažādu profesiju tabulā pie mums ir augsts!). Šobrīd grāmatnīcās mēs varam saskatīt iegūlušas daudzas (10—20) dzejoļu grāmatas, bet tur jūs neatradīsiet gandrīz nevienu pašmāju romānista grāmatu. Tautā ļoti populārā prozaikā Zigmunda Skujiņa romāns ar intriģējošo nosaukumu «Jauna cilvēka memuari» iznāca simt tūkstošu eksemplāru lielā metienā un, burtiski, momentā pazuda no veikaliem.

Šis fakts, kā mēdz teikt, izraisa pārdomas un asociācijas. Pirmkārt, tas uzliek dziļu atbildību Latvijas rakstniekiem — romānistiem savas tik ārkārtīgi lasītkārās un romānus cienošās publikas priekšā. Otrkārt, kādu spēcīgu iespaidu uz lasītāju un — nekautrēsīmies no šī vārda — savu tautu varētu atstāt romānists, ja viņa darbs nebūtu vienkārši sižetiski saistošs, intriģējošām detaļām piebārstīts, bet arī problemātiski ass, filozofiski dziļš, satriecošs savā bezkompromisa patiesīgumā, sociāli virzošs. Un, treškārt, dzejas aizvien plašāka grāmatnīcu plauktostāvēšana liek nojaust, ka lasītāju nespēj daudz saistīt ne rafinēta tehnika, ne lingvistiska ekvilibristika, ne smalki sagudroti paradoksi. Lasītājs ne tikai romānā, bet arī dzejā grib redzēt patiesību, grib, lai dzejnieks, runājot Beļinska nebūt ne novecojušiem vārdiem, būtu sava laika orākuls, tautas domu un centienu izteicējs, kas tiecas rast atbildes uz laikmeta viskomplicētākajiem jautājumiem. Un, ceturtkārt, teiktais apstiprina sen nobriedušo, aktuālo problēmu — rast kaut kādu iespēju citu

tautu — padomju un ārzemju rakstnieku izcilāko darbu (kas nereti tik nekautrīgi ilgi guļ neizpirkti veikalos, ka rodas nelāgas domas par mūsu lasītāju garīgo interešu limeni) analīzei un tajos ieslēpto vērtību popularizācijai.

Un tomēr mūsu lasītāju visai krietna daļa, kas nav lutināta ar minēto informāciju, bet laikiem apveltīta ar kādu sesto prātu, intūciju un arī dažādās skolās un plašajā pasaulē gūstamām zināšanām, spēj atrast ceļu uz labām grāmatām, arī (un varbūt pirmām kārtām) romāniem, ko radījuši dažādu tautu autori. Pie tādiem pēdējā laikā izdotiem un lasītāju iecienītiem darbiem pieder J. Bondareva romāns «Krasts», A. Krona «Bezmiegs», V. Bogomolova «Četrdesmit ceturtā gada augusts», J. Kreļina «Ne no šīs pasaules», I. Čigrinava «Paipalas raudas», J. Avīzus «Zaudētā pajumte», R. Kašauska «Labestības cena», V. Sirija Giras «Bēgšana no ēnas», A. Zurbas «Simts dienas pavasara pusē», E. Vetemā «Mazo romānu grāmata», P. Kūšberga «Lietus lāses» G. Pandžikidzes «Septītās debesis», P. Hensfordes Džonsones «Izšķirošā vasara», F. Sagānas «Esiet sveicinātas, skumjas» un «Vai jūs milat Brāmsu...», G. Markesa «Simts vientulības gadu» un vēl vairāki citi, kas iznākuši milzīgi (45—130 tūkstošu eksemplāru) lielā tirāžā.

Tā ir bagātība, kas spēj dot ieskatu pašā nozīmīgākajā padomju un ārzemju jaunākās romānistikas klāstā un pamatos apmierināt mūsu prasīgā lasītāja vēlmes. Tiesa, mūsu ierobežotās iespējas liek paiet garām krietnai daļai nozīmīgu darbu ārzemju prozā, arī laika ziņā distance starp darba iznākšanu oriģinālā, tālāk — krievu valodā un beidzot — latviešu valodā dažkārt ir pārāk liela. (Piemēram, G. Markesa romāns «Simts vientulības gadu» spāņu valodā iznāca 1967. gadā, krievu valodā — 1971., bet latviešu — 1981. g.) Taču arī to, kas tiek izdots tulkojumā (pie šī klāsta vēl jāpieskaita klasika), mēs nedrīkstam nomest no svaru kausiem, runājot par «romāniskās domāšanas» dinamiku. Šie darbi spēj ievadīt mūsu lasītāju tādās nacionālo kultūru sfērās un māksliniecisko vērtību pasaulēs, kādas nevar nodrošināt latviešu, tāpat kā jebkura cita atsevišķi pēmta nacionālā oriģinālproza. Daži no minētajiem darbiem (piemēram, J. Bondareva, J. Avīzus, Č. Aitmatova, G. Markesa romāni) pagaidām ir virsotnes, kas šķiet grūti sasniedzamas mūsu romānam tā attīstības pašreizējā stadijā. Tie tomēr kā zināms ideāls tiešāk vai netiešāk, taču objektīvi kļūst par stimulējošu katalizatoru augsnei un meklējumiem, jo tie nonākuši noteiktā kultūras kopībā un mūsu grāmatplauktos savstarpēji reflektējas, prasās pēc zināma tipoloģiska salīdzinājuma un vērtību hierarhijas veidošanas.

Detalizētāk nepakavējoties pie redzamākajiem tulkotajiem romāniem, tomēr gribētu minēt trīs īpaši izcilus darbus, kuru veidošanas pieredze ir ārkārtīgi nozīmīga visam tagadnes romāna procesam.

Vispirms es domāju J. Avīzus «Zaudēto pajumti», kuru lasot mēs ar lielu ieinteresētību izsekojam mums tik tuvajā Lietuvā notiekošajiem procesiem, «nacionālā ceļa» izvēles dažādiem modeļiem (ko tiecas rast Gedimins, Adoms, Sarkanais Māris), to konfrontācijai lielo satricinājumu un vēsturisko lūzumu laikā. Līdzīgi vēsturiski apstākļi rada arī radniecīgus raksturus un varoņu likteņus V. Lāma romānā «Jokdaris un lelle». J. Avīzus «Zaudētā pajumte» ārkārtīgi spēcīgi atklāj gan objektīvo norišu aptveri (kas virzās no individuālā līmeņa uz aizvien plašāku, vispārinošāku), gan conceptuālo spēku, kas laužas ārā no ļoti blīvā mākslinieciskā auduma, kurā tik organiski sakausēti reālistiski episkā un modernā romāna strāvājumi. Tas ir viens no ļoti būtiskiem šī romāna ietekmīguma nosacījumiem, par ko der nopietni padomāt mūsu romānistiem.

1982. gadā latviešu valodā iznāca Č. Aitmatova romāns «Un garāka par mūsu diena ilgst». Par to jau ir daudz rakstīts, bet es gribētu uzsvērt, ka tas ir ļoti pamācošs ar autora izcilo dialektisko spēju caur atsevišķa vienkārša strādnieka likteni atklāt būtiskus pavērsienus mūsu zemes jaunākajā vēsturē. Varoņa subjektīvajā skatījumā fokusēt ļoti nozīmīgas objektīvas parādības un procesus. Tēlojot pastmarkas lieluma telpu mūsu zemes kartē, atklāt planētas likteņus un problēmas, pat ietiekties kosmosa tālēs un arī laika tālēs. Risinot asas mūsdienu problēmas, cieši sasaistīt tās ar mītos, leģendās, teiksmās, folklorā iekodēto «tautas atmiņu» un ar tās palīdzību tagadnīgi aktuālo pacelt vispārcilvēciskā līmenī. Arī sadzīviskais, detaļas šajā vērienīgajā skatījumā iegūst citu — nereti simbolisku nozīmi. Turpretī dažs mūsu romāns ir sadzīviskām detaļām pārblīvēts, bet, trūkstot vērienīgākam kontekstam, šīs detaļas ātri vien izbāl un pazūd no lasītāja apziņas, neatstājot tajā dziļākas pēdas.

Mūsu lasītājs saņēmis arī V. Meļinovska latviski tulkoto Nobela prēmijas laureāta Gabriela Garsijas Markesa romānu «Simts vientuļības gadu». Šī romāna slava pasaulē liela, tā sen aizsniegusi arī Latviju, un 50 tūkstošu eksemplāru lielajā tirāžā izdots darbs momentāni pazuda no grāmatnīcām. Meksikāņu rakstnieks Karloss Fuentes to nosaucis par «gandrīz vai bībelei līdzīgu darbu», protams, progresīvā nozīmē. Tas ir uzrakstīts laikā, kad Rietumos atskanēja balsis par tradicionālā romāna dzīvotnespēju un bojāeju. Tā ir mūsdienu epopeja — taču jauna, novatoriska —, kurā skaudri reālistisks tēlojums, vēstures un tagadnes analīze apvienojas ar spilgtu fantāziju, leģendu, mītu. No Buendiju dzimtas vēstures tā pārtop Mokando pilsētas vēsturē, Kolumbijas vēsturē un šodienā, kopumā asi izvirzot visai Latīņamerikai akūtas problēmas. Lietojot terminu, kuru Leņins attiecinājis uz Tolstoju, pilnā mērā var sacīt, ka Markesa romāns ir Latīņamerikas revolūcijas spoguļis, kas

parāda daudzu cilvēku cerību sabrukumu pagātnē un reizē atklāj lielu ticību cilvēka gara spēkam, drosmei, humānisma uzvarai.

G. Markesa romāns (tāpat kā vairāki citi pēdējo gadu redzamākie romāni — J. Bondareva «Krasts» un «Izvēle», Č. Aitmatova «Un garāka par mūžu diena ilgst», J. Baltuša «Teiksmas par Juzi») stiprina ticību episki vērienīga romāna jaunām iespējām. J. Kalniņa «Rainis» un «Auseklis», H. Gulbja «Doņuleja», A. Bela «Saknes», R. Ezeras tetraloģija «Pati ar savu vēju» liecina, ka latviešu romānistikā, sākot ar 50. gadu beigām, visai pārsteidzīga bijusi atteikšanās no episkā vērienīguma un pārorientēšanās uz maza formāta morālpsiholoģiska rakstura darbiem, kas ierobežoja sociālā fona aptveri un romāna attīstības iespējas vispār. Protams, kā liecina A. Bela «Saknes», dažādu — dokumentālu, publicistisku, filozofisku, episki vēstošu slāņojumu saliedēšana vērienīgā darbā nebūt nav vienkāršs un viegls uzdevums, taču šajā gadījumā A. Bela «iekarojumi» — mežsargu divu paaudžu attēlojums, Jāņa Liepsarga dzīvesgaitas un rakstura atklājums — ir nesalīdzināmi lielāki par zaudējumiem. Jāpievienojas republikas mežsaimniecības un mežrūpniecības ministram Leonam Vitolam, kas augstu novērtējis A. Bela romānu kopumā, uzsverot mākslinieciski iestrādātās informācijas daudzpusību un tās precizitāti arī kā noteiktu vērtību.

Jāatzīst, ka episka vēriena darbs — tā tagad ir atšķirīga estētiska kvalitāte salīdzinājumā ar 40. gadu t. s. panorāmās romānu. Tas prasa jaunas iekšējas struktūras organizāciju, nosacītības izpausmes, domāšanas vērienīguma un filozofiskās analīzes dziļuma apvienojumu, pagātnes un tagadnes, individuālā un sabiedriskā, nacionālā un vispārcilvēciskā sasaistes spēju. Mēs ticam, ka šāda tipa darbi iespējami latviešu romānistikā. Šis paļāvības pamatā gan mūsu tautas un tās kultūras vēsture, gan tagadne ar savu ikdienišķo un reizē fantasmagorisko norišu raibumu, gan jaunās episkuma iezīmes jau minētajos darbos, gan dažu redzamu talantu potenciālās iespējas, kas ne vienmēr tiek izmantotas vērienīgāku un komplicētāku uzdevumu risināšanai.

Daži mūsu tuvāko kaimiņu (īpaši lietuviešu un igauņu) romāni veic noteiktu kompensējošu lomu, jo tēlo mūsu republikai radniecīgus procesus, kas nav guvuši vispusīgāku atspoguļojumu mūsu prozaiķu darbos. Te es pirmām kārtām domāju jauno padomju republiku sociālistisko nāciju konsolidācijas sarežģītā, nereti pret-runīgā procesa attēlojumu. V. Lāča pēckara romānos tika iezīmēti latviešu sociālistiskās nācijas konsolidācijas sākumi, bet, lasot gandrīz visus lielās prozas darbus apmēram trīsdesmit gadu ilgā laikā, var rasties iespaids, ka šis process it kā būtu izbeidzies 40. gados un tālāk nav turpinājies. Šī procesa norise tā īsti nav atklāta individuālos raksturos, dažādos darbos tēloto cilvēku apziņā, izņemot varbūt vienīgi A. Grigūļa romānu «Kad lietus un vēji sitas logā»

(1964) un Z. Skujiņa «Sudrabotie mākoņi» (1967), kuri liek apjaust, kādā sarežģītā situācijā veidojušies latviešu sociālistiskās nācijas atsevišķu pilsoņu likteņi. Pašreiz gandrīz vai vienīgais darbs mūsu mākslā kopumā, kur šis process iezīmējas savā vēsturiskajā ilgāmībā un sarežģītībā (protams, nebūt neaptverot visas tā puses un nianšes), ir režisora A. Brenča septiņsēriju filma pēc O. Rudņeva un D. Vasiļu scenārija «Ilgaus ceļš kāpās».

Taču tieši šis jautājums bijis un vēl joprojām ir lietuviešu romānistu J. Avīžus, V. Bubņa, V. Petkeviča, M. Slucka un citu uzmanības centrā. Tas nepārtraukti nodarbinājis igauņu vecākās paaudzes romānistu P. Kūsbergu, kas radījis romānu ciklu «Vasaras vidū», «Kas notika ar Andresu Lapeteusu», «Enna Kalma divi «es»», «Viena nakts», «Lietus lāses». Tēlojot dažāda tipa personāžu — pārliecinātus komunistus un fanātiskus nacionālistus, tādus, kas cēla sociālismu Igaunijas pilsētās un laukos, šahtās un jūrā, tādus, kas par saviem noziegumiem vainu izpirka Ziemeļos un Sibīrijā, un tādus, kas no visa augšupejošā tiecās gūt karjeras nodrošinātu personisko labumu, — daudzveidīgos tēlos reālistiskā skaudrumā P. Kūsbergs atklāj dzīves dialektiku saiknē ar galveno tēmu — igauņu sociālistiskās nācijas tapšanu, mazas tautas pārliecinošu, pašcieņas pilnu ieešanu lielo nāciju kopībā un mūsdienu kultūras pasaulē. Taču vienlaikus P. Kūsbergs ir tālu no šī procesa idilliskas nobeigtības izjūtas: rakstnieks parāda, kādas komplikētas sociālas un morālas problēmas risināmas tagadnes sabiedrībā. Ļoti spilgts šajā ziņā ir latviski tulkotā romāna «Lietus lāses» galvenais varonis — Andreass Jallahs. Viņš ir zaudējis veselību, maz guvis personiskajā dzīvē, taču Andreass jūt savus ķieģeļus republikas kopējā lielajā jaunceltnē. Tādi cilvēki kā Jallahs ne 1941. gada smago pārbaudījumu dienās, ne vēlāk nešaubījās un arī visdramatiskākajās situācijās gāja ceļu, kas bija grūts, bet attīstības nosacīts.

Diemžēl mūsu 70. gadu romāns nevar lepoties ar Jallaha tipa varoni, kas būtu atklāts nesaraujamās saiknēs ar savas sociālistiskās nācijas tapšanas un attīstības gaitu, kaut arī šāda rakstura cilvēki ir mūsu vidū un viņu dzīves ceļš saistīts ar visu būtiskāko, kas ir latviešu sociālistiskajā nācijā un tās vēsturisko tradīciju avotos.

Bet tas ir vesels sarežģīts komplekss, par kura nozīmīgumu runā literatūrzinātnieks un prozaikis, latviski tulkotā romāna «Muhameds, Mameds, Mamišs» autors Čingizs Huseinovs: «Nācijā, arī sociālistiskajā, ja gribam aplūkot šo kategoriju dialektiski, ir virzoši un bremsējoši spēki, pirmrindas un atpalikuši slāņi. Sociālistiskās nācijas pretrunu iedaba, kā zināms, nav antagonistiska, taču tas nekādā ziņā nenožīmē, ka tās nevajag apzināt, izpētīt, vispārināt, ka šos procesus nevajag tiekties vadīt, ka te nevar rasties objektīvo likumsakarību pārvērtēšana un subjektīvo faktoru nepietiekama novērtēšana. Un literatūras loma šo pretrunu izpētē ir liela

un pozīmīga.» (Гусейнов Ч. Г. Формы общности советской многонациональной литературы, М., 1978, с. 33).

Šo domu mazliet citā aspektā akcentējis arī Jurijs Bondarevs, uzsverot, ka tautiskums ir nevis etnogrāfisks, bet sociāls jēdziens, kas ietver sevī visu nācijas dziļumu un arī tās kļūdu dziļumu, visu to iezīmju īpatnības, kas veidojušās vēsturiski.

Jānis Peters, runājot 1980. gada Dzejas dienu atklāšanā, arī izteica radniecīgu domu: «Latviešu vēsturiskajā pieredzē daudz varonības, daudz cēluma, daudz pretrunu, daudz gaismas un daudz paštruluma, daudz aktivitātes un daudz glēvas inerces.» J. Peters parāda, ka daudz kas no tā — pie tam visai strauji — transformējas tagadnes cilvēkos, atspoguļojas arī viņu mainīgajā vērtību skalā. Taču mūsu literatūra, izņemot pavisam nedaudzus darbus, šo problēmu dziļāk neskar.

Ar patiesu savilņojumu atceros literatūras un mākslas darbinieku sanāksmi, kas notika Tbilisi 1974. gadā. Tajā ar plašu, dedzīgu runu uzstājās Gruzijas KP CK pirmais sekretārs E. Ševardnadze. Viņš teica arī tādus vārdus:

«Kaut arī PSKP CK oktobra Plēnums (1964. g.) uzņēma skaidru, patiesu leņinisku kursu uz voluntārisma, subjektivisma un citu negatīvu parādību izskaušanu, mūsu republikā daudzi vadītāji, atrodoties inerces gūstā, lēni laboja vai arī nemaz nelaboja pieļautās kļūdas. [...] bija nopietnas kļūdas republikas saimnieciskajā un kultūras celtniecībā, . . . atvirzes no leņiniskajiem principiem ekonomikas, kultūras, partijas dzīves vadībā. [...] Jāteic, ka pirmrindas radošā inteliģence tiecās atspoguļot darbaļaužu cīņu ar negatīvām parādībām. Tā, piemēram, rakstnieks Gurams Pandžikidze romānā «Tīrais akmens» centās iet pret straumi, taču viņu apvainoja par to, ka viņš it kā izkropļo īstenību, un kritizēja ne tikai periodiskajā presē, bet arī pēdējā Gruzijas kompartijas kongresā.» (Лит. Грузия, 1974, № 6, с. 7—9).

Partijas veikto radikālo pārkārtojumu rezultātā republikā veidojās (protams, ne jau bez noteiktu aprindu un spēku pretestības) jauns, sociālistiskā humānisma principiem atbilstošs sabiedriski politiskais un morālais klimats, kas visai ātri un jūtami sekmēja arī radošu kultūras pacēlumu, deva iespēju dziļāk, vispusīgāk, noteiktos aspektos arī kritiskāk ielūkoties savas tautas bagātajā pagātnes mantojumā, risināt asas mūsdienu cilvēka morāles problēmas. Šī ievirze lielā mērā arī noteica tālu saredzamas gruzīnu romāna skolas veidošanos 70. gados, kurā iezīmējās divi spilgti, funkcionāli savstarpēji cieši saistīti strāvojumi. Pirmajā tagadnes dzīves ļoti nozīmīgas vispārcilvēciskas problēmas tiek risinātas un mākslinieciskais vispārinājums panākts, izmantojot mītu, leģendu, līdzību (O. Čiladzes, Č. Amiredžibi u. c. darbi), bet otrajā izteikti mūsdienīgā, taču episki ietilpīgā formā saasināti tiek risi-

nātas mūsdienu sociālas, morālpsiholoģiskas un filozofiskas problēmas (N. Dumbadzes, G. Pandžikidzes, G. Čikovani, O. Joseliani u. c. darbi). Par gruzīnu jaunās romāna skolas darbiem daudz tiek rakstīts Vissavienības presē, bet visu nule nosaukto un arī citu rakstnieku darbi tiek tulkoti krievu un citās valodās. Arī «Liesmas» plānos paredzēti vairāku gruzīnu romānistu darbu izdevumi. Pie mums M. Gusāre un M. Niedre var tulkot tieši no gruzīnu valodas, tomēr šo darbu izdošanas process pārāk lēns (5—8 gadi pēc darba parādīšanās oriģinālā). Bet gruzīnu romānistu pieredze ir ļoti nozīmīga arī mums tieši savas tautas vēsturisko likteņu, kultūras vērtību, tradīciju šodienīgā izvērtējumā un pārvērtējumā, tagadnīgā transformācijā, arī pretrunu, zaudējumu un jaunieguvumu analīzes aspektā. Ļoti iespējams, ka tieši šo aspektu nepietiekamība neļauj mūsu lielprozai ieņemt izteiktāku vietu Vissavienības kultūras arēnā un iziet plašāk pasaulē.

Domājot par mūsu lielprozū internacionālo saikņu un attieksmju skatījumā, negribētos apiet lasītāju iecienīto sēriju «Ievērojamu cilvēku dzīve». Šajā sērijā līdz šim jau izdoti vairāki desmiti biogrāfisku romānu un literāri publicistisku darbu par izcilām personībām pasaules kultūrā. Līdz ar sērijas gaitu jūtami aktivizējušies arī mūsu republikas rakstnieki šī žanra darbu veidošanā. Iznākusi J. Niedres trioloģija par Pēteri Stučku (krieviski laista klajā ar nosaukumu «Veterāns»), J. Kalniņa «Andrejs Pumpurs», «Rainis», «Auseklis». I. Sokolovas grāmata par Vili Lāci «No tautas tautai» (iznākusi arī krieviski), A. Stankeviča darbi par R. Blaumani, E. Dārziņu, J. Rozentālu, Indijas kultūras pētnieka V. Ivbuļa grāmata «Rabindranats Tagore». Tas, ka latviešu autora darbs par izcilo Indijas rakstnieku iznāk Rīgā latviešu (citā variantā — arī krievu) valodā, bet J. Kalniņa biogrāfiskais romāns par Raini rod ceļu pie lietuviešu, igauņu un krievu (bet ar krievu valodas starpniecību arī pie daudzu citu tautu) lasītāja, liecina par literāro sakaru krustojumiem (šajā gadījumā krustpunkts — Rīga, Latvija), sazarojumiem, paplašinājumiem. Domāju, ka šī tipa darbiem, kas iepazīstina ar tautas ģēnijiem un izcilākajiem talantiem, ir un būs īpaši liela vieta un loma kultūras sakaru stiprināšanā, savu vērtību nododot citām tautām.

Darbi par Pumpuru, Raini, Ausekli, Blaumani, Rozentālu, Krišjāni Baronu blakām darbiem par Ļ. Tolstoju, Baironu, Folkneru, Šveiceru, van Gogu un citām izcilām personībām labāk palīdz izjust un nojaust mūsu kultūras virsotņu savdabību un reizē kopību ar humānistisko pasaules kultūru. Labākie darbi šajā sērijā liecina arī, ka dokumentāli biogrāfiskā proza paver lielas iespējas daudzveidīgu mākslinieciskās izteiksmes, nosacītības līdzekļu, stilistisko strāvotību izmantošanai, ka tie var kļūt ne tikai par kultūrvēsturisku, bet arī par nozīmīgu māksliniecisku vērtību.

Ikviens atsevišķs literārs darbs pieder pie noteiktas kopības, un arī literatūras internacionālā mijiedarbe īstenojas caur noteiktu kopības formu — nacionālo, reģionālo un Vissavienības padomju daudznacionālās literatūras idejiski estētisko kopību.

Visnoturīgākā kopības forma ir **literatūras nacionālā kopība** — sistēma ar saviem sasaistes spēkiem un īpatnībām, kas objektīvi ietveras plašākā — visas padomju literatūras internacionālajā procesā un kā tās sastāvdaļa reāli vai potenciāli kļūst par pasaules literatūras procesa daļu.

Nacionālās literatūras kā iekšēji vienotas sistēmas, kopības galvenās iezīmes — organiskā saikne ar tautas vēsturiskajiem likteņiem, tradīcijām, folkloru, nacionālā valoda kā tās eksistences pamatforma, sazināšanās līdzeklis, garīgo vērtību glabātāja un tālākattīstītāja. Nacionālā literatūras kopība ir noturīga savās vitālākajās izpausmēs un reizē dinamiska, vēsturiskās attīstības gaitā sociāli un estētiski diferencēta. Tajā organiski iekļaujas novatoriski pārstrādāta pasaules mākslas (gan pagājušo laikmetu, gan sinhronā) pieredze.

Vissavienības I rakstnieku kongresā padomju literatūru pārstāvēja 52 valodās rakstīti darbi, turpretī VII kongresā 1981. gadā tika atzīmēts, ka padomju literatūra top 77, bet tagad — jau 78 valodās. To vidū ir senas, pieredzes bagātas literatūras ar nozīmīgiem kultūras slāņojumiem, bet ir pavisam jaunas literatūras, ko pārstāv tikai daži rakstnieki. Kaut arī latviešu literatūra (salīdzinājumā, piemēram, ar krievu, gruzīnu, armēņu u. c.) nepieder pie senām literatūrām, taču tā pieder pie attīstītām vārda mākslām, kuras profesionālai gaitai ir vairāk nekā simt divdesmit gadu, kurai pamatā ir ļoti bagāts folkloras slānis; tā radījusi savu pirmspadomju un arī padomju klasiku un tulkota daudzās valodās. Mūsu literatūras attīstības īpatnība ir tāda, ka tā paātrināti izgājusi galvenās vēsturiskās attīstības stadijas, uzkrājusi pietiekami bagātu pieredzi. Cits jautājums, ka šo pieredzi mēs varbūt nepietiekami izmantojam laikmetīgi dziļu tāla skanējuma darbu radīšanai un jaunas, spēcīgas maiņas audzināšanai. Es te pirmām kārtām domāju lielo prozu, kur šī problēma abos aspektos pašreiz ir ļoti akūta.

Kā jau atzīmējām, lasītājs grib redzēt tajā savu tuvāko vidi, savas tautas dzīvi un kaut kādā mērā pats sevi — atbalsi saviem darbiem, domām un jūtām. Tas uzliek īpašu atbildību pret savu tautu, taču reizē liek arī apzināties, ka šodien mēs pie savas Baltijas jūras nedzīvojam izolēti un ka, radot savai tautai, mums jārada arī citām tautām. Kultūras vērtību radīšanā neder ne nacionāls egoisms, ne tendence aprobežoties tikai ar lokāliem mērogiem (sak, manu grāmatu taču republikā izpērk!). Acīmredzot aizvien vairāk jāapzinās, ka, ar savu talantu garīgi bagātinot savu tautu,

ar tās kultūras spēku jābagātina arī citas tautas, jo arī mēs taču nevaram dzīvot bez citu tautu kultūras, mākslas un mums allaž jādomā, ko mēs tam visam, ko saņemam, varam dot pretī — pietiekami nozīmīgu, piesaistošu, savā vērtībā adekvātu.

Pieredze liecina, ka gan savā, gan citās tautās nozīmīgi kļūst tie darbi, kuros ne tikai atklātas kādas cilvēka pozitīvās vai negatīvās individuālās iezīmes, bet kuri ir arī savas tautas rakstura izteicēji (piemēram, V. Lāča «Zvejnieka dēls» acimredzot tāpēc guvis tik lielu popularitāti pasaulē, tulkots pat Indijā bengāļu valodā). Un vēl svarīgs nosacījums, domājot par literatūras nacionālās kopības saikni ar internacionālajiem līmeņiem, — tautas raksturu var atklāt, tikai atsevišķas spilgtas parādības saistot ar procesa kategorijām, par kurām jau runājām iepriekš, un sniedzot cilvēka dvēseles rentgenoskopiju ciešā saiknē ar savas tautas gaitu un asām laikmeta problēmām. Taču šādu darbu, kuros tautas raksturs iezīmētos plašu vēsturisku procesu kontekstā, mums pēdējos gados visai maz. Tautas rakstura atklāsmei lielu vērību veltījuši rakstnieki, kuru darbi kļuvuši par internacionālu ieguvumu, — K. Simonovs, J. Bondarevs, V. Astafjevs, J. Trifonovs, J. Baltušis, V. Bubnis, J. Avīžus, M. Sluckis, P. Kūsbergs, M. Trāts, O. Gončars, Č. Aitmatovs u. c. Šajos darbos liela vērība veltīta tēla tipiskumam, tipizācijas jautājumiem — protams, šodienīgā izpausmē —, kas gan praksē, gan teorijā pie mums pēdējos gados izslīdējuši no uzmanības loka.

Imants Ziedonis Rakstnieku savienībā, dodot nolēsi spalvasbrāļiem par savu darbu un runājot par saviem nodomiem, uzsvēra, ka viņam netiek rakņāties sabiedrības atkritumos un morāles netīrumos, kas pēdējā laikā tik raksturīgi mūsu rakstiem un runām, bet ka gribētos uzrakstīt grāmatu par vairākiem lauku lielsaimniecību priekšsēdētājiem, kas varbūt viziteiktāk raksturo mūsu tautas tagadējo vitālo, konstruktīvi darbīgo spēku.

Literatūra, tāpat kā māksla kopumā, protams, nevar aptvert visu dzīvi tās ikdienišķajā konkrētībā un daudzveidībā. Daudzu cilvēku arī ļoti nozīmīgi likteņi, viņu intelektuālā un emocionālā sprieguma spēks, pēc vispārējā entropijas likuma, pazūd nebūtībā. Bet literatūra, māksla aicināta cīnīties pret šo entropiju ar nozīmīgu cilvēku raksturu, garīgās enerģijas, vērtību izpratnes, tautas vienmēr dzīvā gara tipizētu koncentrāciju, ar apstādinātu un nākamajam paaudzēm (bet varbūt mūžībai) saglabātu laiku. Domāju, ka tikai šis ceļš arī ir ceļš uz citu tautu kultūras kopību.

Īpaša nozīme mākslas nacionālās kopības kodola veidošanā un tālāk — gan reģiona, gan visas padomju mākslas bagātināšanā ir mākslas, literatūras skolai. Tiesa, mākslā viss sākas ar personības individuālo suverenitāti, tās neatkārtojamību. Laikam būs pagrūti (vai pārāgri) runāt, piemēram, par kirgīzu prozas, romānu skolu,

taču kirgīzu rakstnieks Č. Aitmatovs, dziļi atklādams savas tautas būtību, savos darbos izteikdams arī krievu, kazahu, nivhu nacionālā rakstura spilgtākās iezīmes, viens pats veido veselu skolu padomju jaunākajā prozā. Taču parasti skolas pamatu veido īpaši talantīgu mākslinieku kopa, kas izvirza un risina nozīmīgas dzīves un daiļrades, sabiedriska un estētiska rakstura problēmas, iezīmē noteiktas stila dominantes, tālāk attīsta noteiktas tradīcijas un izeļas ar jaunrades novatorismu. Mēs varam runāt, piemēram, par krievu baleta, sociālfilozofiskās krievu prozas, lietuviešu arhitektūras, vitrāžas un romāna, gruzīnu jaunākā romāna un metālmākslas, latviešu glezniecības, gobelēna un kora mākslas skolām.

Lietuviešu romāna skolā dominē episko tradīciju apvienojums ar modernizētu iekšējo struktūru, kara un pēckara cīņu, lietuviešu sociālistiskās nācijās tapšanas, zemniecības, strādniecības, radošās inteliģences un jaunatnes tagadnes dzīves dziļi ieinteresēts tēlojums.

Tiesa, 70. gadu otrajā pusē bija vērojama lietuviešu romāna zināma «sasmalcināšanās», zināms noslidējums pat tāda izcila meistara kā J. Avīžus («Hameleona krāsas») u. c. jaunākajos darbos. Taču gadu desmitu mijā un 80. gadu sākumā iezīmējās jauns spirāles loks ar spēcīgiem darbiem — J. Baltuša «Teiksmu par Juzi», J. Mikelinska «Pa maizes ceļu», B. Radzeviča «Pirmsausmas lielceļiem» u. c. 1982. gadā laikraksta «Literatura ir Menas» slejās izvērtās ļoti nopietna un prasīga saruna par lietuviešu romānu. V. Kubiljus rakstā «Romāna situācija» atzīmē, ka lietuviešu romāna pašreizējā attīstības posmā J. Mikelinska, R. Šavēja, B. Radzeviča romāni var tikt uzskatīti par «nacionālās skolas» pamatiem.

Taču, lai būtu kā būdams ar autoru aptveri, kas pieskaitāmi pie lietuviešu romāna skolas, atšķirībā no latviešu romāna tas gan savā tiešajā veidā (tulkojumos), gan kritikā plaši «dzīvo» un plaši «elpo» Vissavienības arēnā. Turklāt lietuviešu romāns Vissavienības arēnā tiek pārstāvēts ļoti vispusīgi; lasot krievu valodā tulkotos darbus, kā arī recenzijas un regulāros pārskatus centrālajā literatūras presē, varam gūt vispusīgu priekšstatu par lietuviešu romāna attīstības procesiem. Tā 1982. gada sākumā laikrakstā «Литературная газета» ļoti operatīvi parādījās plašs A. Kalēdas pārskats par žurnālā «Pergalē» 1981. gadā publicētajiem jaunajiem romāniem — J. Avīžus «Izdegām», M. Slucka «Ceļojumu uz kalniem un atpakaļ», A. Drilingas «Jau saulīte», pazīstamā kritiķa un dzejnieka A. Buča pirmo romānu «Tikai tavu ienaidnieku ienaidnieks» u. c. darbiem. Šajā pašā laikrakstā 1982. gada 8. decembrī tika publicēts A. Guščus raksts par 70. gadu beigū un 80. gadu sākumā Lietuvas romānu.

Bez tam jāievēro vēl kāds svarīgs faktors.

Maskavas izdevniecībās **regulāri** iznāk lietuviešu kritiķu darbi par lietuviešu prozu. 1977. gadā krievu valodā iznāca A. Buča nozīmīgais pētījums «Romāns un mūsdienas», 1982. gadā — viņa rakstu krājums par lietuviešu prozaiķiem «Literārie likteņi», 1981. gadā P. Bražēna grāmata «Cilvēks un vārds prozā», bet 1982. gadā — V. Aurilas «Lietuvas bērnu literatūra». Tie ir apjomīgi izdevumi, kas dod plašu ieskatu lietuviešu prozā. Uz jautājumu, kā lietuviešu kritiķiem izdevies tik stabili «iekarot» Vis-savienības mēroga izdevniecības, pazīstamais lietuviešu literatūrzinātnieks Vitauts Kubiļus man atbildēja: «Te liela nozīme, protams, mūsu romāna visai augstajam prestižam un kritiķu centīgajam darbam; taču ne mazāka — mūsu literatūras pārstāvei PSRS RS — B. Zaļeskaī (viņa ir arī Lietuviešu literatūras padomes priekš-sēdētāja vietniece), kas nemitīgā sadarbībā ar Maskavas izdevniecībām un redakcijām veic mērķtiecīgu darbu, lai mūsu republika tiktu godam pārstāvēta visā mūsu zemē.»

Te salīdzinājumam der minēt arī tādu faktu: latviešu rakstnieku darbi padomju laikā tulkoti pavisam 50 padomju un ārzemju tautu valodās, bet lietuviešu — 63 (36 PSRS tautu un 27 aizrobežu tautu valodās). Īpaši daudz lietuviešu romānistu darbi pēdējos gados tulkoti sociālistiskās sadraudzības valstīs. Turpretim latviešu romāna iziešana Vissavienības arēnā ir daudz fragmentārāka un tādi operatīvi, vispusīgi pārskati par to Vissavienības periodikā — liels retums, līdz ar to priekšstati par procesiem, redzamākajām vērtībām mūsu romānistikā — visai nepilnīgi. Piezīmēsim, ka ilgajos pēckara gados Maskavā nav iznākusi neviena mūsu kritiķa grāmata par latviešu prozu.

Var runāt par igauņu prozas skolas veidošanos 70. gados, kas zīmīga ar polifonismu, kurā tomēr ļoti izteikti dominējoši akcenti — savas tautas, tās kultūras vēstures izpēte (J. Krosa darbi), igauņu sociālistiskās nācijas konsolidācija (P. Kūsbergs u. c.), Igauņu teritoriālā korpusa cīņu ceļš (V. Bēkmanis, J. Pēgels), starptautiskā tematika (V. Bēkmanis, E. Bēkmane, L. Prometa, A. Valtons u. c.), lauku dzīve, igauņu zemniecības likteņi plašā vēsturiskā skatījumā — no XIX gs. vidus līdz mūsdienām (M. Trāts u. c.), nācijas vitalitātes un morālās tīrības problēmas (E. Vetemā, E. Bēkmane, L. Kivisārs, L. Prometa, R. Kaugvers, T. Kallass, M. Unts u. c.).

Nerunājot šeit par māksliniecisko un konceptuālo pusi, tīri tematiski mūsu lielproza ir šaurāka: mums jau sen nav neviena darba nedz par starptautisko tematiku, nedz sarkanajiem latviešu strēlniekiem, latviešu sociālistiskās nācijas tapšanas procesu un vēl dažām citām nozīmīgām problēmām.

Kaut arī lietuviešu un igauņu prozas skolas visai atšķiras tematiski un stilistiski, vienojošais faktors ir tēloto varoņu ciešās

saiķnes ar savas tautas pagātni un tagadni, prasme domāt ne tikai par parādībām, bet arī par procesiem, domāt konceptuāli, mūsdienīgi un perspektīvi.

Nenoliedzot mākslinieku individualitātes nozīmi, tomēr jāteic, ka tieši caur skolu norit vērienīgāka pacelšanās no literatūras nacionālās kopības internacionālajā. Daudzi spilgtākie skolas darbi (kā tas 70. gados bija lietuviešiem, igauņiem, gruzīniem) tiek tulkoti krievu, bet pēc tam arī citās valodās, par skolas dominantēm daudz raksta Vissavienības prese, tā nokļūst vispārējās uzmanības lokā. Turpretī mūsu atsevišķu autoru darbi it kā pazūd plašajā Vissavienības grāmatu klaidā, tiem nav savstarpēji vienojoša cementējuma un tādas plašas atbalss.

60. gadu beigās un 70. gadu sākumā it kā iezīmējās latviešu padomju romāna skolas veidošanās tendence, Lielu ievēribu guva A. Bela darbi «Izmeklētājs», «Būris», «Saucēja balss». Viņa romāni tika tulkoti krievu, lietuviešu, igauņu, gruzīnu, čehu, bulgāru, vācu, angļu un somu valodā. Uzmanību saistīja V. Lāma «Jokdaris un lelle», Z. Skujiņa, R. Ezeras un citu darbi. Taču 70. gadu otrajā pusē bija vērojami jūtami noslīdējumi gan problemātikas, saturiskā svara, gan māksliniecisko vērtību ziņā. Parādījās atsevišķi spilgti darbi (J. Kalniņa «Rainis», R. Ezeras «Zemdegas», M. Zariņa «Kapelmeistara Kociņa kalendārs»), taču tie vēl objektīvi nevarēja veidot to, ko mēs saprotam ar skolas jēdzienu.

1980. gadā Maskavā notikušajā Kritikas padomes plēnumā pēc igauņu pārstāvja A. Tamma runāja H. Hiršs. A. Tamms uzsvēra, ka igauņi var būt patiesi gandarīti par sava romāna attīstību 70. gados, jo to var raksturot kā daudzdimensiālu un vīrišķīgu, tas jau plaši iekarojis Vissavienības lasītāju, turpretī H. Hiršs ar tādu kā nopūtu bija spiests konstatēt, ka to diemžēl nevar teikt par jaunāko latviešu romānu, kas atklāj sevi nevis kā stipru un mērķtiecīgu kopumu, bet vairāk atsevišķās savrupējās vienībās. Un darbi, par kuriem toreiz runāja H. Hiršs kā Vissavienības lasītāja uzmanības vērtiem, tagad ir jau tulkoti krieviski (V. Lāma «Trase», M. Zariņa «Viltotais Fausts», A. Jakubāna «Tango», J. Kalniņa «Rainis», R. Ezeras «Zemdegas»).

Jāpiekrīt Ildzei Krontai, kas, iztīrājusi V. Lāma jauno romānu «Pavarda kungs Ašgalvis», secina: «Mūsu prozaīki diemžēl strādā «pa vienam». Un ne jau par dziedāšanu lakstīgalas vieglumā dzejniekus var apskaust, bet par to, kā darāmais viņus vieno. Vācietis, Ziedonis, Peters — cik atšķirīgas pasaules un tajā pašā laikā — cik pamatīgi plecs pie pleca, cik mērķtiecīgi spēka pielikšanas punkti, cik blīvi gulst dzejas vārda trāpījumi, «uzturot debesis spēkā».

Viena iet Ezera, viens Bels, viens Lāms, viens Skujiņš...» (LM, 1982, 15. okt.).

Kad šodien domājam par romānu rezervēm, ko mēs varētu piedāvāt Vissavienības lasītājam (t. i., tulkošanai krievu valodā), tad tās nav diez cik lielas. Turklāt no jauno vidus jau gadiem ilgi nenāk papildinājums.

A. Puriņš, kas uzrakstījis otru romānu par vidusskolas izlaiduma klases jauniešiem — «Zelta zirneklis smejas», uzrāda atzīstamas literāta spējas, taču viņš pārmēra uzmanību koncentrējis uz visdažādākajām negācijām, morāles un sirdsapziņas kompromisiem, pat zināmām perversitātēm. Protams, literāra darba pamatā var būt gan pozitīvā sākotne (kā tas ir Z. Skujiņa romānā «Jauna cilvēka memuari»), gan arī negatīvā. Tomēr tā ir visai dīvaina pamatatzīņa, kas rodas, lasot A. Puriņa jau minēto darbu, zināmā mērā arī L. Dumbera pirmo romānu «Pašrocīgi zīmēts kalendārs» (tulkošana krievu valodā), arī dažus stāstus, — mūsdienu jaunais cilvēks nevar nonākt pie kādas jēdzīgas patiesības, atziņas, dzīves jēgas, ja viņš nav izgājis cauri dažādiem morāliem netīrumiem, pat noziegumam un cietumam. Šajos darbos maz tā dzīves skaudruma un jaunatnes patiesas romantikas meklējumu apvienojuma, kādu redzam lietuviešu rakstnieka A. Zurbas romānā «Simts dienas pavasara pusē», kas arī veltīts jaunatnei, vidusskolas izlaiduma klases audzēkņu dzīvei. Bez tam A. Puriņa romānā dažas amorālas un kriminālas izdarības (piemēram, meitenes izvarošana) tēlotas ar vēsu, objektivistisku mieru, it kā runa būtu par visikdienišķāko sadzīves detaļu.

Lietuviešiem apmēram pusi 70. gadu romānu uzrakstījuši debitanti, bet no igauniem Vissavienības mērogā jau pazīstami tādi redzami 70. gadu debitanti lielajā prozā kā brāļi Ilo un Jiri Tūliki, Arvo Valtons, Tēts Kallass, Mari Sāta un vēl daži citi. Tas nozīmē, ka gan savas nacionālās literatūras spēka pieaugums un atjaunināšanās, gan tās ietekmes pastiprināšanās internacionālā aspektā ir saistīta arī ar jaunās maiņas audzināšanu, gatavošanu darbam grūtājā, bet tik svarīgajā lielās prozas jomā.

Vēl katrā ziņā jāatgriežas pie gruzīnu romāna skolas, par kuru īsumā jau runājām iepriekš. Tās pārstāvju izcilākos darbus (Č. Amiredžibi, O. Čiladzes, N. Dumbadzes u. c. romānus) mēs uztveram ciešā asociatīvā kontekstā ar bagāto gruzīnu folkloru, seno un jaunāko dzeju, glezniecību, monumentālo tēlniecību, mūziku, teātra mākslu, kuras legendārā slava aizgājuši tālu pasaulē. Jaunākais romāns ir saistīts ar savdabīgo gruzīnu kinoskolu, ko ļoti kolorīti pārstāv tādi darbi kā R. Čeidzes «Dēsti» un «Esmu tavs dēls, zeme», L. Gogoberidzes «Dažas intervijas personiskos jautājumos», T. Abuladzes «Cerību koks», G. Šengelajas «Veru kvartāla melodijas», A. Rehviašvili «Gruzijas XIX gadsimta hronika», G. Hodžavas «Mērķis», G. Lordkipanidzes «Krasti» (pēc Č. Amiredžibi romāna «Data Tutašija») u. c. Gruzīnu romāna skolu ar citām mākslas

kultūras nozarēm vieno spilgta nacionālā savdabība, labāko tradīciju apvienojums ar patiesu novatorismu, pāreja no atsevišķu mākslas veidu nacionālajām skolām uz visas mākslas vērienīga rakstura tālu pamanāmu vienotu skolu — tāda ir jaunākā gruzīnu mākslas kultūras attīstības tendence.

Sakarā ar padomju literatūras dienām Lietuvā 1982. gada oktobrī Viļņā notika plaša zinātniska konference, kurā A. Bučis uzsvēra, ka kvantitatīvie rādītāji par izdoto grāmatu metieniem, tulkojumiem utt. nedrīkst mūs iezūžot. Ir pienācis laiks visnopietnāko vērību veltīt tam, kā nacionālās literatūras darbus uztver, izjūt un interpretē citas tautas. Bez tam svarīgi literāros darbus aplūkot nevis izolēti, bet kompleksi — kopā ar citām mākslinieciskās jaunrades nozarēm. Tikai tad literatūra kopumā iegūst jaunas nozīmīgas nianšes, asāk izceļas tās vēsturiskie zemteksti, iekšējais psiholoģiskais satvars, mākslinieciskā mērķtiecība un idejiskā nozīmība.

Vai nav pienācis laiks arī mūsu kritikai, mūsu estētiskajai domai paraudzīties uz latviešu padomju literatūru, īpaši romānu, visu mākslas nozaru **kopīgo pūlņu saskaņotības un mērķtiecības aspektā**? Vai šādā skatījumā lielā mērā neatklāsies zināma savrupa nodalīšanās pa «mākslas cehiem», nepietiekama spēka pielikšanas punktu integrācija un mērķtiecīgas virzības nepietiekamība?

Literatūras nacionālā kopība un cieši saistīta ar tās **reģionālo** vai zonālo **kopību**. Padomju literatūru (un mākslu) veido arī reģionālo sistēmu kopība, kas ir relatīvi noturīga un reizē vēsturiski dinamiska radniecīgu literatūru grupu vienība, kas izveidojusies uz ģeogrāfiski nosacīto ģenētisko, vēsturisko un tipoloģisko sakaru bāzes. Tā labāk palīdz izprast noteiktu tradīciju tuvību un literatūras tagadējo stāvokli kā reģiona ietvaros, tā arī plašākās kopībās (Vis-savienībā, ārzemēs). Zonālās kopības iezīmes saistās ar ģeogrāfisko, kulturāli vēsturisko, lingvistisko tuvību.

Reģiona robežās īpaši aktīvi izvērsās kritikas vērtējoša darbība (piemēram, analizējot un salīdzinot Baltijas republiku romānu, literāro procesu gaitu kopumā), rakstnieku personiskie kontakti, uzmanība tiek vērsta uz nacionālajām īpatnībām un internacionālajām vērtībām, kas te ieslēptas, uz skolām, kas te pastāv vai veidojas. Vēsturiskās īpatnības, zināma «nacionālā kopspecifika» saglabājas labāko tradīciju transformācijā, taču tās tagad pakļautas straujākām pārmaiņām un attīstībai nekā agrāk. XIX gs. otrajā pusē un XX gs. pirmajā pusē latviešu un igauņu literatūras bija ļoti līdzīgas gan tematikā, saturā, gan formā. Taču pašreiz šī atšķirība daudz lielāka. Piemēram, igauņu proza būtiskāk izmantojusi un organiskāk iestrādājusi dažādas jaunlaiku romāna formas, nezaudējot savu nacionālo īpatnību, ciešo saikni ar tautas gaitu, republikas dzīvi. Tā lielāku vērību veltī, ja tā var teikt, mākslinie-

ciskās izziņas metodikas jautājumiem, dažādu nosacītības formu ļot aktīvai, dzīvīgai izmantošanai visu to savas prozas skolas vērtību cementēšanai, par ko runājām jau agrāk.

Te pienācis laiks izteikt nožēlu, ka Baltijas reģiona kritiķi satiekas ārkārtīgi reti. Taču domu apmaiņa, literatūras, arī prozas procesus attīstības salīdzinājums būtībā ļoti nepieciešams. Bez šādiem sakariem runas par literatūru, draudzību, mijiedarbību ir visai deklaratīvas.

No nacionālās literatūras kopības ejot uz zonālo, mēs jau stipri selektīvā veidā, varētu sacīt — ar vispārcilvēciska mēroga vērtībām ejam uz padomju daudznacionālās literatūras kopību.

Kādas ir kultūras sakaru likumsakarības zonālā skatījumā? Par to zināmu liecību dod Lietuvas PSR un mūsu republikas Grāmatu palātas statistiskās ziņas par tulkoto grāmatu skaita attiecību. Lietuvas Grāmatu palāta sniedz ziņas par tulkotajiem literārajiem darbiem laikposmā no 1940. līdz 1974. gadam (pirmais skaitlis rāda, cik lietuviešu rakstnieku grāmatu izdotas attiecīgajā valodā, otrs — cik grāmatu no minētās valodas tulkotas lietuviski):

krievu —	414;	1429
latviešu —	75;	85
ukraiņu —	46;	76
igauņu —	33;	54
gruzīnu —	18;	34
armēņu —	17;	29
moldāvu —	17;	19
baltkrievu —	14;	25
azerbaidžāņu —	12;	13
kirgīzu —	7;	18
kazahu —	6;	13
tadžiku —	6;	8
turkmēņu —	4;	5

Šī statistika ar absolūtu konsekvenci liecina, ka lietuvieši no visu padomju tautu (arī latviešu) literatūrām tulkojumus izdevuši krietni vairāk, nekā lietuviešu rakstnieku grāmatas izdotas citās republikās. Šī statistika arī rāda, ka pirmajā vietā literāro sakaru dzīvajā stiprināšanā ir krievu literatūra kā sena un bagāta literatūra, ar kuras valodas palīdzību notiek arī starpnacionālo sakaru attīstība. Trešajā vietā ir otra šī reģiona literatūra — ukraiņu literatūra, bet stabilu otro vietu ieņem latviešu un lietuviešu literatūru sakari attiecīgi ar 85 un 75 darbiem. Turpat netālu — ceturtajā vietā ir igauņi, bet piektajā — no Aizkaukāza reģiona — gruzīnu literatūra, kas allaž no visām citām tālāko zonu literatūrām visvairāk ir piesaistījusi Baltijas reģiona lasītājus, veikusi jūtamu lomu kultūras sakaros starp ģeogrāfiski tāliem Padomju zemes reģioniem.

Līdzīgu ainu iegūstam, iepazīstoties ar mūsu republikas Grāmatu palātas statistiskajiem materiāliem par laikposmu no 1970. līdz 1981. gadam (ieskaitot). Arī te pirmais skaitlis rāda, cik latviešu rakstnieku grāmatu šajā laikā izdotas citā valodā, bet otrais — cik grāmatu no minētās valodas tulkotas latviski. Te ietilpst visu žanru darbi, arī pirmspadomju klasika.

krievu —	257;	448
igauņu —	39;	35
lietuviešu —	38;	32
ukraiņu —	22;	15
moldāvu —	8;	9
gruzīnu —	7;	12
baltkrievu —	5;	14
armēņu —	5;	8
kazahu —	4;	8
kirgīzu —	4;	8
uzbeku —	3;	7
azerbaidžāņu —	3;	7
tadžiku —	2;	1
turkmēņu —	—	4

Īpaši liels ir no krievu valodas tulkoto darbu skaits, visaktīvākie literārie sakari mums ir ar kaimiņiem, bet no citiem reģioniem — ar Gruziju. Lietuvieši, igauņi un jo sevišķi ukraiņi pēdējā laikā ir tulkojuši vairāk latviešu rakstnieku darbu nekā mēs viņu autorus. Ar Gruziju ir otrādi. Zināmā mērā pārsteidz tik izteikta latviešu literatūras nepopularitāte Baltkrievijā, kā arī literāro sakaru (tulkojumu ziņā) nepietiekamība ar Vidusāzijas republikām un Azerbaidžānu. Tā Azerbaidžānas pašreizējās prozas procesi mums ir noslēpums ar septiņiem zīmogiem. PSRS 60. gadadienas priekšvakarā «Literatūras un Mākslas» redakcija komandēja V. Jugāni uz Azerbaidžānu, un viņas publicētais materiāls liecina, cik saistoši, dziļi procesi pašreiz notiek azerbaidžāņu prozā, īpaši romānā.

Mēs apzināmies, ka tulkošanas un izdošanas iespējas ir stipri ierobežotas, taču izvērstai, analītiskai, autentiskai informācijai arī ir liela nozīme. Autonomo republiku nacionālajās valodās latviešu rakstnieku grāmatas tiek tulkotas ārkārtīgi reti. Arī mēs tikpat kā nemaz nepazīstam, piemēram, tatāru, baškīru, karēļu-somu, Ziemeļkaukāza autonomo republiku, jakutu u. c. tautu literatūru. Informācija par tām pie mums nonāk reti, fragmentāri.

Izcilākie nacionālās un reģionālās kopības darbi iekļaujas **Vis-savienības literatūras procesā**, piedaloties tā sociāli estētisko funkciju īstenošanā. Tieši šajā līmenī visredzamāk atklājas sociālis-

tiskā reālisma kā virziena un metodes galvenās tendences, idejisk estētisko vērtību saskares un sintēzes punkti. Paceloties šajā līmenī, izcilākie nacionālās un reģionālās kopības darbi kļūst par daudz padomju tautu ieguvumu, nereti iegūst starptautisku ievēribu. Te uzmanības centrā izvirzās darbi, kas, būdami spilgti savā nacionālajā izpausmē, reljefi un ietilpīgi raksturu veidojumā, risina cilvēkam, visai mūsu zemei, cilvēcei nozīmīgas morālas un filozofiskas dzīves vērtību problēmas. Tieši šādām īpašībām apveltīti Č. Aitmatova darbi «Džamila», «Kad pasaka beigusies» («Baltais kugis»), «Raibais suns, kas skrien gar jūras malu», «Un garāka par mūsu diena ilgst», kuros attēlota kirgīzu, nivhu, kazahu dzīve, bet kuros risinātais iegūst vispārpadomju, vispārcilvēcisku jēgu un nozīmi.

Internacionālais, kas atklājas caur nacionālo, kas bagātina kopīgo, var būt tiešāk vai pastarpinātāk izteikts, acīmredzot ir nevis mākslas veida vai žanra, bet sociāla, garīga pasaules uzskata kategorija. A. Toinbi pēc iepazīšanās ar mūsu zemi, tās mākslu, kultūras attīstības tendencēm teicis, ka PSRS ar tik daudzām tautām un valodām ir pasaules modelis vispār. Būt internacionālistam nozīmē atklāt kādas būtiskas šī pasaules modeļa iezīmes un izpausmes.

Krievu valoda ir pati būtiskākā saikne starp visu padomju tautu literatūrām, tā ir ievadītāja Vissavienības literatūras procesā un caur to potenciāli — pasaules literatūras procesā. Pēdējos gados liela loma mūsu literatūras, arī lielās prozas darbu, novadišanā līdz krievu lasītājam bijusi žurnālam «Даугава». Tajā publicēti tādi darbi kā Z. Skujiņa «Kailums», «Sermuliņš uz asfalta», «Jauna cilvēka memoāri» (fragmenti), V. Kaijaka «Bailes», V. Lāma «Sēr-snu stundas», M. Zariņa «Kapelmeistara Kociņa kalendārs». R. Ezeras «Vasara bija tikai vienu dienu», «Zemdegas» (daļēji), A. Bela «Būris», A. Jansona «Sāpe nerimst», A. Kolberga «Kriminālieta trijām dienām», «Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili», M. Svīres «Limuzīns Jāņu nakts krāsā», A. Stankeviča «Nātnās drānas» u. c. Taču, tā kā pavisam neliela žurnāla «Даугава» tirāža nokļūst mūsu zemes lielajos centros, citās republikās, šie tulkojumi diemžēl pilnā mērā netop par Vissavienības procesa sastāvdaļu. Tie ļoti reti tiek iesaistīti arī Vissavienības literatūras kritikā, vērtējot gan romāna žanra attīstību, gan izvēloties recenzēšanai atsevišķus darbus. Laikrakstā «Литературная газета» vairākus mēnešus turpinājās diskusija «Mūsdienu varonis: autora pozīcija un dzīves loģika», taču tajā neviens latviešu prozaīka darbs netika pieminēts. Bet žurnālā publicētie romāni neapšaubāmi dod daudz nozīmīga materiāla sarunai par diskusijas centrā izvirzīto problēmu. Jautājums par žurnāla «Даугава» izplatību ārpus republikas robežām ir svarīgs. Piemēram, žurnālu «Литва литературная» var iegādāties Maskavas kioskos, bet mūsu «Даугава» tur gan nav manīta.

Krietni jūtamāka atbalss (neatkarīgi no vērtējuma rakstura) ir centrālajos žurnālos (galvenokārt «Дружба народов») un izdevniecībās (pamatā «Советский писатель») publicētajiem darbiem.

Kopš 1975. gada (līdz 1981. gada beigām) latviešu padomju romānu tulkojumi krievu valodā (ieskaitot žurnālā «Даугава» ievietotos) iznākuši samērā nevienmērīgi: 1975. gadā — 4 autoru 5 darbi; 1976. — 5 autoru 7 darbi; 1977. — 6 autoru 8 darbi; 1978. — 4 darbi; 1979. — 8 autoru 10 darbi; 1980. — 6 autoru 7 darbi, 1981. — 3 darbi. Visvairāk šajā laikā tulkoti V. Lāma darbi («Jokdaris un lelle», «Visaugstākais amats», «Mūža guvums», «Sērsnu stundas», «Trase»), A. Bela («Būris», «Saucēja balss», «Poligons»), A. Jansona («Vientulības ilgas», «Es karā aiziedams», «Sāpe nerimst»), Z. Skujiņa («Kailums», «Vīrietis labākajos gados», «Sermuliņš uz asfalta», arī garstāsts «Lielā zivs»), A. Imermaņa («Hamburgas orākuls», «Mortona piramīda»), A. Kolberga jau minētie divi romāni un arī «Cilvēks, kas skrēja pāri ielai». Citiem autoriem, kuru darbi uzrakstīti 70. gados, — R. Ezerai, C. Dinerei, J. Niedrem, A. Dripem, I. Indrānei, M. Zariņam, H. Gulbim, G. Cīrulim, V. Kaijakam publicēts pa vienam romānam. Pārējie ir agrāk izdotie A. Upiša, V. Lāča, A. Griguļa, Ž. Grīvas, E. Salenieka, A. Brodeles, H. Dorbes darbi.

Pārējo padomju tautu valodu vidū visvairāk tulkojumu ir igauņu valodā — 11 (V. Lāma «Jokdaris un lelle», «Visaugstākais amats», «Mūža guvums», R. Ezeras «Nakts bez mēnesnīcas», Z. Skujiņa «Vīrietis labākajos gados», «Kailums», «Sermuliņš uz asfalta», A. Bela «Saucēja balss», «Poligons», M. Zariņa «Viltotais Fausts», A. Dripes «Pēdējā barjera»).

Lietuviešu valodā tulkoti pieci darbi (J. Kalniņa «Rainis», V. Lāma «Mūža guvums», Z. Skujiņa «Vīrietis labākajos gados», A. Dripes «Pēdējā barjera», A. Kolberga «Krimināllieta trijām dienām»), ukraiņu — četri (V. Lāča «Uz jauno krastu», Ž. Grīvas «Mīlestība un naids», L. Vāczemnieka «Līvsalas zēni» un R. Ezeras «Aka»), gruzīnu — viens (A. Bela «Būris»), baltkrievu — viens (B. Sauliņa «Ošu gatve»), kazahu — divi agrāko gadu darbi (V. Lāča «Vētra» un L. Pura «Gaismas staru lokā»). Šajā laikā — 7 gados —, ja ticam mūsu Grāmatu palātai, neviens latviešu romānista darbs nav tulkots nevienā Vidusāzijas tautu, kā arī armēņu, azerbaidžāņu, moldāvu valodā, nemaz jau nerunājot par daudzām Krievijas Federācijas autonomo republiku, Ziemeļkaukāza u. c. reģionālo republiku valodām.

Mūsu jaunākais romāns tulkots arī dažās Eiropas sociālistiskajās valstīs. Visvairāk darbu — seši romāni šajā laikposmā tulkoti čehu valodā (A. Bela «Būris», «Izmeklētājs», «Poligons», M. Zariņa «Viltotais Fausts», Z. Skujiņa «Vīrietis labākajos gados», A. Pormaļa «Distance bez finiša»), bulgāru — pieci (A. Bela «Izmeklē-

tājs», Z. Skujiņa «Kolumba mazdēli», «Virietis labākajos gados», I. Indrānes «Ūdensnesējs», A. Imermaņa «Hamburgas orākuls»), slovaku — viens (V. Lāma «Jokdaris un lelle»), ungāru — viens (V. Lāma «Jokdaris un lelle»), poļu — viens (G. Cīruļa «Neticiet stārķim»).

A. Bela «Būris» izdots somu valodā Helsinkos. Angļu valodā Maskavā šajā laikā iznākuši trīs darbi — V. Lāma «Mūža guvums», A. Bela «Izmeklētājs» un «Saucēja balss».

Piebildišu, ka laikposmā no 1970. līdz 1981. gadam no angļu literatūras latviski tulkotas 69 grāmatas, amerikāņu — 61, franču — 59, vācu — 66, zviedru — 20, itāliešu — 12, spāņu un somu — pa 7, japāņu un dāņu — pa 8, Indijas literatūrām — 9 utt.

Ja ņem vērā, ka dažās sociālistiskajās valstīs septiņu gadu laikā izdots tikai pa vienam romānam vai nav parādījies neviens, ja kapitālistiskajās un jaunattīstības zemēs tas faktiski nenokļūst, tad mūsu romāna izplatību aiz mūsu zemes robežām nekādi nevar uzskatīt par apmierinošu, it īpaši salīdzinot ar mūsu tēlotājas mākslas un slavenāko koru gājumu plašajā pasaulē šajā laikā.

Visos pēckara gados (līdz 1981. gada beigām) citās valodās visvairāk tulkoti Ž. Grīvas un M. Birzes darbi, galvenokārt īsie stāsti un noveles, kas pauž cilvēcisko solidaritāti, humānismu, vēršas pret fašismu un karu. Ž. Grīvas darbi (pēc 1980. gada ziņām) tulkoti krievu (krievu valodā 180 000 eksemplāru metienā izdoti Ž. Grīvas romāni «Mīlestība un naidis», «Dzīvības ceļš», «Cilvēks gaida rītu»), lietuviešu, armēņu, igauņu, ukraiņu, moldāvu, komi, baltkrievu, uzbeku, bulgāru, čehu, poļu, vācu, rumāņu, ungāru, ķīniešu valodā. M. Birzes darbi tulkoti krievu, lietuviešu, igauņu, ukraiņu, moldāvu, uzbeku, armēņu, ungāru, bulgāru, čehu, slovaku, serbhorvātu, holandiešu, angļu, franču, vācu, poļu, japāņu valodā.

A. Brodeles darbi — krievu, igauņu, lietuviešu, ukraiņu, baltkrievu, kirgīzu, gruzīnu, tatāru, vācu, rumāņu, čehu, slovaku, poļu valodā.

A. Griguļa proza — krievu, lietuviešu, ukraiņu, moldāvu, baltkrievu, igauņu, gruzīnu, tuviešu valodā. 1980. gadā romāns «Kad lietus un vēji sitas logā» Maskavā iznāca 200 tūkstošu lielā tirāžā.

Jau atzīmējām A. Bela popularitāti un viņa darbu izdošanu dažādās valodās 70. gados.

Pēdējā laikā īpaši daudz tulkots V. Lāms. Viņa darbi iznākuši krievu, lietuviešu, igauņu, bulgāru, čehu, slovaku, vācu, ungāru valodā. Visvairāk tulkots «Mūža guvums» — 5 valodās (krievu, lietuviešu, igauņu, vācu, angļu).

Daudz izdevumu citās valodās — krievu, lietuviešu, igauņu, gruzīnu, bulgāru, čehu, ungāru, poļu, angļu, spāņu valodā — piedzīvojuši

Z. Skujiņa darbi. Romāns «Kolumba mazdēli» tulkots 7 valodās, bet visvairāk — «Vīrietis labākajos gados» — 8 valodās (krievu, lietuviešu, igauņu, ukraiņu, čehu, slovaku, bulgāru, angļu).

R. Ezeras prozas darbi tulkoti krievu, lietuviešu, igauņu, ukraiņu, baltkrievu, čehu, slovaku, ungāru, vācu, angļu valodā. Jāpiezīmē, ka R. Ezeras darbi citu padomju tautu un ārzemju tulkotāju uzmanību piesaistījuši pēdējā laikā, un tendence rāda, ka šī uzmanība var tikt kāpināta.

I. Indrānes darbi tulkoti krievu, lietuviešu, igauņu, ukraiņu, molāvu un bulgāru valodā. V. Kaijaka — krievu, lietuviešu, igauņu, tatāru, vācu, poļu valodā.

Krievu un dažās citās valodās tulkoti A. Jansona, D. Zigmontes, M. Zariņa, G. Cīruļa, A. Imermaņa, A. Dripes u. c. mūsu prozaiķu darbi, arī romāni.

Domāju, ka pietiek uzskaitīt, reģistrēt. Laiks izdarīt dažus secinājumus.

Galvenā atziņa — kaut arī nepilnīga ir mūsu literatūras propaganda Vissavienības presē, tomēr krievu un citās valodās tikuši tulkoti labākie mūsu prozas darbi, īpaši romāni. No pašreiz aktīvi strādājošajiem prozaiķiem romānistiem visvairāk tulkojumu piedzīvojuši un līdz ar to vislielāko izplatību aiz mūsu republikas (un arī zemes) robežām guvuši V. Lāma, Z. Skujiņa, A. Bela, R. Ezeras darbi, kas atbilst arī viņu vietai un vērtībai mūsu literatūras nacionālajā kopībā. Droši var sacīt, ka viņu labākie darbi ar savu problemātikas nozīmīgumu un mākslinieciskās meistarības kvalitātēm cienīgi nostājas blakām labākajam, kas pēdējā laikā radīts citu tautu literatūrā.

Taču, kā liecina Grāmatu palātas materiāli, mūsu jaunākās prozas darbus, īpaši romānus, vai nu nemaz, vai arī tikpat kā nemaz nepazīst vairākās padomju republikās, daudzos plašās Krievijas Federācijas reģionos. Kā rakstnieku atklātajā partijas sapulcē sacīja tulkotāja Vizma Lāce, sarunā ar Čelabinskas izdevniecības pārstāvi noskaidrojies, ka te, izņemot Vili Lāci, nevienu citu latviešu rakstnieku nezina. Tas, ka dažās republikās un arī aizrobežu sociālisma zemēs dažkārt izdod morāli un mākslinieciski novecojušus darbus, bet nepievērš uzmanību nozīmīgākajam jaunākā posma romānistikā, liecina par informācijas nepietiekamību, objektīva priekšstata trūkumu.

Un kā lai ārpus mūsu republikas rastos objektīvs un visaptverošs priekšstats, ja materiāli par mūsu literatūru, arī lielpozu, Vissavienības izdevumos, kā jau minēju, parādās reti, ja trūkst kaut cik regulāras procesa analīzes problemātiskā skatījumā. Dažkārt par atsevišķiem darbiem raksta nevis literāti, kritiķi, bet dažādu ražošanas resoru pārstāvji (kā tas bija ar Z. Skujiņa garstāsta

«Lielā zivs» vērtējumu avīzē «Литературная газета»), tāpēc iznāk vienpusība, garāmslidēšana, pat literāro darbu vulgarizācija, it kā runa būtu par kādu šauri utilitāru nozari.

M. Zariņa darbs «Viltotais Fausts» mūsu republikā izraisīja dziļas pārrunas, kuras kopumā summējās pozitīvā attieksmē. Taču šī darba tulkojums krievu valodā, kā to liecina dažu lasītāju (sākot ar literatūras profesoru un beidzot ar tehnisko profesiju pārstāvjiem) izteikumi, gan V. Aleksejeva un A. Marčenko dialogs «Mīts ačgārni vai Fausts uzkodām» (Лит. газ., 1982, 31 марта), guvis visai atšķirīgu izpratni. Latgaliskās leksikas pārcēlums Tveras novada izrunā, bet senās kurzemnieciskās — Tambovas dialektā, pēc lasītāju un kritiķu domām, radījis «no krievu lasītāju viedokļa mežonīgu valodas savārijumu, burbuļojošu katlu, kur sajaukti visi iespējamie stili un dialekti», 20. un 40. gadu sākuma latviešu zināmas inteligences daļas dzīves tendences, meklējumi, romāna anti-fašistiskā ievirze, spriežot pēc minētā profesionālo literātu dialoga, tā arī palikusi nepamanīta.

A. Ozola rakstā «Mūsu literatūrzinātne referatīvās informācijas kopainā» uzsver, ka par mūsu literatūrzinātnieku un kritiķu darbiem interesentiem citās republikās un ārzemēs zināma informācija pieietama tikai no referatīvajiem žurnāliem (kas dabūjami lielākajās bibliotēkās un retās iestādēs), jo par tiem Vissavienības literārā periodika neraksta. «... tās mūsu literatūrzinātnieku, kritiķu un pašu rakstnieku un dzejnieku publikācijas, kas ne visai bieži lasāmas Vissavienības presē, atgādina no republikas literārās dzīves konteksta izrautus citātus» (LM, 1982, 26. nov.).

Manuprāt, literatūras sakaru aspektā nozīmīgs arī tāds fakts. Lietuviešu prozas, dzejas un dramaturģijas darbi regulāri tiek apspriesti PSRS RS Lietuviešu literatūras padomē. Apspriešanās piedalās Maskavas un Lietuvas rakstnieki, kā arī no Ļeņingradas, Baltkrievijas un dažām citām republikām pieaicinātie literāti. Pēc tam apspriedes dalībnieku runas (protams, saīsinātas) tiek publicētas žurnālā «Литва литературная», bet plašāki pārskati — laikrakstā «Литература и Менас». Mūsu rakstnieku darbu apspriešana PSRS RS Latviešu literatūras padomē notiek samērā reti, apspriedē piedalās samērā neliela Maskavas un Rīgas literātu grupa, literārajā presē parādās tikai īsas informācijas. Tā par R. Ezeras «Zemdegu» apspriešanu Rīgā laikrakstā «Литературная газета» parādījās tikai nedaudzas rindiņas. Te gribētos tikai uzsvērt, ka vājajā informētībā par mūsu literatūras procesu Vissavienības līmenī ne vienmēr varam vainot citus. Liela vainas daļa jāuzņemas pašiem — ar savu pūliņu nepietiekamību, ar savu organizatorisko neizdarību, koordinācijas trūkumu, pieticīgo un reizē it kā pašlepnio noraušanos maļņā...

Mums tikpat kā nav izvērstāku ziņu par to, kā mūsu romānisti darbi tiek uztverti un novērtēti citās republikās un ārzemēs. Bet lietuvieši divos sējumos izdevuši «Lietuviešu vārda atbalsis» (raksti par lietuviešu literatūru krievu un citu padomju tautu valodās; pašreiz tiek apkopoti materiāli par lietuviešu literatūras vērtējumiem ārzemēs). Sādi vērtējumi ļauj vispusīgāk un dziļāk palūkoties uz pašu literatūru dažkārt no pilnīgi negaidītas puses.

Palaiķam ir izskanējušas domas, ka, piemēram, Regīna Ezera ir psiholoģiskās analīzes meistare, ka viņas darbos nepietiekami sociālie slāņojumi. Taču gandrīz visos garajos stāstos un romānos («Zemdegās», arī «Varmācībā» un «Nodevībā») tiem ir liels īpatnsvars, tikai R. Ezeras darbu socialitāte netiek ātrēji demonstrēta, tā ieausta dziļākajos slāņos, tā gruzd zemdegās, ja tā var teikt. Romāna «Aka» tulkotāja ukraiņu valodā Zinaida Kovaļa un izdevniecības «Dņipro» darbiniece Lidija Nosenko, kas piedalījās vairākās lasītāju konferencēs par šo darbu, man liecināja, ka ukraiņu lasītājus ļoti saistījuši divi savstarpēji slāņojumi — apkārtējās vides ārkārtīgi smalkais, liriskais tēlojums un spilgti zīmētā sociālo šķiru attiecību, politisko kaislību nosacītā pagātne, kurā ukraiņu lasītāji saskatījuši latviešu tautas noteikta vēstures posma (30. gadi, karš, pēckara posms) būtiskas norises un to atbalsi cilvēku psiholoģijā. Domāju, ka te dots precīzs romāna raksturojums, ko ne vienmēr spējuši saskatīt mūsmāju kritiķi.

Protams, mums ir jāveic liels darbs, radikāli uzlabojot savas literatūras propagandu aiz republikas robežām, taču vēl nopietnāk jāpadomā par mūsu literatūras un mūsu talantīgo romānistu iespēju pilnīgāku izmantošanu un paplašināšanu.

Savā laikā Juhans Smūls uzsvēra: rakstniekam ļoti svarīgi atšķirt galveno no otršķirīgā, būtisko no nejaušā. Nekur nav pasaulē lielas literatūras ar bālu sociālo fonu, bez noteikta sociālā pamata. Vērā ņemama arī cita J. Smūla doma: «Par vienu no briesmām es uzskatu pieredzes nenovērtēšanu, pagātnes aizmiršanu.» J. Smūls sociālo fonu nesaprata šauri, tāpat kā šauri to nesaprata mūsu Ēvalds Vilks. Un tāpēc, lai arī ko rakstīja J. Smūls — «Vēstules no Nolādēto ciema», «Ledus grāmatu», «Mežonīgo kapteini Kihnu Jenu», «Leu», «Pulkveža atraitni», «Monologus» —, būdams dziļi nacionāls savā kolorītā, dažkārt arī dialektā pat lokāls muhusalietis, savos darbos viņš deva plaši izvērstu sociālo fonu. Līdz ar to viņš spēja pacelties vispārinteresantā, vispārnozīmīgā un vispārcilvēciskā līmenī. Tāpēc viņa darbi aizgājuši tālu pāri mazās Igaunijas robežām un viņš ar savām samērā nedaudzajām grāmatām ir kļuvis ne tikai par igauņu, bet visas padomju literatūras klasiķi.

Kā uzsver klasiskās estētikas pārstāvji Hēgelis, Beļinskis un citi — mākslai galarezultātā jāsavienojas ar augstākiem sabiedriskiem un morāliem mērķiem, un tas panākams, tikai atsevišķu rak-

sturu paceļot līdz degošu laikmeta problēmu līmenim. Jo, kā atzīst L. Ļonovs, «bez apzinīgas aprakstīšanas no mums tiek prasīta arī laikmeta apjēgsme». «Īsts talants mākslas patiesības izpausmē vienmēr gūst uzvaru savā individuālās neatkarības spēkā un idejas vispārnozīmībā» (Hēgelis). Izcilais vācu domātājs arī uzsver, ka tikai savas tautas talantīgi vispārināts tēls (vairāk vai mazāk iezīmēts koptēls) var īsti saistīt citas tautas uzmanību un kļūt par ieguvumu savai tautai un cilvēcei. Talanta īstā misija izpaužas nevis tikai tā subjektīvajā neatkarībā un patstāvībā, bet spējā īstenot sabiedriskās attīstības idejiskās un garīgi estētiskās vajadzības, lai **daļrades rezultāts celtu cilvēka vēsturiskās pašapziņas un jaunu iespēju līmeni.**

Vispārnozīmīgu vērtību deficīts mūsu romānā, bet dažkārt lokālu aktualitāšu sadrumstalošanās, romānam nepieciešamā monolītuma trūkums liek domāt arī par episkuma iespēju izmantošanu, kas, kā jau atzīmējām, nenozīmē atgriešanos pie kādreizējā panorāmiskā romāna, bet gan raksturu, tēlojamo personāžu iesaistīšanu vērienīgāku mūsdienu procesu un problēmu lokā, kas organiski spētu sintezēt nacionālo un internacionālo, tagadnīgi akūto, vēsturisko un vispārcilvēcisko.

P. S. Autors izsaka pateicību V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkas Bibliogrāfijas sektora darbiniecei S. Sirsonei par daļu no šeit sniegtā statistiskā materiāla.

Raksta saīsināts — avīzes variants publicēts «Literatūrā un Mākslā» 1982. gada 3. septembrī

ROMĀNA SITUĀCIJA

1982. gada 1. maijā aizsākās un 1983. gada 22. janvārī beidzās plaša diskusija «Romāns — mode vai nepieciešamība?» nedēļas izdevumā «Literatūra ir Menas» par lietuviešu romānu, kura ieguva pirmā raksta virsrakstā izvirzītā jautājuma nosaukumu. Divdesmit četros laikraksta numuros tika publicēti daudzi literatūras kritiķu un rakstnieku raksti, kā arī lasītāju vēstule apskati.

Diskusiju saasināti aizsāka kritiķis Alfrēds Guščus:

«Veidojas savdabīga likumsakarība — lietuviešu modernais romāns visus iepriecina tikai reizi desmit gados. Pirmais tika vispāratzīts Jona Avižus romāns «Zaudētā pajumte», otrais — Joza Baltuša «Teiksma par Juzi». Desmit gadu — un divi romāni. Vai vēl pēc desmit gadiem nāks trešais? Varbūt tāds skaitlis ir pietiekams samērā maziem rakstnieku organizācijai, kurā pašlaik prozu raksta ap 60 tirā žanra un daži blakus žanru pārstāvji. Varbūt — ja mēs, lasītāji un kritiķi, nebūtu visgribīgi, ja ik gadus, labi — ik pāris gadus, mūs nesāktu dzelt pārmetumi, pretenzijas un prasības šī kvantitatīvi atkal vadošā un atkal literatūras avanscēnā izejošā žanra veidotājiem.

Taisnība — nesen jau sagaidījām «kalngalu» kategorijas daiļdarbu, kas izceļas ar augstu māksliniecisko līmeni, nevainojamu stilistisko kultūru un baltuisku valodas krāsainību. Tas ir Jona Mikelinska romāns «Pa maizes ceļu». Ja meklēsim paraugu, kas vislabāk liecina par mūsu modernās prozas noslieci uz filozofisku pagātnes izvērtējumu, uz episku īstenības attēlojumu, vislielākā mērā tam atbilstis jaunākais J. Mikelinska romāns.»

Turpmākie diskusijas dalībnieki katrs no sava viedokļa tika pieminējuši un analizējuši vairākus pēdējo gadu romānus — Mikola Slucka «Ceļojumu uz kalniem un atpakaļ», brāļu Petra un Povila Dirģeļu «Bēru mielasta vīnu», Antana Drilingas «Jau saulīte», Bronūs Radzeviča «Pirmsausmas lielceļus», Vitauta Bubņa «Pilmēness laiku», Saulus Toma Kondrota «Zalkša skatienu», Grigorija Kanoviča «Sveces vējā», Jona Mikelinska «Pa maizes ceļu», tomēr visiem kopīgs bija atskats uz Jona Avižus jaunāko romānu «Izdegas», kuru gandrīz vienprātīgi uzskata par rakstnieka neveiksmi, tikai katrs to vēro no citas puses, izvirza citus neveiksmes cēloņus.

Literatūras kritiķa filoloģijas zinātnu doktora Vitauta Kubiļus raksts ir vispārinātāks, viņš meklē romāna neveiksmes saknes plašākā aspektā un literatūras kontekstā.

Tulkotājs

Modernajā literatūrā nevienam citam žanram nav veltīts tik daudz pretenziju, cik romānam. Jau manuskriptu sagaida pamatīga padomdevēju komanda, kas sirsnīgi iesaka vienus jautājumus pieklusināt, citus paspīlgtināt, pārkomponēt finālu, izmest laukā šito sušķīgo nelietīti un pataisīt baltāku pozitīvo varoni. Kamēr autors realizē šos draudzīgos ieteikumus, dažkārt paiet pieci gadi, un tad mēs saņemam jau atdzisušu, rāmu un pieklājīgi pieglaudītu tekstu.

Mezdami uz to ar akmeņiem, neaizmirsīsim, ka romāns kļūst par kolektīvas domas un kolektīvas atbildības auklējumu tāpat kā kinoscenārijs. Var pat sacīt: kādi esam mēs paši, tāds ir arī mūsu romāns. Tas dzīvo ar mūsu domāšanas stereotipiem, ar mūsu drosmes un mūsu pašapdrošināšanās resursiem, ar mūsu ideāliem un mūsu mietpilsoniskumu.

Un tomēr no romāna mēs prasām simtkārt vairāk nekā no sevis. Tam jāsadragā mūsu seklās ikdienības krasti un jāpaver plašāka dziļāko procesu karte. Kādas jaunas sociālās grupas izveidojušās Lietuvā? Kā mainījusi cilvēka dzīvesveidu un psihi republikas industrializācija? Kādas ir sagrauto lauku sētu saimnieciskās un psiholoģiskās sekas? Kāpēc izirst tik daudzas ģimenes? Kā izskaidrojama jaunu vīriešu pašiznīcināšanās mūsu klusajās pilsētīnās un kolhozu apdzīvotajās vietās? Kāpēc tik stipri zaudējusi inteligēnci mūsu intelīģence, kas, iestīgusi rūpēs par labklājību, ar panākumiem saimniekodama dārziņos, tik bieži ir pilnīgi vienaldzīga pret intelektuālām interesēm, kultūras stāvokli un savas cilts likteni? No kurienes mūsu sociālās vienlīdzības sabiedrībā radusies mantīgo kasta, kurai pieejami vislabākie ārsti, visienesīgāko profesiju fakultātes un pat šamota ķieģeļi?

No romāna mēs prasām informāciju un spriedumu par visiem jautājumiem, kas mūs satrauc. Nevis no dzejas — tā runājas ar zvaigžņotām tālēm. Nevis no noveles — tā plivinās pa žēlabainām bērības atmiņām. Nevis no publicistikas — tā vairāk ilustrē nekā izsaka apsvērumus. Nav neviena cita, kurš varētu brukt virsū neatliekamam jautājumam lavīnai, — un romānists vai nu klist tai apkārt, vai arī gluži viens lec iekšā pašā krāterī. Pērnā gada (1981. gads — *red.*) plēnumā Alfons Maldonis sauca pēc sociologu, ekonomistu un vēsturnieku palīdzības. Bet kur ir tie sociālo un psiholoģisko procesu pētījumi, ja līdz šim pašam laikam varenās skaitļojamās mašīnas nav noskaidrojušas, kāds republikā ir iztikas minimums?... Un tāpēc romānisti vieni paši uziet mūsu viendabīgajā sabiedrībā nomenklatūras darbinieku, sīku, birokrātisku kombinatoru, vecās paaudzes kolhoznieku, tehnokrātu, pragmatīku, pārdegušas intelīģences un «alkašku» — lumpenu slāņus (sociologi klusē).

Romānists nav ne vērienīgāks, ne arī drosmīgāks par pārējiem, taču šī žanra klasiskā tradīcija prasa, lai viņš aplūkotu sava laikmeta sabiedrību gluži kā no putna lidojuma un veidotu pasaules kopuma modeli — sava dzīves laika realitātes kopsavilkumu. Tādēļ dzīvie realitātes elementi acīgi lūkojas, kāda vieta viņiem tiks ierādīta šajā kopainas kopsavilkumā, vai tikai viņi nepalikts pazemoti, vai pati struktūra nebūs greiza un caurumaina. No sabiedrības paškritiskas pašnovērošanas ir atkarīgi romāna apvāršņi un romāna iekšējais spriegums. Tādēļ diskusijai par romāna mākslu vajadzētu pārāugt diskusijā par sabiedriskās domas stāvokli.

Vai romāna struktūra var aptvert simtiem jautājumu, kas atrodas autoritatīvu instanču kompetencē? Vai tā zem šīs nastas nesabrūk? Vai tā nepārvēršas par beletrizētas informācijas kopsavilkumu, par apspriežu protokolu, par referātu ar fabulu? Krievu lauku prozas romāni (F. Abramovs, B. Možajevs, V. Astafjevs) demonstrē šīs formas bezgalīgo ietilpību un izkoptu tolstojišķā episkuma tradīciju. Milzīgais materiāls šajos romānos plastiski kondensējas tēlu raksturos (Lietuvā vai vissekmīgākais šāda romāna tips ir Vītauta Bubņa «Zem vasaras debesīm»).

Romāns ir spogulis, kuru nes pa vēstures lielceļu. Tā ir teicis Stendāls XIX gadsimta sākumā. Taču XX gadsimta beigās uz šī lielceļa ir tik intensīva kustība, tāds pretēju spēku ņudzeklis, ka spogulis vairs nepagūst visu pārlūkot un atspoguļot, bet tā amalgamā virsma sāk plaisāt. Aizvien biežāk parstāj darboties cēloņu un seku mehānisms, saliedēdams vai izkausēdams materiālu. Kas ir vainīgs, ja kviešu laukā tiek celta fabrika? Neviens no Jona Avīžus romāna «Izdegas» varoņiem nevar uzņemties atbildību. Tā ir industrializācijas nepieciešamība. Viņi pārdzīvo tās sekas, bet cēloņi slēpjas ārpus viņu kompetences, ārpus darbības telpas.

Romāns vairs nespēj aptvert visu determinisma ķēdi — attīstītā industriālā sabiedrībā tā aizstiepas ļoti tālu un tai grūti sadzīt pēdas. Vai ir iespējams modernās dzīves procesus, kurus plāno un diriģē kibernetiskās mašīnas, personificēt atsevišķos raksturos un bakstīt uz tiem ar pirkstu — šitas ir vainīgs par piesārņotām upēm, tas tur — par viņķeļu ražošanu un tas — par patulējošiem atombumbvežiem? Vai iespējams ietilpināt romāna fabulā visus būtiskos faktorus, kas veido cilvēka stāvokli un likteni (teiksim, asins vēža cēloņi), un no tiem konstruēt noapaļotu vienādojumu, kurā viens gājiens nosaka nākamo, bet tas savukārt nākamo — un tā līdz pašām beigām (laimīgām kāzām vai svinīgām bērēm)? Modernajā romānā līdzās personu darbībai, pārdzīvojumiem un liktenim paliek nenosakāmi svarīgi objekti, kuri neļaujas, ka tos iesaista jebkādās metamorfozēs. Par tiem var strīdēties, bet tos nevar mainīt. Tāpēc itin visu aptverošo un izskaidrojošo darbības romānu sāk izstumt diskusiju romāns, kurā sacērtas viedokļi un idejas, kurā dzirkstējo intelekts, kurā tiek dots vārds tādiem sociāliem tiņiem, tādām domāšanas veidam un tādām patiesībām, kas nekur citur pie vārda nevar tikt (Vītauta Petkeviča «Biedru grupa»).

Kad svarīgi dzīves faktori paliek fabulai līdzās, kad tie ir vieņīgi komentējami un diskutējami, romāns zaudē pašattīstību un rodas šķietamība, ka itin viss pats no sevis aizsākas un atrisinās slēgtā cēloņu un seku ķēdē. Tas atbrīvojas no ikdienišķās sadzīves tīkla (kas ir tik smalks un raksturīgs Jurija Trifionova un Kurta Vonnegūta romānos). Tādējādi varoņi kļīst no vienas tēzes pie citas, vairs necīnīdamies ar zobiem un nagiem apdzīvojamās

platības dēļ un neapgrūtinādami prātu, kāpēc pilsētiņas veikalā tikai reizi nedēļā pieved pienu un gaļu. Tā vēstījums kļūst fragmen-tārs — dažbrīd salkanas erotiskas ainiņas (plīks partijas rajona komitejas sekretārs ar jaunu sieviņu upmalā), dažbrīd žultaina pub-licistika. Romāns zaudē centralizējošo intrigu un emocionālo plas-tiku — tradicionālās savas stiprības zīmes. Vai tā ir romāna krīze, no kuras nevar izvairīties literatūras, kurām trūkst dziļu epis-kās domāšanas tradīciju? Manuprāt, tā ir parasta šī neparasti kus-tīgā žanra pārveidošanās stadija.

Krīze rastos tad, ja romāns novērstos no sasāpējušu jautājumu mutuļa uz raitiem notikumiem, simetriskām konstrukcijām un lai-mīgām beigām, ne maz nepūlēdamies skart tos dzīves, domāšanas un valodas slāņus, kuri līdz tam laikam nebija piederējuši litera-tūrai. Tā ir mūžīgā romāna pārveidošanās, tā negludums arī no-saka romāna dzīvīgumu un sabiedrisko nozīmību.

«Šo romānu Avīzūs nav radījis, viņš tikai norakstījis to, kas ir īstenībā,» teica mans draugs, lielas saimniecības agronoms, kad bija izlasījis «Izdegas». Arī es visai nesaprotu to sašutumu, ar kādu daudzi diskusijas dalībnieki saskrējuši kopā, lai sabadītu šo ro-mānu. No visām tribinēm mēs saucam, ka mums nepieciešams sociāls romāns, bet, kad tāds romāns parādās, kurā karsts dzīves materiāls literāri grūti sabalansējams, vainojam tā autoru... miet-pilsoniskumā. Vai tiešām šajā nervozi sadiegtajā tekstā nevar sa-klausīt kaismīgu patiesības saucienu, cēlu principialitāti, katego-risku nesamierināmību ar ļaunumu, kas vienmēr bijis Jona Avīzūs prozas morālais spēks? Varbūt šo romānu, tāpat kā jebkuru citu, derētu interpretēt ne tikai pēc tēlu raksturiem, bet arī pēc autora iekšējās kaismes kliedziena? Ja tik neatlaidīgi rakņāsimies pakal rakstītāja kritiskajai attieksmei pret īstenību, mums nekad arī ne-būs sociālā romāna, kuram pamatā vienmēr bijusi kritiska analīze. Vai ar košu čivināšanu par mākslinieciskumu, apgarotību un tau-tiskumu negribam aizvest savu romānu rāmos līcišos, uz neap-draudētas satiksmes sliedēm, uz papīrīgu (oranžkrāsas) literāris-kumu, kura mums tā jau pāri galvai visos žanros?

Viens no romāna attīstības paradoksiem — mūžīgā šaubīša-nās par tā statusu mākslas vērtību hierarhijā. Lasīdami Justina Marcinkeviča vai Janinas Degutītes dzejoļus, klausīdamies Bronūs Kutāviča mūziku vai skatīdamies Jona Švaža gleznas, mēs nešau-bāmies, ka tie ir mākslas darbi. Bet, paņēmuši rokās lietuviešu romānu, mēs grozām galvu, kas pilna ar visādām šaubām...

Jā, ir iekustināti aktuāli jautājumi, koncentrēta nedzirdēta infor-mācija, atšķetināti sarežģīti psiholoģijas kāzusi, nofotografēts mūs-dienu jaunatnes dzīves un runas veids, caur vecmāmiņām un vec-tētiņiem pavērtā simtgadīga Lietuvas vēstures panorāma. Bet vai tur ir īsta māksla, kas nebīstas no laika zoba, nevis utilitāri lasām-

gabali, tagadnes interešu un vajadzību kodēti? Vai romāns nepārvēršas par industrijas nozari, kurai, tāpat kā televīzijai, jāpalīdz cilvēkam nosist brīvo laiku? Varbūt šos informējošos, audzinošos un izklaidējošos romānus vispār nebūtu vērts mērit ar universāliem psiholoģisma, darbības viengabalainības un tēlu dziļuma kritērijiem, bet pameklēt vienīgi tiem atbilstošu mērauklu, kas fiksetu literārās un neliterārās komunikācijas attieksmes, kas ir tik izšķirošas romāna uzbūvei? Taču tad vispopulārākais XX gadsimta žanrs tiktu apdraudēts un izņemts no lielās literatūras plaukta (dažs labs no Rietumu estētiķiem līdz šim laikam romānu neuzskata par mākslas darbu).

Kamēr krietna daļa lietuviešu autoru sēžas pie rakstāmgalda ar apņemšanos uzrakstīt pa lielam romānam (dieviņ mīļais, cik ilgi uz to jāgaida — pēc M. Šolohova «Klusās Donas» tikai tagad Č. Aitmatova «Un garāka par mūžu diena ilgst!»), tātad — kamēr vēl dzīvas šīs skaistās ilūzijas, derētu norādīt uz vienotru citu robu romānistu pūliņu bilancē.

Man nepatīk naturālisma sēnīte, kas iemetusies pašā romāna aizmetnī. Viens autors izvārta dubļos savu bijušo mīļāko, cits nikni šausa izlaidušos meitu, trešais apsplauda tēvu — pieklusušu literātu. Romāns kā devingalvu pūķis norij visu un šņakstina zobus, pieprasidams no karaļa jaunus upurus. Taču karalis stāv plīks — nav vairs ko dot (paša biogrāfija izbraukāta krustām šķērsām). Empīriskā aprakstīšana noblokējusi iztēlei visas izejas, piespiezdama vārdu rāpuļot, nevis šķelt istenību ar smailiem spārnieniem.

Ar to ir saistīts arī cits mūsu romāna trūkums — ekstensivitāte — aplūkot pēc iespējas plašāk, sadalīt pēc iespējas sīkāk, aprakstīt pēc iespējas izsmelošāk — tas viss kļūst par romānista pienākumu tāpat kā pēckara epopejās. Katram objektam atsevišķa zāle. Katra jūtu sakustēšanās liekama zem mikroskopa un preparējama vissīkākajās šķiedriņās. Katra darbības aina — gara un monotona mīņāšanās uz vietas. Pabālst vēstījuma ritms, un teikumi, sākumā lauzdamies ar stihisku spēku, romāna otrajā pusē jau noklājas ar paguruma pelniem (pat Jona Mikelinska romānā «Pa maizes ceļu»). Bet, kad lietuviešu romānā sākas tīra iztēles rotaļa, kas apstulbina ar savām piruetēm (brāļu Dirģeļu «Bēru mielasta vīns», Sauļus Toma Kondrota «Zalkša skatiens»), tā kļūst tikpat nejutīga un monotona kā empīriskā aprakstīšana, jo pietrūkst sāpošā intelektuālā sasprindzinājuma, cēluma un dzelošas ironijas, kas ļauj Jozam Grušam konstruēt noveles bez jebkādam fabulas satatnēm.

Iekustinātos vēstījuma plašumus romānisti mēģina sadalīt, pāršķelt un disciplinēt, mainīdami redzespunktu, lēkādami no tagadnes uz pagātņi un atpakaļ, pāriedami no vienas stilistiskas tonkārtas uz citu (tām ir pat nosaukumi: romantiskā, dramatiskā un

tragiskomiskā — vienā no profesionālākajiem romāniem — Mikola Slucka «Ceļojumā uz kalniem un atpakaļ»). Romāns gribētu būt daudznozīmīgs tāpat kā dzejolis, gribētu pateikt ne vien to, ko pasaka, bet arī kaut ko vairāk, nekā uzrakstīts. Tikai tas atkarīgs ne vien no pašas vēstījuma tehnikas (lai gan līdz šim Lietuvā tā arī nav izmēģināts parabolas romāns), bet arī no iekšējā satura. Vai uz sadzīves slāni krit nemainīgo vērtību stars? Vai romāna varoņiem, izņemot gudru spriedelēšanu, ir arī kādas īstas, nepārtraukti urdošas un verdošas psiholoģiskās dzelmes? Vai šeit paveras cilvēka eksistences trausluma un jēgas skaistums, melnā pretstatu aiza, esamības bezgalīguma punktētā linija (ziedošu kalmju, zvaigznes, mīlestības nepieciešamība)? Vai autora klātie, viņa viedoklis, viņa runas tonis izstaro vismaz kaut kādu gara gaismu? Romāns ir cilvēka ētiskās pašnovērošanas un eksistences situācijas projekcija uz apkārtējās pasaules lietām un notikumiem. Pagaidām tā visautentiskāk realizēta mazliet pastieptajā Broņus Radzeviča romānā «Pirmsausmas lielceļi», kas ar savu rāmuma un sirsniņas sugestiju atsauc atmiņā Vinca Mikolaiša-Putina «Altāru ēnā».

Joprojām gaidām nacionālo romānu, kas aptvertu mūsu vēsturisko pieredzi, izkristalizētu mūsu domāšanas veida un izturēšanās savdabību, izaugtu no mūsu kultūras tradīcijām un taptu par sintēzes aktu. Lirika un novelistika ir daudz tuvāka mūsu nacionālajai esamībai un mentalītai nekā uz Berlīnes, Prāgas vai Sofijas tulkojumiem klusiņām adresētais romāns. Pagaidām Joza Baltuša «Teiksma par Juzi» — elēģiskas atvadas no tūkstošgadīgo Lietuvas lauku agrārās kultūras — ir un paliek spilgtākā nacionālā pirmsākuma izpausme: viņš poētiski mitoloģizējis lietuviešu arāja attieksmi pret zemi, ūdeni un kokiem.

Vai lietuviešu romāns ir izveidojies par atsevišķu «nacionālo skolu», kā iedrošiņoši paziņojusi Vissavienības kritika? Diezin vai. Aprakstošas epikas romāns, uz kuru pēdējos desmit gados tiek likts tik daudz cerību, paliek visai neveikls un pakūtrs izveidotā modeļa variants. Īsā romāna forma, kuru savulaik tik skaisti bija aizsācis Romualds Lankausks, tika brālīgi atdota igauņiem, un tagad nu kā sālsstabi mēs stāvam pie Jāna Krosa darbiem, kas pārpilni ar vēsturisko autentiskumu un visaktuālāko mūslaiku problemātiku. Lietuviešu novelistikas brīnišķīgā liriskā stilistika, kurai pamatā visvairāk monologi, joprojām vēl nav pa zobam romānam — cilvēka jūtu, domāšanas veida un likteņu nebeidzamajam dialogam. Varbūt vienīgi ētiskā refleksija, kuru caurstrāvo dzejisks pārdzīvojums (J. Mikelinska, R. Šavēļa, B. Radzeviča romāni), var tikt uzskatīta par šīs «nacionālās skolas» pamatiem. Tātad jāgaida un jātic jaunam lietuviešu romāna veidam, jo vēstījuma mākslas iespējas ir neizsmeļamas tāpat kā daudzveidīgie realitātes objekti un cilvēku attiecības ar tiem.

Romāna situācija ir smaga. Mums vienmēr šķitīs, ka mūsu dzīve ir krietni daudzpusīgāka, problēmiskāka un apgarotāka, nekā tā attēlota romānā. Un šaubu, pretenziju un prasību maiss bērsies un bērsies pār romānista galvu. Lai izdabātu visiem, tam jābūt kā tam pasaku runcim, kurš, kāpdams kokā dziesmas dzied, bet, kāpdams lejā, pasakas stāsta. Nabaga romānists! Varbūt viņu vajadzēja nevis bārt, bet saprast un kaut vai mazdrusciņ mīlēt.

No lietuviešu valodas tulkojis Talrids Rullis

Literatūra ir Menas, 1982, 18. sept.;

Literatūra un Māksla, 1982, 22. okt.

KAS PADARA NEPIECIEŠAMU?

Septiņdesmito gadu otrajā pusē latviešu dzejā var runāt par paaudzi, kas ir ne tikai ienākusi, bet jau droši nostabilizējusies un kļuvusi par mūsu literatūras nozīmīgu daļu. Šajā rakstā mēģināts vismaz daļēji noskaidrot, ar ko un kā vārdā šī paaudze (aptuveni visus tās pārstāvjus var dēvēt par trīsdesmitgadniekiem) sevi pieņēmusi un patlaban aktīvi darbojas, resp., kas padara tās lirisko varoni nepieciešamu. Ārpus šīs analīzes ietvariem palikusi daļa interesantu autoru (I. Jakaitis, H. M. Majeviskis, V. Avotiņš, V. Kalniņš u. c.), taču raksta uzdevums — pievērsties tiem šīs paaudzes dzejniekiem, kuri visadekvātāk atklāj savas paaudzes liriskā varoņa iezīmes un jau neatņemami veido mūsu dzīvo literatūras procesu.

Vienmērīgā taisnvirziena kustībā, bez īpašiem lūzumiem norit **Leona Brieža** dzejas attīstības ceļš. Nākošais krājums organiski izaug no iepriekšējā, īpaši nemetoties novatoriskos riska mutuļos. Šķiet, galvenais, kas atšķir trešo krājumu («Aizejošais loks», 1981) no abiem iepriekšējiem — «Liepas koks, zalkša asins» (1974) un «Laiks mest ēnu» (1977), ir spēcīgāka nemiera dominante. Krājums izskan īsti maksimālistiskā pasaules izjūtā. Maksimālisms konkrētīzējas it visur — vai tas būtu brīvībā pašam lemt savu gaitu, kad «pats — notiesātais, / tiesa / un tās spriedējs», vai nezināmā jaunatklāsmes priekā, vai līdzdalībā visas pasaules likteņos, vai savā tiešajā darbā. Tāpēc, kad L. Brieža liriskais varonis saka «es atkal gribēšu visu», viņam ir tiesības tā sacīt, jo līdzvērtīgi visa gribēšanai skan arī sevis visa ziedošanas motīvs. Viss, kas tuvs tavai būtībai, pat nepiederēdams tev, veido harmoniju tevī («Vēl būdams šaipus tā, ko tiecos es, / jau to kā sevis paša miesu jūtu»). Un būtībā šī saskaņa ar visu ir «Aizejošā loka» harmonijas pamats vai — citiem vārdiem sakot — tās pamatā šķietami nav nekas, jo viss ir tā, kā tam jābūt, — līdzīgi mēs nejūtam savu ķermeni, kad tas vesels. Šāda personības harmonija izaug no mūža ritējuma harmonijas, kur vienojas pagātne, tagadne un nākotne. Bet reizē tā ir arī prasme atteikties no savu laiku nodzīvojušā, kam organiski jāaiziet («Kam atraisītu mezglu turēt ciet, / jo uzlec mēness saulē, /

kura riet»). Un tikpat organiski jāprot atrast ko jaunu, kas stājas «aizejošā loka» vietā.

Ar pirmo krājumu «Zvaigzne, putna ēna un citi» (1975) **Jānis Rokpelnis** savu lirisko varoni pieteica galvenokārt kā ironisku un reflektējošu personību. Recenzējot dzejnieka otro grāmatu «Rīgas iedzimtais» (1981), A. Bergmanis uzsver, ka šeit ironijas maska tiek gandrīz pilnīgi atņemta un tādējādi liriskā varoņa cilvēciskā būtība parādās stipri vien atkailinātāka (PJ, 1981, 12. sept.). No pirmā krājuma līdzī nācis mierīgs apcerīgums, trauslums, plastiskums un netveramība — viegli pasteliskas rindas. Arī ironijas smalkums, kas reizēm caurvīts ar vieglu sentimentu un nereti parādās kā nesaderīgu stilu savienojums vai kā augsti poētiska stila neatbilstība dzejoļa saturam, nav pilnīgi izzudis. Tomēr vairāk nekā «Zvaigznē, putna ēnā un citos» izskan vēlēšanās izrauties no šī mierīguma un apcerīguma.

Māra Misiņa savā krājumā «Svešam uzticēties» (1977) līdzīgi L. Briedim tiecas atrast harmoniju starp pretišķībām. Tāpat kā eksistē harmonija dabā starp pretpoliem («Daba pati aizstāv un oponē / savai disertācijas tēmai»), arī cilvēku sabiedrībā «pieteiks mazulis sevi rītausmā, / aprims vectēvs, pirms gaisma svīdīs». Šķiet, viens no cēloņiem, kas M. Misiņas liriskajai varonei liek to apjaust, ir bailes no ilūziju «viltīgā medus». Tāpat — tiekšanās redzēt dzīvi tādu, kāda tā patiešām ir. Un reizēm līdzī tai nāk samierināšanās. Šajā ziņā M. Misiņas lirisko varoni moka nemītīgas pretrunas. Vēšajā nosvērtībā, kuru kritizējis V. Ķikāns (L, 1978, № 4, 9. lpp.), tomēr nevar neredzēt arī nemieru, kas mās šo mieru ieguvušo (par kādu cenu?) personību, atsevišķos mirkļos kā zibens spoži uzzibsnījušu gribu no līdzsvara harmonijas izrauties. Tomēr, lai cik izmisīga reizēm ir šī vēlēšanās, tiek apzināta nespēja to piepildīt. Neprāta iegūšanu kavē lielā Piesardzība. Kas to radījis? Reiz nodagusī ilūziju Pils? Un nojausma par to, ka varbūt labāk būtu bijis jau no paša sākuma dzīvot būdā, nevis ļauties iluzorām nezināmā gaidām? Lai nu kā, bet «šīsdienas steiga tiek biežāk un biežāk atlikta uz rītdienu».

M. Misiņas liriskajai varonei krājumā «Svešam uzticēties» grūti nākas, ikdienu pārvarot, saņemt spēkus kādam «lēcienam, lidojumam» (resp., aktīvai darbībai, pareizāk — pretdarbībai). «Vai es to izdarīšu?» šaubās tiek jautāts dzejolī «Labvēlībai».

Dzīves pilniskanīgi ir abi **Māras Zālītes** krājumi — «Vakar zālajā zālē» (1977) un «Rīt varbūt» (1980). Atverot otro krājumu, liekas — harmoniskai personības attīstībai pavērtas visas durvis: «Kad gaisma pamostas, / tā nogrūž tumsas segu nost / un, izstiepusies tiksmi, / sāk darbus sadalīt, / un man tā iedod liksmi.» Bet turpat tālāk: «Man darbs visgrūtākais / ir ticis šajā rītā.» Pilnīgi

saprotami, ka mums gribas vaicāt — kāpēc? Kāpēc M. Zālītes liriskā varone, kas, šķiet, ir radīta harmonijai gan dzīves kopskaņā, gan atsevišķu mirkļu pilnībā un skaistumā, to atrod tik grūtā ceļā? Mēģināsim mazliet tālāk uz šo jautājumu atbildēt.

Savdabīgu mākslinieciskā piepildījuma ceļu cenšas iet **Uldis Bērziņš**. Krājumā «Piemineklis kazai» (1980) parādās darbība kā pašvērtība, tās rezultātiem jau, šķiet, ir pakārtota nozīme:

Bija silta dieva diena, un uz zemes
bija jauki.
Bet kaza kāpa debesīs.
Cik reizes dievs nogrūda, tik kaza
atkal kāpa.
Arāji apstājās,
laiks apstājās,
kaza kāpa.
Simts gadu pagāja,
tūkstoš pagāja,
kāpa.

Tas ir tas piemineklis.
Re, kur kāpj debesīs.

Aktivitātei U. Bērziņa dzejā milzu nozīme, tā atstaro esmi un rada tādu situāciju, ka itin viss, kas pastāv, un itin visā, kas pastāv, ir attieksme, šī aktivitāte neļauj eksistēt bezpersoniskām lietām, parādībām utt. Arī fantāzijas uzliesmojumus tā rada («Puikas, ejam brūgēt Rīgu ar puķēm, / Ejam Puķudaugavā peldēties!»), kaut gan šāda fantāzijas sapņa aktivitāte bieži vien tiek apjausta kā «cauru bikšu» aktivitāte, ar kuru maz ko var reāli paveikt. Tomēr svarīga pati doma par aktivitātes nozīmīgumu, bez kuras ātri var palaist savu laiku garām. Aktivitāte krājumā «Piemineklis kazai» ir konsekventa. Tā ir droša sava darāmā paveikšana un neskatīšanās atpakaļ. Bērziņa liriskais varonis ir pārliecināts par sava darāmā, teiktā vajadzību un taisnību, par to, ka šo ceļu pēc viņa turpinās vēl daudzi citi uldi un viņiem visiem «būs mēles mutē». Dzejoli «Abdulhaja Ulaševa trīs sapņi» tiek uzsvērtā personības aktivitātes loma savas tautas vēsturē un vienlaikus savas tautas vēsture kā šīs aktivitātes radītāja. Zīmīgi, ka Manasa dzimšana hronoloģiski seko Manasa nāvei — tautas un cilvēces vēsturē nekas neizdod un reizēm nāve ir tikai pastiprināts tavas dzīves apliecinājums, jauna piedzimšana. Kā rakstījis K. Skujenieks, tā ir pasaules apzināšanās (Jaunās Grāmatas, 1980, № 6, 18. lpp.), vēlēšanās piedalīties visās pasaules norisēs («Jāj puiši karā uldis pār plecu vīrs iet egli cirst uldis padusē mēli auļos laid pa birzi trenc kur uldis aug putns galā sēž»).

Sajos L. Brieža, J. Rokpeļņa, M. Misiņas, M. Zālītes un U. Bērziņa lirisko varoņu skicējumos jau iezīmējas tiem kopīgā, bet atšķirīgi risinātā **personības harmonijas meklējumu problēma**. Mēģināsim tajā ielūkoties detalizētāk.

L. Brieža «Aizejošā loka» harmoniju var nosaukt par mirkļu harmoniju. Ilgstoša harmonija nav liriskā varoņa nemieram rada, tā pat biedē: «Ir laiks kad piepildās itin viss ... [..] Tad nezin kāpēc kļūst bail ... / Bail, ka tas vairs nespēs pāriet; / un vienmēr it viss par zeltu kļūst, / kam tu ar mazo pirkstiņu skarsies ...» Personības patiesās būtības uzliesmojumi ir tikai acumirkļīgi. Bet, kaut arī ar prātu tiek apzināta mirkļa netveramība, vienmēr līdzī nāk alkas un nerimtība to sagūstīt. Parādās savdabīga dialektika: «... nākošs mirklis svītros pāri. / Bet man šī mirkļa nezin kāpēc žēl / par viņa gribu, spēku, dedzību un kāri, — / kaut viss es esmu tikai viņa dēļ.» Tā ir vēlēšanās panākt neiespējamo. R. Veidemane recenzijā par krājumu šādu aktivitāti nosauc par «kulminācijas brīdī apturētu kustību» (LM, 1981, 24. apr.). Tomēr tas nenozīmē, ka šī kulminācija būtu robeža, ka liriskais varonis jau nākamajā mirklī nevarētu sasniegt kādu jaunu kulmināciju, kas pārspētu esošo. Harmonija neparādās kā nobeigts process, drīzāk tā ir mūžīgā nemierā ar sevi. Reizē ar izjūtu, ka «viss istākais un skaistākais vēl tikai dzimst», asa ir tragiskā apziņa — «sen vairs nevaru kļūt / par to, kas es gribēju būt». Citiem vārdiem runājot, tas nozīmē arī to, ka raksta sākumā minētā maksimālisma iecerētā absolūtā pilnība ir neaizsniedzama, tāpēc rodas jautājums — vai harmonija meklējama ceļā uz to? Vai varbūt tā nemaz nealkst pilnības?

Līdzīgi L. Briedim arī J. Rokpelnis cenšas tvert mirkļa nozīmīgumu. Dzejnieks akcentē katra brīža brīnumaino pirmreizīgumu, tomēr reizē tā ir prasība pēc jēgas piepildīta mirkļa, jo «lieks dzīves mirklis / pirkts par visu naudu / kā sienāzšiekala tavš dzīves mirklis rūgts». «Rīgas iedzimtajā» spēcīgi izskan ilgas pēc nemākslotām vērtībām, kas parāda pasaules dziļāko būtību un ko lielākoties spēj atklāt tikai šāds mirklis. Pretstatā ironiski tiek skatīta dažādu tradīcijas štampu (arī poētisko) ērtā, nostabilizējusies un viegli uztveramā vērtība mūsu apziņā. Redzama tiekšanās pēc parādību zemslāņa atklāsmes, formas un būtības konfrontācija. Bieži vien tas notiek, atgriežoties pie dabas un dabiskuma, kuru harmoniju cilvēks nereti nevis padara par savējo, bet — gluži otrādi — iznīcina. Bet zemes bēres, visas cilvēces pašnāvību negrib pat nāve, jo «Reiz tā ir. / Nāve nevar bez cilvēkiem dzīvot. / Viņai jāmirst, / Ja cilvēce bojā reiz ies. / Un, kā mēs, / Savu vienīgo dzīvību mīlot, / Saules mūžu vēl nāve grib darboties.» Izmantojot šo asprātīgo paradoksu, dzejnieks netieši virza mūsu asociācijas vēl tālāk — bet ko dara paši cilvēki? Un vai tas, ka «neesam zvēri», nozīmētu, ka

esam labāki? Jautājums paliek atklāts: «Zvēru ģēnijs tik lopisks kļūst sprostā, / Jo par zvēriem nemūžam mūs neatzīs... / Kas mēs esam, radība nenokostā, / Kurai virsū spožs nievājums list?»

Daba arī M. Miņai ir viens no ētikas pamatbalstiem, kuras harmonija un miers ir tās kvalitātes, kas cilvēkam tik bieži trūkst. Lai gan arī dabas harmonija nereti ir tikai šķietamība. Dabai, tāpat kā cilvēkam — tās daļai, harmonija nav viennozīmīgā saskaņā:

— Ko jauties? — most galtnēs vējš
un mieru no pļavas notrauc.
— Cik garlaicīga tā pasaule,
kurā viss ir radīts viens otram!

Interesanti vērot, kā minētajos krājumos norit **lirisko varoņu personības pašapzināšanās**.

L. Brieža liriskais varonis sevis saprašanas alkās mērķtiecīgi skaldā nost visu personībai nevajadzīgo, dažādu brīvu izpausmi kavējošus nosacītības rāmjus, paturot tikai būtisko (kaut arī ne vienmēr ar pluszīmi. — «Es labu pieņemu pat to, kas mērdē, / un dziļi kožu savā serdē»). Viss, kas nebūtisks, tiek klasificēts kā zvanīšana «neesošos zvanos». Liriskais varonis ir stiprs vispirms pats savā pašpalāvēībā, ārēju palīdzību negaidot. Krājumā spēcīgi skan savu Māju nepieciešamības apjausma, un arī šeit tavas Mājas ir tās, kuras tu pats sev un no sevis esi «izcirtis». Pašsaglabāšanās ieskanas pat mīlestībā («lai mani neaizsegtu / pat ne tevis puteklīts / un lai es degtu, / sevis paša dūmu vīts»).

Šāda «liekā skaldīšana nost» nav viegla. Ne vienmēr spējam precīzi nošķirt sev svarīgo no mazsvarīgā, un tad nereti «atskaldīšana» neattaisnojas («Varbūt šis nams, kas baida tevi, / ir augļus devis, / vēl pirms jāuzzied...»). Harmonija ne vienmēr pakļaujas apzinātai modulēšanai, ne vienmēr ir kārotajās augstajās tālēs. Reizēm izrādās, ka «piepildās pat tas, kā nav / un ko no sevis šķīru». Liriskais varonis ir pietiekami spēcīgs savu nomaldu (pat ne nomaldu, gluži vienkārši — zināšanu relativitātes) atzīšanā, kas kopā ar mīnusiem nes līdzī arī ko pozitīvu — fatālisma pozīcijas ierobežošanu. Tāpēc it kā «liekais» arī netiek tūlīt aizmirsts kā nekam nederīgs, bet gan paturēts ar rezervējošu attieksmi — «lai vienmēr ir mūsu acis viss», — attieksmi, kurā allaž tiek saglabāta pirmreizības izjūta.

J. Rokpeļņa liriskā varoņa personība kļuvusi stiprāka, vairāk savam nākotnes veidotājspēkam ticoša, ne tikai nākotnes nojausmās vien dzīvojoša. Cilvēks parādās kā sava laika pavēlnieks, nevis otrādi. Parādības vairāk vērtētas visas cilvēces mērogā. Piemēram, vientulības problēma: «Uz visiem — viena vientulība liela, Tā aiz-

iet cilvēce pa tukšo debess ielu.» Ieskanas Raiņa «tu neesi par sevi vien» motīvs. Klinšu akmens spēks un izturība ir tās iezīmes, kuras Rīgas iedzimtais vērtē kā būtiski nozīmīgākās. Ne vienmēr spēdams atrast tās sevi, liriskais varonis tomēr apzinās to nepieciešamību. Salīdzinot ar pirmo krājumu, jūtama daudz lielāka gribas aktivitāte. Varbūt tas tāpēc, ka Rīgas iedzimtajam vienmēr blakus jūtam dzimtās pilsētas atbalsts. Spēku nereti spēj dot arī tev nozīmīgi bijušais pagātnē, kaut tam šķietami it kā nebūtu nekāda sakara ar pašlaik esošo. Nekas nav bijis velti, visam pieder savi augļi. Mirkļu iespaidu rezultātā, protams, gadās gan skepse, gan vēlēšanās no dzīves aizmirsties, taču liriskais varonis ir pietiekoši stiprs, lai šīs noskaņas pārvarētu. Skepse un pašironija lielāko tiesu kalpo kā paš aizsargāšanās: «Es jūtu krupi mutē lecam, / Vien esmu piešāvis to rīt / Lai dvēlei asras nenorit.» Cerīga ticība sniedz «vienu riekšavu dzīvotgribas» pat tad, kad «tavs tirums — bez dzīvības zibas». Jā, pulkstenis skaita sekundes uz priekšu negriezieniski un sāpīgi, bet «atstāj pulksteni vēri un ļauj lai tas mierīgi zaro / kamēr puķes sēž krēslos un nevēlas pazemē iet / vēl mums acīs spīd skali kad saule plīst novakaros / un vēl mēness ir mēmumā iedzīts kā pilādža miets».

M. Misiņas liriskajai varonei — pavarda sargātājai nekad nav piederējusi «bezrūpju zaļzīda josta», bet gan: «Kur ir circeņa skanošie / vara papēži lētie? / Es ar tiem dejotu savās mājās / un mācītos uzdrīkstēties.» Pēc neprāta uzzibsnījumiem vienmēr seko atgriešanās vienīgajās mājās, vienīgajā mīlestībā. Zemslānī gan šāda rāmā laime nes līdzī neapmierinātības graudīņus kā ķirmja graužumus. Samierināšanās nekad nav samierināšanās līdz galam. Tā ir kaila prāta diktēta un katrā ziņā grūta. Uz šāda fona krājumā skanošā bērna tēma iedzirkstas vēl jo spēcīgāk. Bērns, kuru vēl dzīve nav paspējusi apbružāt, glabā siltumu, ko cilvēki bieži neprot nosargāt. Šo siltumu rada pamatīgums, un grāmata sniedz zemes cilvēka pamatīguma izjūtu. M. Misiņas dzeja skan atdevīgā altruismā. Skumjais Jāņu dienu ozols, kas iztērēts rītā mostas starp madarām (lieliskais dzejolis «Starp madarām, kas pārgurušas nozied...»), visa krājuma kontekstā iegūst simbolisku nozīmi. Tik cilvēcīgā vēlēšanās piedalīties, kaut vai tikai dodot citiem un atpakaļ neko nesņemot — vienīgi piedalīšanās prieku, ir dziļi psiholoģiski pamatota — «Tavs draugs ir bišu spiets, uz brīdi iemaldījies, / kaut dzeloņains un satrakots, / bet bijis». Pēdējie divi vārdi ir programmatiski krājumam.

Arī M. Zālītes liriskās varones gaita sākas ar savas individualitātes apzināšanos (no šajā rakstā minētajiem autoriem te izņēmums laikam ir vienīgi U. Bērziņš). Tiek saprasts, ka cilvēka vērtību (būtību) nenosaka dažādi ārēji atribūti un izpausmes, lai gan to prag-

matisko nozīmi reizēm noliegt nevar. M. Zālītes liriskā varone šajā krājumā vispirms cer (lai gan Cerība ne vienmēr piepildās un attaisnojas) un arī tic. Ticības eksistence nav iedomājama bez organiskas saistības ar ārpasauli. Tā ir visa tev apkārt esošā organiska vienība, «ziedēšana reizē». Personības brīvība pati par sevi, brīvība, kas atbrīvo tevi no apkārtesošā, nav nekas, tā liriskajai varonei ir personības bojāeja.

Par būtisku personības mērauklu tiek izvirzīta aktivitātes un darbīguma nepieciešamība. Aktivitāte konkretizējas devēja attieksmē un gribā pārvarēt paša dvēseles rudenus. Iepriekš minētā Ticība visas grāmatas kontekstā ir dziļi psiholoģiski pamatota, jo bez tās aktivitāte nav spējīga eksistēt. Savukārt Ticība pieprasa savu objektu, krasāk vai mazāk krasī, tomēr izteiktu ideālu: «Debesis ir kaķu saskrāpētas — / sārtas švīkas, sīkas rētas. / Un es atkal par svētumu, / par svētumu. / Sētniece saslaucas savāc / un uz miskasti aiznes. / Un es atkal par zvaigznēm, / par zvaigznēm.» Te sākas lūzums M. Zālītes liriskās varones harmonijas izjūtā. Tiek gan apzināta ideālu nepieciešamība, bet bieži vien parādās neprasme tos reāli saskatīt. Iepriekš citēti «Debesis ir kaķu saskrāpētas...» pirmie divi panti, tagad noslēgums: «Ai, salda maizīte cepas, / brangi alutiņš rūgst! / Ko es te atkal par to, / kā mums trūkst!» Bez tam ideālu skaidrības trūkums rada arī mērķa skaidrības trūkumu: «Iet. Meklēt. Cīnīt. / Kur? Ko? Par ko? / Ar ausīm skaudīgām / es klausos vecās teiksmās, / bet mūsu izteiksme / joprojām nenoteiksme.» Vai arī otra iespēja — pārāk maksimāla attieksme pret dzīvi nereti rada tā saukto «tukšo» sapņošanu, kas, saduroties ar dzīves realitāti, «smagi» kapitulē: «Daudzi, daudzi nu aizies bojā. / Neko darīt — neaizlidojām. / Cerējām, mīlējām, ticējām — neaizies vasara projām. / Neaizlidojām.» Visbeidzot — pārlieka raudzīšanās sapņu tālēs neļauj gūt patiesu harmoniju realitātes pretrunīgumā. Tomēr šis noskaņas nespēj mazināt M. Zālītes liriskajā varonē organisko prasību pēc ideāliem, jo bez tiem nav iespējama izraušanās no tās vienmuļības, kas liriskajai varonei tik nepieņemama. Spēcīgajā dzejolī «Mums pietrūkst vienas dzērves kāsi» īpašs, ne ar ko neatvietojams garīgums kļūst par šo ideālu izteicēju. Tiek meklēti tie mazliet naīvie ideālisti, kurus M. Zālīte nosauc par «vakarējiem».

Tas viss kopumā rada pretrunu mezglus, kuri tiek izvirzīti, risināti, reizēm arī atrisināti un samezgloti no jauna atkarā no noskaņas, kāda valda liriskās varones dvēselē.

Simpātiska M. Zālītes liriskās varones spēja paskatīties uz sevi it kā no malas mazliet ironiski, tomēr vienmēr saglabājot lirisku smeldzi: «Cik teatrāls šis izmisums, es teiktu, / Cik uzspēlēts. Ja nebūtu tas mans.» Reizēm šāds «skatiens no malas» palīdz vairāk «pietuvoties zemei», atver vārtus «ilūziju kapsētai».

U. Bērziņa dzejoļos garīgās vērtības akcentē dziļš kultūras slānis. Tā realizējas arī ticība nemirstīgām vērtībām laiku mūžīgā un mainīgā ritējumā:

Tu esi (tevis nav).
Es esmu (manis nav).

Tevis nav, manis nav (vai neviena nav?), viņš ir.
Viens vienmēr ir.
Vakars, ugunis, iela; un viņš ir.

Akcenti uz mūžīgajām vērtībām ir pat tad, kad nepārprotami tās nav «pagastā» tās pieprasītākās. Kaut arī tiek apzināta visa neatkārtojamība, tomēr nekas nepazūd bez pēdām: paliek tas, ko mēs nevaram tvert tieši, — paliek balss, kas ir skanējusi un kas neapklust. Un tas nekas, ka klusa, — vajag tikai ieklausīties. Un tas nekas, ka «upes iztek koki nokalst / saule nodziest paliek / tumšs un jauna gaisma / sāk spīdēt viss ir otrādi». Balss paliek. Un atgriezeniskā atpakaļdarbība, kas reizumis sastopama dzejoļos («māls kā mīkla plok zemē atpakaļ»), ir nevis liecība par tiesās darbības veiktību, bet dzīves dialektikas izpausme un pasvītrotāja.

U. Bērziņa lirisko varoni analizējot ikdienas līmenī, viņš reizēm var likties kā pēdējais nejēga, kas nezina vispārzināmas lietas («Jāj bruņinieks jā un smejas un raud. / Cik ir pasaulē velnu un milžu to / zina. / Cik ir divreiz divi to nezina»). Šis apstāklis kopā ar ticību, ka viss būtiskākais, labākais vēl ir priekšā, ka tas, ko aizsācis, teiksim, Veidenbaums, gūs cienīgu turpinājumu, veido krājuma romantisko slāni. Un te viena īpatnība — kaut arī konkrētizāciju organiski prasošs, Bērziņa ideāls parādās pagaidām visai abstraktās formās. Teiksmainais papardes zieds eksistē visās pasaules norisēs. Bērziņa liriskais varonis gan zina, kā un kur to meklēt (visur reāli), taču «atrast kā atrast nezinu».

Personības attieksme ar sabiedrību. Agri vai vēl ar šo jautājumu saskaras ikviens mākslinieks. L. Brieža liriskā varoņa harmonija nav iedomājama bez vēlēšanās būt par visas pasaules un citu cilvēku harmonijas daļu («Aiz biezām durvīm izmisumā slēdzies / un svētšvinīgi vientulību paudis, / vēl nesapratis to un neapjēdzis, // ka arī tur es esmu viņos. // Ļaudis»). Tā ir gandrīz fiziska līdzāspastāvēšanas izjūta, saikne ar visu pasauli, kad tā «man tikai jāatmin ... Jāatceras.» Šajā cilvēku kopības izjūtā sava loma dzejnieka sūtības apziņai, kura nemaz nevar eksistēt bez atdevēja prieka. Protams, iespējama arī vilšanās, tomēr «Aizejošais loks» ir ticības krājums, ticības cilvēku kopības jēgai un pastāvēšanai. L. Briedim šī ticība rada nākotnes centrētību. Tā krājumā parādās kā augstākais ētiskuma kritērijs un arī kā mūža vērtības mērs: «Un arī mēs ... / Mēs arī nāksim, / lai būtu ilgi te, / kur ir tā visa piedzimstošā / vēl neesošā dzimtene.»

Arī J. Rokpeļņa liriskajam varonim svarīga ir saistība ar visu pārējo pasauli — ne tikai ar tagadnē līdzāspastāvošo, bet arī nākotnē topošo. Tieši nākotnes tālās nojautas («mans liktenis gul' / dziļi iežos viņš jauž savu tāli»), tāpat kā tautas vēstures apjaušana («tavu roku senatne / sārtā augsnē stīgo / tavu roku senatne / tur virs Kurzemes»), tiek izvirzītas kā ļoti nozīmīgas. Tajā pašā laikā redzam nostāšanos pret visu to, kam nav šīs saistības.

M. Mišņas dzejā liela vieta atsvešināšanās tēmai, skaudrai neīstuma apziņai, kā arī neiejūtības smeldzei. Tāpēc uz jautājumu: «Vai pārāk cieti vai jūtīgi mēs / bruģa burzmā kļuvuši būtu?» — atbilde: pret sevi — jūtīgi, pret citiem — cieti. Mūsdienu cilvēka straujajā dzīves ritmā kļūstam nervozāki, vairāk ieraujamies sevī. Rodas poza, nevēlēšanās atklāt otram savu īsto būtību. Tās ir bruņas, aizsarglīdzeklis pret iespējamiem ievainojumiem. Redzot šādas bruņas arī pārējos cilvēkos, nebaidāties būt pret tiem asi. Iespējams jau dzīvot arī tā, bet dvēseles smeldze paliek. Vēl jo tragiskāka tā tāpēc, ka pastāv arī starp ļoti tuviem cilvēkiem. Bez tam cilvēku savstarpējās atsvešināšanās rezultātā var zaudēt ne tikai saikni ar citiem, bet arī pats savu būtību. Bet vēlēšanās to izteikt M. Mišņas krājumā skan ļoti asi. Tiek apzināts, ka, izvirzot sevi kā pašvērtību, izdalot sevi, pirmkārt, no dabas un, otrkārt, no apkārtējās sabiedrības, rezultātā no cilvēka paša tiek atsvešināta arī viņa būtība: «Gribēju brīva būt. / Tālu un nesaistītu — / it kā bezvēsts prombūtnē — / sūtīju sevi ik rītus. / Pati sevi izdomāju, pati — / šo noslēpumu.» Taču, kad tas apjausts, nereti jau ir par vēlu. Jo izrādās, ka cilvēks kā pašvērtība ir bijis tikai ilūzija. Tāpēc krājumā vienlīdz spēcīgi skan divas tendences — vēlēšanās saplūst «pasaules acīs» un reizē tajās «saskatīt sevi».

Arī M. Zālītes otrajā krājumā spēcīgāk nekā pirmajā skan savrupības un vientulības izjūtas. Cilvēki runā cits citam garām, apzināti viegli rotaļājas ar vārdiem, nedomājot par to saturu un rezultātu, savstarpējās komunikācijas iespējas ārēji it kā paplašina, bet iekšēji reducē līdz minimumam. Reizēm tas pat ir īpašas «vārdu balles» noteikums. Krājumā norit izmisīga vēršanās pret šādiem tukšiem vārdiem un mirkliem, kuru mums «pilnas riekšavas». Īpaši risinātas attiecības ar tiem cilvēkiem, kuri veido tā saukto «neitralitātes zonu» — ne tavi draugi, ne naidinieki, bet viņu neitrālais vēsmes reizēm ne mazāk sāpīgs. Atšķirībā no M. Mišņas te skaudrāk ieskanas pašlepnuma sauciens: «Neiet pie draugiem ciemos / pa «pažēlos varbūt» taciņu, / bet saskaitīt pēdējās kapeikas / lepnuma maciņā.» M. Zālīte rod īpatnēju izeju, proti — tiek izvirzīta īpaša «dzīvošana atmiņās» kā cilvēku vienaldzības pretnis — «vislabprātāk dzīvoju atmiņās / klimats tur auglīgs un maigs / un atmiņās dzīvojot nemanot / aizrit šis tukšais laiks». Tas, ko atceramies, — Neaizmirstamais (kaut arī «uz kruķiem lēkdams»)

ir mums nozīmīgs, nes līdzī mūsu dvēseļu siltumu un attieksmi. Tāpēc — atcerēties, atcerēties pēc iespējas vairāk un visu, jo «aizmirst nozīmē nonāvēt».

U. Bērziņa dzejā ir mūsu tautas (un arī citu tautu) vēsture. Nezinot to, atsevišķi dzejoļi reizēm grūti uztverami. Gandrīz katru šādu dzejoļi izvērsot, varētu uzrakstīt, teiksim, poēmu vai balādi — tik blīvi tajos koncentrējas emocionālā un racionālā pieredze. Dzejoļos jūtam mūsu tautas mentalitāti, kurā akcents likts uz zemes cilvēka sakņu izjūtu. Reizēm dzejnieks te atļaujas arī ironiskus piesitienus. Tautas apziņa brīžam parādās kā vēl līdz galam neatraisīta, snaudoša, kur «guļ Jānis milzu miegu» un «brēc gaiļi svešās balsis». Folkloras slānis krājumā dziļi rakts — ne stilizāciju vai tiešu aizguvumu līmenī, bet drīzāk varam runāt par folklorisku pasaules uztveri.

Krājumā konfrontējas pagātne, tagadne un nākotne. Tomēr tagadne, tās konkrētība un dzīvā esamība stāv pāri visam, jo «nākotnībā tikpat mēms abstraktums kā sākotnībā». Bet reizēm liekas, ka liriskais varonis apveltīts ar kādām mistiskām pareģa spējām («pirti labi redz») — pietiek tam aiztaisīt acis, un mūsu priekšā rodas kāda pagātnes aina vai arī uzpūš nākotnes priekšnojautas vējš. Liriskais varonis aptver plaši dzīvi gan laika aspektā, gan telpas ziņā.

Uztīcēšanās jūtām un to dabiskajam pamatam kā mirkļu vērtības noteicējam L. Brieža un J. Rokpeļņa krājumos būtisku padara **sāpju momentu**, kas lirisko varoņu izpratnē ir nezūdošas jūtas. L. Briedim sāpes parādās gan kā jūtīguma pastiprinātājas, gan kā harmonijas neatņemama daļa, tomēr nevaram arī neredzēt, ka reizēm tās pārvēršas pastīksminošās ilūzijās.

Arī J. Rokpelnis kā būtisku cilvēkam izvira sāpju sajūtu («Rūgtu dzēvi debess mājā — / To es krūtīs perināju») — tā, «izējot uz dzīves ielas», ir pat nepieciešamāka par prieku. Vai, ciešanās šķīstīti, spējam dot vairāk citiem? Šajā attieksmē ļoti trāpīgs «Rīgas iedzīmtajā» dzejnieka mākslinieka raksturojums: «Es esmu lupata, bet — zīda. / Šlakst ļaužu dvēseles uz grīdas. // Viens nāk un dvēseli izsplauj laukā — / Man dzelkšņu peļķes jāuzslauka. // Kas zīdam sāp, tas varbūt nesāp maisam. / Bet grīdas lupatas no zīda liktens taisa.» Veidojas pat paradokss — sāpju trūkums cilvēku dzīvē rada jaunas, daudz neciešamākas sāpes — nepiepildījuma ciešanas. Tajā pašā laikā sastopam arī vieglu smaidiņu par uzspēlētām sāpēm, cilvēka «smalko un neizprotamo dvēseli». Pārmērīgi lielais un cēlais šķiet aizdomīgs, tāpēc ironiski tverams. Tiek konfrontēti tukši ideāli ar zemes reālo piepildījumu, jo pārāk bieži nākas saskarties ar «zvaigzņu piegružotu gaisu». Izskan zemes cilvēka izjūtas ar priekiem un bēdām, šaubām, iespējām kļūdieties un pašām kļūdām, cerībām un vilšanos. Tomēr šāda attieksme nav

viennozīmīga — pilnīga atteikšanās no «zvaigznēm» kļūst par izsmējīgi skatīto «kāpura dialektiku»: «Pārtaps kāpurs ideālā, / Ko vien rūpus sasniegt var.»

Visiem krājumiem cauri vijas ātri zūdošā laika motīvs. Īpaši spilgti tas izpaužas M. Misiņas smeldzīgajā, dzīves dramatisma piesātinātajā dzejā, kuras lirisko varoni allaž saista vispārcilvēciskas problēmas.

Īsa ir cilvēka dzīve un vēl īsāka top no pašas dzīves uztveres, no dzīves būtības — kamēr tu dzīvo, tevī dzīvs ir sapnis par labāku dzīvi, doma, ka vēl daudz kas gaidāms. No vienas puses, smaga būtu dzīve bez šīs apziņas, bet, no otras, vai katra stunda, katra minūte tiek izdzīvota līdz pamatam, maksimāli, ja gaidīšana ņem pārsvaru? Un ja nu vēl dzīvošana «pagaidām» atnes to pašu veco? Un kad būs tas laiks, kad «jā, pēc tam — tad es dzīvošu tiešām»? Kad būs tas laiks, kad «vēstule nebūs jāuzraksta», «bērns nebūs jāpabaro» un «nebūs jāmazgā grīda»? Šis ikdienas rūpes atņems tikai mūžīgā aizmiģšana, tāpēc secinājums, ka dzīve nav jāpavada, dzīve ir jādzīvo, pie tam ne jau — «pagaidām». Seko samierināšanās, lēmums ņemt un mīlēt dzīvi tādu, kāda tā mums dota. Vienmēr neiegūtais šķitīs tas vērtīgākais. Uzticība M. Misiņas dzejā ir pārbaudīta uzticība, kuras mērs ir nevis tās atbilstība realitātei, bet gan spēja stāties tai pretī un to pārveidot, apliecināt savu objektu pat tad, kad tas nav bijis uzticības vērts. M. Misiņai cerība parādās ne tikai kā iespējamība, bet arī kā reāla esamība, kas piepildās. Tā nezūd pat tad, kad ar prātu tiek apzināta tās bezcerība. Konfrontējot sapni ar realitāti, dzejniece vērsas pret tā saukto «tukšo sapņošanu». Vasaras — svētku un sapņu īsuma vietā Misiņas liriskā varone dodas pie rudens pamatīguma, kur «kalst virši, gaist fantāzija / un smaržo pēc realitātes».

M. Zālītes otrajā krājumā, kurā biežāk nekā pirmajā vērojamas izteikti filozofiskas pārdomas, parādās nāve kā dabiska dzīves daļa, pārtapšana, tās apskaidrota nepieciešamība, dzīves ritējuma dialektiska apjausma. Cilvēka dzīves īslaicīgums krājumā konfrontēts ar tautas radošā gara mūžīgumu, kas sniedz arī atsevišķam indivīdam spēku:

Dirigents satur mūs kopā,
dirigents spēku mums dveš.
Mēs vairs neesam koki,
mēs esam mežs.
Mēs zinām, kā dziesma sākas,
kā saulriets dziedot mēmi vaid,
kā meija glēvi lapas nokar.
Cēl vēlreiz rokas, brāli Kokar,
un vairāk rokas nenolaid!

Cilvēka mūža un dzīves ritējums tiek pacelts filozofiskā risinājumā arī U. Bērziņa krājumā. Viņa dzejā viss sākotnējais ir mānīgs un nestabils līdzīgi pavasarim. Liriskais varonis tiecas pēc stabilitātes, bet tajā pašā laikā jūt līdzīgu pavasara salnu nokostajai puķei.

Līdz šim mūsu dzejā laika nerimtīgā ritējuma izjūta atklājās pārsvārā nostalgiskā līmenī. U. Bērziņš ir viens no tiem, kas apliecina arī šī ritējuma nozīmi un nepieciešamību, jo, ja tā nebūtu: «Laiks, izdalīts ar trīs, / tek atpakaļ. Zars rūk par / asnu, neatplaukst un satek / sēklā. / Un nevar pamosties. / Zvans nomaldās un kla-/sē neatnāk.» Diskusijā par slidošo laiku, kas iztek kā smiltis caur pirkstiem un ko cilvēks var tikai pasīvi noskatīties, Bērziņa viedoklis ir subjekta aktīva loma: «Laiks tevī ir tu turi ciet tu esi tas kurš redz un mana tā ir tava darīšana.» Dažādu laikmetu konfrontāciju tas padara vēl organiskāku.

Arī J. Rokpeļņa krājumā izskan nepieciešamība pēc iespējas blīvāk piepildīt savu laiku, atstāt dzīvē ko paliekošu. Un tikai neizpratni liriskajā varonī rada cilvēku skriešana cauri dzīvei, īsti neizprotot, kurp un kāpēc. Sevis izteiktvēlēšanās līdz galam nereti parādās kā neiespējamības iespējamība («Garāmejoša tuksneša / Garāmstaigājošais ritējums / Tev ar akām ir jāizkliež»), jo, reizēm pieprasot augstāko cenu, cerēto atvieglojumu tā nesniedz. Tomēr ilgas pēc mūžīgām vērtībām vairumā gadījumu palīdz šādu stāvokli pārvarēt un dzīvot to īsto dzīvi, kas spēj šīs vērtības atklāt: «Eju, un dzīvība plūk, / Paliks vien mūžība, lūk.»

Mūža ierobežotība, laika neatgriezeniskais ritējums, tā vērtības apziņa un piepildījuma nepieciešamība, cilvēks kā dabas daļa, cenšanās atrast savu vietu dzīvē un darbs kā dzīves jēgas pamats, kā arī citi dzejā iemīloti temati parādās arī L. Brieža darbos. Gribas uzsvērt te kādu raksturīgu iezīmi. Liriskais varonis šos tematus risina, abstrahējoties no ikdienas apziņas līmeņa; ja to neievēro, var šķist, ka viņa pasaules izjūtai uzspiests nolemtības zīmogs. Bet nevar neredzēt, ka šī it kā nolemtība nenes līdzīgu samierināšanos, tā ir tikai apziņa, ka, lai gan cilvēka griba spēj daudz, tomēr visu tā nespēj:

Ko es pret sāpi varu?
Vien mirkli nogaidīt,
līdz tā ar akmens staru
pret manu pieri krit.

Droši vien ārēji harmoniskāka liktos neiedziļināšanās lietu būtībā, bezjēdzīga «dzīvošana dzīvošanas pēc» un pa reizei žēla pasūkstināšanās. Brieža dramatiskums un nolemtība ir apskaidroti un mērķtiecīgi, jo izslēdz «var būt, ka citā dzīvē — / kaut kur, kaut kad, kaut

kas...» principu. Un tāpēc — «man šī pati dzīve / līdz galam jādzīvo. // Šī vienīgā — tik paša, / ka reizēm elpa zūd...»

Visus minētos autorus vieno izteikti **dialektiska pasaules uztvere**.

L. Brieža liriskais varonis nereti sevī ietver duālistiskas izpausmes, bet harmonija tiek meklēta arī starp tām. Tieši šādās pretišķībās nonākam pie liriskā varoņa personības autentiskuma, «jo tajā, kas aizliedza mani / kā pēdējo nesaprašu, / es pazinu sevi pašu».

Arī J. Rokpeļņa krājumā jau ar pirmo dzejoli tiek pieteikta dzīves pretrunīguma apziņa («starp pretmetiem mums jāmak nodzīvot»). Kā neiespējamības iespējamība vai būtības atklājēji parādās paradoksi: «puķes līst tavā sejā» vai atkal populārais — «suns uziedzēja vakarā». Reizēm gan šādai paradoksālai domāšanai (it kā jau iepriekš zinot, ka daļa lasītāju to nepieņems) dzejnieks uzliek ironijas «aizsargstiklus» — spilgts piemērs te dzejolī par suņa uziedzēšanu skolotājas atbilde uz jautājumu («lūdzu skolotāj / ko tas nozīmē / ka suns tik ātri noziedzēja»);

un sacīja skolotāja
uz šo jautājumu
es jums atbildēšu rīt
man vēl jāpalasa speciālā literatūra

Visa relativisma izjūta krājumā parādās kā īpašas pieredzes rezultāts: «Ar katru soli pa arveidam zūd, / šļāc vilni viss nenoteiktais, / Es redzu, kā domas ceļmalā trūd, / Vien nojausmas izkļūst sveikā.» Šāda pasaules aina atklājas, saplūstot dialektiskiem paradoksiem. Relativisma izjūtā galvenais — izturēt *pārejas periodu*, viss, kas ir pirms tā un pēc tā, jau spēj sniegt līdzsvaru.

Lietas un parādības jaunā gaismā, jaunās ētiskās kvalitātēs parāda arī U. Bērziņš. Interesants šajā ziņā «Dzejolis par vecumu». Vecums vispirms tiek atklāts kā laiks, kad vairs nav bailes zaudēt to, kas nereti tik dārgs jaunībā, tāpēc cilvēks spēj būt adekvātāks savai patībai, kā arī godīgāks, taisnīgāks. Būtības un parādību virspusēji tveramā slāņa konfrontācijai liela nozīme U. Bērziņa dzejā vispār. Nebūtisko dzejnieks nereti mēdz likt iekavās. Tā dzejolis «Troksnis» viss ir izveidots vienās lielās iekavās. Tātad būtiskākais palicis ārpus tām, ārpus troksņa, mutē, kura sauc un kuru troksņa dēļ nevar dzirdēt.

«Pieminekli kazai» norit intensīva patiesības apzināšana — tās patiesības, kuru visi it kā redz, bet kuru bieži vieglāk, ērtāk utt. ir izlikties neredzam. Var arī patiesību redzēt, bet pavisam kas cits ir «nolauzt no tās kādu zaru»; un tādēļ — «vajag, kas ir drošs / Un iebāž patiesībā pirkstu». Arī patiesa varonība nav tā,

kuru visi redz un kurai uzgavilē pūlis, bet neapzinātā un ar sevi vienatnē izcīnītā («Minotaurumahija»).

Bez patiesības nav būtības, kas tik ļoti tiek prasīta krājumā. Dzejolī «Latviešu mācītāji» sabalsojas un saduras divi slāņi — cēlais (caur meliem cēlais) un maziskais (meli). Un izrādās, ka abi slāņi būtībā ir viens un tas pats, jo nevar būt cēls nepatiesais. Interesanti šeit salīdzināt ar J. Rokpeļņa dzeju, kas arī jautā, kā atšķirt mums līdzās esošu Neredzīgo Indriķi no Veidenbauma vai Raiņa, kuram «mūžīgo galvasnaudu» maksās viņa tauta. J. Rokpeļņa dzejā izskan doma, ka patiesus kritērijus diemžēl spēs sniegt tikai nākamība, kas neko neaizmirsīs, agri vai vēlu atvērs laika kļēpi un atkal «atnesis mirušo cilvēku elpu».

Vēl pāris vārdu par U. Bērziņa dzejoļu grāmatu. Krājumā pievērsta liela uzmanība formas atbilstībai saturam. Tā, piemēram, izsakot viduslaiku būtību, tiek lietota šo laiku visadekvātāk raksturojošā forma — viduslaiku vīzijas. Vīziju forma iecienīta arī citos atbilstošos dzejoļos. Šādas fantastiskas (bet reizē konkrētas) un paradoksālas buramvārdu vīzijas uzbur gleznas, kurās, šķiet, apvienojas visi pasaules harmonijas pamati, izskanēdami īsti dialektiski. Zūdošs ir viss, bet arī zūdošajā ir kas nezūdošs, un lietas vērtību nosaka ne jau tās relatīvā nezūdamība, bet gan tas, cik tās zūdamībā nezūdošā (kas pāriet citos) jeb «geldošā».

Valodu un tās vēl neizpētītās iespējas U. Bērziņš «paceļ uz pje-destāla»: «vai sāksies valoda?», «ko gaidi valoda?» — laiku pa laikam jautā dzejnieks. Tiek slavināts vārds — no visvienkāršākā līdz *võillill teraxacum*, kurš spēs pateikt pienešas krāsu, pateikt būtību. Tā ir opozīcija jau no senindiešu filozofijas nākušajam uzskatam, ka vārds lietas būtību izteikt nevar. Lasot krājumu, rodas pārliecība: U. Bērziņš tic, ka vārds spēj būt jebkuras lietas būtības izteicējs — vajag tikai prast (un tas nav viegli) to atrast. Nepieciešama ir vārda un darbības atbilstība. Vārdu, kas izsaka būtību, var radīt tikai adekvāta darbība. Dzejolī «Valdemāra auzas» ietverta visa K. Valdemāra daudzveidīgā darbība. Vārds nav aplūsināms, vien- alga, vai «dirigents lokās» un «k dzied fraka plātīgā» vai tam «aiz-ķeras kāja un tas ilgi gul», — «vienalga, rīkles skan». Korim neru- nāt ir tas pats, kas «saulei rimt». Pat pēc nāves dziesma nāk līdzī — «zvani klus un klus ļaudis tik dziesma / vēl skan» un «dzied mana tauta kā pie saulītes sildās». Dzejojumā «Krišjānis Barons» būtībā parādās visa latviešu literatūras vēsture, sākot no dainām, to attīstības, beidzot ar mūsdienām. Vienlīdz spēcīgi skan gan dzīves, gan dziesmas vērtības izjūta (un galu galā — vai Bērziņam tas nav viens un tas pats?). Dziesma ir mūžīga, tikai locījumi citi.

Kaut arī katrs minētais autors pārstāv savu ceļu mākslā (tradi- cionāls klasiskums Briedim, paradoksāla pasaules uztvere Rokpel-

nim, liriska pašatklāsme abām dzejniecēm un universālas improvi-
zācijas Bērziņam), tomēr nav grūti saskatīt to, kas viņus vieno. Tā
ir viņu aktīvā personība, sevi pilnveidot un visās ārpusaules nori-
sēs piedalīties alkstoša, parādību būtību meklējumos sakņota un uz
nākotni vērsta. Un šādas īpašības rada ne vien subjekta izpausmes
neizbēgamu nepieciešamību, bet arī sabiedrības organisku prasību
pēc tās.

IV

VIZMA BELŠEVICA

NEPĀRPROTAMĪBA

Jūs domājat, gulbji — tas ir tikai balts, cildens svinīgums? Apzinātas dailes mierīgā pašcieņa? Gulbji ir visādi. Starp viņiem ir pat īsti huligāni, un viens tāds dzīvo Arkādijā. Viņš nespoguļojas ūdeņos pieklājīgi un cēli par prieku parka apmeklētājiem, bet zibina niknās acis, ķildu meklēdams. Un, kas meklē, tas atrod.

Neganto gulbi sauc par Ješku. Kad dārza sargs sakliedz uz viņu no diķa malas, Ješka neliekas ne zinis. Tāpat jau pakal nebridis.

Bet ir viena klusa balss, kuru dzirdot Ješka pametīs viskarstāko skandālu diķa vidū un iznāks malā, uz neveiklajām kājām gorīdamies. Ne jau tā maizes gabala dēļ, bet tikai lai pieskartos ar kautiņos aplauzīto knābi cilvēka rokai un brīdi pamīņātos viņam blakus. Nekādu maigumu un pateicību Ješka, protams, neizrādīs — tam viņš par lepmu, bet draugs jau sapratīs.

Tātad gulbi sauc Ješka. Cilvēks arī nav bez vārda. Viņu sauc Ojārs Vācietis. Dzejnieks. Var nepaskaidrot, kāpēc viņš par draugu izvēlējies Ješku, kam nav un nebūs miera diķi un kam apgrieztie spārni nebeigs nikni sāpēt, un kāpēc dzejnieks nav pieķēries citam — uzvedīgam un ar saviem sekļajiem ūdeņiem apmierinātam gulbim. Pret pārāk uzvedīgiem Ojārs Vācietis vienmēr jutis aizdomas — «ja kaķītis pārāk labiņš, viņš kaut kur paslepus zog». Un «Ļoti pareizam cilvēkam» viņš saka:

Tu mūs baidi kā norakstīts uzdevums —
Pareizs, bet pilns ar kļūdām.

Zinājies Ješka cilvēku valodu, viņš būtu gatavs parakstīties zem šiem vārdiem ar savu dumpīgo pleznu. Bet kaut ko jau viņš laikam saprot, ja tik ilgi noskatās pakal aizejošam draugam.

Dzejnieki reti var atbildēt uz jautājumu, kas ir dzeja. Teorētiķiem vieglāk. Viņi pateiks: «Dzeja ir māksla tēlaini izteikt domu vārdos. Tā atšķirībā no lietišķās un zinātniskās literatūras sauc visu daiļliteratūru. Biežāk par dzeju atšķirībā no prozas daiļdarbiem sauc mākslas darbus, kas sacerēti saistītā valodā.»

Jā, teorētiskus lasot, viss ir tik vienkāršs, ka gandrīz vai jābrīnās, kāpēc dzeju neraksta katrs. Izsaki savu domu tēlainā, saistītā valodā — un dzeja gatava. Ja nav skaidrs, kā valodu saistīt, — palasi par pantmēriem un atskaņām, ja netiec galā ar tēlainību — uzšķir īso literatūrzinātnisko terminu vārdnīcu un palasi par tropiem, metaforām, personifikācijām! Ja dzejnieks, piemēram, teicis: «Lietus ar jumtiem par rudeni tērgā,» — tā ir personifikācija. Ņemiet jebkuru rindu — teorētiķi to saskaldīs un izskaidros glītos, neapgāžamos terminos. Tas viss būs pareizi. Patiešām pareizi — bez mazākās ironijas. Katrs dzejnieks zina dzejas teoriju, tomēr neviens nav par dzejnieku kļuvis šīs zināšanas dēļ.

Tad kas ir dzeja?

Kas ir dzejnieks?

Ješka atbildētu, ka dzejnieks ir tas cilvēks, kurš atnāk pie diķa, un gulbis tad jūt, ka viņam ir draugs, kas saprot, kāpēc īstam gulbim diķī nav miera. Un no katras teorijas tālajam Ješkam būtu taisnība.

Ja kādam no bērna dienām dota brīnumainā spēja sadraudzēties ar cilvēkiem, dzīvniekiem un lietām tik tuvu, ka to dvēsele viņam atsegtas, tad šis bērns noteikti izaug par dzejnieku, jo viņam pieder bagātība, kurā nevar nedalīties ar citiem. Bez mazākā skopuma vai greisirdības dzejnieks tiecas piebiedrot atsegtu dvēseļu pasaulei arī citus, tuvināt cilvēkus savā starpā, atdot viņiem paša redzēto un saprasto.

Ikviens no mums jel reizi dzirdējis, kā Ojārs Vācietis lasa savu dzeju, un ikvienam pat lielā auditorijā licies, ka dzejnieks runā tieši un vienīgi ar viņu. Tas skan paradoksāli, bet, jo plašāks ir dzejnieka radniecības loks ar apkārtējo pasauli, jo intīmāka viņa intonācija. Un, mazliet padomājot, kļūst skaidrs, ka nekāda paradoksa tur nav. Tieši dzejnieka aptverto dzīves parādību plašums dod iespēju kādā punktā noteikti saskarties ar lasītāju, un viens saskares punkts neizbēgami ved līdzī nākošos. Īsti paradoksāli ir tikai tas, ka Ojāra Vācieša dzejas intīmos strāvījumus kritika pieņem visretāk, pasvītrotot galvenokārt tās sabiedrisko skanējumu un neņemot vērā, ka bez šīs dziļās intimitātes sabiedriskais motīvs zaudētu krietnu daļu no sava iedarbības spēka. Pietrūktu devēja un ņēmēja tuvības, kuras dēļ cilvēks kļūst par dzejnieku.

Un mēs ticam vienīgi tuvajiem.

Ticam, kaut arī tuvais cilvēks dažkārt saka mums nežēlīgas patiesības, jo īsta tuvība iespējama tikai tad, ja tās vārdā netiek upurēta atklātība. Nepatiess draugs ir pusdraugs, lai kā viņš mums glaimotu.

Zinātāji pieķēra mani melos jau pie otrās rindas. Ješka taču sen jau meklē kautiņu melnajos aizsaules ūdeņos. Un vispār Arkādijā vairs nav gulbju. Jo gulbji diemžēl izmīnā zālienus un ne tikai izmīnā, bet arī... piedodiet! Tāpat nav necilās būdeles, kurā pārdeva miklā ieceptas desiņas. Arkādija ir izdailināta kā Šmerļa sapņu fabrikas ārskati, un tās rindas (vīrs zvaigznītēm) rakstītas sen, kad Ješka vēl bija dzīvs, mēs ar Ojāru — jauni, krājums «Krāces apiet nav laika» — nule iznācis, — vārdu sakot, tās ir sešdesmito gadu domas un jūtas.

Tad kāpēc es ceļu gaismā tik vecus pierakstus?
Patiesi — kāpēc?

Diezin vai Ojārs Vācietis staigā pa frizēto Arkādiju. Ir tāds skaistums skaistuma pēc, kurā nav vietas ne gulbjiem, ne cilvēkiem. Cilvēks tādā jūtas kā traucēklis. Un Ojārs Vācietis organiski nespēj traucēt ar savu klātbūtni. Tam viņš par smalkjūtīgu.

Bet tur, vecajā koka mājā starp Arkādiju un Māras diķi, viņš mīt joprojām, nedzīdamies mainīt dzīvokli pēc dzīvokļa uz allaž elegantāku, neapaudzis ar modīgām senlietām un košiem deficītiem, neapgrozīdamies mākslas elitē, tajā dīvainajā sabiedrības krējumā, kas nekad nesakuļas par sviestu, — un vispār neapgrozīdamies.

Vientuļš?

Runas par dzejnieku vientulību ir vecas kā pasaule. Bet kā var būt vientuļi tie, kam dota tuvība ar visu dzīvo un nedzīvo? Pareizāk sakot — tikai ar dzīvo, jo viņiem nav nekā nedzīva. Viņi dzird pat akmens mēmo valodu. Dzejniekam visos laikos bijusi tikai viena vientulība — apziņa, ka cilvēki nespēj saņemt viņa dāvanu.

Vai Ojāram Vācietim tā gājusi secen? Viņam, kas joprojām paklusā balsī, bez uzspēles un teatraliem žestiem uzrunā tikai un vienīgi katru no mums?

Kādā intervijā uz Andas Kubuliņas jautājumu par Ojāram Vācietim bieži pārņemsto nesaprotamību dzejnieks atbildēja: «Man tā pārņemta pēc katra krājuma iznākšanas, sākot ar «Krācēm», un traģikomiski ir tas, ka, parādoties jaunai grāmatai, lasu, ka iepriekšējā gan viss bijis skaidrs.»

Rūgti. Bet tik pašsaprotami, jo

— Tev ir divas acis.
Mums ir divas acis.
Tad kāpēc tu driksti
Redzēt vairāk par mums?

Ojārs Vācietis no sava idilliskā Māras diķa krasta redz biedējoši daudz un runā par to (sasodīts, cik intīmā balsī!) bez kādām nolaidēm. Saprast nozīmētu gandrīz vai noārdīt savu parasto eksis-

tēšanu un sākt no plikas vietas. Kas to gribēs? Tāpēc nesaprotam, un kas mums pierādīs, ka saprotam pārāk labi? Tāpēc: «Mīlo dzejniek, jums bija tik burvīgs dzejolītis «Meitenei no manas klases». Tik saprotams un sirsnīgs. Rakstiet jel tādus!»

Ojārs Vācietis ir rakstījis, raksta un rakstīs vēl arī tādus dzejoļus, bet tā ir tikai viena maiga flauta viņa varenajā orķestrī. Ak, kā plēsa ausis, kā drebināja redīsu sulīgās iekšīnas tromboni «Partijas piederībā»! Un skanēja sašutušas balsis: «Nesaprotami!» Jo bija — nepārprotami.

Pārscrien jaunība ar vēl no bērnu dienām līdzpaņemto dališanu melnā un baltā. Nāk brieduma «klavierkoncerts» — dalījums ar zaudētas jaunības sāpēm tik nepārprotami pārtop melnbaltā klaunā —, un par baltā sašķelšanās cenu pasaule uzliesmo visā krāsu pilnestībā. Cik maz idilles pasaules krāsu zvērojumā, mēs taču saprotam? Ne velti

.. ceļas pianists no sava krēsla.
No pirkstu lāstekām
pil dvēsele
un acis pilnas
pelnu.

Jā, Ojārs Vācietis ir nepārprotams dzejnieks. Arī pats zina, ka viņa dotais — puķe vai plauka — top saņemts. Tāpēc nav vientuļš. Viņš. Cildinātais. Peltais.

Cauri Māras diķim tek Mārupīte. Aumaļa. Nerimša. Ne visubargā ziemā viņai nav laika aizsilt. («Viņai», ne «tai».) Mārupīte, kuru es izjūtu kā Ojāra Vācieša miesīgu māsu.

Viņa ir apjūsmota un apdzejota, bet pastaigājiet vien gan Mārupīti! Ne frizētajā Arkādijas gabalā, bet no Māras diķa uz augšu. Paskatieties, kā viņa ar basu vilni skrien pa sasistu pudeļu stikliem, konservbundžu rūsainiem zobiem, dakšām, vecu matraču atiestām atspērēm! Skrien sagriezdamās, asiņodama. Cilvēku acis neredz, kā asiņo upes.

Kā asiņo ar stikliem un dzelžiem piesvaidīti dzejnieki — redz? Cik dzelžu un stiklu samests Ojārā Vācietī — atceras?

Mēs lolojam dižkokus, saudzējam unikālas un ne pārāk unikālas celtnes, rakstām Sarkanajā grāmatā apdraudētus augus un dzīvniekus, un tas ir labi. Bet likuma, kas aizsargātu un mudinātu saudzēt un lolot unikālus talantus, — nav.

Kad Ojāram Vācietim izrāda kārtējo oficiālo atzinību, es priecājos divus priekus. Vienu — gaišu un siltu par Ojāru pašu, otru — jaunu. Par to atvēzēto roku, kas nu varbūt nosvārstīsies un nemetīs saplēšamu pudeli.

Ļauns prieks ir netīrs. Man kļūst kauns, un es atskatos uz Ojāru. Sastopu viņa acis «aiz simtās slāpes,» un viņš man saka (tikai un vienīgi man, metiens 24 000 eks.):

Ko lai dara, ka man
Katra dziesma sākas ar pušumu —
Vai nu iegriež ar dzelzi,
Vai krītoša lāsteka dzej...

Jā. Uzšķiriet «Simto slāpi»! Viss pareizi. Viss kārtībā. Kam jā-
izsāp un jāizgavilē līdzī Mārupītes skrējiens un dzejnieka vārdi, lai
izsāp un izgavilē! Kam jāmet stikli, lai met! Tāda ir dzīve — vien-
laik laba un ļauna pret upi, pret dzejnieku, pret ikvienu no mums.

Pad. Jaunatne, 1982, 30. nov.

CEĻA GABALĀ PIESTĀJOT

Ojāram Vācietim — 50 — Imantam Ziedonim

Šajā rakstā būs pārdomas par Ojāru Vācieti un Imantu Ziedoni, kas uzkrājušās, ilgāku gadu laikā darbojoties ar viņu dzeju, kā arī tiešā satiksmē ar viņiem pašiem.

Harmoniskuma avoti Ojāra Vācieša dzejā

Krājumā «Melnās ogas» ir dzejolis «Vertikāle»:

Nē, kas ir zalktim, tas lai paliek zalktim —
nav par ko nist šo lodājošo kustoni,
bet, ja mēs vertikālai dzīvei esam salikti,
ja uz šīs zemes esam atstāti un palikti,
tad — pamēģini toņa vietā paņemt pustoni!

Iet vertikāle cauri katram kokam
un dziedam, kas pie tavām kājām zied,
iet vertikāle cauri indiāņa lokam,
un cauri mūsu ciešanām un mokām
mums cauri asins vertikāle iet.

Tā iedzimta no pirmatnējām zālēm,
pret kurām gadu simti nepalīdz:
caur piķu un caur durkļu vertikālēm,
caur visām karātavu vertikālēm
no Zemes centra tā pret Sauli stīdz.

Mēs tālu aiziet nevaram no zalkša,
bet pat šis tuvums — bezgalīgi tāls,
jo, kad es nomiršu zem kāda alkšņa
un mani jūs zem zemes
būsīt palikuši,
es būšu sastindzis, bet būšu
vertikāls.

Ši dzejoļa tēli par cilvēka vertikālo projekciju dzīvajā dabā, par cilvēka spītīgo «taisno» gaitu cauri vēsturei iestrāvo mūsos domu par radošas personības nelokāmību. Par paša autora nelokāmību...

Kad viņš bija trīsdesmitgadnieks, viņam nācās izcinīt un aizstāvēt «Eiņšteinānas» jauno patiesību. Viņš to spēja, jo bija tam

iekšēji sagatavots. Ar visu savu iepriekšējo dzīvi. Un ar neilgo literārās darbības pieredzi.

Viņa stiprums nāk no dzimtās puses Ziemeļvidzemē — gleznainās Gaujienas apkaimē, kas dzejnieka nenogurstošajā, viņu vienmēr vajātājā atmiņā ienāk ar bērzu sulām, ar kurām «iedzērām dzimtenes garšu», ar «skaisto zilacaino netikli — rudzupuķi», «Un vienu rudzu salmu, spīguļojošu mēness nakti uz ceļa». Ienāk ar vecu ievu «nokārušamies zariem». «Un es šūpojos šinīs bizēs — / Un ieva ne-teica man, ka sāp, / Jo šo vārdu vēl nebiju dzirdējis, / Un ieva ne-gribēja būt pirmā, / Kas man to pasaka.» Kā sāp — to pateica pati dzīve. Gan dzērvju sniegs, kā pelēks lapkritis kas bira no fašistu automātu sašautajām dzērvēm. Gan bezdelīgas, kas sēdēja uz drā-tīm kā notis uz līnijām, bet tad metās degošajā kūti glābt savus bērņus — un «Es to briesmīgi, briesmīgi atceros — / Pārakmeņo-jušos nošu punktiņus...».

Kā sāp, to pateica pēckara šķiru antagonisma sabangotā dzīve. O. Vācieša «gandrīz dienasgrāmatā» «Tās dienas acīm» (1959) attē-loti pēckara pusaudža komjaunieša raksturīgi piedzīvojumi un pār-dzīvojumi. Stāsta varonis Ojārs ir nākamā dzejnieka vienaudzis, viņa psiholoģiskās ievirzes līdzinieks.

Kāri un alkatīgi plaukstošā dvēsele tiecas pretī skaistumam, virs zemes vienreiz dzīvē atnākošai pirmajai mīlestībai.

« — Un tiešām tu neesi bijis pie Gaujas pavasarī? Labi, tad šo-gad tu redzēsi. Kad ledus iet, tas nav nekas. Tev patīk, ka ledus iet? Tu vēl nezini, kas notiek pēc tam — visa leja pilna ūdens. Jūra! Pēc tam plosti iet, Tu nekad neesi redzējis? Plostus? [..] Un tad nāk ievas. Varbūt tu zini, kas ir ievas?»

Gauja. Ledus iešana. Plosti. Ievas. Tie ir neatraujami no pirmās mīlestības.

Un tad traģēdijas pirmais asmens.

« — Ojār, es iemīlēju tevi. Neaizmirsti mani, es atnākšu pie tevis. Neej skatīties plostus, es atnākšu! [..] Ojār, dzirdi... Gaujā iet ledus. Neej... Ojār, tu dzirdi mani?»

— Dzirdul!

Atjēdzos, kad manā priekšā pelēkā rīta krēslā dunēdams gāja ledus. Aizbēgu no turienes. Vēlāk it kā no citas pasaules skanēja mātes nogurusī balss:

— Dēls, brauksim mājās.»

Un otrais asmens. Labākā skolotāja, drauga, līdzbiedra, pagasta partorga nāve no bandīta — sava skolnieka rokas...

Un trešais. Tēva — padomju aktīvista, komunistu vajāšana biro-krātu un neliešu saceltajā neuzticības un aizdomu atmosfērā.

Un pretī — tikai pusaudža iekšējais stiprums:

« — «Kad viss būs gatavs, tad es negribu.» Tie ir tie vārdi, ku-rus es tik mokoši meklēju. Cik viss ir negatavs pašlaik, cik mēs paši

esam negatavi, un cik nežēlīgi dzīve pašlaik grūž uz mūsu ceļa visu kaut ko... Cik viegli būt negatavam, cik daudz iemeslu būt negatavam, bet vajag, tu dzirdi šo pārkonīgo — vajag būt gatavam!»

Pēckara apstākļi neļāva kavēties bērnībā, tie lika ātri kļūt pieaugušam. O. Vācietis pārstāv pasauli, kas «ar lupatu zaķīšiem spēlējušies», bet «lupatu nenes sevī ne skrandu».

Šis rūdiņums tiek «izsaukts» atkal un atkal vēlākajās literārajās cīņās.

«Nāk dzīvē trieciens pēc trieciena. Pēc pirmā tu stundām elso, tev šķiet, ka uz pasaules nav vērts dzīvot, pēc otrā raudi mazāk. Kad beidzot, tāpat kā jūrā, nāk devītais vilnis, tev vairs nav asaru. Tu neesi akmens, tu jūti visu, bet asaru nav, sāpe ir kļuvusi mēma un vīrišķīga. Tu vairs necenties panākt, lai tev pašam kļūtu sevis žēl, nesūdzies, ka tev, nabadziņam, dara tik daudz pārestību. Nē. Rokas tev savelkas dūrēs, gribas atvēzēties ar visu ķermeni un triekties, padarīt kaut ko tādu, ko tu agrāk nebiji spējīgs. Tu esi kļuvis stiprāks un lielāks, bet, ja sasitīsi kāju, tad būs tāpat: piecirtīsies sprungulītis un sāpes divkāršos, pieskarsies smilga — sāpēs. Cik tas tomēr dīvaini!» rakstīts stāstā «Tās dienas acīm».

Dīvaini tas nav. Konkrēti O. Vācieša psiholoģijā tas ir likum-sakarīgi. Emocionālā un vēriņā zēna dvēselē blīvējas tik daudz dramatisku un traģisku notikumu, ka tie jau sešpadsmit gadu vecumā izlaužas dzejoļos. Pastiprinātas — divkāršotas, trīskāršotas, respektīvi, n-kāršotas — emocionalitātes cilvēkam Ojāram Vācietim dzejas atraišanās vienīgais impulss ir savilņojums. Tas sākas ar smilgas pieskaršanos senai rētai. To liecina katrs viņa dzejolis. To dzejnieks apliecina arī tiešos vārdos:

Ko lai dara, ka man
Katra dziesma sākas ar pušumu —
Vai nu iegriež ar dzelzi,
Vai krītoša lāstekā dzel,
Vai kāds nelietīgs viesulis
Svešu dziesmu ir pārrāvis pušu.
Tā nu tagad ir klāt
Un pa asinīm trīsošus vilnišus vel.

(«Aiz simtās slāpes».)

«Svešu dziesmu ir pārrāvis pušu. [..] Ņemt par savējām svešu cilvēku priekus un bēdas» — šo vishumānāko no kritērijiem kā daiļrādes pamatu O. Vācietis atrod jau savā otrajā grāmatā — «Ugunis» (1958). Viņa dzejā organiski vienojas personiskais un tautai vitāli svarīgais, nacionālais un internacionālais. Šis lielās dimensijas harmonizē personību, dara to ātri ievainojamu, bet reizē arī «kā visu, kam ir sakars ar dzīvību», — neparasti noturīgu.

Dzimtā puse, tās brīnumskaitā daba, tūkstošveide Gauja — šie avoti dzejniekā īsti atmostas dzejoļu grāmatā «Ugunis». Te sākas

dzīvošana dzejā — Ojāra Vācieša savdabīgais mākslinieka liktenis. Te iesākts tas O. Vācieša posms, ko vienprātīgi atzīst latviešu literatūras kritika.

Sis posms mūsu pēckara literatūras attīstībā pieteica karu stingumam un rutīnai, jebkādam dogmām cilvēka domāšanā, šampiem un klišejām dzejas tēlainībā. Tas prasīja no dzejnieka pilnīgu atklātību un vaļsirdību, urdīja patstāvīgi meklēt, izzināt, atrast. Posms, kad dzeja tiecās aptvert dzīvi ne tikai visā plašumā, bet, galvenais, dziļumā — pagātnes—tagadnes—nākotnes kopsakarībā, izvirzot centrā lirisko varoni — cilvēka personību, hierocietis sniegt visu viņa pārdzīvojumu gammu, nevairoties blakus heroiskajam un harmoniskajam tēlot elģisko, traģisko un bezjēdzīgo.

Šo posmu dzejā iezvana un caurskan cilvēka gara dzīves renesanse, tā iegūst suverēnas tiesības. Dzeja tiecas atrast cilvēka monolito viengabalainību, lauzt oficiālā cilvēka tēla kanonu. Tā ir dzejai, tāpat kā citiem mākslas veidiem, laikmeta noteikta evolūcija, laimīgas attīstības fāze, Kopā ar O. Vācieti to iezvana V. Belševica, A. Skalbe, B. Saulītis, T. Brička, H. Heislers u. c. I. Auziņš, I. Ziedonis, O. Lisovska, L. Azarova, V. Livzemnieks, M. Čaklais, J. Peters ir šī posma līdzveidotāji, viena estētiskā strāvājuma pārstāvji. Stilā katrs, protams, atšķirīgi un nesalīdzināmi. Tā ir slavēna desmitgade — no 50. gadu vidus līdz 60. gadu vidum, tajā ienākušie dzejā arī tagad veido latviešu padomju literatūras kodolu. Plaši pazīstamu padomju tautās un ārzemju valstīs. Tās dziesmas sācēji, kura skan arvien varenāk, skaudrāk ar izteiktu krešendo. Un tajā patstāvīga, nesamaināma un — nebūsim pārāk kautrīgi — neaizstājama skan Ojāra Vācieša balss. Tai piemīt apskaužama īpašība, kas parādās ikvienā viņa grāmatā: tiekšanās runāt par pašu galveno, visaktuālāko un sasāpējušāko tajā brīdī, kad dzimst dzejolis, kad top krājums.

Sis apstākļi radījis milzīgu uzticēšanos, kādu jūt lasītāju tūkstoši pret savu dzejnieku.

Dzimtā puse, plašākā nozīmē — dzimtā zeme, ir O. Vācieša pirmais harmoniskuma avots. Tajā viņš sevi atrod kā dzejnieku. No daiļrades sākumiem līdz šodienai. Visgrūtākajās un pretrunīgākajās dzīves situācijās.

To atradušam, nebija iespējams to neizdzīvot un neizteikt. Kur dzejas rindas netika domai līdzī, lappusēs klājās proza. Liriska, emocionāla. Atceros Ojāru latviešu dzejnieku grupā Daugavpilī pie Pedagoģiskā institūta studentiem 1957. gada maijā. «Trijās nedēļās uzrakstīju romānu!» viņš teica — bāls un savārdzīs no negulētajām naktīm un arī kaitīgā ieraduma — pārmēra kafijas lietošanas. Tā viņa darbīstībā turas karsta divlitrīgos termosos. Dzejas darbs, tāpat kā toreiz «Tās dienas acīm» rakstot, netiek regulēts ne ar dienas, ne nakts stundām. Nakts stundas jo bieži ir izšķirošās. Dzejoli

«Nāk grūtā stunda», «Starp bezmiegu un bezmiegu ir diena», «Par manām un jūsu naktīm» ir tam autobiogrāfiska liecība.

Sikstums raksturo dzejnieku kā laimīgos daiļrades pacēluma brīžos, tā arī neveiksmēs un grūtībās. Ojārs Vācietis pieder pie dzejniekiem, kas atrodas nepārtrauktā jaunrades varā. Sacerot galvā. Un, nonācis līdz pieraksta brīdim, viņš ir dzejas absolūti uzvarēts.

Pilnīga atdeve dzejai, daiļradei ir O. Vācieša dzīvesveids. Par to ir gan nakts darbu, gan daudz citu liecību, piemēram, par M. Bulgakova romāna «Meistars un Margarita» tulkošanu dzejnieks saka: «Es šo romānu tulkoju, nevienam nekā nesacīdams, nekur nepietiekams. Tas bija nepieciešams man pašam: vai spēšu veikt šo ārkārtīgi sarežģīto darbu? Tai laikā atsacījās no itin visa — no uzstāšanās, no savu dzejoļu rakstīšanas... [..]

.. galējas koncentrācijas rezultātā rodas dzejoļi. Šajā brīdī es varu iet prom, teiksim, no viesību galda, jo bez pierakstīšanas dzejoļis aiziet, pazūd. Tāpēc nekad arī nelaboju uzrakstīto, jo nevaru atgriezties šajā stāvoklī. [..] Man itin kā ir vajadzīga pastāvīga pašanalīze — uz papīra es daru maz, bet daudz no mana mūža aiziet, sitoties pašam ar sevi. Un, kad es rakstu, man šķiet, ka tie ir dzejoļi, kas raksta mani» (C, 1982, 14. apr.).

Itin kā patvaļīgs iekšējs process. Paradokss, kurā dziļa jēga: katrā dzejoļī ir daļa dzejnieka sirds, nervu, pasaulē vienreiz dotās dzīvības. Un, to apzinoties, O. Vācietis ir ļoti, pat slimīgi paškritisks, nesaudzīgs pret saviem darbiem.

«.. mana pirmā dumjā un bērnišķīgā grāmata, kas tapa toreiz, kad es biju tikpat dumjš un bērnišķīgs,» viņš uzrakstīja autogrāfā «Tālu ceļu vējam» (1956) 1957. gada 7. maijā.

Tagad par aksiomu kļuvusi O. Vācieša «atgrūšanās» no iepriekš rakstītā pēc iespējas tālāk katrā jaunā krājumā...

Tā tas bija arī «Eišteiniānā». Apzinoties sava daiļrades ceļa pareizumu ar liriskas struktūras apliecinājumu poēmā, Ojārs nepiekāpīgi strādāja jaunu atziņu virzienā. Nerūpēdamies par dzejoļu tūlītējas publicēšanas iespējām.

Šajā, tāpat kā citās konflikta situācijās, dzimtenes daba deva spēku. Pie dzejnieka mājas klusējošais Māras diķis, kas rudenī rāmā laikā mirdz dzeltensarkanrudos koku atspīdumos, atgādināms Purviša pavasarus — tieši pavasarus, bija viens no dzejnieka mierinātājiem. Kad dzimtās puses — Ziemeļvidzemes mežu kā koru, smejošās Gaujas ūdeņu un baltā ievziedu tvaika nebija apkārt. Māras diķa rudenī it kā atbalsojas intervijā teiktajā: «Kas jums palīdz strādāt? — Rudens.»

Cilvēks, kas godam nes dzejnieka vārdu, nekad nevar nonākt pilnīgā izolācijā un vientulībā. Tūkstošiem saišu viņu saista ar

pagātnes lielajiem gariem, ar laikabiedriem, ar tautu. To labi apzinājs arī Ojārs Vācietis.

Talkā nāca arī iedzīmtā ironija. Dzejoļi «Es negribu būt tēsts no bērza pagales», «Sen jau uz mani tu izkapti striķē», «Pa sētapakšu ložņā mazi pegaziņi» bija atbilde šablona un standarta prasītājiem un kultivētājiem literatūrā. Dzejnieka sīkstuma avots atklājas arī viņa vārdos: «Pēc dabas es esmu diezgan spītīgs.»

Poēma «Balsij bez pavadijuma» uzrakstīta jau pirms «Eiņšteinānas» — 60. gadu sākumā. Šī vispersoniskākā un mākslinieciski spožākā O. Vācieša poēma ir viņa lielākā harmonijas avota — dzimtenes dabas himna un reizē tās apdraudētības nostalgiska elēģija. Metāliskā dēmona sadragātais rudzulauks ir brīdinoša nākotnes vīzija. Jo toreiz dabas apdraudētība cilvēces apziņā vēl nebija «problēma nr. 1». Arī mīlestības elēģija šajā poēmā nav tikai kādreizējo sāpju atbalss — traģiskais te parādās kompleksi. Te jau ir tie vēlāk tēlotie zemes smieklī aizgūtnēm — «cik daudz man jāraud būs» («Mūsu mīlestība tālā bērniņā...») krāj. «Visāda garuma stundas»).

Šāda iešana laikam pa priekšu raksturīga ik pārgrāmatā. Jo pēc katra izraušanās krājuma tomēr seko atelpas krājums. Tāds ir «Viņa adrese — taiga» blakus «Elpai», «Aiz simtās slāpes» pēc «Dzegužlaika», «Gamma» pēc «Visāda garuma stundām». Atelpas krājums lielā mērā ir iepriekšējā krājuma jauno dzejas slāņu harmonizētājs. Apzinātājs. Un dzimtajai zemei, kā arī diviem citiem harmoniskuma avotiem — Rīgai un sievietei — te svarīga funkcija.

Jaunākie trīs krājumi — «Antracīts», «Zibens pareizrakstība», «Si minors» — ir tik vienoti, ka var tikt uzlūkoti par triptihu.

Laika apsteigšana, katrā ziņā parasto poētisko atklāsmju tempu apsteigšana kļuvusi par Ojāra Vācieša rakstura iezīmi. Pamaz atzinīgu vērtējumu saņēmis krājums «Melnās ogas» (1971). Tas atkal ir grūts krājums kā dzejniekam, tā lasītājam. Piesaitīts savai mājai (nelaimes gadījuma dēļ — dzejnieks lauzis kāju), Vācietis raksta vienu no saviem spēcīgākajiem krājumiem. Minorā intonācijā, bet ar milzīga optimisma zemstrāvu. «Melnajās ogās» dzejnieks pārliecinoši aizstāv jaunu redzi — «binokulāro redzi» (V. Melnis). Dzejolis «Dioptrijas», kā arī viss krājuma pasauleskaņītājums apliecina dziļāka poētiskā redzējuma nepieciešamību. Grieķu vārds *dioptēr* nozīmē — izlūks. No oriģinālās metonīmijas, kuru veido harmonijas avotu — dabas un sievietes — savstarpējs izgaismojums:

Es vakar krēslā
iegāju bērzu birzi
un sapratu,
kā esmu iegājis
sieviešu pirti, —

līdz vispārinātai atziņai: «..lai neaizmirst man / un neaizmirst jums, / ka pat ar vistītāniskāko cenšanos / mums mūžīgi trūkst / dioptriju,» — paceļas vesela poētisko atziņu kaskāde.

Dzimtā puse, dzimtā zeme kopš «Ugunīm» O. Vācieša dzejā apzinātas kā dziļākais, stabilākais spēks. Tās caurauž katru grāmatu, un to ne vienmēr redzamā zemstrāva nes katru dzejoli. Gaiziņš, kas bērsu dziesmu asinīs iedzinis; Gauja, ko rūdītais vecpūsis Alauksts izadījis ar zibošām avotu adatām no mēness gaismas, no rudzupuķēm un drusciņ no pusnakšu burvībām; apsīte, kas it kā brāļi meklēt atnākusi māsa līdz ceļiem ierakumā stāv; Latvija, kas ar sarkano — ar svēto krāsu lāpā iet uz gadu simteni, — ir šīs pirmās, vislielākās mīlestības apliecinājuma tēli.

Pie šīs mīlestības dzejnieks atgriežas vienmēr no pasaules tālumiem, no globālu problēmu izcīņām un vēl spilgtāk ierauga, «cik varavīkšņaini priecājas zeme», lietus apmīlota.

Ojāra Vācieša aizsāktais otrais lielais posms pēckara dzejā — harmoniskas personības posms — aug visvairāk no dzimtās zemes un tās dabas, no paša šūpuļa dziesmas un strēlnieku karabīnes dziesmas. Dzejnieka viena harmoniskuma jeb universālā harmoniskuma pasaulsijūta aug arī tieši no Raiņa: jānāk saskaņā ar Visumu, ne nievāt pasauli, tik viņu saprast. Viens harmoniskums, pa akordam ieskanējies jau visu laiku, vienkopus kā simfonija lejas «Visāda garuma stundu» dzejoli:

Līdz pašām malām dzīve pilna mūzikas —
čikst vētras mežā mana šūpuļkists,
bet es pat neatceros, kā šī plate uzlikās
un vai bij šūpulis man ciets vai mīksts,
un vai šī mūzika ir ieņemta vai iedzimta,
un vai es esmu klausītājs vai komponists. . .
un ledus — tā ir sastingusi viņu mūzika,
un karabīne «snīga sniegi. . .» dzied,
un izrauj mani kā uz nošu papīra
līdz pleciem sniegā ieputināts krusts, . .
caur pasauli iet mūžīgs nošu raksts
un skaņas neizbeidzamību vēsti.
Es esmu laimīgs šajā neizslēgtībā,
kas pilna liela maiguma un dusmu,
un tad, kad mums nav dota laimes svētība,
neviens mums nevar atņemt — noklausīties klusumu.

Tā nav ieaiņājoša, nomierinoša saskaņa ar pasauli, tā ir ikkatrā dzejolī un katrā tēlu pretstatā izcīnīta harmonija.

Dzimtās zemes tēls kā laika kategorija ievērojami paplašinās ar tautas pagātnes, tautas garīgo vērtību akumulāciju. O. Vācieša jaunākajā dzejā latviskā mentalitāte spilgti izteicas tādās tautas apziņas jomās kā folklorā, ētika un kultūra. Mūsdienu pasaulsainas izteikšana caur nacionāli konkrēto ir nemitīga O. Vācieša dzejas augšanas liecība. Tautasdziesmu bāliņš arī šodien stājas priekšā

namdurvīm pret melno biti — lodi, kas, asinsmedus iztvīkusi, no-
sprāgs sniegā čūkstēdama. Mūsu vēsturē un klasiskajā literatūrā
raksturīgā nošaušana pie ābeles, pie koka izgaismo mūsdienu pa-
saules traģēdiju un heroiku: «Man miglas naktīs / klist pa dārzu /
mani svētie — / pie savām ābelēm / ar lodēm / pielodētie... [..]
/ Tie visus vēju lauztos zarus / savāc rītos, / lai es / no salūzt-
nolemtības / nenobītos.»

Otra lielā mīlestība — Rīga, kas jau agrākajā dzejā ieskanēju-
sies, krājumā «Melnās ogas» ienāk ar vienreizējiem vārdiem:

Plūstu ielās, šalcu kokos, augu torņos, duros
zvaigznēs, kritu lejā, glaužu vaigu vēsai pavasara
zemei, nezīnu — uz kāda stūra, bet uz tava stūra, Rīga,
jo nemaz nav citu stūru;
es pats paliktu bez stūriem un bez jumtiem, un bez pakšiem, un bez
zemes, un bez gaisa, un bez saknēm, un bez augļiem,
un bez dvēseles un miesas, ja es tevi neredzētu,
ja es tevi nemīlētu, ja es tevi pazaudētu, svētā
vieta Daugavmalā, manā sirdī, manā mūžā, manas
esamības pašā zilā sākumā un pelēcīgi sirmā galā.
Esi dzīva, — tavā dzīvē, tikai tavā mūžam dzīva
paliks arī mana dzīve.

No šīs atzišanās kā mīlošas sirds siltums izstarojas veseli dzejoļu des-
miti par vienīgo pilsētu, kas, tāpat kā sirds, «nevar būt province».

Visas lielās daiļrades vētras un dzīves kolizijas pārdzīvotas še
pie Māras diķa, brīnumskaistajā Arkādijas parkā, par kuru jājaudā:
«Roma vai? Parīze vai?» Pārdzīvotas zem «Rīgas dominantes» Pē-
tera baznīcas smailes, kurā dzejnieks savā fantāzijā uzved zirgu
un kopīgi apcer dzīvi. Pārdzīvotas Lucavsālas un Zaķusalas zaļajās
karalistēs, Pierīgā un raugoties Daugavas ūdeņos, kuros «es pa-
likšu» un «smaržošu bulvāru ziedos / Arī tad, kad man nebūs ko
stāstīt vairs, / Tava dzeltenā smiltāja klātais».

Rīga atklāj dzejniekam kultūras vērtību slāņus, ir vēstures mā-
cību avots, viņa saite ar dzīvi, dzīvību, Visumu.

Rīga, kur pašam nācies daudz sāpēt («Un lietus aiziet. Un
Rīga paliek. [..] Un tik daudz ilgu! Kur tās lai paliek? [..] Un
vientuļš taksis. Ar vienu aci. Ar zaļu aci. Bet ko tam sacīt? Un
arī taksis — ko viņš var sacīt tām divām karstām, tām tavām
acīm!»), ir «ojārvācietiskā mīļuma» (M. Čaklais) audzētāja, tā rada
viņā arvien lielāku labestību pret pasauli, pret cilvēkiem. Ideāla
vārdā viņš ir nežēlīgs, maksimāls prasībās pret sevi un reizē iz-
teikti harmoniska dzejnieka personība ar lielu labestību pret pa-
sauli, ar redzīgu un saprotošu skatījumu uz tās parādībām:

Kā jasmīnu smaržai
Iekļūt cilvēku dvēselē
Pa kādu spraugu
Un mūžīgi palikt.

Mīlestību Ojāra Vācieša dzejā izjūtam kā skaistāko visa labākā izpausmi cilvēkā.

Dzejnieku—vīriešu dzejā cilvēka mūžs kā Pēram Gintam bieži ir atainots caur sievietes mīlu, uzticību, kas ļāvušas tam saulainam būt, daudz paveikt, atstāt savas pēdas uz zemes, «mest savu ēnu». Sievietes cildinājumu pēdējos gados atrodam K. Skujenieka («vēl pirms es esmu dubļu ceļu sācis / jau zinu to ka dubļu nav starp mums»), E. Plauža («Citu tādu spulgu daili neatceros, / Citu tādu caurspīdīgu sirdi neatrast»), M. Čaklā («Neaizej, neaizej sniegos, / es lūdzos reiz, paliec vēll!»), L. Brieža («Kā nimbs es aplicos ap tavu galvu, / lai tava būtne, mūžam starojoša, / ikvienam mirstīgākam var būt par balvu») un vēl citu dzejnieku, arī O. Vācieša dzejā, piemēram:

Ar to vien, ka tu vispār man bijī,
mūžs ir attaisnots, pilnīgs un piesauļots,
un tā priekšā es noliecos bijīgi.
Un es mierīgi skatos uz miršanām,
mūsu tuvums ir tuvāks par tuvumu,
un tas noliedz visviens kādu šķiršanos.

(«Zibens pareizrakstība».)

O. Vācieša mīlestības dzeja skan unisonā ar Raiņa domu par sievieti kā pasaules harmonijas spēku:

Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat,
Jūs visu lietu dziļā pamatskaņa,
Jūs mazās rokās pasauls loku nesat.

Sieviete ir visa labākā, krietnākā modinātāja un rosinātāja cilvēku attiecībās, viņa nosaka «pasaules vienīgo patieso greznību — cilvēku savstarpējo attiecību krāšņumu» (A. de Sent-Ekziperī). Sievietes vērtējumu, spriedumu dzejnieks izjūt kā sirdsapziņas balsi, īpaši tas jūtam cildenajā mātes tēlā, kas O. Vācieša dzejā ir sievietības simbols:

Kur likt silto maizi,
ko tev nesu, māt,
ja tu klusa aizbrauc
skumjā vezumā?

Tālā, tālā ciemā,
mūsu asarās,
tur, kur nav vairs ziemas
un nav vasaras.

Kāršu silto maizi
pāri bēniņiem,
lai to putnī aiznes
saviem bērniņiem.

Un tad kādā ziedā,
kādā noziedā

tie tev pāri dziedās,
kamēr nodziedās

tavam ceļam garam
lielos vārdus tos,
kā tu nāvei garām
aizej mazbērnos.

(«Si minors».)

Māte, sieviete, Gauja, dzimtā puse, dzimtā zeme, Rīga — pati dārgākā, vienīgā pilsēta — šie harmonijas avoti visu laiku strāvo cauri O. Vācieša dzejai, tie veido to mūziku, kas piepilda dzīvi līdz pašām malām; ar tiem autors nekad nav bijis konfliktā. Tie paši gan ir bijuši no pasaules kolīzijām sargājami un saudzējami, tāpat kā tie sargājuši un saudzējuši dzejnieka dvēseles mieru un viņa ticību labajam.

Viņš mums ir tas, kas lietuviešiem J. Marcinkevičs, moldāviem G. Vieru, ukraiņiem I. Dračs, gruziņiem O. Čiladze, kas krievu dzejai A. Tvardovskis... Moldāvi Grigori Vieru sauc — Grīgs...

Mums O. Vācietis ir savs dzejnieks, iemīlots dzejnieks, Tautas dzejnieks. Ojārs. Atceros, 1978. gada rudenī Kišiņevā, piedaloties Vissavienības konferencē par poēmu, kādā starpbrīdī moldāvu dzejnieks Pāvels Bocu man izņēma no rokām tikko Rīgā latviešu valodā iznākušo O. Vācieša izlasi jaunatnei «Klavierkoncerts». Un es esmu priecīgs, zinot, ka tā tagad ir draudzīgās rokās. Pie cilvēkiem, kas mīl latviešu dzeju. Un uztver to lielā mērā caur O. Vācieša pasauli. Šādi dzejnieki nepieder tikai savai tautai, tie pieder cilvēcei. Tādēļ ka viņi aizskāruši cilvēka dvēseles dziļākās stīgas. Vai gan var spēcīgāk izteikt vispārcilvēcisku sāpi kā Grigore Vieru dažās rindās:

— Vai ir radinieki ārzemēs?

— Jā. Tēvs. Apglabāts četrdesmit piektajā pie Berlīnes.

Tādēļ arī O. Vācietis ar pilnām tiesībām, bet vēl vairāk ar gandarījumu dzejolī «Biogrāfija» uz jautājumu: «Tautība?» — atbild:

«Dzejniekiem nav tautību, viņiem ir tautas.»

Ojāram ir daudz tautu. Kas lasa viņa grāmatas Maskavā, Polijā, Bulgārijā, Lietuvā, Ukrainā, Gruzijā, Igaunijā. Kas lasa viņa dzejoļus presē gandrīz visās PSRS tautu valodās, kā arī angļu, franču, vācu, zviedru un citās valodās.

Un šāds tautās iemīlots dzejnieks vienmēr var būt pārliecināts, ka par viņu kaut kur jautās: «Visi ir savās vietās. Bet kur tad Ojārs?»

Šāds lasītāju bieži izteikts jautājums palicis atmiņā ukraiņu dzejniekam Ivanam Dračam no kādām Dzejas dienām Latvijā.

Bet šajā pašā laikā Ojāram, tāpat kā Grīgam, kā daudziem, turpinās grūtā dzejas rādija ieguve no vārdu rūdas. Turpinās pārmērīgs, brīžiem pārcilvēcisks darbs.

OJĀRAM VĀCIETIM

Mani nonāvēt tomēr tu nespēji

Eshils. Prometejs

ja tagad mirt
kam paliek mana cīņa
un ziedu sapņi
kuri pusplaukā?
kam jaunu lapu rītu vajā šķirt
un kuram pamodušos zemi skatīt brīnā?
tā cita zeme būs kas vakar bij
daudz tūkstoš jūdžu naktī skrējusi
man pretī
un tu kas pretī nāksi klusi
bez vārda tik daudz teikusī
būs zeme atvērusies kāra
kā sieviete
lai strādā to
lai sargā
es tūkstošoreiz būšu Prometejs
būs neredzams
bet visur pretī
Zeus
un tu kas guņi kursi klusi
man Zeva varu mācot nicināt
vai gan lai dzīvību es ienīstu
un tuksnešvientulībā aizietu
tādēļ ka ne jau visi ziedu sapņi
būs augļos ienākušies rudeni

Dzeja ir liktenis. Ojāram Vācietim tas ir bagāts un laimīgs. Gan apstākļu noteikts, gan paša neatlaidīgā rakstura veidots. Rakstura, kura kodols ir liela cilvēkmīlestība. Dzejnieks, pēc sava rakstura būdams ekstraverss — atklāts pasaulei un cilvēkiem, saņēmis savā daiļrades ceļā ne mazumu belzienu, ir kļuvis dzīvi un cilvēkus dziļi saprotošs, mākslas misiju augstu un vēl augstāk cilvēka dzīves misiju vērtējošs:

Augsti ir noteikumi
Par cilvēku saukties.

Imanta Ziedoņa dzejas trīs valzīvis

Es, kā to rāda dokumentālas liecības, piedzimu pirms Ojāra. Bet es nāku no Ojāra Vācieša. Kā dzejnieks nāku... «Sirds dinamīts» ir tīri vācietisks krājums. Bet ir daudz svarīgāki impulsi. Un man par to nav jākaunas. Nevienam nav jākaunas, ja viņš no kaut kā tik liela nāk. Viss, kas saistīts ar Ojāru Vācieti, man ir dārgs, svēts un neaizskarams. Nedaudz baida gan kritiķu izdarītie mūsu salīdzinājumi. Taču man ir tik daudz savu «es». Jo es nāku vēl no bezgala daudz kā. Vispirms jau no tēva un mātes...

Tā manā apziņā projicējas I. Ziedoņa attieksme pret abu dzejnieku blakusnotatījumu, kas ir gan neizbēgama, gan loģiska un nepieciešama.

Kurzemes jūrmalā, Ragaciema Birutās, kur labi redzama jūra un augu diennakti gandrīz cauru gadu, izņemot bula laika spoguļi un reto ziemas aizsalumu, ausis skan tās šalkšana, šņākoņa un bangojums, nākamajam dzejniekam šūpulis kārts.

Šī Kurzemes jūrmalas liča puse ir samērā mierīga. Kursas novads izveido pussalu, kas mazina rietumu vēju brāzmaino skrējieni. Kurzemīte... Mīlināmo vārdu, pazīstamu jau kopš Ausekļa dzejas, I. Ziedonis liek savas vispopulārākās prozas grāmatas virsrakstā. Rīgas jūras līcis, kaut arī kopš seniem laikiem dēvēts par «mazo jūru» atšķirībā no lielās — Baltijas jūras, tomēr ir un paliek jūra. Paaudžu paaudzes cīņā ar tās saniknotajiem viļņiem te grūtā zveju darbā smēlušas jūras sudrabiņu. Jo bagātus zivju lomus. Un šajā darba cīņā zvejnieki nereti «nāvi skatījuši vaigu vaigā». Tā īsi un iespaidīgi par zvejnieku darbu saka labs tā paziņējs Vilis Plūdonis. Dzejnieks, kas līdzjūt zvejnieku liktenim un līdz sirds dziļumiem pārdzīvo to, strādādams gadsimta sākumā par skolotāju I. Ziedoņa dzimtās vietas kaimiņos — Bigaunciemā.

Imanta vectēvs — Ragaciema zvejnieks — ir zēnam izturības un sīkstuma paraugs. Viņa ietekme uz nākamo dzejnieku bijusi dziļa un paliekoša: «... viņš tagad guļ Ragaciema kapos, vecais Bruņavs. Kad viņš bija dzīvs, viņš strādāja kā zirgs...»

Kad smagas stundas man visapkārt sanāk
Ar melniem ūdenszābakiem,
Mans vectēvs manām domām preti panāk

Un teic: — Kad bail — pret vilni stāvus griež!
Aug zāle akmens plisumos un robos,
Un, ja ir tā, ka sirds vairs nevar ciest,
No krūtīm izrauj to un paņem zobos!

(«Zemes un saņu smiltis».)

Pie smagākajām dzejnieka dzīves atcerēm pieder agrie zvejniekiema darba rīti, kad modinātājpulkstenis brēc rītu... kad tēvs zvejas darbā grūž tieši liesmās savas mezglainās rokas... kad mātei pirksti kā ledus, «vakarā pārnākot mājā, / Sāpēja, lakatu atraišot». Mātei bija jānes zvejnieksievai sūrā darba mūžs. Viņas piemiņa starp daudziem piemiņas darbiem mātei mūsu literatūrā iemūžināta «Poēmā par pienu» un daudzos dzejoļos. Vistuvākā cilvēka priekšlaicīgs zaudējums ievilcis tautasdziesmu klasiskā skaidrībā izsāpētus vaibstus Imanta Ziedoņa mātes tēlā. Visur, kur viņš atveido māti — ģimenes, dzīvās dabas, pasaules un Visuma centru dzejnieka skatījumā. Tautasdziesmu māte un bārenīte gūst I. Ziedoņa dzejā nemirstīgu turpinājumu:

Kāpēc to bārenīti neņem līdz gar jūru pastaigāt?
Viņai jūra ir vairāk saprotama kā nevienam citam.
Jums jau ar mūžību nav bijusi darišana.
Viņai ir bijusi (...)
Vai tad tā bija jūsu māte,
Kas mūžībā pazudusi?

(«Man labvēlīgā tumsā».)

Sievietes labestība un valdzinošā burvība dzīvo dzejniekā no «pirmās nojautas», kas prozā nepārstāstāmi attēlota «Poēmas par pienu» nodaļā «Māte».

Darba dzīve jau agrā bērnībā liek Imantam iepazīt pasauli no cilvēku sociālo pretišķību viedokļa kapitalistiskajā iekārtā. Dzejoli «Saruna ar vecmāti» stāstīts, ka zveju sieva, vedot zivis uz Rīgu, tālajā ceļā dažkārt ņem līdzī mazdēlu. Darba nogurumā ar miegu kaudamās, viņa to piesien pie kažoka pogas, lai puika neizkrit no ratiem. Iespaidi par braucienu ar veco zirgu cauri lepnaļām peldvietām jūrmalā nūmaz tālu nestāv no Plūdoņa divu pasauļu vērojuma. Bars labi ģērbtu vīru izklaidējas tāpat kā Plūdoņa varšarnieki:

Kāds zelta brillēm smēja: — Miļo Antiņ!
Vai tu pēc princesītes brauc ar tādu kraķi? —
Un zēnam acis zībsnija kā kaķim,
Un tajās ieplaiksnījās naidīgs spīdums.

(«Zemes un saņu smiltis».)

Vēriģā zēna dvēselē neizdzēšami iegulst kā šie iespaidi, tā arī fantastiku rosinošie jūras skati, noskaņas, tās mūžīģais mainīgums. Ledus cilņos viņš redz klintis, kalnus un fjordus kā Nilss Holģersons. S. Lāģerlēvas varoņa pieminējums I. Ziedoņa dzejā nav nejaušs. Ziemeļzemju rakstnieki ir viņa aģra literāra aizraušānās.

«Māģcoties vidusskolā — bet tas bija tūliņ pēc kara —, es vairāk par visu aizrāvos ar dāģzkopību, ģģometriju un lielajiem ziemeļniekiem — Ibsenu, Hamsunu, Sigriju Unseti, Tammsāri» (Autobiogrāģija, 1974, 12. maiģā).

Ši mīlestība saglabāģas līdz šodienai. Ziemeļnieku monolītajos un intraversajos raksturos I. Ziedonis rod savas dvēseles atģalsi. Arī dzīves grūtību sīkstās pārvarēģanas spēks it kā kļuģvis par Ziedoņa māģkslinieka personības augģšanas mēģraukļu. Arī atģkailināģtas dzīves patiesības un fantastikas savijums. It kā aizieģšana teikā. Kā ieģplūģšana sāģģ. Seģviģģi epifānijās. Tikai ziedoniskos parametros.

«Lielie ziemeļnieki» arī šodien stāv I. Ziedoņa grāģmatplauktos, kas dzīģvoklģ aizģņem milģzum daudz sienu. Tur redģzamas latģviešu tautasdziesmas un bīģbele, V. Rasputins un cita padomģu klasika, senindieģu vēģdas un Dģģoisa «Uliss»... Jā, blakus pasaules un latģvieģu klasikai viņu interesē arī modernisti: «Sit Prustā mani, piesit mani Kafkāl» Un kur tad populāģģzināģniskās literatūras klāģsts! Starp

literārajiem avotiem I. Ziedonis vismazāk, šķiet, smeļ no dzejas. Un tas acīm redzami palīdz saglabāt savas dzejas stila originalitāti.

I. Ziedoņa dzejā nav daudz jūras vizuālo tēlu. Daba vispār nav viņa dzejas stihija, it kā Raiņa vārdiem sakot: «Daba tik pilnīga, / Daba tik vienalga, / Kas viņai daļas — cilvēks un sāpes?!»

I. Ziedonim raksturīga jūras cilvēku likteņtēma: jūras un piejūras dabas skaudruma un sīkstuma vaibsti liriskā varoņa raksturā ienāk ar pirmajiem dzejoļiem.

Darbs kļūst par I. Ziedoņa dzejas pirmo bausli. Dzejniekā ieēdies jūras gaiss, smiltis, darvas smarža, zveju darba sīkstums. Viņš ar lepnumu un personības individualitātes izjūtu runā par savu sociālo vidi, uzsverot savas dzejas pilādža un kartupeļlaksta patību atšķirībā no neļķu un rožu dvesmas.

Paši pirmie I. Ziedoņa dzejoļi stāsta par piejūras pilādzi kāpās un pie vecmāmiņas namiņa. Otrs sīkstaļs piejūras koks — kadiķis neapšaubāmi ir ziemeļzemes ciprese un kā laurs vainago arī «Kurzemīti»:

«Jo tuvāk Usmai, jo milzīgāki paeģļi, Kurzemē tos sauc par ēciem, ērciēm vai ērcešiem. Pie Dzelzāmuriem Rendā vakar vienu redzējām tik lielu kā cipresi. Un nav arī kadiķis nesrukāks par tādu cipresi.»

Skaistums — ne kā tēma, bet kā princips, kā absolūta nepieciešamība, kā ētiska un estētiska maksima — blakus darbam ir otrs raksturīgs fenomens I. Ziedoņa dzejā.

Jūras un piejūras elpa, to iedaba nāk līdzī paša I. Ziedoņa raksturā, gan viņa gribas sīkstumā un zvejnieku ciltij īpatnējā plecu liekumā, gan rakstura neatlaidībā.

Tas viss savdabīgi projicējas lirikas varonī un arī prozas centrālajā tēlā — paša autora raksturā. Jo I. Ziedoņa ekspresīvā proza ir subjektīvi liriska. Sevi dzejnieks sajūt paaudzū secībā kā vienu mezģļu darvotā tauvā; iemīloto viņš «izaicina uz satikšanos», «kad būs ziemelis plēsīgs Dubultos manos»; «Ģimenes ir kā slaidas laivas mūžības lagūnās»; «Viena cilvēka mūžs ir tikai īsiņa vienkocene»; «februāra naktī, / kad sala jūra ciet», pie «Jūras pērles» viņš apkalpo savus radus — veļus, kas bija

atnākuši no jūras
visvairāk no jūras
es te viņiem biju
tuvākais rads.

Dažkārt bērnišas sociālās vides, darba dzīves, teiku, pasaku u. c. iespaidus mēdz uzsvērt kā zināmu nodevu tradīcijai. I. Ziedoņa raksturā piejūras pilādža un kadiķa sīkstums ieauguši gluži organiski.

I. Ziedonis no pašiem dzejas gaitu sākumiem kļūst sava ceļa gājējs, polemizētājs un cīnītājs pret iekonservējušos domu un stilu. Viņš ienāk mūsu dzejā 50. gadu beigās ar savu individuālu pasaulskatījumu. Toreiz plašā straumē izvēršas tā sauktā «pavasara palu» jeb «trauksminieku» dzeja, kas uzstājas pret rutīnu, frāžainību, poētiskiem štampiem, vispārzināmu patiesību apdzejošanu. Toreiz jaunā paaudze ar saviem pirmajiem krājumiem ienesa patiesi svaižas vēsmas poētiskajā domāšanā un tēlošanā. Šī dzeja savu iespēju un prasmes robežās lika «ledum lūzt ar dobjū kanonādi» (O. Vācietis). Tas bija likumsakarīgi, nepieciešami un auglīgi. Šādai dzejai, īpaši latviešu lirikā dziļi sakņotajai dabas stihijai tēla atribūtiskā, ir sūksta dzīvotspēja. Daudzos krājumos tā intensīvi turpinās 60. gados, kad tās spilgtākais iedibinātājs O. Vācietis jau uzsācis un attīstījis citu strāvojumu ar nopietnu problemātiku jūsmas vietā, ar vērtību nemitīgu pārvērtēšanu un planētas pulsa iejūtīgu seis-mografēšanu viņa politiskajā dzejā.

I. Ziedonis 50. gadu nogales situācijā — pašā palu straumē — gluži kā viņa tēlotais auns «Raiņa bulvārī, mašīnu plūsmā, / Tur, kur trolejbuss taksi žmiedz, / Stāv pelēks.. pašā ielas drūzmā, / Atspēries stāv, ragus lejup liec». Viņš nepievienojas nevienam no savstarpēji strīdīgajiem strāvojumiem, bet «uzņem trešo balsi». Ne kanoniskais liriskais varonis, ne pavasarīgais romantiķis. Vadoties pēc savas jau visai bagātās darba dzīves, bet vēl samērā skopās literārās un kultūras pieredzes, jau labi gados esošais dzejnieks — viņam toreiz 28 gadi — nāk klajā ar krājumu «Zemes un sapņu smilts» (1961). Te kā ideāls apliecināta reālā darba dzīve un visai tiešs, nepastarpināts mākslinieciskais tēlojums. Darbs kļūst par I. Ziedoņa centrālo tēmu, par dzīves un daiļrades principu. Un tāds paliek turpmāk.

Daiļrades pirmajā periodā darba tēlojums uz paliekamības ekrāna projicē samērā vienvēidīgu personību. Dzejnieks ražotāju vēl neieceļ radītāju kārtā. Liriskā rakstura dialektiskā pretrunība redzama tikai iedīgli un nav vēl mākslinieciski atraisījusies. Tādas pretrunu ugunis, kādas plosa O. Vācieti krājumā «Ugunis» (1958), I. Ziedoni sagrābj daiļrades otrajā periodā. Un dzejā tas izsakās no O. Vācieša radikāli atšķirīgā stilā. Viņi patiesi ir radikāli atšķirīgas radošās personības.

Bet kur tad paliek: «Es nāku no Ojāra Vācieša»?

Šī patiesība ir dziļa un paliekoša. Kā O. Vācietis ir noteikta posma aizsācējs mūsu dzejā, tā I. Ziedonis ir «lauzējs dzimis». Lauž viņi katrs savu, bet vienā virzienā. Tas labi pateikts O. Vācieša vārdiem:

«Ar Imantu Ziedoni izskatās tā, ka mums ir dažādu marku pulksteņi, bet tie abi rāda vienādu dzejas laiku.»

Kopīga ir viņu saikne ar dzīvi, ar realitāti, meklētāja un jaunatklājēja daba, bet tēlu pasaule ved viņus katru pa savu ceļu. Tur, kur I. Ziedonis tiecies izteikt savu estētisko ideālu O. Vācieša stilā, kā krājumā «Sirds dinamīts», rodas epigonisms. I. Ziedonis no šī krājuma par autentiskiem atzinis tikai četrus dzejoļus, kas ievietoti izlasē «Ar tikko grieztu ķeizarkroni rokā» (1979). Izlases nosaukums ņemts no I. Ziedoņa veltījuma dzejoļa O. Vācietim — viena no oriģinālākajiem šobrīd tik raksturīgo veltījumu vidū.

I. Ziedoņa lauzējs raksturs, neapmierinātība ar sevi un visas latviešu dzejas mākslas līmeni tiecas to pārveidot, augšupvērst. Iedziļinoties. Ieejot sevī. Ieejot tautasdziesmā. Ieejot ražotāja dvēselē un meklējot un atrodot tur radītāja urāna graudiņu. Zīmīgs šajā sakarā ir paša I. Ziedoņa atzinums:

«Bet nelaime (un manā radošajā programmā diezgan ilga) bija tā, ka savā uzbrukumā gaisā piepaceltajai dzejniecībai mēs bāzējāmies uz filozofiski pārāk mazas platformiņas. Kaut kā prātā neienāca, ka «gaisā pakārtā dzeja» vieglāk apkarojama no augšas, no gudrākiem augstumiem, ne tikai no apakšas, no zemes smagmes aizstāvības principiem vien» («Garainis, kas veicina vārišanu»).

60. gadu pirmās puses auglīgie meklējumi visā latviešu dzejā ir I. Ziedoņa dzejnieka nobriešanas laiks. Vēstules no Maskavas, kur I. Ziedonis mācās Augstākajos literatūrasursos, liecina par nopietnu literāru izglītošanos, reizē par nesteidzību, par I. Ziedoņa lēno augšanu. Dzejnieka impulsivitāti I. Ziedonis vienmēr novirza «uz iekšu», viņš ir intraverss: impulsīvā dzīslīņa ārpusaules iespaidiem viņu pakļauj maz, bet savāc tos, šķiro, izlaiž caur savu intelektuālo prizmu un tikai tad dod tiem sava «es» atbildi. Gluži kā autoportrets skan «Caurvēja» dzejolis:

Tu domā par ātru, mans draugs.
Augs lēnāk mans bērns, kad augs.

Tik lēni, kā aust un tumst.
Mans bērns domās lēnāk par jums.

Es mācišu viņam ciest
Tik lēni, kā puķe dziest.

Un lēni, lēni viņš sils —
Kā ezers ar miglu pills.

Bet no dzirkstīm, ko lēni šķīls,
Nodegs barona stiprā pils.

Varbūt tāds kā piebaldzēns
Būs mans zēns.

Tas ir pretstats O. Vācieša ekstraversam — «Ko lai dara, ka man /
Katra dziesma sākas ar pušumu — ..».

60. gadu pirmajā pusē, kad top O. Vācieša «Elpa» un I. Ziedoņa «Motocikls», viņi ir pilnīgi atšķirīgā dzīves situācijā. O. Vācietis gandrīz neiziet no savas mājas Māras diķa un Arkādijas ielukumā; I. Ziedonis dzer pilniem malkiem pasaules kultūru Maskavā. Bet «Elpa» ir «planētas pulsa» krājums — globālus notikumus un problēmas risinošs; «Motocikls» — ar visu savu trako skrējieni — daudz piezemētāks krājums: no «Sirds dinamīta» publicistiskajiem uzrāvieniem — pie dzimtās zemes, pie ļaužu darba, pie tradīciju meklējumiem.

O. Vācietis, no ārzemēm pabijis tikai Bulgārijā un Anglijā, attēlo sabiedriski politiskus un citus notikumus Ungārijā, Kubā, Anglijā, ASV, Angolā, Spānijā, Čīlē utt. Kompensācija? Iespējams, ka daļēji arī tā. Bet galvenokārt — tā ievibrēts talants. I. Ziedonis, izceļojies krustu šķērsu Padomju zemi, pabijis Polijā, Dānijā, Holandē, Somijā, Šveicē, Norvēģijā, Zviedrijā, Bulgārijā, Čehoslovākijā, VFR, ASV, Japānā, Filipīnās, raksta tikai par Latviju:

Līdz robežai — tālāk viņš nebija bijis. Līdz tai viss bija kopts. Atbildēts un nostādīts. Piepildīts. (..)
Tālāk nebija viņu darišana.

(*Damianu L., Ziedonis I. Maize, 1982.*)

Tā ievibrēts talants.

Un tas nav šķērslis ne dzejnieka lielumam, ne popularitātei. I. Ziedoņa popularitāte šodien ir ļoti liela. Vislielākā no visiem latviešu dzejniekiem. Desmitiem padomju tautu un ārzemju valodās iznākušas viņa grāmatas. I. Ziedoņa viesošanos ar savu dzeju Zviedrijā 1980. gada nogalē turienes prese atzīmē kā izcilu notikumu, piebilstot, ka Nobela prēmijas komisijas locekļu — dzejnieku J. Ēdfelta un E. Šēstranda piedalīšanās dzejas vakarā liecina, kādā līmenī šodien atrodas interese par latviešu literatūru.

Abu Tautas dzejnieku literārās telpas īpatnības varbūt labāk izprast palīdzēs šāda paralēle: Hemingveja romānu darbība norisinās dažādās pasaules daļās; franču rakstnieks Andrē Stils visos savos daiļdarbos tēloto darbību ietvērīs ļoti šaurā ģeogrāfiskā un sociālā vidē. Teritorija, telpa literatūrā neko neizšķir. Literatūra ir spēcīga pirmām kārtām ar laika kategoriju tajā, ar laika daudzslāņainību tēlojumā. Šaura ģeogrāfiska un sociāla vide talanta rokās kļūst par pasaules pārvērtību atspulgu gadu gaitā. To apliecina I. Ziedonis ar talanta brieduma krājumu «Motocikls» (1965), to gluži vai demonstrē O. Vācietis ar daiļrades otrā perioda iezvanītāju krājumu «Dzegužlaiks» (1968).

«Motocikls» spēcīgs tieši ar skaistumu un domu, kas pārvērš arī paša I. Ziedoņa dzejas pirmamata darba jēgu. Šīs trīs valzīvis, uz kurām balstās I. Ziedoņa estētika, saaug arvien ciešāk.

«Motocikla» liriskais varonis, meklējot nepārtrauktu attīstību, nemieru, cīnoties «pārgriezt horizontu», noliedz agrāko — vienkāršoto darba izpratni: tikai kā varonību ikdienas pelēkā vatenī, kā kartupeļu likšanu melnās, smagās vagās, kā stāvēšanu pie ekskavatora ass. Tāpēc ka tur dzejnieka tēlojumam trūkst «domu dzīvās darba dzīves», viņa paša vārdiem runājot. «Motocikla» liriskais varonis stingri sakņots Latvijas zemē, laudis, savā dzimtā, tautas darba tradīcijās. Tajā kā vienā no pirmajiem ienāk «mājas motīvs», ceļa trauksme to nenoliedz, bet tieši akcentē. Īpaši tādos spožos dzejoļos kā «Man sapnī likās, es esmu siens», «Visskaistākām ogām pasaulē», «Mezglī», «Velteniši», «Kāzu diena», piemēram:

Manus siena vezumus nevediet
Ne uz kādiem pasaules tirgiem,
Te, kur plauts, — tepat arī izbarojiet
Aitām, govīm un zirgiem.

It kā pasvītrojot tradicionālo un jaunatrasto dzejas tēlu vienlīdzību, dzejnieks «Motocikla» kompozīcijā starp tehnikas atribūtikā un ekstravagantā formā veidotajiem dzejoļiem iestarpina tradicionālas formas darbus, kas sagausina krājuma ritmu, ienes rāmāku pārdomu elementu, padara traukšanos konkrētu un apvij to ar gaišu lirisku smeldzi.

Šī ritma dažādība krājuma kompozīcijā turpmāk kļūst par ieguvumu arī viena atsevišķa dzejoļa kompozīcijā: dzejnieka doma plūst stādāmās, blakus jautājumos un asociācijās «aizķerdamās», ierosinot tos, atstājot un atkal virzoties tālāk.

Jaunajā attīstības posmā I. Ziedoņa mākslinieciskais tēls arvien vairāk sazarojas: domas plūdums no sākotnējās liriskās situācijas saduras ar kādu šķērslī, un rodas dramatisks konflikts, it kā rāmi plūstoša upe sastop akmens slāni un sitas sāņus, sakuļas baltās putās, grauž stāvo krastu, straumei lēni atvirnojot pret lēzeno. Daļrades sākuma posmā šis dramatisms izvietojas tēzes-antitēzes ciklos, it kā nostatot vienotram pretī divus karaspēkus, bet tālākajā daļradē dramatisms daudz organiskāk dzīvo paša pamattēla attīstībā kā iekšēja pretruna, pakļauts veselai kaskādei dramatisku pretsitienu, ejot no dabas norisēm uz dzīvi, uz cilvēka gara pasauli, uz parādības saistījumu ar mūžīgo, bezgalīgo.

«Labā attālumā no mājas abās celiņa malās bija divas liepas. Divas milzīgas debesis kāpjošas liepas. Zem tādām liepām varētu bērniem vārdus dot un izsniegt arājiem goda rakstus. Ja zem tādām liepām slēgtu laulības un liktu sacīt «jā», varbūt daudzi šaubīgā «jā» vietā sacītu patieso «nē». Man pēkšņi kļuva skaidrs, ka tāds milzu koks varēja kļūt bijīgai dvēselei par upurkoku. [...] Te kāds ir stāvējis ar kannu rokā sagaidot un izvadot. [...] Zem liepām stāv paegļu zārdu koki, arī tāds es redzu pirmoreiz. Cik gadu viņi veci, to tā nevar pateikt, paeglis ir ciets koks — cik

ilgi kauli zemē nesarūs, tik ilgi paeļis uz zemes nesatrūd» (Kurzemīte, 1970).

No paeģļu zārdiem zem liepas līdz vārda došanai, laulībām, līdz senču upurdieviem zem tās. Atdzīvojas pagātne un nākotne, tēlojums iegūst laika dimensijas dziļumu, apaug ar bagātu informāciju, telpas ziņā tajā pašā laikā ne par sprīdi nepaplašinoties: mēs ar dzejnieku tāpat turpinām stāvēt zem liepas. Nō pašreiz skatāmā objekta stieejas pagātnes un nākotnes perspektīva, tēlam ir «abi gali vaļā». Tā arī saprotamas I. Ziedoņa atvērtās formas, ka lirikas tēls viegli turpināms, asociējot visdažādākos priekšstatus, iesaistot daiļdarbā dažādu stilistisko strāvājumu intonācijas. Tas I. Ziedonim kā lirīkim raksturīgs kā dzejā, tā aprakstā un epifānijā. Šāds analītiski sazarots ir I. Ziedoņa domāšanas veids, kas gadu gaitā izteicās arvien spilgtāk, — pa zaru zariem aizplūstošs kā koks savā augšanā, radot kuplu, ķeburainu kroni — I. Ziedoņa «domas koks» nekad nav gludiem zariem. Un praktiska, «loģiska», viendabīga priekšmeta (staba, baļķa u. tml.) gaidītājiem viņa tēlojumā ir patī lielākā vilšanās: iesāka, kā jau cilvēks, par liepām, bet «aizbrauca» nezin kur! Prozā, kur tēlojuma objekts vienmēr paliek centrā, tas lasītājam noder par pieturas punktu, un viņš nezaudē vadošo domas pavedienu. Dzejā, kur daudz lielāka nosacītības pakāpe, vadošais pavediens it kā sadalās dažādos tēlos. Būtībā dažādie tēli ir loģiski saistīti — tikai jāsaskata dzejoļa kopīgā problēma. Tā, kā I. Ziedonis saka, ir «saucējs», daudzveidīgie tēli ir «saskaitāmie», tie vienmēr «pievesti pie viena saucēja».

Šāda struktūra īpaši raksturīga I. Ziedoņa «domas dzejoļiem» — filozofiskajai lirikai, kura, sākot ar «Motociklu», bet īpaši ar «Es ieeju sevī», ieņem viņa daiļradē arvien lielāku vietu.

Gluži simbolisks šajā ziņā ir 1968. gads, ko vainago «Kurzemītes» I daļas uzrakstīšana. Toruden kādā savā dzejas vakarā I. Ziedonis «reformēja kapsētas» — sāka savu epifāniju ciklu, sāka ar personības prasību un apliecinājumu pretstatā tās nonivelēšanai. Un, kad autors sacīja: «Es tagad mēģināšu kaut ko prozā, ja jums nepatīk, tad mani pārtrauciet,» — zāle, saspringti noklausījusies epifāniju, kur teikts: «. . uzliec uz kapa sava dēla zvaigzni. Viņam taču bija tāda. Uzliec uz kapa viņa prieka kļiedzienu! Viņam taču bija tāds. Ja nebija, tad uzliec viņa dusmas. Te ir publiska kapsēta, te es nāku pie saviem mirušiem. Es gribu zināt, par ko viņi aizdegās svētās dūsmās,» — aplausu dedzība vēstīja, ka dzejnieka un lasītāju starpā sācies jauns attiecību loks. Šajā gadā iespīestajā dzejoļī «Kad pilsētā melns esmu nokvēpis» ietverta svarīga I. Ziedoņa turpmākās daiļrades problēma: atjaunošanās svaiguma meklēšana, savu kultūras sakņu apzināšana un kustība, radīšana, pārvērtība kā estētiskais dzīvē un mākslā.

Dailrades sākumos I. Ziedoņa dzejā skaistums parādās kā stacionārs lielums: «Piejūras pilādzis liesmo ar sarkanām ogām»; «Selgā izkausēta alva zvīl, / Izpeld saules asaris, / Kvēl spuras...». Skaistums ienāk I. Ziedoņa lirikā kā «kautrais skaistums» (Rainis) — cilvēka smalkums, iejūtīgums pret otru, visa labākā saskatīšana tādos cilvēkos, kuri ir avoti, kurus nevar iztukšot, — «Tie ir tik dzidri un tīri... / Tajos ir jūlija mākoņi / un izkusuši sniega vīri».

Saglabāt sevi ētiski tīru un stipru...

I. Ziedonis cīnās ar pasaules smagmi neētisko nelaiž sev klāt, ētiski tīrais ir liriskā varoņa konstante. «Uzvelciet baltu kreklu un rakstiet no rītiem. [. . .] Uzvelciet baltu kreklu un rociēt zemi. Uzvelciet baltu kreklu un notīriet kurpes savai mātei.»

Šī ētiskā konstante I. Ziedonī dzīvo no ikdienas attieksmēm līdz sarežģītiem filozofiskās dzejas tēliem. Balts kreklis patiešām ir viņa vizītkarogs, tālrunis, pie smokinga. Pie džinsiem — viens pats uz kalsnējā auguma. Īpaši mājās. Viesnīcas istabā. Vadot mašīnu. Atbrīvojot dižkokus. Visur, kur to neaizliedz etiķete. Tas ir tāds iekšējs baltums. Ētiskais spēks. To par galveno dzejnieks atzīst arī tautas raksturā:

Es skatos, kā Alīna mazgā piena traukus,
un domāju, ka viņa pati arī
ir ļoti tīrs cilvēks.
Te, kur zemenes zied tīras
un purvos — balts vaivariņš
un skaistākais auglis
ir baltais dzidrais, —
te grūti ir slaucīties netīrā dvielī.

(«Poēma par plenu».)

Mākslinieka vienreizējā — viņa laikā un laiku lokos vienreizējā personība nekalpo tikai sevis apliecināšanai, bet vienmēr lielākam kopumam: sabiedrībai, tautai, cilvēcei. I. Ziedonis savos izteikumos jo bieži uzsvēris, ka viņš raksta sev, savam priekam, sevis izteikšanai un, ja citi tur atrod ko derīgu, lai ņem arī tie. Būtībā ar savu uz iekšieni vērsto pasaules uztveri, ar sevi ieiešanas tendenci, it kā noslēpšanos sev labvēlīgā tumsā I. Ziedoņa dzejas saturs ir sabiedriski ļoti aktīvs, sugestīvošs. Te ir noteikts paradokss — tādas personības augšana un attīstība, kas fascinē, pievelk, kas liek sev sekot. Saglabājot sevi «neskartu», ētiski stipru, I. Ziedonis visu laiku iet uz cilvēkiem, uz kopumu, uz domu un darbības kopumu, uz lieluma mērķi.

Skaistums I. Ziedoņa liriskās dzejas attīstībā parādās kā kustība tās universālajā nozīmē, kā atjaunotne, radīšana, pārvērtība.

Seno tautas dižvīru — darbarūķu K. Barona, Kronvaldu Ata, Friča Bārdas «satikšana» ceļā uz Raganas pirti («Kad pilsētā melns

esmu nokvēpis») iestrāvo dzejolī domu par cilvēka nemirstīgo daļu, par to, ko tu atstāj tautai pēc sevis:

Un domāju: zemē mūs apraks. Tā būs.
Kā milzīgā, lielā traukā.
Bet cikiem no mums, kad apraks mūs,
Paliks bārda laukā?

Laiku laikos uzkrāto vērtību nemirstības motīvs spēcīgi skan tautā dziedātās dziesmas nemirstībai veltītajā dzejolī «Mūžu mūžos būs dziesma». Te ar augstākajiem dzīves poētiskajiem momentiem — «no dziesmu svētkiem / Nāk meitene baltās zeķēs, / Sagšu un vainagu jūra, .. / Zīles un jāņuzāles» — notēlotajā dziesmas nemirstības stihijā dzejnieks jūt savu dziesmu kā daļu «tai milzu jūrā» un sniedz neaizmirstamu likteņdzejas tēlu:

Un paskatos atpakaļ. Meitene,
Baltās zeķēs autā,
Kaut kur saplūst tālajā balsī
Tur, manā tautā.

Šāda nepārejošu vērtību akumulācija dzejā Imantam Ziedonim šobrīd pati spēcīgākā. Tā viņa dzejā skan no tikko dzirdama, aiz-ejoša ēnas čuksta līdz sudraba zvana dimdināšanai, kurā dzejniekam jākalpo par mēli un jāpavēsta par savu tautu no pelavmaizes un dūmistabā sprakstošā skala laikiem cauri Spīdolas ciņu ugunīm revolūcijās, cauri Tīrelpurva ellēm un trimdām.

I. Ziedoņa jaunākajā filozofiskajā dzejā liriskā varoņa saistība ar pasauli — ar dabu un kosmosu — ietver bezgaldaudz saikņu gan dzīvajā, gan nedzīvajā dabā. Pasaules universālo sakarību tveršana vienkāršās, parastās lietās, priekšmetos, norisēs kļuvusi par I. Ziedoņa stila konstanti. Un man ir vēlēšanās to izteikt Imantam Ziedonim veltītā dzejolī:

re logā pēdējā dziest guns
un gaismu uzturēt re nēmas zvaigzne viena
tas kas tur klusi gaudo ir mans suns
viņš saka to ko nevar izteikt dienā
bet tikai tumsā
tumsā pūce redz
un suņa sestais prāts
tik radniecīgu jūt un saprot zvaigzni
ka vajaga ar viņu parunāt
caur gaismu iekšējo
kas pārvēršdamās skaņā
uz zvaigzni iet
vai neesat jūs redzējuši naktī
kā stīdz uz zvaigzni suņa gaudojienš?

...Kādu vakaru vēlā novembrī, kad lauki jau nolikušies ziemas miegā, zinātniskās pētniecības saimniecībā «Krimulda» risinājās lietišķa, nesteidzīga saruna par Imanta Ziedoņa nule iznākušo «Poēmu par pienu».

Ārā, it kā tiši atgādinot kādu vietu poēmā, «mēness staigāja ar vējlukturi», laiku pa laikam slēpdamies aiz ātri skrejošajiem, auksti baltajiem mākoņiem. Iekšā silti un mājīgi. Runātāju dedzīgums, strīdi, jautājumi un atbildes liek stundām ritēt nemanot. Par Imanta Ziedoņa darbu runāja lauksaimniecības speciālisti, agronomi, zootehniķi, saimniecību vadītāji. Runāja skolotāji no dažāda profila skolām, kā arī no Rīgas atbraukušie žurnālisti, literāti, rakstnieki. Sarunām aktīvi dzivoja līdz pārpildītā zāle. Lielā uzmanībā klausījās komponists Imants Kalniņš, fotomākslinieks Guntars Janaitis. Par dzejnieka auglīgu saprašanos ar konferences dalībniekiem liecināja aptaujas lapas. Bija arī kritiskas piezīmes. Un dažādo profesiju pārstāvju izteiktas vēlēšanās vēl pēc tā un tā, un tā...

Saprašanās viesā sirdī gandarījumu. Jo lasītāji bija aizkluvuši līdz «Poēmas par pienu» kodolam. Kaut arī, kā atzinās kāds saimniecības vadītājs, viņš pirmajā lasījumā grāmatu nosviedis. Otrais lasījums viņu, tāpat kā dažu labu citu, bija ierāvis poēmas būtībā. Vēlāk vietējais laikraksts konferenci atreferēja ar virsrakstu «Piena un kartupeļu ieguves rūpes»... Taču poēmas būtību pašā konferencē labi formulēja kāda skolotāja, sakot, ka ne jau piens ir dzejnieka galvenā rūpe, bet doma, lai starp mūsu tautas slaveno pagātni un grandiozajām nākotnes iecerēm nesadruptu šodiena. Rūpe par tautas likteni visdažādākajos aspektos.

Raksts daļēji publicēts «Karoga» 1983. gada 5. numurā

DVĒSELES JŪTĪGUMS UN IZTĒLES BAGĀTĪBA

Jau gadsimta ceturksni sastopamies ar dzejnieku Egilu Plaudi, un viņa līdzšinējais devums — sešas dzejoļu grāmatas un viena izlase — ieņem noteiktu un reizē savdabīgu vietu mūsu dzejā. Ienācis tajā vienlaik ar vairākiem 50. un 60. gadu spilgtajiem talantiem, Egils Plaudis kļuvis par vienu no šā spēcīgā poēzijas koka atzariem ar savu īpatnēju lapotni un ziediem.

Egila Plauža darbība dzejas laukā liecina ne tikai par viņa patieso un nesavtīgo nodošanos savam darbam, bet galvenokārt par nepārtrauktu iekšējo uzlādētību, iekšēju degšanu, līdz vai nu ārpusaulē redzētais, vai sevī izjustais izlaužas un ieaužas attiecīgās rūpīgi veidotās dzejas rindās. Tādēļ arī viņa krājumiem vai to nodalām ir liela iekšēja vienotība, atsevišķie dzejoļi cits ar citu saistās nepārtrauktā emociju secībā.

Egils Plaudis jūtīgi uztver apkārtējās dzīves pulsāciju, tās ritumu un pretrunas, pie tam ne tik daudz to ārējās norises, bet atbilstoši sava talanta īpatnībai vairāk to iekšējo saspringtību. Dzejnieka un dzejas uzdevumu viņš saskata cilvēka iekšējās pasaules atklāsmē, ietiecoties tajā cik iespējams dziļi un daudzpusīgi. Šī pasaule viņa dzejā parādās stipri sarežģīta un nereti pretrunām piesātināta, un tās dažādās noskaņas un izjūtu nianšes kā smalkas seismogrāfa zīmes lasām viņa vārsnās.

Kad tagad no vairāk nekā divu gadu desmitu attāles raugāties uz Egila Plauža dzejas gaitu sākumu un pārlūkojam viņa krājumu, varam secināt, ka visai viņa daiļradei raksturīga nepārtraukta jūtu vibrācija. «Par stīgām ilgāk melodija būs,» saka Egils Plaudis krājumā «Zvani» (1980). Viņa dzejas melodija skan visus šos gadus, un tās rosinātājas, tās galvenās stīgas saskatām jau viņa dzejas ceļa sākumā. Jau toreiz ir iezīmēti tie īstenības parādību uztveres un mākslinieciskās iztēles punkti, no kuriem ritējušas galvenās viņa domu un pārdzīvojumu līnijas.

Tātad — 1957. gads. Pirmo reizi periodikā parādās līdz tam atklātībai nezināma dzejnieka vārds — Egils Plaudis. Žurnāla «Kargos» 12. numurā publicēta viņa balāde «Trianas dārzniecīte».

Grūtajā balādes žanrā poētiski spilgti un emocionāli atklāts spāņu meitenes tragiskais liktenis, kuru kalnos nogalina sirojošs frankistu algotnis. Gan balādes sižets, gan tās izpausme veidota izteiksmīgos pretstatos. Pār Seviļas pakalniem «Dzirkst dienvidu saules liesmā / Andalūzijas rīts», un pa tiem «Brīva kā cirulis» spurdz meitene, dziedādama lirisku romanci un plūkdama neļķes, lai no tām vītu vainagu savam mīlotajam, kas cīnās republikas aizstāvju rindās. Pēkšņi visam šim skaistumam pārklājas milzīga ēna «un zvēra seju / Trianas meitene redz». Kompozicionāli labi te ievīta arī romance — ar to balāde sākas, mazliet tā ieskanas sacerējuma vidū, un vēlreiz tā atkārtota balādes beigās; teksts ir viens un tas pats, bet ikreizējā situācija piešķir tam citu nokrāsu.

Šī debija ir ievērojama, un par «Trianas dārzniecīti» Valdis Ķikāns vēlāk raksta, ka tā «pieder pie latviešu balādes klasikas» (K, 1981, № 11, 158. lpp.).

Līdz pirmajam krājumam tomēr aizrit desmit gadu. Arī tolaik — 50. un 60. gadu mijā — dzejā debitantu daudz, taču Egila Plauža vārsmas šajā pulkā nepazūd, kaut gan jaunais autors publicējas samērā reti. Lasītāji jūt, ka veidojas dzejnieks (ne tikai dzejoļu rakstītājs) ar savu īpatnēju skatījumu pasaulē un cilvēkā, ar savu vērtējumu par redzēto, dzirdēto, izjusto un pārdzīvoto.

Egila Plauža pirmais, kaut apjomā visai pieticīgais krājums «Pa-debeši» ir mākslinieciskā ziņā pats gatavākais 1967. gadā iznākušo pirmo dzejas grāmatu vidū. Nerimtīgā radošā darbā sasniegta jau zināma amata prasme, un viņa dzejas izpausme elastīgi pakļaujas viņa izjūtai. Latviešu padomju dzejā bija ienācis autors, kura devumam nekādas atlaides vairs nevajadzēja un kurš viesā cerības nākotnē.

Pirmos poētiskās skolas pamatus un vairākus impulsus tālākam radošam darbam Egils Plaudis guvis savu vecāku mājās. Viņa māte bija tulkotāja Aina Plaude, tēvs — talantīgais dzejnieks Jānis Plaudis, kura romantisma caurstrāvotos dzejoļus latviešu lasītājs pazina jau kopš 1924. gada. Jānis Plaudis bija dzejnieks ar plašām pasaules kultūras vērtību zināšanām un dziļu to izpratni, viņa dzeja bija ne tikvien emocionāla, bet arī intelektuāli bagāta.

Jāņa Plauža liriskas tradīciju turpinājumu Egila Plauža vārsēm uzsvēruši vairāki viņa grāmatu recenzenti (R. Ādmidiņš, A. Būmanis, M. Čaklais, V. Ķikāns). Par vienu no saviem dzejnieka pienākumiem arī pats Egils Plaudis uzskata turpināt tēva uzsākto, bet nepabeigto dziesmu:

Viņa neuzrakstītās rindas
Piedzimst šodien no manas rokas.

(«Zaļā krēsla», 22. lpp.)

Un citā vietā, uzsverot tēva un savu poētisko meklējumu tuvību:

Mēs meklējam abi — abi to pašu,
Tas — netrūkstošs sidraba pavediens.

(«Zili sili zigu zagu augs», 11. lpp.)

Liela nozīme nākamā dzejnieka personības izveidē bija visai tai kultūras gaisotnei, kas valdīja vecāku mājās un ģimenes draudzīgajās attieksmēs ar daudziem tā laika rakstniekiem, dzejniekiem, teātra cilvēkiem. Daži ģimenes tuvie draugi dzejnieki, no kuru daiļrades Egils Plaudis bija kaut ko guvis arī sev, vēlāk ienākuši viņa dzejoļos. Tā, piemēram, Valda Grēviņa personība un viņa dzejas «Rindas skanīgās, rindas smalkās», kur «Katra lapa — pasaule tapa, / Kurā kādreiz dzīvot bij man» («Padebeši», 17. lpp.), ierisina savu līniju, krāsu un melodiju Egila Plauža vārsnās. Jānim Grotam un viņa romantisma piestrāvotajai dzejai Egils Plaudis veltījis vārsnas: «Jāni Grot, / No jums putenis manās rozēs / Un jūsu rozes putenī manā» («Padebeši», 18. lpp.).

Tās ir tikai dažas tiešās atsaukšanās uz to cilvēku darbiem un personībām, kuru tuvumā nākamais dzejnieks auga un veidojās. Klāt nāk studijas LVU Filoloģijas fakultātē, iepazīšanās ar pasaules kultūras vērtībām, ar izcilu un sirdij tuvu gan latviešu, gan citu tautu dzejas darbiem. Tas viss vēlāk rod atbalsi viņa paša poēzijā.

Tieši šis — jau samērā augstas dzejas kultūras moments atšķir Egilu Plaudi no citiem to gadu debitantiem. Pirmajā grāmatā to nojaust var tikai vispārīgos vilcienos, pilnīgāk par to pārliecināties ļauj otrais — daudz apjomīgākais krājums «Zaļā krēsla» (1970). Ar prāvo dzejoļu skaitu tas parādīja ne tikai autora intensīvo radošo darbu, bet ļāva arī iepazīt viņu daudzpusīgāk un dziļāk.

Pēc gada iznākusi trešā grāmata «Sāp pavasaris» (1971) atklāja Egila Plauža dzejā jaunas kvalitātes. Šis ir arī viņa radošo gaitu sākuma posma augstākais sasniegums. Dzejas frāze kļuvusi piesātinātāka, bet reizē ar dzejnieka tiekšanos cauri pasaules notikumu sarežģītājam atbalsim cilvēka dvēselē uz iekšēju saskaņu, uz harmoniju tā savukārt veidojusies arī klasiski skaidrāka. Atbilstoši savam radošajam procesam dzejnieks te poētiski formulē savu uzskatu:

Ir dzeja — plaksti, kas agri veras
Un vēlu vakarā aizdarās ciet.
Ir dzeja — sapnis, ko neatceras,
Bet kas tev skanēdams līdzī iet.

Ik dzejnieks dedzina savus vārdus
Un sevi pašu svilina nost — . . .

(«Sāp pavasaris», 16. lpp.)

«. . . dzejnieks dedzina savus vārdus» — šī Egila Plauža izteiktā atziņa atbalsojas vai katrā viņa dzejolī arī turpmākajos krājumos. Tur tikpat kā nav tukšgaitā risinātas apcerēšanas vai skaļas savu jūtu deklarācijas. Ne jau vienmēr domu vai jūtu iedegtā uguns spējusi cauri tai izlaist pašus spēcīgākos un neatkārtojamākos vārdus, taču uguns klātbūtne ir jūtama arvien, aktīva attieksme pret redzēto, dzirdēto, uztverto. Tas viss ir gājis caur dzejnieka sirdi, tā ir atsaukusies ar savu «par» vai «pret», un dzejolī mēs tad sastopamies ar radošajā brīdī patiesi izjusto un atzīto. Tieši šis dedzinošais patiesīgums ir tas, kas lasītāju piesaista Egila Plauža dzejai.

Degošais, dedzinošais allaž rada sāpes, kas tālāk var pāraugt dramatiskās un traģiskās jūtās vai arī noklusināti gaist vieglā smeldzē vai rezignācijā. Visas šīs noskaņas un to nianse daudzveidīgi atklājas Egila Plauža grāmatās. Cilvēka jūtu pasauli visdziļāk un visdažādāk spēj izgaismot mīlestība, un arī Egila Plauža krājumos šīs tēmas dzejoli ieņem redzamu vietu. 70. gadu sākuma publikācijās tie ir šaubu un nedrošu jautājumu pilni: «Vai abus nesīs mūs pār kalnu / Vēl vēli vēji aurojot, / Vai līdz ar jauna rīta salnu / Tu iesi citam roku dot?» («Zaļā krēsla», 120. lpp.); «Tas pavasaris ir nosalis, / Kuru man vakar devi» («Sāp pavasaris», 129. lpp.).

Visvairāk mīlestības jūtu dažādas noskaņas valda krājumā «Zili sili zigu zagu augs» (1974), šeit arī tās vietumis iegūst traģisku piesitienu. Kā dažādo mīlestības jūtu nokrāsu raksturotāja izmantota jūra, kas reizēm ir klusi smaidoša, reizēm kā pelēks svins, tad auksta, zilpelēka, svešas saules izdzerta, projām bēgoša. Pats mīlestības vārds lasāms tikai dažos dzejoļos, bet tās klātbūtne jūtama viscaur. Mīlestības zaudējums reizēm var iedragāt dzīves pilnības izjūtu:

Ir diena — bite, kura garām dūc,
Es zinu dzēlienu, bet medu — nē;
To sapnī, kas man bij pie tavas krūts,
Pret mūriem sadauzīju pagātnē.

(17. lpp.)

Ar krājumu «Izkal putnu» (1978) Egila Plauža tēlotā cilvēka jūtu dzīvē ienāk zināms izlīdzinājums, kaut arī reizēm vēl sirds iedrebas, ka iegūtā laime varētu zust:

Nesēdies tāluma šūpolēs,
Tev ir man jābūt tuvu.

(41. lpp.)

Egila Plauža krājums «Zvani» (1980) ir viņa līdz šim pati gaišākā grāmata. Traģisms, sāpes, skumjas ir atkāpušās, mīlestībā ir

atrasta arī dzīves vērtība, dzejnieka attēlotais cilvēks ir spējis gūt dvēseles mieru un saskaņu:

Vairs verdoši vakari nedzenā
Pa padurvēm druskas zagt,
Man tavās acīs kā gredzenā
Atviz pilnmēness nakts.

(115. lpp.)

Un tomēr — «šaubām vienmēr jāpaliek. / Tā diena, kura tevi taupa, / No dzīves izsvītota tiek» (9. lpp.).

Dzejnieks savus vārdus dedzina arī turpmāk, un tajos lasām par cilvēka mūžīgām ilgām pēc laimes, pēc saskaņas. Tuvu sev viņš jūt ne tikai tos mirklus un cilvēkus, kas ir tieši ap viņu, bet viņa domas un vārdus dedzina arī dzīvē un grāmatā iepazītās un par tuvām kļuvušās citas zemes un tautas, to radītās kultūras vērtības.

Citas zemes, citu tautu cilvēki ir viens no raksturīgajiem Egila Plauža dzejas emocijas un domas rosinātājiem. To redzam iezīmētu jau pirmajā krājumā, un ar katru nākošo šis ierosmes loks paplašinās. Sākumā tās reizēm vairāk atgādina stilizācijas, vēlāk kļūst organiskākas. To izmantošanas un izpausmes veidi ir dažādi: gan veltījumi savai poētiskajai uztverei tuvu stāvošiem cilvēkiem, gan dzirdētā un lasītā samērā tiešs atspulgs, bet citreiz tas viss kļūst it kā par tālu un netveramu sapni, kas atkal un atkal iesveļ ilgas. Bet tās nav arī tikai ar aplombu minētas citu tautu reminiscences, tās dziļi ieaugušas viņa būtībā. Dzejnieks it kā iesūc sevī visu lasīto un uzzināto, tas kļūst par viņa radošās personības sastāvdaļu.

Jo cieša tuvība Egila Plauža dzejā jaušama ar to kultūru, kas nāk no Spānijas un Latīņamerikas. To vairākkārt tieši uzsvēris arī pats autors, sevišķi pirmajos krājumos. Tā, piemēram, krājumā «Padebeši» ir dzejoļi «Meksikas dziesmas», «Spāņu valoda», «Vēršu cīņa Valensijā», «Meksikāņu motīvi», krājumā «Zaļā krēsla» — «Andalūzija», «Meksikas nakts ģitāra», «Meksikas sfinga», «Teresa Fernandesa». Spāņu un Latīņamerikas zemju motīvu ienākšanu Egila Plauža dzejā veicinājuši arī viņa vairāku šo tautu dzejnieku darbu atdzejojumi; īpaša nozīme te ir Federiko Garsijas Lorkas un Pablo Nerudas dzejai. Savai dzejnieka būtībai tuvu viņš izjūt Lorku, kam rakstīti arī vairāki veltījumi. Viens no spilgtākiem ir trīsdalīgās «Variācijas» («Zaļā krēsla», 34.—36. lpp.), kuru pēdējā daļā dzejnieks velk paralēles starp Lorkas dzejas tēlu un sevi:

Federiko dzejā puisēns
No sudraba kāroja būt.
Māte sacīja: tev būs salti.
Federiko, tas esmu es,

Staroju sudrabā saltā,
Sirds mana jau nosalusi.

Tu vienīgais vari sasildīt.

(36. lpp.)

Lielā Federiko tuvums Egila Plauža dzejā iet cauri visām viņa grāmatām, un arī «Zvanos» autors atklāj šā spāņu dzejas meistara māksliniecisko savdabību un spēju cauri smiltij saredzēt sveces liesmu, no jūras izcelt «mākoņa caurspīdību», un viņa vēlēšanās ir tikties abiem «zvaigžņu sakliedzienā», kaut arī dzīvē katrs bijis savā zvaigznājā (54. lpp.).

Bet ne tikai Spānijas un Meksikas spožā saule iesveļ savu spilgto gaismu Egila Plauža vārsnās. Tur ienāk vēl daudzu un dažādu citu zemju tēli un norises. «Padebešos» atsevišķi dzejoli veltīti Edgaram Po, Sebastiānam un Frīdemanim Bahiem, Heinriham Heinem, Šarlam Bodlēram. «Zaļajā krēslā» redzam arī kailu indiānieti, kas «Zeltītiem plakstiem / Guļ selvas malā», sastopamies ar itāliešu vijolbūvētāju Stradivāri, ar Marseļas meiteni, kas sēro pēc aizbraukušā drauga, nonākam Hirosimā, kurā pēc drausmīgā atomsprādziena «Tikai nāve hoku rindas saliek».

Krājumā «Sāp pavasaris» ir zīmīgs dzejolis «Pasaule» ar šādām sākuma vārsnām:

Manās smadzenēs ieplūda pasaule:
Ielēca Indijas tīģeris svitrains,
Iekliboja Stambulas ubags,
Ierējās Vjetnamas ložmetēji,
Iekrita mātes ar tukšām acīm.

(36. lpp.)

Egila Plauža dzejai raksturīgais lakoniskais ietilpīgums katram šādam tēlam sniedz līdzī arī tā biogrāfiju un vārdos nepateikto kontekstu.

Un tā katrā krājumā jau iepriekš pazīstamiem citzemju tēliem un motīviem pievienojas atkal jauni un zināmie atklājas kādos citos priekšstatu satuvinājumos. Šīs ietekmes ir paplašinājušas arī dzejnieka redzesloku, daudzveidojušas tēlainību. Viņš arī svešajā atribūtikā jūtas kā savējais un izmanto to itin bieži, nereti vienā dzejolī kopā ar tiem tēliem, kas nāk no mūsu pašu īstenības. Piemēri šai Egila Plauža dzejas īpašībai rodami gandrīz vai katrā lappusē; citēsim tikai vienu nelielu ainu:

Kāds dārzā dedzina lapas
Kā indieši mirušos.
Baltām grīstēm kāpj dūmi.
Tur vasara sadeg.
Tās pelni sabirs

Rīt ziemas Gangā,
Bet dūmi nesīs
Pār birzi pāri
Mīrušu lapu elsas,
Mīrušas strazdu svilpes.

(«Zili sili zīgu zagu augs», 44. lpp.)

Lielāko tiesu šādas citu zemju reminiscences labi iegulst attiecīgā dzejoļa noskaņā, ar savu īpatnību iemездamas zīmīgu akcentu.

Vispār jāteic, ka dzejoļu ar izteikti latvisku ievirzi un izpausmi (tādu kā, piemēram, Ārijai Elksnei, Jānim Peteram, Vitautam Lūdēnam vai Skaidrītei Kaldupei) Egilam Plaudim nav daudz. Vairāk tādu ir krājuma «Zaļā krēsla» pirmajā nodaļā, šeit tie saistīti ar bērnības atmiņām («Ikšķile», «Gaiķi», «Tēvamāte»). Sirsnīga savas zemes izjūta pa reizei atplaiksnās arī citur («Mītu visā tavu silu platumā», «Mana zeme», «Mana dzidrā, sērā dzimtene...»); viens no skaistākiem un dziļākiem ir dzimtenei veltītais dzejolis:

Mana dzidrā, sērā dzimtene, —
Mākoņlaivas lēni lido pāri,
Un tu svētidama mežu rokām skāri
Mani, dzidrā, sērā dzimtene.

(«Izkal putnu», 128. lpp.)

Šeit pat gribas atzīmēt arī dzejoļa teicamo un smalki niansēto formu. Ik strofas doma un noskaņa ietverta veiksmīgi darinātā aplocē. Pirmajā pantā, kuru šeit citējām, ceturtnā rinda mazliet variēta, ienesot jaunu satura niansi. Mainīts ir tikai pirmā vārda locījums, kopumā aploce un arī pirmās un ceturtnās rindas fonētiskā sasaušanās ir saglabāta. Pārējos pantos šādu maiņu nav, tomēr tie ir veidoti tā, ka katru divrindi jūtam it kā atsevišķu vienību, bet tajā pašā laikā panta pirmā puse cieši piesaistīta nākamajai:

Pirms sev pašam sēru vītnes vīt,
Lauj man apstāties vēl tavā smilti,
Ieklausīties tavā ļaužu cilti,
Pirms sev pašam sēru vītnes vīt.

Dzejoļa vidū ir rindas, kurās skan it kā nožēla par to, ka par maz viņa dzejas cilvēks ielūkojies savā zemē: «Mana dzidrā, sērā dzimtene, / Cauri tev es neredzēdams gājis, / Savu rubeņdziesmu rubinājis.»

Šajā pašā krājumā ir arī dzejolis «Avoti», kurā autors vēlreiz atgrīezas pie atziņas, ka ir gan dziļi ieniris svešajās pasaulēs, taču tas noticis tikai domās, sapņos, viņa dzimtene ir «Daugavas pakrastē». Un tāpēc

Tuvi man Spānijas geriljero,
Tuvāks latvieša nīknums ir —

Streļķu gaitai, ko mūžība mēro,
Atdota mana svelmainā sirds.

(158. lpp.)

Lielāko tiesu Egila Plauža tēlotā Daugava skanīgi sasauca ar tālo Gvadalaharu, savā dzejnieka ceļā viņš nonāk Alžīras dārzos un staigā zem Urugvajes mēness, viņam dzied Austrumu Bulbula putns, rudenos viņš vēlētos iet ganiem līdzī uz Estremadūru. Jo «Pasaule ar mani sarunājas / Tā kā labs, bet nepacietīgs draugs» («Sāp pavasaris», 17. lpp.).

Tālo priekšstatu savienošānās Egila Plauža dzejā ir saistīta ar vēl vienu viņa dzejas ierosmes un izpausmes savdabību. Visu notiekošo viņš skata un izjūt pretstatos. Tiešāki vai netiešāki daudzējādi un dažādi pretmeti rodami gandrīz vai katrā dzejolī. Tur strazdi «no sava melnuma / Darina baltas dziesmas», tur diena ir «spīvi sūrstošs viņa trauks / Un zilās vienaldzības skūpstis uz vaiga», dzejniekam tuvā Andalūzija ir «zeme, kur dzejas dzima, / kur dzejniekiem bija mirt», dzejas rindā ir reizē «garas skumju ēnas, prieks, kas ieaug debesis». Tie ir tikai daži piemēri, kur pretstati iezīmējas tuvu viens otram. Bet ir vēl daudz dzejoļu, kuros tie rodas, veidojas un reizēm atkal noplok visā emocijas vai domas attīstības gaitā.

Pats lielākais un noskaņu ziņā ietilpīgākais pretstats Egila Plauža dzejā — tā ir reālā istenība un sapnis. Šāds romantiķiem raksturīgais pasaules skatījums un dzīves izjūta lielā mērā nosaka arī viņa vārsmu raksturu. Tās caurvij alkas pēc nebijušā, ilgas pēc sapņa piepildījuma. Pie tam dzejnieku ne tik daudz saista pats sapnis, cik tajā iemītošais un viņa izjustais skaistums: «Bet sapnis nepiesātināms / Un nenoguris skrej / Gaišdzeltens cauri dvēselei / Un cauri pasaulei» («Zaļā krēsla», 156. lpp.).

Tiekšanās pēc sapņa piepildījuma nav abstrakta, tā izaug no tās pašas apkārt mutulojošās dzīves, ar kuras devumu cilvēkam nekad nepietiek. Ne vienmēr atrodamā saskaņa starp esošo un vēlamā rada arī nemieru, pretrunas sevī, vēlēšanos izprast sevi un dzīvi. Tā ir raksturīga parādība 70. gadu dzejā. Tieši šajos gados arī Egils Plaudis tajā nostabilizē savu vietu, viņa vārsmas pildās ar tām pašām strāvām, ar kurām dzīvo un elpo padomju cilvēks. Dzejas tendence tādā ir viena, tikai Egila Plauža «ieiešana sevī» emocionāli sakāpināta, bet tāpēc ne mazāk urdoša un reizēm pat sāpīgāka, nekā intelektuāli analizējot.

Līdz krājumam «Sāp pavasaris» varam secināt, ka sapņa un dzīves pretmets tiecas uz izlīdzinājumu, saskaņu. Bet «Zili sili zigu

zagu augs» šajā ziņā atklāj jaunas nianšes. Egila Plauža liriskais «es» sāpīgi atzīstas: «Es visu mūžu ēdis sapņu maizi — / No tādas maizes karotāji krit, / Un pāri visam aukstas zvaigznes spīd, / Kas nezina ne iekāri, ne raizi» (5. lpp.). Šī ir pati sāpīgākā Egila Plauža grāmata. «Dvēsele skumjā» ir kā «Akmenī iekalta dejotāja», un «Mirusī dziesma — / Mana pārgalvība» (6. lpp.).

Pēc nemitīgajām šaubām un nemiera, kurām cauri gājis liriskais varonis, nāk atkal ilgas pēc harmonijas, pēc ciešāka un stiprāka pamata īstenībā: «Še lāpsta — tev rītdien jārokas / Vēl grūtāk būs citā vietā» («Izkal putnu», 11. lpp.). Un šajā pašā grāmatā citur: «Es melnajai zemei ticu / Un debess dzidrumam» (65. lpp.).

Un tomēr Egila Plauža dzejas būtiskākās iezīmes un viņu pašu kā radošu personību tiešāk izsaka tāda rakstura dzejoļi kā, piemēram, «Pie manis», kuru gribas citēt pilnībā:

Es vienmēr būšu citiem mazliet svešs,
Jo manā dziesmā grūtsirdība dveš
Un veļi pelēcīgas drānas skalo.

Bet, tumšs kad būs, nāks mani uzmeklēt
Un pavaicāt, kā dvēsele var spēt
Tik ilgi lidot sapņu meža galos.

Tai stundā, kad tu būsi gluži viens,
Pie manis sies kāds asins pavediens,
Kas trejiem mūžiem cauri neizbalos.

Jo mana mulsā melodija bij
Gan zemei dziedāta, gan debesij,
Gan Daugavai, kas aizgūdamās palos.

(«Sāp pavasaris», 14. lpp.)

Egila Plauža dzejoļu galvenā rosinātāja ir emocija, tās uztvertais iespaids, reizēm pavisam īss kā viens mirklis, un no šā mirkļa tad rodas un vijas tālākās izjūtas, līdz nāk jauns impulss, jauns mirklis, veidojas jauns dvēseles stāvoklis. Lielākoties šķiet, ka tas ir galējs jūtu sasprindzinājums, no kura it kā bulta izšaujas kāds stars, kas aizdedzina dzejnieka iztēli; ilustrācijai pāris dzejoļu sākums:

Ap mani pelēkas ielas
Un blēdīgas čigānietes.
Kaut kur kliezta kaijas balss.

(«Zili sili zigu zagu augs», 18. lpp.)

Ir pamodies virs jūras mākonis —
Viņš spožs, viņš neraud vēl
Par sauli, kura viņam pāri viz...

(Turpat, 13. lpp.)

Arī dzejnieka visbiežāk attēlotais jūtu stāvoklis — mīlestība viņa vārsnās šķiet kā īss, saspringts mirklis, kas tūlīt atkal pazūdis.

Citreiz šajos uzliesmojumos atklājas plašāka aina vai arī jūtu un pārdzīvojumu dziļāki dzelmeņi. Bet dzejnieka fiksētais mirklis nekad nav vienveidīgs, tam daudzas nianšes, jo attēlotais dvēseles stāvoklis ir katru reizi cits.

Retāki ir tie gadījumi, kad kāda dzejoļa tēma vai noskaņa tiek attīstīta un izvērsta pakāpeniski. Tajos tad arī doma un izjūta ir ilgstošāka, noturīgāka.

Mirkļa izjūta, jūtu impulsa steidzīgais tvērums padara Egila Plauža vārsnās saspringtas, tās šķiet rakstītas ar vibrējošiem nerviem, tās viegli trīs kā uzvilktas stīgas. Šajā ziņā tās diezgan stipri sasaucas ar Ojāra Vācieša dzeju. Spēcīgi jūtamais saspringums pakļauj sev lasītāju, reizē aicina traukties tam līdz, ieklausīties tajās skaņās, kas vārsnā vibrē, vai saredzēt daždažādus krāsu ziedus, ar ko tik pilni viņa dzejoļi. Lielāko tiesu krāsas un skaņas Egila Plauža dzejā nav uztveramas kā vērtības par sevi, bet rosina iejusties dzejnieka fiksētajā mirklī un visā dzejoļa noskaņā.

Krāsu pasaule un mūzikas pasaule — abas tās rosina un pavada Egila Plauža dzejas emociju un tās izpausmi, tajās atklājas daba un cilvēka dvēsele, ieaužas realitāte un dzejnieka fantāzija. Gan krāsainas, gan skanīgas metaforas, metonīmijas, salīdzinājumi, personifikācijas — visa poētisko izteiksmes līdzekļu gamma Egila Plauža dzejā parādās bagāta un daudzveidīga. Tur «Dejoja sarkans mēness pār zaļu dīķi» un «Skumjas atspiež savu elkoni / Pret manām krūtīm». Vakara noskaņu tēlojot, dzejnieks raksta: «Ir tālei domīgas / Kā briežu mātei acis. / Kā ķirsis vakars lās, / Pie mākoņzara placis,» — vai arī: «Mākoņu palagos baltos / Iegulstas vakara vējš.» Citreiz «Riets iznēsā dziesmu / Kā sarkanu sirdi / Uz vēja sudraba paplātes». Tie ir tikai nedaudzī piemēri no krājuma «Zaļā krēsla», tos varētu turpināt turpat no citām lappusēm, gan arī no pārējiem krājumiem. Jāteic gan, ka jaunākajos dzejoļos (grāmatās «Izkal putnu» un «Zvani») mazāk ir žilbinošas krāsainības, tur valda blāvāki toņi. Dzejas tēlu vairāk raksturo tam piešķirtā īpašība, piemēram:

Tas marmora smaids,
Kas nemainīgs tūkstoš gadu,
Ar zvaigžņu gaismu
Un mēļu taurenī rada.

(«Zvani», 35. lpp.)

Turpretim mūzikas klātesamība Egila Plauža vārsnās kļuvusi arvien spēcīgāka un izteiksmīgāka, no ārējas atribūtikas vairāk iekšēji sajūtama. Jau pirmajā krājumā dzejnieks savu vārsnu rašanos pielīdzina mūziķa darbam: «Satveru savu nošu lapu. / Klausos un

rakstu, klausos un rakstu / Vēja vijoļu melodijas» (7. lpp.). Zīmīga ir arī rinda «Manu mūžu mūzika mēro» («Sāp pavasaris», 7. lpp.), un savu dzeju ar mūziku saista viņš arī «Zvanos»: «Mirkliņi mazu paliec mūzikā manā» (157. lpp.).

Egila Plauža poētiskā iztēle un tās izpausme palaikam ir ļoti atraisīta. Reizēm lasītāju it kā apbur viņa prasme izmantot vārdu. Pie tam daudzveidīgās gan ar krāsu, gan mūzikas tēliem saistītās asociācijas gandrīz nekur nezaudē savu savstarpējo saikni. V. Valeinis Egila Plauža dzejas izpausmi nosauc par «gleznaino mūziku vai muzikālo tēlainību» (Valeinis V. Dzīve — metafora — dzeja. R., 1982, 187. lpp.).

Mūzikas ietekme izpaužas arī dažādās dzejnieka veidotajās dzejas valodas skaņās, tās īpašajā fonētiskajā organizēšanā. Aliterācijas un asonanses, iekšējas un caurviju atskaņas izšķērdīgi izbārstītas viņa vārdos. Piemēram, dzejolis «Dzīvais Stradivāri» («Zaļā krēsla», 53. lpp.) viss veidots ar vienu atskaņojumu, un šo atskaņojumu ietverošie vārdi nekur semantiski neatkārtojas.

Versifikācija un strofika klasiski vienkārša, lielākoties četrriņdes, arī triju un divu rindu panti. Bet visas šīs formas un arī ritms pakļaujas dažādām tikpat kā nemanāmām variācijām: saīsinās rinda, samainās pantmēra pēdas, un rodas jauna, attiecīgā brīdī nepieciešama izpausme, piemēram, dzejoli «Cilts»:

Tik meklēt, meklēt, meklēt
Savu cilti
Caur simtu strautu seklēm,
Pa tuksnešmilti,

Kaut kur ir atstātas pēdas —
Vai grieztas koka mizā,
Vai tur, kur izgaist bēdas
Mēness staru vizumā, —

Tu nesauc likteni savu
Ne labu, ne ļaunu —
Ja ciltij pazust,
Tā jārada par ļaunu.

(«Izkal putnu», 87. lpp.)

Samērā reti Egila Plauža dzejā jūt izvēlētās formas pretestību. Palaikam viņa vārsmas krāsu un skaniskuma bagātas, ritmiski izturētas raiti plūst cita aiz citas. Arī sarežģītāku formu veidojot, reizēm šķiet, ka autors to dara, kā rotaļādamies ar vārdu skaniskajām īpašībām:

Strinkšķēja stieples, un gaudoja ūdens,
Pelēkas debesis skanēja;
Atlidis rudens kā zalktis gludens,
Kur mana tveice, kas tvanēja?

(«Sāp pavasaris», 94. lpp.)

Ja Egila Plauža dzejas formu mēģinātu salikt pa sastāvdaļām, varētu konstatēt parastu leksiku, vairāk vai mazāk līdzīgus tēlus, ritmiku un strofiku. Bet, lasot šo dzeju, mēs lielum lielā tiesā to jūtam arvien kā jaunu, svaigu un attiecīgā emocionālā stāvokļa attēlam raksturīgu un atbilstošu, uztveram to it kā pirmo reizi dzirdētu. Tā pārvērst to spējis dzejnieka talants. Ir radies ne tikai atsevišķs dzejolis, bet dzeja, kur katru noskaņas niansi saliedē kopā dzejnieka dedzinošā un sevi netaupošā emocija. Gadās, ka reizēm tā atslābst, tad ienāk arī pa tukšākai vārsmai, kuru autors kā teicams vārda meistars itin labi piemetina klāt. Taču šādu vietu nav daudz un dzejoļu kopīgā spēcīgā emocionalitāte pārnes tām pāri.

Egila Plauža dzejas ceļš turpinās.

DZĪVOTALKA

Šķiet, lasītāju uzmanību Egila Plauža dzeja sākotnēji piesaistīja ar savu atvērtību spāniskajai kultūrai, ko, manuprāt, visprecīzāk izvērtējis U. Leinerts, recenzējot dzejnieka pirmo grāmatiņu (PJ, 1968, 20. janv.). Par to, ka Plauža dziļākās saknes meklējamas tepat latviešu dzejas tradīcijā, argumentēti runā K. Skujenieks un A. Būmanis. Arī citi vērtētāji (O. Vācietis, R. Ādmīdiņš, M. Čaklais, O. Kravalis, U. Auseklis) katrs iezīmējuši kādu nozīmīgu līniju dzejnieka daiļradē.

Nenoraidot iepriekš minētos skatījumus, gribas tikai piebilst, ka romantisko eksotiku un literāros tēlus viņa dzejā, manuprāt, vispirms rada dzīvotalka, par kuru visās savās dzejoļu grāmatās runā Egils Plaudis — runā kopš 1967. gada («Padebeši»), kad reizē ar Laimu Līvenu pieteica sevi literatūrā. Pieteica nopietni, un atšķirībā no Līvenas materiāli sulīgajiem tēliem jau Plauža pirmā grāmata mūs ieved dzidri trauslā romantisma pasaulē ar ātru jūtu ierosināmību un ašu kulmināciju, kura pakāpenību pazīst tikai atrisinājumā. Aiz labākajām vārmām «Padebešos» jautās dzīvē gūtā samērā bagātā dvēseles pieredze, bet sajūtama tā bija tieši aiz vārmām. Plaudis atšķirībā no Līvenas neizstāstīja savas dzīves notikumus dzejoļos, kaut, protams, viņa dvēseles atvēršanos un «izlīšanu» dzejas tēlos tāpat rosinājuši dzīves tēli, piemēram, dzejoli «Balti, balti, balti sniegi» saldējošā nespēka apziņa («Es salti svilpojošs ziemelis esmu»), kad sevi no sadrupuma var nosargāt vien kompensējošā sapnī, «Kuram kārojas karstam būt». Kompensējošs ar karsts sapnis Plaudim visās grāmatās ir arī temperamentīgā, graciozi izveicīgā un stiprā, tveicīgā Spānija ar savu primitīvi kontrastaino kultūru, tāpat kā cauri visām viņa grāmatām izvijas «sapis» kā tēls, kā sinonīms dzejā radītajai estētiskajai esamībai, kam no pasaulīgās īstenības «vajag brūču, un tai vajag smeldzes, / Un nelaimīgas mīlestības daudz», kā teikts dzejoli «Kāds reizēm mani žņaudz ar roku saltu».

Romantisma metodei raksturīgo traģisko pasaulsizjūtu rada cilvēka personības kā samērā mazmainīga lieluma salīdzinājums ar nepārtraukti un strauji evolucionējošo pasauli, cilvēka un Visuma vienība līdz ar to ir neiespējama un liriskais varonis noslēdzas savu «pasaules sāpju» lepnajā vientulībā. Šī traģiskā pasaulsizjūta

Plaudim nav rūgti lepna, drīzāk rimti smeldzīga, kaut tāpat ceļas no plaisas apzināšanās starp savu nespēku, iespējām, varēšanu un to, kas gribētu būt. Tāpēc hrestomātiskās «Bahu balādes» pēdējā pantā («Kā tu es vēlos pie taustiņiem sēst, / Kad gaiss uz negaisu melns, / Lai bijušo dienu draugi nobāl: / «Ir viņš tas, kas spēlē, vai velns»») ir skatāma gan iztēles ainā apmierināta aizvainotā godkāre, gan arī romantiskajam pasaules skatījumam raksturīgais mēģinājums aptvert un izgaismot pasauli vienā zibens starā, izpaliekot izziņas lēnā uzkrājuma, pacietības un noturības starpposmiem. Domājams, E. Plauža vientulību «Padebešos» rimtu dara vēlēšanās cilvēkus aizraut un atraisīt priekā, dullībās, vingrinot dvēseles elastību ar asprātīgu ālēšanos vārdu spēlēs, kā to redzam dzejolī «Kā bērnam rāmi vēl arvien», kura noslēgumā princips nepārprotami formulēts: «Lai šodien kaut vai to es varu: / Degt jūsu acīs rāmajās / Tik vienu velnišķīgu staru.» Tieši tas viņa grāmatas lirisko plūdumu, kas dažviet vēl tuvs O. Vācieša jaunības lirisimam («Salc manā logā mazliet skumjas vēdas»), dara savdabīgu un kopā ar pārliecību — dzejiskajai situācijai arī romantiķu vārmās jātuvojas reālajām cilvēku attiecībām, tajās jāatspoguļo sava dvēseles pieredze — daudzviet sargā Egila Plauža pirmo grāmatu no tukšas frāžainības, kaut ne vienmēr un visur spēj atvairīt konjunktūras ielāpus. Turklāt jāuzsver, ka krājuma labākajos dzejoļos dzejnieks, no vienas puses, stingri orientējas uz romantisma aprobežtiem (dažreiz arī novazātiem) tēliem, tādiem kā negaiss, tumsa, pērkons, zibens, bezdibeņi, gājputni, vēja un sienāžu vijoles, čigāni, mēness, neprāts, eksotiskā Spānija, bet, no otras puses, lauz tradīciju ar dažāda skaita nesimetriskām pēdām rindā, kas vairumā gadījumu balstītas uz variablu daktiļa, amfibrahija vai trohaja uzbūvi ar krusteniskām atskaņām. Tiesa, grāmatinā ir dzejoli, kuros meklējumi ritma plastikā likuši atcerēties Plūdoņa spožās blakusatskaņas («Balāde par piecdesmit markām un degvīna litru»), tomēr tuvāks uz visu mūžu Plaudim paliek V. Grēviņa dzejas takts skaniskums un orientācija uz Eiropas kultūru. Un vēl pirmais krājums liecina, ka Egils Plaudis jau samērā labi apguvis romantisma dzejā tik svarīgo tālplāna un tuvplāna sabalansējuma formulu, t. i., sākotnējā tālplāna ainava tiek nākošās divās rindās papildināta ar dažu ekspresīvu tuvplānā pievilktu sīkdetāļu, ko ar tiešo pārdzīvojumu parasti sasien salīdzinājums.

«Zaļās krēslas» (1970) labākajos dzejoļos šis redzes gleznu attiecības tiek vēl vairāk izkoptas: tālplāns tiek dots pasteļu tehnikā, bet tuvplāns kļūst arvien ekspresīvi «dullāks», sakāpināts vai «ek-sotisks», piemēram, dzejolī «Izskrēja vilkacis pavasaris»:

Izskrēja vilkacis pavasaris
 Baltajai birzītei cauri —
 Izšāva sarkanu mēli rietā.

No 17. līdz 21. maijam Rīgā notika Starptautiskais
latviešu literatūras tulkoņu un izdevēju seminārs.
Semināra dalībnieks profesors Radegasts Paroleks (Čehoslovākija)

Staņislavs F. un Jaceks Kolbuševski (Polija)

Velta Elerte (VDR), Regīna Ezera
un Leonhards Košuts (VDR)

Ruta Spīrsa (Lielbritānija),
Gunārs Priede un Jānis Anerauds

Olafs Pozingiss (VDR), Gundega Zēhauza (VDR),
Andrejs Dripe un Pauls Putniņš

Staņislavs F. Kolbuševskis folkloras ansambla dalībnieku vidū

Ruta Spīrša (Lielbritānija) un Regīna Ezera

Jana Tesaržova (Čehoslovakija),
Radegasts Paroleks (Čehoslovakija)
Vojtehs Gaja (Čehoslovakija) un
Rozmarija Kifere (Luksemburga)

Žuža Raba (Ungārija), Māris Čaklais
un Šāra Kariga (Ungārija)

Semināra dalībnieku grupa Brīvdabas muzejā

Bij siltas stundas, bij vēju auri,
Nu atkal sarkanos pumpuros zari
Tai pašā senajā vietā...

Vai «Tikai sapnis»:

Dejoja sarkans mēness pār zaļu diķi,
Tarkšķēja priecīgas kastanetes.
Dejoja skurbusi maha pār manu liķi,
Kājas līdz pat bērzu pazarei meta.

Citkārt tālplāna ainavu vēl papildina tālumā gaistošas skaņas (piemēram, dzejoli «Ievas»), bet vēl citviet «Zaļajā krēslā» dabas gleznu personificējumi noskaidrojušies klasiskās samēru attiecībās un tieši ar tām attāli atgādina F. Bārdas personifikācijas (piemēram, dzejoli «Diegā pakārts mākonis»):

Diegā pakārts mākonis
Sodien virs ezera raud
Par savu tumšo krāsu.

Sēnes paceļas pirkstgalos,
Tiekdamās viņam pretim.

Tomēr trīsulojoši liega dabas glezna pati par sevi Plaudi nesaista, viņam tuvāka J. Ziemeļnieka tradīcija: melnas naktis, bohēma, asas emocijas. Dzejnieks to izsaka, iepinot tēlos no Ziemeļnieka atšķirīgus jēdzienus, tādus kā skurbinoši kaisla diešana (piemēram: «Aurodams iesāks rūdus diet / Čaukstošu lapu kalnā»), dziedāšana, ģitāras dancināšana, līdz elso un krāc, sakāpināts temperaments, reibums («Šai baltā rītā / Ieklausās dzērves / Salnas glāžu šķindās. // Es līdzī dzeršu — / Man savērta dzīve / Spalgi kliezošās rindās»), neprāts, kam blakus bailes, sāpe kā nāve akla. Un vēlreiz — tas vairāk ir kompensācijas princips, nevis vērtību izpratne, vēlēšanās aizmirst atstātību («Čigāniete», «Zaļās skumjas» u. c.), alkas neizdzīvoto izdzīvot iztēlē un apzināti kopt dzejošanu kā dzīvošanas veidu, tā viltīgi pamanoties izbēgt no atsvešinātības. Protams, aplam būtu apgalvot, ka Plaudim pašas bohēmas spēles noteikumi nebūtu zināmi. Ir. Bet — «Zelta zivtiņa peldēja akvārijā, / Tā bij viņas jūra, tas bij viņas prieks: / . . . / Zelta zivtiņa peldēja akvārijā, / Man viņa kā draudzene likties sāk. / Aiz stikla sienas man dienas mijas, / Un kaut kur aiz stūra makšķernieks nāk.»

Egils Plaudis vienkārši kā visi romantiķi tiecas uz dvēseles absolūtu vienību — poēzijas un īstenības, reālas un vispārinātas pilnības augstumos paceltas — gan dzīvē, gan mākslā. Un šī tiecība uz viengabalainību — labā nozīmē — atšķir viņa grāmatu no pārējiem 1970. gada uz romantisko izteiksmi orientētiem krājumiem mūsu dzejā, pirmkārt, no O. Lisovskas šaubu pilnajiem «Pavedieniem», kuros par dominējošo stīgu kļūst: «Tajos rudenos, /

kad padevies ražīgs gads / un es apcirkņus pilnus beru, / rūgtu šaubu vērmeli / ar ābolu vīnu dzeru / un sveru, / sveru... / Tā manta ir godīgi nopelnīta, / es ceru, / bet šaubu vērmeli / ar ābolu vīnu dzeru / un dvēseles apslēptos stūrīšus / neatveru. / Par daudz pilnas rokas — / un parādi nerūs. / Vēlāk grūti būs samaksāt, / kas par mēru. / Jau ilgi tā šaubu vērmeli / ar ābolu vīnu dzeru / tajos rudenos, / kad pilnus apcirkņus beru...» — otrkārt, no M. Bendrupes «Ceļa gaitas», kura pašas dzejnieces daiļradē ir ne tikai kopsavilkums, bet arī izlaušanās jaunos izteiksmes meklējumos, tomēr jūtas grāmātā stipri abstraktas, liekas, tām pietrūkst tās dzīvīgās konkrētības, kāda ir «Zaļās krēslas» labākajiem dzejoļiem (kaut arī abus dzejniekus vieno gaiša pārgalvība, dzejisks vieglums).

Protams, ar savu otro krājumu Plaudis vēl nespēj nostāties blakus tobrīd talanta atraisītības un lasītāju mīlestības zenītu sasniegušajiem V. Belševicai, O. Vācietim, I. Auziņam, I. Ziedonim. Tomēr arī «Zaļā krēsla» ir savdabīgs un samērā nozīmīgs ieguldījums 60. un 70. gadu mijas dzejā, kaut paša dzejnieka daiļradē krājums uzskatāms — līdzīgi Livenes «Sūpolēm» — lielā mērā par poētisko līdzekļu uzkrājuma grāmatu. Tā ir grāmata, kur piepildītos mākslas tēlos blakus zemes mīlestības augstajai dziesmai, spējam priekam un nemieram mostas greizsirdības slāpēti tumšā balss, pastiprinās atstātības saltuma apzināšanās, nervozitāte (dzejoļi «Kad tu esi tuva, tuva», «Pil ūdens krānā», «Krizantēmas», «Zaļas lapas un zila jūra», «Lelle», «Auzu laiks», «Šis vakars ir sauss kā tavas acis»), bet par mēģinājumiem romantismam pavisam pretējā virzienā liecību atstājuši precīzi zīmētie portreti («Pienškābe», «Sanitārs» u. c.).

Ar trešo krājumu — «Sāp pavasaris» (1971) — Plaudis pievienojas mūsu dzejas vadošajam desmitniekam, ar sava talanta spilgtumu un spēku atjauninādams lasītāju ticību romantisma tradīcijas neizsmelamībai. Krājuma dzidrais jūtu trauslums, kas šajā ziņā tuvojas J. Poruka labākajiem dzejoļiem, tādiem kā «Es zinu», gan saturiski, gan stilistiski piepilda kādu tukšāku vietu 1971. gada dzejā, bet ar savu pārkāpināto traģismu tas dažviet piekļaujas O. Vācieša «Melnajām ogām» — kulminācijas punktam O. Vācieša ļoti sāpīgajā jaunības ideālu pārvērtēšanas mutulī, kurš iesākās ap «Partijas piederības», «Einšteiniānas» laiku, turpinājās «Dzeģužlaikā» un kā atblāzma jūtams «Kārajā laukā». Protams, Plauža pilnības un nebijušā spalgās alkas nav tik sociāli konkrētas kā Vācieša vainas un atbildības plosīgā skaidrošanās. Viņa rimtā «redzēšana cauri un pāri» līdzcilvēku netikumiem, cietsirdībai — līdzīgi kā I. Ziedoņa krājumā «Kā svece deg» — radusies no izsāpētām bailēm, šaubām, robežsituāciju apzināšanās un vītālo spēku mobilizēšanas sevī. Tomēr Plaudis atšķirībā no I. Ziedoņa iztiek bez tiešām analogijām iz dzīves. «Sāp pavasaris» 70. gadu sākumā it kā kļūst par visaptverošas smeldzes fontānu, Plauža smeldzei gai-

šumu iekrāso sapņa vilinājums, šajā krājumā krāsās apvaldītāks un tik smalks kā timeklis rasas zaigā. Bet dzejoļu sūrumu krājumā baro liriskā «es» liktenis («Es vienmēr būšu citiem mazliet svešs, / Jo manā dziesmā grūtsirdība dveš / Un veļi pelēcīgas drānas skalo. // Bet, tumšs kad būs, nāks mani uzmeklēt / Un pavaicāt, kā dvēsele var spēt / Tik ilgi lidot sapņu meža galos»). Plauža trešajā grāmatā pilnībā izzuduši lirikai kā žanram svešie apraksta, pārstāsta elementi par lietu dabu, krājumā sarucis izvērstu salīdzinājumu īpatsvars un arvien biežāk emociju, jūtu tiešā izpausme panākta ar vienu vārdu, precīzu un ekspresīvu apzīmētāju, piemēram, «Pūkains runcis — novakars lien / . . . / Runcis pilsētai pāri ceļ / Asinis pilošu ķepu». Svarīgi to atzīmēt tālab, ka minētā īpatnība ir viens no Plauža ieguldījumiem to gadu diezgan irdajā romantiskā strāvojuma dzejā, ko dzejnieks, iespējams, kā principu būs izsecinājis, sekojot 60. gadu publicistiskā novirziena labākajiem paraugiem un detaļu ekspresijai tajos. Pieminama arī krājumā «Sāp pavasaris» vērojamā augstā instrumentācijas kultūra un orientācija uz stingrajām panta formām: sonetu, trioletu. Tās kalddina dzejnieka lakonisko frāzi, pierāda, ka klasiskajās formās īsti iedzīvoties viņam neizdodas un ka viņa temperamentam tuvāks ir 2—3 rindu pants vai četrrinde. Plauža mēģinājumi strofiskā kļiedē B. Sauliņa heksametru, distihu, oktāvu u. c. vientulību tonikas un verlibra plūdus.

Jau minētais jūtu trausluma koptēls krājumā «Sāp pavasaris» summējas no alkām izdzīvot nebijušo un agrāk nepazitās pārtēriņa izjūtas uzplūdiem un atplūdiem — jūtas, kas liek liriskajam «es» ar to rēķināties pat aizrautības mirkļos («Aizmirsa mandolīna / Savu sienu plānumu — lūst»). Turpat līdzās pagurumu atceļ gara apzināti kaldināts tikums: kultivēt sevī prieku par katru zudībai izmānīto stundu («Daudz vajag smaidu vaigā / Tam, kas pa pēdējo šķautni / Pēdējo vasaru staigā. / Tam rokas top koku saknes, / Top lavīna — lakstīgala»). Plauža dzejā ikkatru jūtu, arī prieku, nākošā brīdī jau citādu vērs spēja noskaņas maiņa, nemiers un sava «es» niecības apzināšanās dabas bezgalības, varenības un nemirstības priekšā, kas ar tēliem un pasaulsizjūtu dažviet attāli sakņojas M. Ļermontova vārsnās («Laiivā»). Īpatnējus, mūsu dzejā maz lasītus vaibstus liriskā «es» veidolā ievēl gandrīz vai polāru izpausmju satuvinājums: no vienas puses, žēls un kautrs lūgums pēc saudzības blakus pārgalvīgam vieglumam un gaišumam, kurus raudzējis dzīvības spēku izsīkums tādā mērā, ka svētajām dusmām un naidam neatliek vairs enerģijas («Mākonis viegli, bez naida / Nosarkst rietos un gaist. / Vai tik saudzīgi smaida / Nogurums mūžīgais?»), un, no otras puses, neapvaldīta un baudkāra dzīvotgriba, kas robežojas ar mirkļa kultu, dzīvošanu tikai tam un tikai tajā. Mirkļa neatkārtojamības un skaistuma rūgtā apzināšanās

Plauža dzejā pacelta augstu pāri visam un izpausmi sev atradusi arī kaprīzajās ritma maiņās, dinamikā. Tas viss piešķir Plauža trauslumam tādu kā ireālu dūmaku un krājuma labāko dzejoļu smeldzi dara universālu: tā ir dziļāka par tiešo ierosinātāju — smagā likteņa nopūtām un asarām un plašāka par jebkuru sadzīviski konkrētu jūtu. Liekas, smeldzes estētiskā iedarbība panākta ar jūtu, kaislību vulkāna slāpēšanu aiz Plaudim raksturīgajām pasteli izturētajām un dzidrajām tālplāna gleznām, ļaujot vulkānam «ierūkties» tikai vienā atsevišķi izceltā, spilgtā tuvplāna sīkdetaljā. Bet, atgriežoties pie kautrā lūguma pēc saudzības, spēka izsūkuma un baudkāres pretstatu pāra, jāsaka, ka pretnostatījuma otra puse vēlreiz sauc atmiņā Poruku, viņa pārliecību: vien ļaunā un labā izdzīvošana katram sevī var dot balto skaidrību, ko Plaudis — protams, stilistiski citādi, bet tikpat nepārprotami — pasaka rindās:

Mūs gaida sāpes. Tu to vied,
 Es zinu to un zina viņa,
 Bet, kamēr nesāp vēl, tās šķiet
 Kā brāļu Grimmu pasaciņa.
 Jā, ragana reiz raudzīsies
 Ar smīnu acīs — tavās, manās.
 Nāks citi un vēl skajāk smies,
 Un arī ies bez atgriešanās.

Taču izkāpinātais trauslums «Sāp pavasarī» visvairāk jaušams mīlestības interpretējumā: uz klusuma fona, kurā liriskais «es» dzird «sirdi drūpam, / Oli, kas mūžībai zagts», mīlestība attālināta neaizsniedzamības perspektīvā, t. i., pirmā satraukuma mulsu («Tu nāc pār manu taku pāri, / Un tavās acīs tulpes plaukst / Tik mulsoņi un tik vāri») nomaina saasināta savas zudības jausma, bet to savukārt aizdzen spēja pacelšanās sajūsmas debesīs tikai no viena skata vien. Tā dzejnieks tēlos iezīmē atjautu un ticību arī mīlas divajam garīgumam, ne tikai tuvības lieglaimei, un šī ticība determinē pietāti, ilgu trīsas izjustās bezgalības, pilnības priekšā (dzejolis «Pie zemes krustā») un ļauj neizniekot savus dvēseles spēkus, kad «Pusnakts viešņu sirds man meklēt dodas / Nežēlīgi zaļos zemes ceļos».

Plaudim traģiskā neaizsniedzamības sajūta, pat pārvēršoties piepildījumā, neiegūst tik pūkaina un džentlmeniski sargājoša maiguma izpausmi kā Lūdēna mīlestības dzejoļos «Rudzu puteni» (1971) (piemēram, «atved savu sāpju briežus / Mežā manā, / Lai starp priedēm, / Lai starp eglēm ganās. / Pārvērtīšos es par sūnu — / Briežu soļi klusi kļūs, / Pārvērtīšos es par zariem — / Briežu balsis klusas kļūs»), nekad arī nerasniedz to jūtu līdzsvaru, kas ārēji rādās kā zināms emocionāls komforts. («Un tad, kad saule svētītāja / Pār tavām krūtīm sārta aust, / Es zinu — še ir manas mājas, / Man nevajadzēs kājas aut. // Pie tavas pieres esmu šķīstīts, / No tavām kājām augšup celts, / Par bērza šķilu kļuvis istāks, / No dziļas

upes ārā smelts. // Es tagad liels un spēcīgs esmu / Un ļaujies manām rokām tu. / Pār savu melno zemi nesu / Es savu balto ticību»).

Plauža krājums «Zili sili zigu zagu augs» (1974) iznāk vienā gadā ar tik mākslinieciski piepildītām un novatoriskām grāmatām kā O. Vācieša «Visāda garuma stundas» un M. Čaklā «Sastrēgumstunda», ko veiksmīgi papildina L. Līvenas «Diena» un J. Petera, šķiet, joprojām dziļākā grāmata «Mans bišu koks». Literārās sabiedrības zināmu savijīšanos izsauc L. Brieža pirmais krājums «Liepas koks, zalkša asins» un Plauža romantiķa sirdij tik radniecīgā M. Bendrupes «Pilna krūze mēnesnīcas», turklāt pēc preses publikācijām pazīstami K. Skujenieka un J. Rokpeļņa dzejoļi.

1974. gadā lirikas aina blīva, un tajā Plaudis kopā ar Bendrupi nostājas kopīgā opozīcijā «tam Ticamajam», kam «sen jau nāktos aizmigt, / Sēž, garlaicību perina tik baismīgu, / Ka logi žāvājas un durvis čikstēt sāk...» (M. Bendrupe). Plauža dzejoļos jaušams «tāds liriski kautrs, gandrīz nekur skaidrāk neizteikts cerējums ar atklātu savas dvēseles cīņu izdziedājumu līdzēt «kādam.. debesīs skriet, nenoslīgt omulībā un pieticībā: cilvēka liktenis ir dižs, pat ja tas ir grūts, — liekas sakām šīs lappuses» (Auziņš I. — Kritikas gadagrāmata. R., 1975, 3, 73. lpp.).

Abu dzejnieku vienotā un konceptuālā pozīcija, kas vērsta pret piezemētiem ticamības rāmjiem mākslā, vispirms realizējas kā īpaši akcentēta ticība brīnuma lomai dzejā. Jo ticība brīnumam cilvēku piesaista bezgalīgajai dabai, bet viņa darbu — nemirstībai. Tādējādi šajā grāmatā Plaudis konkretizē savu nemiera cēlonību: tas izaug no neapremināmas dzišanās pakal brīnumam, tam «netrūkstojamajam sidraba pavedienam», un šajā ceļā «Aizvien tālāk aiziet zeme, / Aizvien tuvāk debess nāk. / Lielas, lielas zvaigznes smejas / Katru nakti dzirdamāk. // Baltas kazas dārzos ganās, / Ganās citiem, ganās tev. / Mirkļi viens tev — rokās manās, / Mirkļi viens man — pašam sev. // Apses smejas, smejas drebrot / Katru nakti dzirdamāk — / Aizvien tālāk aiziet debess, / Aizvien tuvāk zeme nāk». Ar zemes un debesu attālināšanās un pietuvošanās ritmiskajām mainām poētiski pausts ne tikai dabas «paisuma un bēguma» (I. Auziņš) ritms, bet arī Egila Plauža tēlu stilistikai raksturīgā jutekliskās sīkdetaļas nomaiņa ar tāluma perspektīvu, viņa tiecība, kā dzejnieks izsakās, uz «priekšmetiskumu» — spēju brīnumu organiski saudzēt ar ziliem zaķēniem, kas viršos krīt, un ar skanošiem vējiem, kuri pa jumtiem klejo. Plaudis nav tik astrāli nepiesaistīts kā Mirdza Bendrupe, arī cilvēka varenība, brīvība viņam nav pacelta tādā apoteozē. «Zilos silos» viņu — vairāk nekā iepriekšējās grāmatās — saista grēcīgas kaislības, tādas kā «Atnāk meitene — padauza / No tālas, tālas ielas. / Visus traukus man sadauza, / Rieta apvārsnis pielās», taču arī tās — lai redzētu pazībam, lai pietuvotos savdabīgi izprastam, tomēr — brīnumam.

Kopumā «Zili sili», salīdzinot ar krājumu «Sāp pavasaris», nav tik stilistiski izturēta un viengabalaina grāmata: blakus spilgtai «pastelglezniecībai» sastopami gandrīz vai «grafikā» izpildīti darbi. Daļā dzejoļu kompozīcijā samazinās tālplāna nozīme: dažviet tos veido viens tuvplāns vien. Bet tas prasa citādas detaļu samēru un ekspresijas attiecības, nekā dzejnieks kopis pirmajās trijās grāmatās, un jaunie principi «Zilos silos» vēl īsti nav apgūti, tāpēc pavīd frāžainība. Vērojami svaigi meklējumi atskaņu sistēmā: pierasto tīro krustenisko atskaņu vietā vairākos dzejoļos (piemēram, «Kaijas balss», «Manu jaunības jūru» u. c.) ieraugām: zila — cilāja, vidū — lido, vēju — spēja, kam rindu iekšienē «atgulgo aliterācijas, asonanses» (M. Čaklais). Tās līdz ar inversijām, leksisko orientāciju, ritmu, kā zināms, vienmēr Plauža poētisko valodu jūtami atrāvušas no sarunu valodas.

Domājams, jaunie meklējumi poētiskās izteiksmes precizēšanai «Zilos silos» paliek kā liecība ieceru un iespēju uzkrājumam dzejniekā.

Apliecinājums tam ir krājums «Izkal putnu» (1978), kurā fantāzijas pasaule un realitāte pāriet viena otrā tik nemanāmi, ka pat analizē tās atdalīt grūti. Tā, piemēram, dzejolī «Iedunas dobji gongi»: «Iedunas dobji gongi / Pāri rītausmas viļņiem, / Aizslīd sudraba zivis / Garām pakrastes cilņiem. // Sveika, tu sārtā spura — / Kapara pilsēta mana! / Diena ar tūkstoš mēlēm. / Tirgos un torņos zvana. // Atnāk un aiziet ēnas. / Gar taviem augstajiem tūriem. / Paliek līganās laivas, / Nami robotiem stūriem. // Paliek tik tikko tverama / Tāla un skumīga jausma. / Aizslīd sudraba zivis. / Vēl ir stunda pēc ausmas.» Atgriežas atkal kaprīzie, artistiski atsperīgie pārlēcieni, kuri zināmā mērā pieklusā «Zilos silos», spēle, kas prasa lielu garīgo koncentrāciju, ašumu uztverē, reakcijā:

Pa mēness mirgu
 Jāsim uz zirgu tirgu!
 Tur čigāni veci un brūni
 Kā reibīgs kanēlis jauca,
 Kā izbirst zīles pār sūnu,
 Tā izbirt tur rubuļi traucas;
 Viss mazliet steidzīgs,
 Jo mēness tik ātri riet.
 Rit tirgus veicīgs
 Ar liksmību vienuviet.
 Es iemainīšu sev melni,
 Kas ātri kā vasara skrej,
 Līdz tirgus vietā velni
 Ar fosfora acīm smeļ.
 Pa mēness mirgu
 Zaudēju zirgu tirgu.

Vērojama vēl viena — varbūt grūtāk pamanāma pārbīde. Sapnis, daļēji arī brīnums agrākās grāmatās saistījās ar kompensāci-

jas principu, turpretim krājumā «Izkal putnu» tas kļūst idents fantāzijas, izdomas pārradītai pasaulei, t. i., no psiholoģijas sfēras pāriet pilnīgā estētikas klausībā. Pat karsti ilgotā Spānija, Meksika, kurām liriskais «es» vairs necenšas ārēji līdzināties: «Meksika! Dziļā brūce / Manā dzīslainā kaklā! // [...] Pie tevis es neaiziešu, / Bet atnāksi tu pie manis.» Realitātes un fantāzijas jaunās — semantiski sarežģītākās attiecības krājumā (to savstarpējo atspoguļošanas un divējādošanas programmatiski piesaka dzejolis «Vēl viena vijole») kopumā padziļina nepārejošā un zūdošā, galīgā un bezgalīgā, arī mūžīgās maiņas poētisko pildījumu («Krīt zosu spalvas — šķiet, līdz bezgalībai krīt»). Ar dzejas tēliem patiešām apstiprināta Pikaso aizstāvētā pārliecība: «...māksla nav taisnība. Māksla ir meli, kas ļauj mums tuvoties taisnībai.» Protams, tas nebūtu bijis iespējams, ja dzejnieks nepārtraukti neasinātu izteiksmes līdzekļus: jaunajā grāmatā blakus Plaudim tik pašsaprotamām un pierastām muzikālām figūrām («Pērles») uzduramies arī tādām, kas viņa dzejā lietotas maz vai nemaz, piemēram, tik tikko manāmām ritma maiņām, pārnesei («Zirga pajūgā iejūgta, vasara / Rikšo uz rudens pusi. / Norit dālijai liela asara, / Un plūmes kā spuldzes deg klusi. // Šajā zilajā gaismā dzērves svin / Savu stundu pirms aiziešanas / Un kazas bārdas pret celmu trin / Un sulīgā zālē ganās») un iekšējām atskaņām, kas papildina ārējās krusteniskās, piemēram, «Vadātājā». Līdz ar to jau iepriekšējās grāmatās smalki instrumentētā Plauža vārsmā tiek padarīta vēl blīvāka, piesātinātāka. Grāmatu caurvij divi tēli: putns — pārļaicīgās kultūras, prieka un visa gaišā apzīmējums — un asinis — izpilošās dzīvības, kaislību un sāpju simbols. Vietumis dzejoļos gleznas kļūst pārāk asiņainas un atstāj iespaidu, ka dzejnieks ap tēlu tiksmīnās («Sarkankrūtītis manā rūtī», «Romance»).

Apstiprinot dzīves un cilvēka pastāvēšanu mūžīgajā mainībā, jānotiek, protams, pārbīdēm arī pārdzīvojumu skalā, kura raksturo liriskā «es» vaibstus. Lai gan vēl joprojām viņam vīrieša ideāls ir straujš, fiziski veikls, azartisks puisietis ar kultūras ugunis rūdītu garu, tā sakot, ašs, nesaistīts un glāsmains vējš, tomēr blakus parādās arī agrāk nemanīta rāmuma svētīgā izjūta («Kad pāriet pērskons un dvašo zeme, / Un dzeguze slauka spalvas, / Tad man ir tā klusi jāatlaižas / Ar sienu kaudzi zem galvas. // [...] / Un tad nāk mani smaidošie / Un neatgūstamie rīti»), kas līdz stabilitātes apziņai neizaug.

No pirmajiem Plauža krājumiem stipri atšķirīgā dzīves pilnības izpratne un izjūta šajā grāmatā, šķiet, daļēji saistīta ar atjautu — «Nu vairs ar straujumu neviena, / Pat pašam sevi nepiekrāpt», tomēr vairāk ar iestājušos briedumu, kurā vēl «gribas bezgalībai dziedāt / Un rūgtai kaislei arīdzan». Ir apjēgts, cik vienkārši, baudot tikai mirkļus, cilvēkam dzīve var paiet garām («Tik

vienkārši»), ir ieraudzīta un izsāpēta sava pārsteidzība («*Una stella*»), sajūsts žēlums un noturīga līdzjūtība pārējai pasaulei («Salst skumīgas magnolijas», «Elēģija» u. c.). Puiciskajai nožēlai, ka šajā saulē visu nav iespējams izdzīvot, kas agrāk ienesa zināmu drudzainu sasteigtību, briedums pievienojis senāk neraksturīgu pašapziņu, spēku pilnības pacilājošo apziņu un zināšanu — jā, jā, tam pašam «sapņotājam un bohēmiķim» — «Man patīk pavards, kas kuras, / Un dzīve, ko nemācēju».

Spēku pilnības apziņa, «dzīve, ko nemācēju», jaunajā krājumā līdzīgi kā grāmatā «Sāp pavasaris» nozīmē: liriskajam «es» «sāp viņa jūtu, viņa dzīves pārpilnība, sāp viņa cerības» (Skujenieks K. — LM, 1972, 11. janv.), bet sāpe vairs nav tik sveloši akla. Arī Plauža estētiskajam raksturam būtiskajām kaprīzo noskaņu maiņām pārvilkts pāri kāds tālā rītdienā jaušams vienojošs tilts, tādējādi iezīmējot nevis M. Čaklā piesaukto harmoniju kā apzinātu glābiņu (LM, 1970, 11. apr.), bet kā noteiktas emocionālas pieredzes krātu un ienākušos gaišumu («Ietieca dūri sejā / Skumjš un bezcerīgs vārds, / Šūpojas jumta skārds. / Šūpoles, kuras bijušas augstu, / Šaujas kā vanags lejā. // [. . .] / Sarkana saule sejā / Varbūt ar rītu līs? / Tikai skumīgas gladiolas / Vīst»). Briešanas, gatavināšanās poētiskā sēma Plauža daiļradē ir jauna un atrodas zināmās kontrasta attiecībās ar pirmajos krājumos sastopamo ašo kulmināciju, mēģinājumu pasauli aptvert un izgaismot zibens starā. Tēlaini sēma ietverta katrā cauri visai grāmatai izvitajā rudens tēlā, bet dzejoļa «Purenes» rindās izvirzās kā galvenā un noteicošā:

Bet, jūtot pureņu dvesmu
Un zirgus no lepna cilts,
Es tomēr ar tevi esmu
Kā dzimtenes ziedonis silts.
Kā piesūcas zari ar sulu!

* * *

Un lēni ar vasaras bulu
Mēs ieiesim augļu laikā.

«Izkal putnu» varbūt nav tik vienota un nedalāma grāmata kā K. Skujenieka «Lirika un balsis» (1978), bet Plaudis šajā krājumā kopā ar Skujenieku, J. Rokpeļņu «Zvaigzņi, putna ēnu un citiem» (1975), V. Kriles «Bērziem» (1976), L. Brieža un M. Bendrupes grāmatām augstu paceļ mūsu romantiskās dzejas prestižu 70. gadu beigās — laikā, kad vairākiem 60. un 70. gadu vidus spilgtiem dzejniekiem daiļradē vērojams atslābums (I. Auziņš, M. Čaklais, J. Peters, Ā. Elksne).

Lielā daļā dzejoļu «Zvanos» (1980) Plaudis turpina un līdz poētiskai pilnībai noved kādu «Putnā» aizsākušos tendenci: tēlos nevaids vairs ārēja spožuma un krāsainas ekstravagances; tie it kā tiecas

pēc pelēkā sūbējuma, kas savukārt rezultē pasaulsijūtas iekšēju padziļināšanos, nenieka nezaudējot no Plauža liriskajam «es» mīļajiem stiķiem un niķiem (piemēram, «Baltai kazai garu spalvu / Bārdā sārtu neļķi pinu»). Domājams, šādu stilistiskās attīstības ievirzi daļēji noteikusi jau «Putnā» atjaustā pārliecība un atgādinājums sev: «Nemeklē vieglumu vielā, bet vēzienā savā, / Vielai vienmēr vergosi, smagai kā svins.»

Solis stilistikā līdzī nes jaunas šķautnes tēlu semantikā — tas vispirms uzskatāmi redzams dzejoļos ar pasaules kultūras klātbūtni vai reminiscencēm. Piemēram, dzejoli «Motīvs»: pirmajā pantā, atgādinot Čaka dzejas šokējošo iedarbību uz sava laika sabiedrību («Špuldze, Čaka spožā galva, / Rita skudras iztrūcina»), liriskais «es» pretstatā tai cieņā — bet Čaka stilam atbilstošā cieņā un sajūsmā — pielūdz «Manu paradīzi», iepinot sārtu neļķi Čaka kazai bārdā. Otrajā pantā vērojama it kā pilnīga liriskā «es» identifikācija ar Čaka tēliem un Čaka tēlos pieteikto realitāšu izdzīvošana, līdz beidzot — pēdējos pantos — iznākšana no tiem ārā un pacelšanās Čaka darba vērtējumam nepieciešamā vispārinājumā:

Nu es atkal viņu radis
Līdz ar pieminēto galvu:
Izkūst mirķļi, izžūst gadi,
Paliek kaza baltu spalvu —
Paliek uzrakstīti vārdi,
Kuri sūrā sirdī kaisa,
Kad jau zirgābolus sārtus
Vairs tik sapņu ielās kaisa.

Agrāko krājumu dzejoļu reminiscencēs vietumis bija vērojami zināmi pārstāsta elementi vai pārāk liela atkarība no aizteksta tekstiem — tik liela, ka, attiecīgos kultūras pieminekļus lasītājam nezinot, dzejolis palika nedzīvs un salts (piemēram, «Balto tulpju balāde», «Pablo», «Federiko» u. c.). «Zvanos» tas zudis.

Otrs jauninājums semantikā vērojams, kad kāds kultūras tēls (piemēram, nazis) vispirms izaigojas divās dažādām kultūrām piederošās saitēs (a) nazis=spāņu kultūras konteksta elements, b) nazis=A. Čaka tēlu sistēmas elements), kurām pāri pārvilkts — bet ne no tām izaudzis — tikai Egiļa Plauža dzejā izprotams simbola baldahīns (nazis=iztēle, fantāzija, arī prāts, ko, iespējams, var daļēji atvedināt uz 50.—60. gadu jaunatnei zināmo žargonismu «baigais nazis»=veikls cilvēks ar zibenīgu reakciju un asu prātu). Piemēram, dzejoli «Tēls» minētās sakarības uzskatāmi redzamas, un tā tēlaino saturu jēdzieniski varētu formulēt apmēram šādi: gars ir gana izturīgs, taču nav tik ass, lai ikreiz nošķirtu, kur kuroreiz bēda nāks. Tas tāpēc, ka parādība no parādības atšķiras tikpat maz,

cik rīts no rīta. Kaut sirds šajā vienveidībā nogurusi, tomēr vēl ilgojas pēc brīnuma, kuru nesagaidot ar fantāzijas palīdzību rada to:

Zils zibsnī tērauds. Asi nešķeļ nazis
To līniju, no kuras bēdas nāk.
Vai paši neesam ikreiz tik mazi,
Cik maz ir rīts par rītu savādāks?
Ja zāle dzeltē — saule apreibusī.
Ja dzeltē papīrs — dārgs top viedais vārds.
Kam, sirds, tik klusi gaidi nogurusi,
Ja uzplauks ceriņi vēl desmitkārt?
Un, ja nu ne, — lai dzied mans mestais nazis!
Tas rada zibenim, tas viņas dēls.
No iesvilpiena raibu putnu pazist
Uz mūžiem jaunais faraona tēls.

Analoga strukturālā pakāpenība un saites ir arī citiem krājuma tēliem—simboliem, tādiem kā «kaza», «roze», «zivs», «balodis», daļēji arī «skudra».

Tātad «Zvanos» tēli ārēji kļūst trauslumā līdzīgi «Sāp pavasaris» tēliem un krāsās arvien pieticīgāki, bet savās iekšējās sakarībās — dziļāki. Līdzīgi var teikt par grāmatu kopumā, kas savā ziņā pārsteidzoša ne tikai paša Plauža daiļradē, bet arī mūsu literatūras kontekstā vispār. Nezinu latviešu dzejā otru dzejnieka — vīrieša radītu dzejoļu krājumu, kurā mīlestības piepildījums, saprasts kā pavarda attiecības un pavarda laimes zvani, skanētu tik vareni un saskanīgi, ka patiešām kļūtu par cilvēka pašcieņas un vērtības mēru, kā tas ir «Zvanos». Turklāt tā mūsdienu dzejā ir reta parādība, ja visos mīlestības dzejoļos var atpazīt vienu sievieti, kas spējusi aizņemt un pārņemt visu liriskā «es» būtību tik lielā mērā, lai ligzda nebūtu vis vēlamas un aktuālas idejas risinājums, bet pārpilns dzīvesveids, kurā nekam citam vairs neatliek vietas. Ilustrācijai rindas no dzejoļa «Tilts»:

Ik rītus tava rāmā elpa man
Liek pamosties ar noreibumu saldu.
Dus pilsēta. Vēl slēpjas trauksmes zvans
Uz taviem deniņiem, uz mana galda;
Un tā nu rosās zelta skudra labā,
Top asins skaļāka, glauž straumi silto —
Tev plakstos uzaustošā diena glabā
Pār rudeniem un pavasariem tiltu.

Vai dzejolis «Sargs» pilnībā:

Tā slikti es tevi sargāju —
Tavs sirmais, bet naivais sargs.
Pār pilsētu puteņo, pārmaiņām
Kāds plaiksnī un dārdina bargs.
Tu aizej ar smaidu, ar smaidu nāc,
Bet acis ir nogurušas,
Un tad man sasēstas smadzenēs
Ļaunas un zaļas mušas.

Pār sapni, pār torni pārlaidās
Rudens nesēja sloka.
Vai cilvēkam diezgan — kā svētbildei —,
Ja vārdus un ceļus loka?

Pārsteidzoši ir arī tas, ka liriskais «es», kurš savas izdzīvotalkas remdēt radis bohēmas sīvajā spēles priekā, nonāk līdz pavarda svētumam. Tādējādi vēlreiz «Zvani» pabeidz «Putnā» iesākto, jo, lai nonāktu līdz secinājumam: «Vairs verdoši vakari nedzenā / Pa padurvēm druskas zagti, / Man tavās acīs kā gredzenā / Atviz pilnmēness nakts,» — nepieciešama vērtību pārorientācija, kuras tiešā norise redzama iepriekšējā grāmatā.

«Zvanos» vairs neatrast dzenājošo nemieru, pieklusis arī mirkļa kults, mirkļa rūgto neatgriežamību pārskan laimes lieluma nepārejamības spēks. Agrāk Plauža liriskā «es» dzīvotalku iekrāsoja izbaudīt (reizē izdzīvot) vēlme, šajā krājumā dzīvotalka formulēta vārdos: «Es arī kaut ko lielu gribu — / Pārvērsties tā, ka pazīt var / Nevis mani, bet mīlestību, / Kura tavus plakstiņus skar.» Un var jau, patiešām var to mīlestību pazīt gan nepacietīgajās mājās gaidās («Bailes»), gan klusumā un cerībā uz turpināšanos bērņā («Vai uz atgriešanās»), gan nebeidzamajā pašāvivā un skanošajā pacilātībā («Visi pulksteņi»), arīdzan mīlestības dāvātajā savas bezgalības jūtā, kad estētiskajā izplatījumā dzejnieks licis planēt parādībām, kurām realitātē tas neizdotos vis («Jūra liela un jūra zaļa / Apmeta gaisā loku . . »).

Egilam Plaudim raksturīgs romantisms ar simbolisma elementiem — līdzīgi kā savā laikā Jānim Porukam. Stilistiski atšķirīgus, pat stilā tālus abus dzejniekus dara, pirmkārt, fakts, ka Plaudis savā pasaules uztverē nav duālists kā Poruks, bet aizvien tiecas un tuvojas viengabalainībai, otrkārt, apstākļi, ka Plauža «Zaļajā krēslā», «Zilos silos» un vietvietām arī «Putnā» vērojami spēcīgi un spilgti ekspresionisma elementi tuvplāna detaļu izziņējumā, treškārt, Plauža pārliecība, ka tēlu sistēma balstāma vairāk uz konkrētu priekšmetiskumu un mazāk uz abstraktiem jēdzieniem, ceturtkārt, tālplāna un tuvplāna ievirze un attiecības dzejoļos.

Katram dzejniekam ir savi lasītāji. Egilam Plaudim tie ir dzeju mīlošā jaunatnes daļa un jaunākā literātu paaudze. Iespējams, jauņiešus viņa dzejā saista trauslums, sakāpinātā jūtība, bohēma, suģestē kaisle un sapņa azartiskais reibums. Man pati nozīmīgākā liekas viņa prasme ar lielu garīgu un fizisku koncentrāciju izdziedāt un pārvarēt tragisko nenovēršamību, ko rodam krājumā «Sāp pavasaris», un apbrīnojami smalkā spēja pavarda maz mainīgajā ikdienā atrast un saglabāt to jūtu tīrskanību un pilnskanību, kāda iedziņināta «Zvanu» labākajos dzejoļos. Šķiet, ar «Izkal putnu» un «Zvaniem» dzejnieks būs pratis paplašināt arī savu lasītāju auditoriju.

V

VIENPADSMITAJĀ A. UPĪŠA KONFERENCĒ

1982. gada 6. decembrī notika rakstnieka 105. dzimšanas dienai veltītā zinātniskā konference. Šo ikgadējo pasākumu organizē Rakstnieku savienība, ZA A. Upīša Valodas un literatūras institūts un LVU Filoloģijas fakultāte. Tās uzdevums — pārlūkot gada literāro ražu.

Ievadvārdos RS valdes pirmais sekretārs *Gunārs Priede* pieminēja Andreja Upīša daiļrades pētnieku profesoru Kārli Krauliņu, kurš allaž bija aktīvi piedalījies šo konferenču darbā.

Valodas un literatūras institūta Literatūras teorijas daļas vadītāja *Vera Vāvere* runāja par A. Upīša romāniem Eiropas lielās prozas kontekstā. (Nedaudz atšķirīgā redakcijā literatūrzinātnieces raksts par šo tēmu publicēts *Kritikas gadagrāmatā*, X.)

Konferencē piedalījās arī viesi no VDR Rostokas universitātes — filoloģijas zinātnu doktori *Ināra Vāka* un *Olavs Pozingiss*. Savā ziņojumā *Ināra Vāka* pakavējās pie jautājuma, kā latviešu literatūru uztver vācu lasītājs. (Ziņojumu publicējam šajā gadagrāmatā.)

Par situāciju dzejā konferencē runāja *Imants Auziņš*. (I. Auziņa pārskats par 1982. gada dzeju publicēts šajā gadagrāmatā.)

Par prozu konferencē runāja kritiķis *Harijs Hiršs*. Viņš analizēja tikai romānus.

Kritikai esot mode meklēt jaunas tendences, taču tās vienmēr atrodamas kopā ar nepārtrauktajām literārā procesa attīstības līnijām. Kaut kas jauns ienāk ar katru darbu, un labs piemērs tam ir V. Lāma romāns «Pavarda kungs Ašgalvis», kur sastopam to, kas jau it labi pazīstams no rakstnieka iepriekšējiem darbiem: vienkāršais strādnieks, viņa darba atmosfēra u. c. Savijumā ar tautas vēstures slāni ir radies filozofiski vērienīgs darbs par sabiedrības radošajiem un postošajiem spēkiem. Romāna varoņi lielā mērā uztverami simboliski (celtnieki), bet tajā pašā laikā tie ir individualizēti raksturi.

Nozīmīgas vērtības uzrāda arī Regīnas Ezeras tetraloģijas «Pati ar savu vēju» otrais romāns «Nodevība». Kopā ar «Varmācību» tas veido daļu no labākā, ko sarakstījusi Tautas rakstniece.

Aizvadīto gadu var dēvēt par «Jāņa Mauliņa gadu»: publicēti trīs viņa romāni. H. Hiršs uzsvēra: pirms vairākiem gadiem rakstnieks izteicies, ka savos darbos ir apzināti didaktisks — un jāatzīst, ka, lai gan apzināta, šī ne vienmēr ir viņa darbu stiprākā puse. «Pelēkajos zīmējumos» un «Mīlestības infraskaņās» autoram nav izdevies pilnībā realizēt savus mākslinieciskos nodomus.

Kā neizdevušos referents novērtēja L. Pura romānu «Karuseļis», tāpat V. Indrupa romānu «Vedējs».

1982. gadā iznākušajos kriminālromānos kritiķis konstatēja tēlu veidojuma primitīvismu.

Referents atzina, ka latviešu romāns kopumā sasniedzis ievērojamas mākslinieciskas vērtības kamerstilā, taču sociālas problemātikas jomā veiksmju ir maz.

Par dramaturģiju konferencē runāja *Silvija Radzobe*.

Plašākai sabiedrībai bijuši pieejami tikai divi darbi — žurnālā «Karogs» publicētā P. Putniņa luga «Uzticības saldā nasta» un L. Stumbres diptihs «Ipolits» un «Bērni» uzvedums Drāmas teātrī, tāpēc referente analizēja arī tos darbus, kurus dramaturgi 1982. gadā pabeiguši.

LVU Latviešu literatūras katedras pasniedzēja *Dace Ūdre* referēja par stāvokli kritikā. (Īss atreferējums ievietots šajā krājumā.)

Debatēs runāja *Visvaldis Lāms* un *Jānis Kalniņš*.

Māksla, teica V. Lāms, ir personības izpausme. Taču J. Mauliņa romānos, viņaprāt, esot vērojams «personības zudums».

V. Lāms izvērta domu par mākslas iekšējo vienotību, uzsvērdams, ka veco ne vienmēr vajag noārdīt, lai būvētu jauno.

Jānis Kalniņš konferences noslēgumā runāja par literāro sacerējumu publicēšanas ilgumu, kā arī par uzticēšanos kritiķim: ne jau katrs spriedums, teica akadēmiķis, recenzentam obligāti jāpierāda.

Materiālu sagatavoja Guntis Dišlers

DAŽI LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒRTĒJUMA ASPEKTI
70. UN 80. GADU VĀCIJAS DEMOKRĀTISKĀS REPUBLIKAS
PREŠĒ

PSRS nodibināšanas 60. gadadiena izraisījusi plašu rezonansi VDR presē, televīzijā un radio. Sarīkojumos un pasākumos uzsvērta VDR un PSRS tautu draudzības un sadarbības lielā nozīme.

Pirmajos VDR pastāvēšanas gados priekšstats par latviešu literatūru saistījās tikai ar tādiem rakstniekiem kā Andrejs Upīts, Vilis Lācis, Anna Sakse, Žanis Grīva, Anna Brodele un Rūdolfs Blaumanis, tagad latviešu autoru loks ir ievērojami paplašinājies.

70. gados iznākušie latviešu autoru darbi VDR izskanējuši dažādi. Visplašāko rezonansi guvusi stāstu antoloģija «Zem putna spārna» (*Unter dem Flügel eines Vogels*, 1978) un V. Lāma romāns «Mūža guvums» (*Was vom Leben bleibt*, 1978). Par šiem darbiem rakstīts gan centrālajā, gan apgabala presē. Šeit tikai daži vērtējumi.

No mums līdz šim brīdim zināmajām 17 atsauksmēm presē par «Mūža guvumu» apstāsimies pie divām.

Pēters Kirhners, kas VDR pievērsies latviešu literatūras pētniecībai, raksta Vācijas Sociālistiskās vienības partijas centrālajā preses orgānā «*Neues Deutschland*» (25./26. 11. 1978), ka V. Lāma darbi un īpaši «Mūža guvums» «liek lasītājam pilnīgi iejusties dzīves norisēs un tās atsevišķajās detaļās un tādējādi rada ticamību notēlotajam». Pēters Kirhners augstu novērtējis arī romāna tulkošanas Veltas Ēlertes veikumu. Šo faktu pieminam tādēļ, ka tulkoāja devums mūsu izskatītajās recenzijās vērtēts reti. Mūsaprāt, tulkojuma jautājumiem vajadzētu daudz vairāk atspoguļoties recenzijās. Avīzē «*Nationalzeitung*» (23. 10. 1978) Ērihs Felters raksta, ka romāna «Mūža guvums» autors grib lasītājā rosināt pārdomas par «cilvēku un viņa dzīvi, viņa mīlestību un darbu».

Helga Konrāde recenzijā par latviešu stāstu antoloģiju «Zem putna spārna» avīzē «*Leipziger Volkszeitung*» (5./6.8.1978) konstatē, ka šī grāmata sniedz ieskatu «pretrunīgajā, daudzplāksņainajā modernajā latviešu padomju literatūrā». Pēc recenzentes domām, latviešu literatūrā ir vērojama orientēšanās uz tautas garīgo spēku, tādējādi tiek turpināta viena no visnozīmīgākajām tradīciju līnijām.

Verners Štandfūss laikrakstā «*Sächsische Zeitung*» (23.6.1978) atzīst, ka antoloģija ir veiksmīgi sastādīta, un izsaka arī savu pārsteigumu par latviešu literatūras daudzveidību. Recenzents uzskata antoloģiju par atklājumu, jo tajā atrodama pasaules mēroga proza.

Pilnīgi pretēju vērtējumu izsaka cits recenzents Drēzdenes avīzē «*Sächsisches Tageblatt*» (17.11.1978). Stāstu izvēle antoloģijai daudzveidīga un radot iespaidu, ka «latviešu literatūra neizsmel pilnīgi savas iespējas». Recenzijas autors (paraksts: St. P.) uzskata, ka «tieši mūsu šodiena nes sevī vairāk vielas konfliktiem, nekā tas jūtams antoloģijas stāstos».

Turpretī centrālās preses orgāns «*Der Morgen*» (28./29.10.1978) raksta, ka antoloģija dod ieskatu Vācijas Demokrātiskajā Republikā vēl par maz pazīstamu dārgumu purā, kurā atklājas «zeme un tauta, cilvēki un likteni». Recenzents (paraksts: J. F.) runā arī par Jāņa Kalniņa pēcvārdu, kas «kopā ar izvēlētajiem stāstiem padziļina pārskatu par latviešu literatūru».

Recenzijās par Raiņa dzejoļu izlasi «Jauna gadusimteņa nakts domas» (*Nächtgedanken über ein neues Jahrhundert*, 1974) tiek īpaši akcentēta doma par Raini un revolūciju. Piemēram, recenzents Horsts Krahts laikrakstā «*Nationalzeitung*» (15.16.1975) uzsver Raiņa revolucionāro patosu un pierāda to ar vairākiem piemēriem.

Raiņa mīlestības liriskā, dabas impresijās un filozofiskos dzejoļos recenzijas autors saskata saikni ar folkloras un bībeles motīviem. Bet dažās dzejas rindās, pēc recenzenta domām, «jūtams arī apslēpts izmisums». Horsts Krahts nobeidz recenziju ar domu, ka no Raiņa dveš «nesalaužama dumpinieka kaislība». Pēc mūsu domām, atzinīgi vērtējams pazīstamās latviešu literatūras tulkotājas Veltas Elertes pēcvārds šai dzejoļu izlasei.

Izskatot recenzijas par Vācijas Demokrātiskajā Republikā izdoto latviešu literatūru, jāsaka, ka domas līdz šim visvairāk dalījušās, novērtējot O. Vācieša vācu valodā izdoto dzejoļu izlasi «*Klusā daba ar čūsku, koku un bērnu*» (*Stilleben mit Schlange, Baum und Kind*, 1979). Kādā īsā recenzijā (autors: O. V.) norādīts, ka Ojāra Vācieša dzejā atspoguļojas vēsturiskā pieredze un latviešu tautas sarežģītais ceļš uz sociālismu, ka viņa dzejoļi «pieder pie nozīmīgākajiem Padomju Savienības mākslas sasniegumiem» (*Sächsische Zeitung*, 22.1.1981).

Avīze «*Norddeutsche Zeitung*» (9.11.1979) raksta, ka Ojārs Vācietis izpelnījies savā dzimtenē augstu atzinību. Šo atzinību recenzijas autors pamato ar to, ka viņa vārsnās izteiktas domas par savas zemes vēsturi un tagadni, par karu un mieru.

Veimāras avīze raksta, ka O. Vācieša dzejoļu krājums aizstāv cilvēka pašcieņu (*Hante Eberhard. — Thüringer Tageblatt*, 22. 1. 1980).

Recenzents Hanness Vircs turpreti savā rakstā Brīvās vācu jaunatnes savienības laikrakstā «*Junge Welt*» (12.2.1980) runā par daļiņām jūtām, kuras radušās, lasot O. Vācieša dzejoļus. Par galveno trūkumu Hanness Vircs uzskata «dzejoļu nepilnīgo māksliniecisko izveidi un O. Vācieša tieksmi pamācības ļoti tieši vērst pret lasītāju». Recenzents oponentē arī dzejoļu krājuma pēcvārdā (autors Jānis Peters) izteiktajam apgalvojumam par O. Vācieša dzejas «neticamo kvalitāti».

Jāņa Petera ļoti personiski uzrakstītais pēcvārds rada kritiskas piezīmes arī centrālajā preses orgānā «*Sonntag*» (6.4.1980). Pēc recenzijas autores Dorotejas fon Ternes domām, pēcvārds parāda O. Vācieti kā savdabīgu individuālistu, un tas traucē viņa dzejas uztveri. Recenzente konstatē, ka Vācieša dzejas iedarbīgums nav ierobežots ar tipiski latvisko, dzejisko, dzejnieka vārsmas «slēpj sevī arī vēsturisku pasaules problemātiku».

1982. gadā, veltījot lielu uzmanību PSRS dibināšanas 60. gadadienai, sadarbībā ar preses aģentūru «*Новости*» Nacionāldemokrātiskās partijas apgabalu avīzes iepazīstinājušas lasītājus ar atsevišķām padomju republikām. Vienā no šādām lappusēm ir pārstāvēta arī Latvijas PSR. Blakus īsam Latvijas PSR un tās attīstības raksturojumam atrodam arī rakstu par latviešu padomju literatūru. Apjoma ziņā nelielajā rakstā nav dota analīze, bet tas papildina latviešu literatūras popularizēšanas kopainu («*Sächsische Neueste Nachrichten*», 2.8.1982).

Latviešu padomju literatūras vērtējumos VDR presē sastopam kā vācu, tā arī padomju autoru vārdus. Tā, piemēram, avīze «*Norddeutsche Zeitung*» publicējusi šā gada 30. jūlijā Sergeja Zaligina recenziju par latviešu stāstu antoloģiju «*Один день на милой, доброй земле*», kas iznāca 1981. gadā Maskavas izdevniecībā «*Художественная литература*». Šī recenzija modina interesi par latviešu literatūru, tāpēc vērtējama atzinīgi. Diemžēl, rakstot latviešu autoru vārdus un uzvārdus, pieļautas kļūdas, kuras izskaidrojamas ar tulkoāja vājo orientēšanos latviešu literatūrā.

Jāatzīmē, ka Maskavā deviņās valodās izdots žurnāls «Padomju literatūra» veic lielu ieguldījumu padomju (arī latviešu) literatūras popularizēšanā ārzemēs.

Ļeņina 112. dzimšanas dienā šis žurnāls publicējis Mirdzas Ķempes miniatūru «Kad es saku: Ļeņins» («*Sowjetliteratur*, 4/1982).

Pašgadām jaunākā publikācija minētajā žurnālā ir Jānim Peteram. Sakarā ar K. Barona 150. dzimšanas dienu viņš vērtē latviešu dainu tēva nopelni tautasdziesmu vākšanā un sistematizēšanā («*Sowjetliteratur*, 9/1982).

Kad VDR literatūrzinātniskos izdevumos ir runa par latviešu autoru vietu daudznacionālajā padomju literatūrā, galvenokārt tiek pieminēti Andrejs Upīts un Vilis Lācis. Tā tas ir arī 1981. gadā

izdevniecības «Volk und Wissen» klajā laistā plašāka apmēra darba «Padomju Savienības daudznāciju literatūra» pirmajā sējumā.

Šo sējumu sastādījis PSRS un VDR autoru kolektīvs. Tajā iepazīstamies ar 31 padomju autoru. No latviešu literatūras — ar A. Upīti un V. Lāci, kurus samērā plaši raksturo literatūrzinātniece Ņina Vorobjova. Abos rakstos tiek dots pārskats par šo rakstnieku dzīvi un literāro darbību. Balstoties uz A. Upīša nozīmīgākajiem darbiem, autore secina, ka Upīša «dailrade.. ir neparasta nacionālās dzīves un kultūras hronika» (327. lpp.).

V. Lāča daiļradi novērtējot, visvairāk tiek izcelts romāns «Zvejnieka dēls». V. Lācis raksturots kā autors, ar kura palīdzību daudz lasītāji iepazīna latviešu tautu un tās vēsturi.

Pārskats par vācu valodā tulkoto A. Upīša un V. Lāča prozu rāda, ka VDR lasītājam ir pieejama vesela virkne V. Lāča darbu: «Zvejnieka dēls», «Uz jauno krastu», «Vētra», «Pazudusī dzimtene», «Cetri braucieni» un «Teņa Urgas pateicība». Turpretim A. Upīša literārais mantojums tulkots visai pieticīgi.

Iepazīstoties ar rakstiem par A. Upīti un V. Lāci, šīs grāmatas lasītājs atrod arī piebildes par Raini, Pēteri Stučku, Jani Jansonu-Braunu, Linardu Laicenu, Leonu Paegli, Jāni Sudrabkalnu, Aleksandru Čaku u. c.

Izdevumu «Padomju Savienības daudznāciju literatūra» mēs uzskatām par svarīgu faktoru latviešu literatūras popularizēšanā VDR.

Runājot par latviešu literatūras popularizēšanu VDR, nevaram nepieminēt Latvijas Padomju rakstnieku savienības ieguldījumu. Tikai daži piemēri. Nedēļu pēc 1981. gada A. Upīša konferences uz baltistu konferenci Berlīnē devās Gunārs Cīrulis un Jānis Peters. Viņu piedalīšanās un uzstāšanās palīdzēja nostiprināt kontaktus starp Latvijas Padomju rakstnieku savienību un Baltistu komisiju pie VDR Slāvistu nacionālās komitejas. 1982. gada pavasarī 51. baltistu konferencē referēja Māra Misiņa par Ojāra Vācieša daiļradi. Šajā konferencē tika nolasīts arī Saulcerītes Vieses referāts par Gēti un Latviju. 1982. gada decembrī notikušajā 52. baltistu konferencē Berlīnē Saulcerīte Viese referēja par latviešu inteliģences sakariem ar vācu kultūru XIX gs. beigās.

Latvijas PSR pārstāvju piedalīšanās baltistu konferencēs ir īpaši pieminama arī tāpēc, ka tās bagātina informāciju par latviešu literatūru un kultūras dzīvi un tajā pašā laikā ir spēcīgs balsts PSRS un VDR tautu draudzības tiltam.

Tādā pašā gaismā ir skatāma arī Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru viesošanās Rīgas brāļu pilsētā Rostokā. Rostokieši nav aizmirsuši Saulcerītes Vieses stāstījumu par Raini un Jāņa Petera — par Ojāru Vācieti, kā arī saturā bagātās diskusijas ar Pēteri Pēteronu un Hariju Gulbi.

Svarīgu informāciju par latviešu jaunāko padomju literatūru Rostokas Vilhelma Pika universitātē sniedza LVU docente Anastasija Stikāne un rakstnieks Andrejs Dripe.

Visas šīs informācijas gan Vācu un padomju draudzības biedrības literatūras propagandistiem, gan universitātes docētājiem un studentiem ir vērtīgs ieguvums zināšanu padziļināšanā par latviešu literatūru.

1982. GADS KRITIKĀ

Gada sākumu iezīmēja fakts, ka apritējuši desmit gadi kopš PSKP CK lēmuma «Par literatūras un mākslas kritiku». Atskatam uz šajos gados paveikto veltīts plašs P. Zeiles raksts «Karoga» 1. burtņīcā ar mērķi galvenokārt uzsvērt padarīto. Taču joprojām ir jautājumi, kuru risinājumam ar daudzajiem pozitīvi vērtējamiem organizatoriskiem pasākumiem vien nav līdzēts. Vai no mūsu kritikas būtu izzuduši bāli, bezprincipiāli savārstīti vērtējumi? Vai mūsu recenzēšanas prakse ir kļuvusi daudz elastīgāka? Vai kritika, atsevišķos gadījumos kļūdamā ļoti zinātniska, ir kļuvusi arī publicistiski dzīvāka, saistošāka?

Kā tad 1982. gadā kritika veikusi savu tiešo, visupirmo uzdevumu — vērtēt šodienas dzīvo literatūras procesu? Likumsakarīgi liekas izvirzīt priekšplānā kritiku periodiskajos izdevumos, kas visos laikos ir kritikas galvenā bāze, tās īstais darbalauks. (Kritiķu grāmatas parasti apkopo labākos rakstus un recenzijas, kas tapuši vairāku, pat daudzu gadu laikā, tās vairāk ir autora izaugsmes vai viņu interesējošo problēmu raksturotājas.)

Visu kritikas žanru vidū pats pirmais, kas liecina par kritikas klātesamību un tās nopietnu pieeju literatūrai, manuprāt, ir pārskats par plašāka perioda literāro ražu. Gada laikā parādījušies plašāki pārskata raksti: par 1981. gada dzeju (Čaklais M. — LM, 9. jūl.), par īso stāstu 80. gadu sākumā (Čākurs J. — K, 1981, № 12 — 1982, № 2), gada nogalē arī par romānu 80. gadu sākumā (Bērsons I. — K, №10—11).

Stāsta izvērtējums, liekas, nonācis visīstākajās rokās. J. Čākurs labi pārzina mūsu stāsta «saimniecību», raksta interesanti, saistoši. Katra stāstnieka devums, kur vien iespējams, skatīts attiecīgā autora izaugsmes aspektā. Veikta arī salīdzinoša analīze un uzrādītas kopainas tendences. Vērtējumos darbi tvirti sintētiski, formas—satura divvienībā, atkarā no vajadzības — arī dažādos kontekstos. Parādās ne tikai visas latviešu literatūras, bet arī Savienības un pasaules literatūras pieredzes klātbūtne.

Pārskats par romānu veidots ar citu pieeju, arī sasniedzot pozitīvu rezultātu. Darbus var grupēt ap kādu noteiktu asi. I. Bērsons par šādu vadmotīvu izvēlēties laikmeta izvirzīto problēmu

spoguļojumu. Šī pieeja ir pamatota un vajadzīga, jo izriet no romāna būtības un īpatnības. 70. gadu kritika, likumsakarīgi pievērsoties personības izpētei, ap ko centrējas mūsdienu romāns, salīdzinoši maz ņēmusi vērā romāna savdabīgās spējas sniegt visplašāko ieskatu laikmetā. Tā nav, ka šo analīzes aspektu neapzinātu. Gluži pretēji — tieši šajā sakarā romānam izteikti ļoti daudz pārmetumu par nepietiekamu laikmeta atspoguļojumu. Liekas, ka kritika tīri labi apzinās arī pati savus uzdevumus, tikai tos neveic, jo samērā maz vērības veltīts laikmeta ainas analīzei romānā. Pat tad, ja proza raksturā izceļ galvenokārt individuālās līnijas, tieši kritikai būtu jāsa-redz tēloto parādību sabiedriskā jēga. Bez tā nav iespējams kritikas publicistiskums. Dažkārt, īpaši 70. gadu otrajā pusē, radās iespaids, ka kritika pilnīgi nobruņojusies ar aprioru pieņēmumu, ka mūsu romāns jau nav nekāds laikmeta tēlotājs. Pa šo laiku rakstnieki ir pamazām briedinājuši jaunus laikmeta tēlošanas paņēmienus, un ir pēdējais brīdis atteikties no aizspriedumiem, ka mūsu proza ir nevarīga. To atzīmē arī pārskata autors I. Bērsons. Likumsakarīgi raksta nobeigumā norādīts uz tikai un vienīgi kritikai pašai veicamo — jānoskaidro, kāds ir šo problēmu dziļums un plašums, kas mērāms tikai ar konkrētajiem mākslas tēliem. Te I. Bērsons vairāk uzsvēr tieši rakstura lomu. Tas gan ir pats pirmais un galvenais, taču ne vienīgais analizējamais komponents. V. Daugmalis rakstā «Polemiskas piezīmes par kritikas jēgu» (LM, 19., 26. febr.) starp citu runā par rakstura fetišēšanu kā ierobežojošu faktoru. No raksta šķiet, ka tas domāts kā pārmetums arī pašai literatūrai. Bet prozai neviens nevar atņemt tiesības ienirt rakstura dziļēs, jo cilvēks tomēr ir un paliek visu lietu mērs. Un, ja cilvēka būtība, kā to pamatoti atgādina V. Daugmalis, ir sabiedrisko attiecību kopums, tad kritikai jābūt pirmajai, kas to noskaidro, analizējot konkrētu raksturu.

I. Bērsona sniegtajā pārskatā par romānu labi aptverts recenziju materiāls, kur tāds ir. Nav tikai saprotams, kāpēc kritiķis pilnīgi apgājis H. Gulbja «Doņuleju», ierindodams to pie vēsturiskas tematikas darbiem. Ar savu garo ģimenes liktenstāstu «Doņuleja» mums ļoti daudz var pateikt tieši par mūsu laiku, jo romānā ir dažu ļoti svarīgu sabiedrisko parādību ģenēze.

M. Čaklā uzrakstītā dzejas pārskata spēks, liekas, vairāk ir tieši prasmē aprādīt katra autora individuālās attīstības jautājumus, un darīts tas ar dzejniekam raksturīgo izteiksmīgumu. Taču dzejas procesa virzības apzināšanā būtisku papildinājumu sniedz V. Valeiņa raksts par dažām tendencēm dzejā un tās kritikā «Astondesmitajos ieejot» (K, № 5). V. Valeiņa rakstā nav minēts neviens konkrēts autors, nedz darbs, un tas tā ir pamatotu apsvērumu dēļ. Jo raksts ir ar teorētisku ievirzi, turklāt publicistiski ass un tā prasības faktiski adresējamas jebkuram — gan iesācējam, gan meistaram,

gan dzejniekam, gan dzejas kritiķim, kādam mazāk, bet kādam — vairāk.

Ne mazāk nozīmīgi kritikas brieduma raksturotāji ir materiāli, kas veltīti kāda literatūras veida attīstības problēmām, bet neizvirza uzdevumu aptvert visu kādā noteiktā laika posmā tapušo. Diemžēl šāda veida rakstu ir ļoti maz. Bez jau minētās V. Valeiņa apceres vēl «Karogā» atrodami divi raksti par prozu (trešajā burtnīcā B. Smilktiņas «Par dažiem īsā stāsta poētikas jautājumiem», kas piekļaujas iepriekšējā gadā organizētajai pārrunai par īsprozu, un astotajā — V. Ancīša jautrā formā iecerētās pārdomas par mūsu prozaīku talantu daudzveidību «Alfabēts par prozu»). «Literatūrā un Mākslā» publicēti divi plašāki raksti — I. Kiršentāles «Dokuments jaunākajā latviešu prozā» (19. martā) un O. Kravaļa raksts par bērnu literatūras jautājumiem (29. janv., 5. febr.). Šis grupas darbiem pēc ievirzes piesieļas arī «apaļā galda» atreferējums «Cīņā» (10. janv.) par mūsdienu latviešu romānu. 1982. gadā gan arī vēl iesniedzās «Literatūras un Mākslas» organizētā pārruna «Mūsdienu cilvēks dzīvē un mākslā», bez tam laikrakstā parādījās vairāki raksti par latviešu literatūras tulkošanas jautājumiem, kuru vidū īpaši atzīmējams R. Dobrovenska raksts «Kam vajadzīga tulkošanas kritika?» (14. maijā).

Raksti, kas veltīti viena autora daiļradei, pa lielākai daļai tapuši kā jubilejas rindas ar savu īpašu noskaņu, kur kritiskas analīzes pamaz. Apjomā nelielais M. Čaklā raksts par L. Brīdakas dzejas pasauli tomēr pierāda, ka ir iespējams arī svētku brīdi apvienot ar nopietnāku ieskatu jubilāra daiļrades attīstības ceļu likločos (C, 3. sept.). Interesanti ir ieskati radošajās «laboratorijās», kādu H. Gulbis «Literatūrā un Mākslā» sniedzis pats, bet V. Belševica «Karogā» — ar O. Kravaļa starpniecību; tie sniedz neatsverami vērtīgu materiālu, bez kura kritiķis nevar iztikt, bet paši par sevi nav uzlūkojami par kritikas sastāvdaļu. Tomēr, kaut arī ir pastāvējuši objektīvi apstākļi, kas neļāva redakcijām organizēt diskusijas (nevar taču to darīt nepārtraukti) vai plašāku rakstu sērijas par konkrētām literatūras attīstības tendencēm, kaut arī publicētie raksti ir vajadzīgi un rosinoši (īpaši I. Kiršentāles «Dokuments jaunākajā latviešu prozā»), tā saucamo «problēmrakstu» deficīts 1982. gadā ir jūtams. Vispirms jau prasīt prasās pēc dzejas attīstības tendenču analīzes konkrētā dzejas materiālā. Ja runājam par romāna kritiku, mās bažas, ka nepietiekami strādājam ar konkrēto daiļdarbu tekstu. Mēs visi gribam redzēt raksturu un citu parādību sociālo sakojumu. Viens no ceļiem, pa kuru virzās mūsu romāns, meklējams līdzekļus un iespējas atsegt laikmetu tā sociālajā struktūrā un tendencēs, ir valodas, frāzes ietilpība, noslogotība, atsevišķas detaļas piesātinājums, parasta priekšmeta īss, trāpīgs apraksts, kas nes sociālu slodzi. Sava interesanta pieredze te uzkrājusies R. Ezerai,

sava V. Lāmam, sava atkal Z. Skujiņam, kaut ko būtisku solās ienest arī H. Gulbis. Te daudz darba kritiķiem un literatūrzinātniekiem. Tad arī skaidrotos, kādā plāknē katrs mēģina laikmeta slāņus «uzgriezt», un noteikti atklātos arī kādi būtiski saskares punkti.

Operatīvais žanrs — recenzija, kas ir kritikas dienišķā maize, manuprāt, savus uzdevumus veic visvājāk. Jo nav paša galvenā — operatīvā. Atsevišķas izcili kvalitatīvas recenzijas, kādas parādās vienmēr, te neko būtiski nemaina. Gada laikā publicētās recenzijas vairumā gadījumu aplūko krietni vien «nostāvējušos» darbus, dažkārt pat gadu pēc grāmatas iznākšanas. Gada laikā itin bieži kāda darba vērtējumu nav ar ko salīdzināt. Nav jūtama kaut cik intensīva domu apmaiņa. Protams, ne jau vienmēr tā vajadzīga. Taču tās nav arī tad, kad vajag, vai arī tā nāk ar lielu novēlošanos.

Manuprāt, stāvokli sarežģī arī tas, ka principā recenzējam visu. Princips nav slikts, bet pie pašreizējām publicēšanās iespējām tas ierobežo recenzijām atvēlēto platību un reglamentē recenziju skaitu. Recenzēšana norit organizēti (un kā gan citādi, ja praktiski nav cilvēku, kuriem kritika būtu galvenā nodarbošanās, profesija?). Domu sadūri tas neveicina. Protams, arī domu sadūri var noorganizēt, atliek izvēlēties vienai grāmatai divus pēc ievirzes un gaumes atšķirīgus recenzentus un vērtējumus publicēt līdzās. Bet arī tā ir zināmā mērā mākslīgi veidota situācija, kad rezultāts vismaz lielās līnijās ir jau iepriekš paredzams. Bēdīgākais ir tas, ka recenziju tonis lielākoties ir vienaldzīgi apcerošs, nejūt kritiķa ieinteresētību, patiku vai nepatiku, kaismīgu vēlēšanos aizstāvēt vērtības vai noliegt nevērtības. Patikams izņēmums te dažkārt ir V. Jugānes recenzijas.

1982. gads rāda, ka interesantāka aina veidojas tad, ja krājumu recenzē gan kritiķis, gan dzejnieks vai arī dažādu paaudžu pārstāvji. Tas parasti nodrošina atšķirīgu analīzes nostādni, kaut arī vērtējumi var dziļākajā būtībā neatšķirties; vismaz dabū domu izvadīt pa dažādiem ceļiem. Piemēram, vērtējot K. Elsberga krājumu «Pagaidīsim ausaino», M. Melgalva recenzijā (K, № 7) vairāk valda draudzīga sajūsma, savas paaudzes pleca izjūta, toties no profesionālā viedokļa neatsverami ir M. Kromas (LM, 26. martā) vērīgums un precizitāte, prasme būtiskāko pateikt lietišķi un trāpīgi.

Taču neizsmeļamu materiālu dod tikai izcili nozīmīgi daiļdarbi. Maz nepieciešamības pūlēties, ja par stipri viduvēju, pat pavāju darbu kolēģis jau uzrakstījis izvērstu, argumentētu recenziju. Tādu, kāda ir V. Jugānes recenzija par E. Tauriņa «Dienu ar kaiju» (LM, 18. jūn.), kas varētu pat tikt uzskatīta par kritikas paraugstundu. Recenzijas sākumā sniegts pārliecinošs pamatojums vērtējuma bardzībai, kas sekos. Vērtējums liecina par rūpīgu teksta analīzi, citētie fragmenti recenzentes spriedumu apstiprina un papildina. Kritiķe pratusi arī pāriet no «tuvplāniem» uz «vidējo plānu», kurā sa-

redzamas stāstiņu potenciālās vērtības, kuras varētu arī realizēties. Dažu it kā vispārzināmo patiesību atgādinājums šajā recenzijā nav trafarets, tas varbūt pat spēj papildus izglītēt lasītāju (kas nemaz nebūtu recenzijas tiešais pienākums); ja arī tas pie viena izdodas, nav slikti. V. Jugānes recenzija labi parāda, ka kritiķis savu talantu var apliecināt ne tikai spilgtu mākslas darbu analizē.

Nāv īsti pārdomāti arī recenziju apjomi. Vai nevajadzētu atkal vairāk vietas atvēlēt īsrecenzijām? Šāds žanrs gan tikai tad attaisnojās, ja ir izcili kvalitatīvā sniegumā. Faktiski tik kompakti spēj rakstīt tikai augstas klases kritiķis. Pozitīva ir arī prakse vienā recenzijā izvērtēt vairākas tematikas vai uzbūves ziņā radniecīgas grāmatas. To varētu turpināt plašākos apmēros, aptverot vienkopus arī darbus, kas ir stilistiski un mākslinieciski vienveidīgi. Minuss neapšaubāmi ir tas, ka šādā kārtā kādai grāmatai allaž iznāk pārāk ilgi gaidīt uz sabiedrības reakciju.

Romāna vērtējumi recenzijās viena gada robežās dod samērā maz materiāla plašākiem vispārinājumiem. Parasti kāda romāna vērtējums kritikā veidojas vairāku gadu laikā, sākotnējiem izteikumiem apaugot ar atziņām, kas izšķīlušās cita žanra rakstos. No 1982. gadā publicētajām recenzijām par romānu, manuprāt, salīdzinoši vispamatīgāko darba vērtējumu sniedz A. Priediša recenzija par A. Bela romānu «Saknes» (K, № 11). Līdz šim kritiķi nav pārāk iecienījuši daiļdarba poētikas analīzi. Vai nederētu vairāk pievērsties tieši šim aspektam, ja gribam apgūt māku analizēt daiļdarba «audumu» kopā ar tā idejisko patosu, vārdu sakot, nezaudējot mākslas darba veseluma iespaidu, «nenokaut» to, sadalot pa sastāvdaļām? 1982. gadā publicētajās recenzijās par spilgtākajiem romāniem — V. Lāma «Pavarda kungs Ašgalvis», A. Bela «Saknes», R. Ezeras «Varmācība» — vērojama tendence pēc iespējas vairāk analizēt darbu kompozicionālā veidojuma īpatnības, izprast autora izvēli un tās sakarus ar romānu problemātikas socialitāti. Būtu apsveicami, ja šī tendence ņemtos spēkā. Tūlīt jāpiebilst, ka «Varmācība» vēl gaida daudz izvērstāku vērtējumu, plašāku romāna sabiedriskās nozīmības skaidrojumu.

Domāju, ka joprojām aktuāls ir jautājums par recenzijas adresātu. Tā kā grāmatas iznāk ilgi pēc to sarakstīšanas, tad recenzijas parādās tikai tad, kad autors jau pilnībā pārcēlies uz citu daiļdarbu un kritikas domas viņu varbūt gan interesē, bet nosacīti. Pirmām kārtām tad nu rakstām tiem 70 000 «Literatūras un Mākslas» un 42 000 «Karoga» (pareizināts ar n) lasītājiem. V. Daugmalis, recenzējot «Kritikas gadagrāmatas» VII un VIII laidieni, jautā: «...kurš no mūsu kritiķiem pamatos tiesības un nepieciešamību lietot speciālo terminoloģiju un izteikt savas domas intelektuāli spriegā veidā?» (LM, 19. febr.) Uz to gribētos atbildēt, ka šis intelektuāli spriegais veids nereti kļūst «pārspriegis» un savā komplicētībā

lasītājam nepieejams — un tad tas vairs nav demokrātisks. Rutinēts akadēmisms arvien mazāk saista lasītāju. Tas var tikai atgrūst no literatūras. Zinātnes valodai visā tās mūsdienu sarežģītībā ir vieta literatūrzinātnē, nevis operatīvajā kritikā. Kritiķim ir jāprot piepiest lasīt savu darbu tāpat kā rakstniekam un dzejniekam, turklāt apstākļos, kad brīvajos brīžos grāmatu arvien biežāk izkonkurē televizors vai citi ar mazu piepūli gūstami prieki. Bez šaubām, kritikai nav jānolaižas līdz patērētāja gaumei un nav jāveic reklāmas funkcijas. Taču tās valodai ir jābūt pieejamai. Tautas vitālajām interesēm jebkuras elitārisma tendences ir kaitīgas. Un nav novecojuši A. Upīša pirms septiņdesmit gadiem teiktie vārdi: «Kritiķim ir it sevišķi nopietns uzdevums — audzēt saviem lasītājiem mākslas formas sapratu. Arī avīžnieciskā kritikā liela loma piekrīt.. estētiskai apcerei, kura tomēr nedrīkst būt sausi formāla, bet dziļiem piemēriem glabāta, saprotama un saistoša. . . atradināt visplašākās darbaļaužu masas meklēt darba nozīmi tiešās pamācībās un sausā programmā un pieradināt meklēt mākslas patiesību dzīvības pilnos tēlos un tēlojumos» (Latviešu literatūras kritika. R., 1958, 3. sēj., 216. lpp.).

VI

VALDEMĀRS ANCĪTIS

LITERĀRĀ DZĪVE 1982. GADĀ

I. LITERĀRĀ DZĪVE REPUBLIKĀ

Rakstnieku savienības sastāvs, vadība un izdevumi

RS biedru kopskaits 1981. gada beigās — 210.

1982. gadā par RS biedriem uzņemti:

5. maijā — Alberts Caune (1917), prozaikis,
Dagnija Dreika-Matule (1951), dzejniece,
Ilja Drozdovs (1933), dzejnieks (raksta krievu valodā),
Solveiga Elsberga (1938), tulkotāja,
Aleksandrs Pelēcis (1920), dzejnieks,
Anda Plēsuma (1928), tulkotāja;
15. decembrī — Mirdza Kļava (1924), bērnu rakstniece,
Anda Līce (1941), dzejniece,
Hermanis Marģers Majevskis (1951), dzejnieks,
Anna Mūkina (1918), tulkotāja,
Ruta Runce (1926), tulkotāja,
Vīks (Viktors Kalniņš, 1939), bērnu rakstnieks.

Gada laikā miruši 2 RS biedri (Ija Meldere, Žanis Grīva).

RS biedru kopskaits 1982. gada beigās — 220.

Notikušas pārskata un vēlēšanu sapulces:

janvārī — tulkotāju sekcijai (par sekcijas biroja priekšsēdētāju ievēlēts Eižens Rauhvarģers),

4. maijā — dzejas sekcijai (Jānis Rokpelnis),

20. decembrī — bērnu literatūras sekcijai (Imants Ziedonis),

decembrī — tulkotāju sekcijai (Eižens Rauhvarģers).

Novembrī dzejas sekcijā nodibināta atdzejas apakšsekcija (par apakšsekcijas biroja priekšsēdētāju ievēlēts Uldis Bērziņš).

Decembrī par RS sekretāri Pētera Zirniša vietā ievēlēta Māra Mišina.

RS žurnālā «*Дайрава*» 1982. gadā redakcijas kolēģijā D. Avotiņas, L. Azarovas, I. Bērsona, N. Zadornova, V. Mihailova, P. Putniņa vietā sākuši strādāt redakcijas kolēģijas locekļi S. Viese, R. Dobrovenskis, V. Dorošenko, M. Zariņš, A. Kalve, L. Čerevičņiks, redaktors M. Kostņeckas vietā — R. Zolotova.

In memoriam

1982. gadā miruši:

15. februārī — *Anna Kauce* (1934—1982), pedagoge, mācību grāmatu autore, folkloras krājumu sastādītāja;

26. martā — *Jūlijs Kārklis* (1924—1982), valodnieks, filol. zin. kand., LVU docents, Bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas katedras vadītājs;

27. martā — *Alma Birzenlece* (1901—1982), tulkotāja;

10. aprīlī — *Kārlis Ratnieks* (1894—1982), izglītības un preses darbinieks, «Proletariāta Cīņas» (1918) redaktors;

8. maijā — *Altons Griģelons* (1920—1982), pedagogs un žurnālists, tulkotājs;

11. maijā — *Ija Meldere* (Džesija Dzērve, 1915—1982), RS biedre, prozaiķe un tulkotāja;

14. jūnijā — *Zanis Grīva* (Folmanis, 1910—1982), RS biedrs, prozaiķis un dramaturgs, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, republikas Valsts prēmijas laureāts;

21. jūlijā — *Arnolds Būmanis* (1931—1982), literatūrzinātnieks un kritiķis;

15. septembrī — *Karina Ploriņa* (1919—1982), grāmatniecības un preses darbiniece, tulkotāja, bērnu literatūras darbiniece;

21. oktobrī — *Ina Uha* (1930—1982), pedagoģe un literatūrzinātniece, mācību grāmatu autore;

22. decembrī — *Ilga Novika* (1917—1982), bibliotēku un bibliogrāfijas darbiniece, Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece;

26. decembrī — *Mērija Saule-Sleine* (arī Birkerte, 1895—1982), valodniece un pedagoģe.

Memoriāli:

15. martā — Rendas Dzelzāmuros atklāta piemiņas plāksne Vilmai Dellei;

25. aprīlī — Lizumā sakārtota piemiņas birztaļa Apsīšu Jēkabam;

14. maijā — A. Sakses Lejasciema vidusskolā atklāta piemiņas plāksne Annai Saksei;

28. augustā — Neretā atklāts tēlnieka Induļa Rankas un arhitekta Edvīna Vecumnieka veidotais Jāņa Jaunsudrabiņa skulpturālais portrets un tēlnieces Intas Kamaras skulptūra «Ganiņš» (veltījums Jāņa Jaunsudrabiņa piemiņai);

15. septembrī — Rīgā, A. Arāja-Bērces ielā 10, atklāts piemiņas akmens Jānim Sudrabkalnam;

17. septembrī — Kazdangā atklāts mākslinieka Ernesta Treimaņa un akmeņkāja Harija Ciemiņa veidotais piemiņas akmens Fricim Brivzemniekam;

2. decembrī — Rīgā, pie LKP CK Politiskās izglītības nama, atklāts tēlnieka Alberta Terpilovska un arhitekta Gunāra Asara veidotais piemineklis Andrejam Upītim.

Piemiņas konferences:

22. februārī — Jāņa Endzelīna 109. dzimšanas dienai veltīta konference, referentu vidū: Jānis Rozenbergs (Jānis Endzelīns un Krišjānis Barons), Maija Bultiņa (Krišjāņa Barona jaunvārdi), Mirdza Brencē (Jura Alunāna vārdnīca), Ruta Veidemane (Ernesta Glikas Bibeles valoda), Valija Dambe un Ojārs Bušs (darbs gar «Latvijas PSR vietvārdiem»);

18.—19. martā — Artura Ozola 70. dzimšanas dienai veltīta konference;

6. septembrī — Raiņa 117. dzimšanas dienai veltīta konference, referenti: Elza Knope (Rainis un «Dienas Lap»), Helga Gintere (Raina emigrācijas pirmais gads), Gundega Grīnuma (Raina nepabeigtā luga «Imants»), Ilga Salma (Raina mantinieki);

6. decembrī — Andreja Upīša 105. dzimšanas dienai veltīta konference. Plašāku informāciju skat. gadagrāmatas V nodaļā.

8. decembrī — Andreja Upīša 105. dzimšanas dienai veltīta piemiņas konference A. Upīša muzejā, referenti: Jānis Auseklis (Skrīveri), Līvija Volkova (Andrejs Upīts un Rīgas Latviešu biedrība), Jānis Garjāns (iecerētā «Latviešu romāna vēsture»), Margarita Miglāne un Ādolfs Talcis («Bezsauls noriets»), Ingrida Kiršentāle (darbs gar romāna «Laikmetu griežos» akadēmisko izdevumu), Vera Vāvere (Andrejs Upīts un Maksims Gorkijs), Valdis Lūriņš (A. Upīša vēsturisko traģēdiju iestudēšanas pieredze).

Pārējie nozīmīgākie piemiņas sarīkojumi:

februārī — Rīgā — Mirdzai Ķempei,
martā — Rendā — Vilmaj Dellei,
aprīlī — Rīgā — Jānim Albertam Jansonam,
maijā — Lielvircavā — Jurim Alunānam,
jūnijā — Tīrzā — Jānim Misiņam un Kārlim Eglem,
septembrī — Lielvārdē — Andrejam Pumpuram,
oktobrī — Liepā — Eduardam Veidenbaumam,
decembrī — Rīgā un Skrīveros — Andrejam Upītim,
decembrī — Rīgā — Bruno Saulītim.

Nominācijas un apbalvojumi

Apbalvojumi:

- Tautu Draudzības ordenis —
4. janvārī — *Jānim Kalniņam*,
2. septembrī — *Lijai Bīdakai*.
Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Goda raksts —
13. janvārī — *Harijam Lapiņam*, Vissavienības Autortiesību aģentūras Latvijas re-
publikas nodaļas priekšniekam,
21. janvārī — *Elzai Sudmalei* (Grinbergai),
23. februārī — *Skaidrītei Kaldupel*,
1. martā — *Arvidam Skalbem*,
12. martā — *Verai Kacēnai* (Kalpiņai),
17. maijā — *Ādoltam Ščuckim*, bērnu literatūras darbiniekam, laikraksta «Pionieris»
redaktoram.
29. jūnijā — *Jausmai Ābramai*,
30. jūlijā — *Saulcerītei Vīselei*,
20. augustā — *Jevsejam Barenboimam*.

PSRS Rakstnieku savienības valdes Goda raksts — 1981. gada
22. decembrī — *Annai Baugai*.

Goda nosaukumi:

Republikas Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums —

2. jūlijā — *Borisam Kuņajevam*,
15. jūlijā — *Jāzepam Osmanim*,
16. jūlijā — *Inesei Spurai*, bērnu literatūras darbiniecei, žurnāla «Zilīte» redaktorei,
30. jūlijā — *Albertam Belam*.

Zinātniskie grādi:

17. jūnijā par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īsteno locekli ievēlēts *Jānis Kalniņš*.

Konkursi un prēmijas

Janvārī — žurnāla «Rosme» prozas konkursā: 2. prēmija *Dzintrai Žuravskai* (stāsts «Cūsts») un *Edgaram Grinbergam* (stāsts «Bella»), veicināšanas prēmija *Jurim Vindulim* (tēlojums «Vērtība») un «Pirms pieci tūkstoši trīs simti četrdesmit gadiem»;

februārī — Kinematogrāfistu savienības konkursa populārzinātnisko un mācību filmu grupā balva filmai «Jānis Jaunsudrabiņš» (Aivara Freimaņa scenārijs); pirmo reizi piešķirta žurnāla «Dayra» prēmija par labāko šajā žurnālā publicēto tulkojumu. Prēmija piešķirta *Vikai Dorošenko* (Regīnas Ezeras «Noveles»); martā — LPSR ZA Jāņa Endzelīna prēmija *Tamārai Jakubaitei* («Runas daļas un tekstu tipi»);

Kinematogrāfistu savienības «Lielais Kristaps» par labāko 1981. gada filmu — filmai «Limuzins Jāņu nakts krāsā», atzīmējot arī scenārija autori *Māru Svīri*; aprīlī — pirmoreiz piešķirta Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas, izdevniecības «Liesma» un Rakstnieku savienības gadskārtējā prēmija par labāko PSRS tautu literatūras tulkojumu. Prēmija piešķirta *Jālijam Vanagam* (baltkrievu rakstnieka Aleša Adamoviča darbs «Vilkači»);

maijā — pirmoreiz piešķirta zvejnieku kolhoza «Banga» Pastariņa prēmija par sasniegumiem bērnu literatūrā. 1. prēmija *Imantam Ziedonim* («Krāsainas pasakas», «Lāča pasaka», «Blēņas un pasakas»), 2. prēmija *Margaritai Stārasei* («Zīļuks», «Pasaku ābece»), pārsteiguma balva *Kārlim Pamšem* («Pastāsti man savus sapņus»);

LĻKSJ CK, Valsts profesionāli tehnikās izglītības komitejas, Rakstnieku savienības un žurnāla «Draugs» īso stāstu konkursā: 2. prēmija *Ainai Pāvulītei* («Mazs robotiņš dinastijā»), 3. prēmija *Anitai Atskabargai* («Puišelite»), *Alnim Auziņam* («Pīppauze»), *Ellai Lācei* («Uz mājām»), *Monikai Zīlei* («Vecmodīgas mantas»), veicināšanas prēmija *Emīlijai Akmenei* («Pirmais ku-kū»), *Regīnai Vanagai* («Maija un Minhauzens»);

jūnijā — Kultūras ministrijas, Teātra biedrības un Rakstnieku savienības vairākcēlienu lugu konkursā: 2. prēmija *Harijam Gulbim* («Alberts»), 3. prēmija *Paulam Putniņam* («Kāzas kāzās»), veicināšanas prēmija *Valdim Pavlovskim* («Lielais Rīma»), *Hermanim Paukāšam* («Kīka», «Balāde»);

augustā — Valsts autoinspekcijas un Rakstnieku savienības konkursā «Par labāko satiksmes drošības tēmai veltīto literāro sacerējumu bērniem»: 1. prēmija *Iļjam Geimanam* (stāsts «Imanta Roņa personiskie rēķini»), 2. prēmija *Pēteram Bruverim* (stāsts «Vabolīte» un dzejoļu kopa), 3. prēmija *Arnoldam Auziņam* (stāsts «Baltā mūmija»), veicināšanas prēmija *Mirdzai Kļavai* (pasaka «Eziša neparastā diena»), *Zaiģai Liepiņai* (humoreska «Iznāciet priekšā!»), *Inesei Krastiņai* («Pasaka par ezēnu Sliņķi»);

Iekšlietu ministrijas iestāžu darbam veltītā Vissavienības konkursa republikas posmā: 1. prēmija romānu grupā *Gunāram Cirulim* («Mīlais, nesteidzies»), 2. prēmija *Andrim Kolbergam*, 3. prēmija *Leonam Dumberam*, prēmija stāstu grupā *Aleksandram Čehlovam* (krājums «Mednis»), veicināšanas prēmija publicistikas grupā *Aivaram Kļavim* («Tu, jūs un pārējie»), *Ēvaldam Strodam* («Apmulsums»);

septembrī — Rakstnieku savienības dzejas sekcijas prezidija Dzejas dienu balvas: *Arvidam Skalbem* (krājums «Mūžam saule debesis»), *Jānim Rokpeļnim* (krājums «Rīgas iedzimtāis»), *Andai Kubuliņai* (kritisku rakstu krājums «Kontūras»), *Irinai Čerevičņikai* (Mirdzas Bendrupes dzejoļu atdzejojumi krievu valodā);

Nikolaja Ostrovska Vissavienības konkursā veicināšanas prēmija *Erikam Kūlim* (stāstu krājums krievu val. «Mēs ar Maksu»);

oktobrī — Eduarda Veidenbauma kolhoza prēmija par lauku dzīves atspoguļojumu literatūrā *Ārijai Elksnei* (dzejoļu krājumi «Stari» un «Pie sirsnības strauta»); pirmoreiz piešķirta Ventspils laikraksta «Padomju Venta» Eduarda Belāra-Vaiņa prēmija. To saņēmuši *Fricis Arnis* un *Milda Kalniņa*;

novembrī — 1982. gada PSRS Valsts prēmija literatūrā *Ojāram Vācietim* (dzejoļu cikli «Piedod, Dzimtene, man!», «Es gribu tikt pareizi saprasts», «Ritam ticēt»), poēmas «Ekskursija fon Vulfa mežā» un «Klavierkoncerts»;

žurnāla «Skola un Ģimene», kolhoza «Ādaži» un Rakstnieku savienības īso stāstu konkursā, kas veltīts mūsdienu lauku cilvēku ģimenei: 2. prēmija *Aleksandram Freimanim* («Mēs esam Segliņi»), *Ingeborgai Krustkalnei* (Ingai Ievkalnei; «Māsīņa»), *Erikam Kūlim* («Zemes spēks»), 3. prēmija *Erikai Kalnai* (Podkalnei; «Dorupē pārdodama māja»), *Birutai Egļītei* («Laiks starp debesīm un zemi»), *Dzintrai Žuravskai*

(«Ilzūks»), veicināšanas prēmija *Zanei Silvai* («Trīs vīri dārzā»), *Erikai Kalnai* (Podkalnei; «Daudz vienādu pavasaru»), *Monikai Zilei* («Māja, kuru mīl Aldonis»), *Maijai Kreklii* («Gluži parasta diena»), *Aleksandram Freimanim* («Viena nakts vilcienā Rīga—Maskava»);

decembrī — Skrīveru izmēģinājumu saimniecības Andreja Upīša prēmija: prozā *Harijam Gulbim* (romāns «Doņuleja»), dramaturģijā *Gunāram Priedem* (cikls «Lauku lugas» — «Žagatas dziesma», «Vai mēs viņu pazisim?», «Mācību trauksme»), dzejā *Vizmai Belševicai* (krājumi «Madarās» un «Kamolā tinēja»), kritikā *Lilijai Dzenei* («Drāmas teātris»), tulkošanā *Annai Ozolai-Saksai* (V. Tendrjakova «Vērpētes», J. Druces «Atgriešanās savā sākotnē» u. c. darbi);

žurnāla «Liesma» redakcijas atzinība arī *Andrejam Dripem* (ceļojumpiezīmes «Pa opeļa logu skatoties»); *Guntaram Godiņam* (sekmīgākā debija dzejā), *Andrim Jakubānam* (Jura Strengas un Paula Putniņa «autogrāfi»);

laikraksta «Literatūra un Māksla» prēmija arī *Miervaldim Birzem*, *Mārim Čaklajam*, *Lilijai Dzenei*, *Osvaldam Kravalim*, *Marinai Kosteņeckai*;

Latvijas radio «Mikrofons-82» aptaujā 15 populārāko estrādes dziesmu tekstu autori: *Leons Briedis* (5 dziesmām), *Kaspars Dimīters* (3 dziesmām), *Jānis Peters* (2 dziesmām), *Edvards Treimanis-Zvārgulis* (1 dziesmai), *Dagnija Dreika-Matule* (1 dziesmai), *Pēteris Zirņītis* (1 dziesmai), *Harijs Gāliņš* (1 dziesmai), *Laimonis Vāczemnieks* (1 dziesmai); 1. un 2. vietā dziesmas ar Leona Brieža, 3. vietā dziesma ar Edvarda Treimaņa-Zvārguļa vārdiem;

1982. gada Latvijas PSR Valsts prēmija literatūrā *Arvīdam Grigulim* (grāmata «Vēstules dzejniecei Kamilai», pēdējo gadu publikācijas literatūrzinātnē un teātra kritikā).

Filmas un izrādes

Literāras filmas un filmas pēc republikas rakstnieku scenārijiem:

Baltās dziesmas. TV koncertfilma. (Raiņa dzeja, Raimonda Paula mūzika.)

Dzied Imants Skrastiņš. TV koncertfilma. (Friča Bārdas dzeja, Raimonda Paula mūzika.)

Gaismēnas, № 19. Kinožurnāls. (Jura Veitnera scen.)

Iestājeksāmens ģimenes dzīvē. Dok. filma. (Andreja Dripes teksts, Laimas Žurginas scen.)

Īsa pamācība milēšanā. (Pēc Rūdolfa Blaumaņa darbu motīviem. Imanta Krenberga un Arnolda Liniņa scen.)

Kaimiņi. TV filma. (Gunāra Selgas scen.)

Lietus blūzs. (Dagnijas Zigmontes scen.)

Labuma meklētājs. Leļļu filma. (Pēc Kārļa Skalbes pasakas. Arnolda Burova un Jāņa Rokpeļņa scen.)

Padomju Latvija. TV dok. filma. (Vladlena Dozorčeva teksts, Zālamana Eidusa scen.)

Salavecīša personīgā dzīve. TV filma. (Andra Jakubāna un Andra Rozenberga scen.)

Spēle. (Pēc Zigmunda Skujiņa romāna «Kailums». Natālijas Šinēļņikovas scen.)

Spridītis. TV mult. filma. (Pēc Annas Brigaderes lugas. Anša Bērziņa scen.)

Strēlnieku zvaigznājs. Dok. filma. (Jāņa Petera teksts, Jura Podnieka un Arnolda Plauža scen.)

Svētki ģimenes kalendārā. TV dok. filma. (Arnolda Auziņa teksts, I. Meldera scen.)

Tā viņi dzīvoja. Leļļu filma. (Voldemāra Jakobsona scen.)

Tereona galva. (Erika Lansa scen.)

Origināllugu un dramtizējumu iestudējumi:

(Saīsinājumi: t. — teātris, TT — tautas teātris, k.n. — kultūras nams, drāmas ans. — drāmas ansamblis.)

- Ādolfs Alunāns. Bagāta brūte. Jelgavas TT. — Džons Neilands. Dailes t. — Seši mazi bundzinieki. Liepājas t.
- Jānis Anerauds. Juku laiki priekšpilsētā. Madonas TT.
- Apsiņu Jēkabs. Pie pagasta tiesas. TV t.
- Vizma Beļševica. Sofijas nolaupišana. (Pēc H. Loftinga.) Jaunatnes t.
- Uldis Bērziņš un Lelde Stumbre. Mauglis. (Pēc R. Kiplinga.) Jaunatnes t.
- Rūdolfs Blaumanis. Atriebība paradīzē. (Elmāra Ansona dramatisējums.) A. Povala radiorūpnīcas TT. — No saldenās pudeles. LVK Teātra nodaļas eksāmenuzvedums Drāmas teātrī, Smiltenes TT. — Pazudušais dēls. Liepājas TT, Radio t. — Skroderdienas Silmačos. Lielvārdes drāmas ans. — Trīnes grēki. Lejasciema k.n. — Ugunī. Drāmas t. — Zelta kupris. Medicīnas darbinieku k.n.
- Anna Brigadere. Čaukstenes. Medicīnas darbinieku k.n. — Kad sievas spēkojas. Liepājas TT. — Lolitas brīnumputns. Radio t. — Maija un Paija. Varakļānu k.n. — Princese Gundega un karalis Brusubārda. Rīgas Pionieru pils TT. — Raudupiete. Cēsu TT. — Spridītis. Valmieras t., Krievu drāmas t., Leļļu t.
- Zenta Ērgle. Detektīvu vasara. TV t.
- Jānis Ezeriņš. Kādas blusas stāsts. TV t.
- Balfurs Ferbers. Uzmanību, jaunība! Alūksnes TT.
- Irēna Folkmane. Godināšana. Melioratoru drāmas ans. Jelgavā.
- Harijs Gāliņš. Laiva lēllis. TV t.
- Velma Gibeiko. Dižmāras tirgus karuselī. Talsu TT.
- Harijs Gulbis. Mans mīlais, mans dārgais. Strenču TT. — Medību pils. Liepājas metalurgu k.n. TT.
- Jānis Jaunsudrabiņš. Jo plīks, jo traks. Bauskas pat. b-bas drāmas ans. — Vēja ziedi. TV t.
- Arvids Cepurītis un Maija Kudapa. Dekameronis. (Pēc Dž. Bokačo.) Leļļu t.
- Vladimirs Kaijaks. Bailes. Cēsu 4. prof. tehn. vidussk. drāmas ans.
- Andris Kolbergs un Andrejs Skailis. Muzikanti, kāzu valsī! Siguldas TT.
- Jānis Niedre. Veterāns. Radio t.
- Kārlis Pamše. Aktieris Fedja. (Par Teodoru Lāci.) TV t.
- A. Polis. Jūrnieka taisnība. Radio t.
- Jānis Poruks. Pērļu zvejnieks. (Pētera Sūča dramatisējums.) Gulbenes k.n.
- Gunārs Priēde. Lai arī rudens. Strenču TT. — Normunda meitene. Jēkabpils 1. vidussk. drāmas ans. — Udmurtijas vijolīte. Bauskas TT. — Vikas pirmā balle. Jaunatnes t. — Zilā. Dailes t.
- Pauls Putniņš. Aicinājums uz... pērienu. Jelgavas TT. — Kapsētas vakari. TV t. — Pusedūša. Ventspils TT. — Uzticības saldā nasta. Baltijas flotes t.
- Jānis Reveliņš. Svešā sirds. Radio t.
- Māra Ritupe. Rāja mani māmuliņa. Auces k.n.
- Valdis Rūmnieks un Andrejs Migla. Mežavilks un egle. Cēsu TT.
- Jānis Sarkanābols. *Stella Polaris*. (Valfrīda Horsta kompozīcija.) Pad. saimn. «Zemgale» k.n.
- Augusts Saulietis. Purvā. TV t.
- Velta Sēle. Tirgus diena Kuldiņā. Ventspils TT.
- Austra Skudra. Lielais gadatirgus jeb Sirdsākīšu nolūkošana. Valmieras t.
- Lelde Stumbre. Klusā daba ar cilvēkiem. Drāmas t.
- Andrejs Upīts. Dzimumdienas ritā. Medicīnas darbinieku k.n. — Kaijas lidojums. Saldus TT. — Zaļā zeme. TV t.
- Pāvils Vilips. Trīs ceļa gājēji. TV t.
- Marģeris Zariņš. Didrika Taizēla brīnišķīgie piedzīvojumi. Drāmas t.
- Imants Ziedonis. Kurzemīte. (Dainas Kandēvicas dramatisējums.) Liepājas metalurgu k.n. TT.
- Dagnija Zigmonte. Vanags pār Zāgeriešiem. Radio t.

Apspriedes, sarikojumi un pārējie notikumi (Notikuma vieta, ja tā ir Rīga, nav uzrādīta)

Janvāra sākumā — iznāk LPE (Latvijas Padomju enciklopēdijas) 1. sējuma sīgnāleksemplārs;

9. janvārī — TV sāk raidījumu sēriju par bērnu literatūru «Baltā ābele» (Jāzeps Osmaņa scenāriji);

13. janvārī — Latvijas PSR Žurnālistu savienības VI kongress;

24. februārī — Rīgas rajona kolhozā «Boļševiks» — Rakstnieku savienības un kolhoza kopīga partijas sapulce «Lauku cilvēks dzīvē un literatūrā»;

marta pēdējā nedēļā — bērnu grāmatu dienu pasākumi;

marta pēdējā nedēļā — 34. Mirdzas Ķempes jauno literātu seminārs;

27. martā — Kinematogrāfistu savienības valdes plēnums «Rīgas kinostudijas mākslas filmas 1981. gadā», referentu vidū Maija Augstkalna un Harijs Hiršs;

21. aprīlī — LKP CK lektorijā «Radošā inteliģence un darbaļaužu internacionālā audzināšana», runātāju vidū Gunārs Priede, Antons Stankevičs, Viktors Hausmanis, Andris Vējāns;

22.—23. aprīlī — Valkā un Valkas rajonā izdevniecības «Liesma» organizētās grāmatu dienas;

22.—29. aprīlī — Rīgā un Jelgavā republikas tautas teātros iestudētās oriģināldramaturģijas nedēļa;

jūlijā — Dobeles rajona kolhozā «Tērvete» rakstnieku tikšanās ar lauku ļaudīm;

jūlijā — Vecļaicenē Alūksnes novada literātu 3. salidojums;

augustā — Jānmuizā radošās jaunatnes nometne;

septembrī — Rīgā, Jūrmalā, Daugavpilī, Jēkabpilī, Jelgavā, Liepājā, Madonā, Saldū un Jasmuizā Dzejas dienu sarikojumi;

29. oktobrī — 5. valodas prakses diena, referentu vidū Ruta Veidemane, Zigmunds Skujiņš;

24. novembrī — RS atklātā partijas sapulce par uzdevumiem, kādus rakstniekiem un literārajiem izdevumiem izvirza PSKP CK lēmums «Par literāri māksliniecisko žurnālu radošajām saiknēm ar komunisma celtniecības praksi»;

24. novembrī — LPSR ZA Valodas un literatūras institūta un E. Melngaiļa Tautas mākslas centra Krišjānim Baronam veltītā folkloras diena «Folkloras un mūsdienas māksla», referentu vidū Elza Kokare, Jānis Kalniņš, Viktors Hausmanis;

decembrī — PSRS 60. gadadienai veltīta republikas izdevniecību grāmatu skate;

9. decembrī — Drāmas teātrī RS valdes svinīgais plēnums «Latviešu padomju literatūra PSRS 60. gadskārtai», referenti LKP CK sekretārs Imants Andersons, Jānis Niedre, Nikolajs Zadornovs, Jānis Peters;

22. decembrī — Rakstnieku savienības partijas sapulce par ideoloģiskās cīņas saasināšanos un radošās inteliģences uzdevumiem, referents LKP CK sekretārs Imants Andersons.

II. LITERATŪRU INTERNACIONĀLE SAKARI

In memoriam

Memoriāli:

17. septembrī — Tartu universitātē atklātas piemiņas plāksnes Krišjānim Baronam un Jānim Endzelinam.

Piemiņas konferences:

28.—30. maijā — Rēzeknē krievu padomju rakstnieka Jurija Tiņanova piemiņai veltīti lasījumi, piedalās pārstāvji no Krievijas PFSR, Igaunijas PSR un Latvijas PSR.

Konkursi un prēmijas

Jūlijā — Kutaisi (Gruzijā) — Vladimira Majakovska prēmija *Mārai Zāļitei* (dzejolis «Tik un tā»);

septembrī — Tallinā — Baltijas republiku un Baltkrievijas PSR leļļu teātru festivāla balva dramaturgam *Hermanim Pauksam*;

oktobrī — Baltijas republiku jaunatnes periodisko izdevumu publicistikas konkursā «Draudzība» 2. prēmija *Egilam Lukjanskim* («Vairāk nekā var pasacīt»), veicināšanas prēmija *Edītei Sondovičai* un *Andrim Sproģim* («Dēla vēstules mātei»);

decembrī — Skriveru izmēģinājumu saimniecības A. Upiša prēmija igauņu tulkošanai *Itai Saksai* par latviešu literatūras tulkošanu un popularizēšanu Igaunijā.

Izrādes

Balfurs Ferbers. Litas dienasgrāmata. Lietuvas Radio t.

Dainis Grīnvalds. Silikāts un Violeta. Šauļu Drāmas teātri (Lietuvas PSR).

Vitauts Lūdēns. Kalējdzēls Didzis. Ruses Leļļu teātri (Bulgārijā).

Pauls Putniņš. Uzticības saldā nasta. Šauļu Drāmas teātri (Lietuvas PSR).

Rainis. Pūt, vējiņi! Erevānas Akadēmiskajā drāmas teātri (Armēnijas PSR).

Lelde Stumbre. Kaut kad... Maskavas teātri «Sovremennik».

Apspriedes, sarīkojumi un pārējie notikumi

Janvāra sākumā — Maskavā — Vissavienības seminārs «Literāro žurnālu mākslinieciskās izveides un poligrāfiskā izpildījuma pilnveidošana», no Latvijas piedalās «Karoga» redakcijas pārstāvji;

30. janvārī — Rostokā (VDR) — Ināra Vāka aizstāv disertāciju «Cilvēks un daba Rūdolfa Blaumaņa prozā un dramaturģijā»;

2. februārī — Maskavā — PSRS RS Kritikas padomes plēnums, no Latvijas referents Pēteris Zeile;

17.—18. februārī — Tallinā un Muhu salā (Igaunijas PSR) — Juhana Smūla 60. gadskārtas svinības, no Latvijas piedalās Vera Vāvere;

februāra 2. pusē — Kišiņevā (Moldāvijas PSR) — Andreja Lupana 70. gadskārtas svinības, no Latvijas piedalās Valdis Rūja;

23. februārī — Rīgā, Teātra muzejā, — atklāta izstāde «Šekspīrs un viņa laikmets» (izstāde no Lielbritānijas);

25. februārī — Maskavā — Imanta Ziedoņa autorvakars;

martā — Rīgā — VFR izdevējs H. fon Hiršheits;

maijā — Minhenē (VFR) — latviešu bērnu grāmatu izstāde (UNESCO plānu ietvaros);

maijā — Ļeņingradā — Vissavienības seminārs par kinodramaturģiju, no Latvijas piedalās Māra Svīre un Vladimirs Kaijaks;

6. maijā — Rostokā (VDR) — latviešu literatūras vakars;

12.—14. maijā — Lietuvas PSR — RJLS biedri Eva Mārtuža, Dzintra Šulce, Ingrida Vāverniece, Dainis Grīnvalds, Talriids Rullis tiekas ar lietuviešu jaunajiem rakstniekiem;

17.—21. maijā — Rīgā — latviešu literatūras tulkošanai un izdevēju seminārs, kas veltīts PSRS 60. gadadienai, piedalās pārstāvji no Maskavas, Ļeņingradas, Lietuvas PSR, Bulgārijas (Jeļena Zaharijeva, Nino Nikolovs), Čehoslovākijas (Marija Hulmanova, Vera Hegerova, Jana Tesaržova, Vojtehs Gaja, Radegasts Paroleks, Kamils Hrobaks), Polijas (Jaceks Kolbuševskis, Staņislavs F. Kolbuševskis, Zigmunds Stoberskis), Rumānijas (Mirča A. Buičuks, Jons Kovačs), Ungārijas (Šāra Kariga, Žuža Raba, Endre Boitārs, Anna Boitāre), VDR (Margīta Breiere, Velta Elerte, Leonhards Košuts, Maraike Laniusa, Urzula Krauze, Olafs Pozingiss, Gundega Zē-

hauza), Anglijas (Ruta Spīrsa), Francijas (Robērs Bedēns), Luksemburgas (Rozmarija Kifere), Somijas (Ēva Gotberga-Talve, Tertu Toiviainen);

maija 2. pusē — Rīgā — Austrālijas valodnieks prof. Trevors Fenels;

jūnija sākumā — Viļņā (Lietuvas PSR) — PSRS RS, Kinematogrāfistu savienības un Žurnālistu savienības seminārs «Literatūras un mākslas kritika periodikā», no Latvijas piedalās Juris Pabērzs;

10.—14. jūnijā — Rīgā — franču rakstnieks Andrē Stils (sakarā ar Francijas kultūras dienām);

jūnija 2. pusē — Rīgā — dramaturgs Mārtiņš Ziverts (Stokholma, Zviedrija);

jūnijā — vairāku Latvijas PSR rakstnieku viesošanās citās padomju republikās: Azerbaidžānā — Jāzejs Osmanis, Permas apgabalā — Valdis Rūja, Andris Vējāns, Stavropoles novadā — Aivars Kalve, Pēteris Jurciņš, Volgogradā — Valdis Rūja, Jūlijs Vanags;

jūlija 1. pusē — Baltkrievijā — Jankas Kupalas simtgades svinības, no Latvijas piedalās Ilgonis Bērsons;

augustā — Varšavā (Polijā) — raidījums par Latviju, latviešu literatūru un daiņām poļu televīzijā (Stanislava F. Kolbuševska vadībā);

septembrī — Rīgā un citur Latvijā — Dzejas dienu pasākumos piedalās viesi no citām padomju republikām: Dmitrijs Ceseļčuks un Oļegs Čuhoncevs (Maskava), Renē Kalandija un Vladimirs Tordua (Gruzijas PSR), Jāns Kaplinskis (Igaunijas PSR), Sigīts Geda (Lietuvas PSR), Raufs Parfi un Muhammeds Solihs (Uzbekijas PSR), Atners Huzangajs (Čuvašija), Ravils Faizullins (Tatārija), kā arī Kurts Bizalskis (Rostoka, VDR);

septembrī — Ļvovā (Ukrainas PSR) — XII Vissavienības jauno dzejnieku festivāls, no Latvijas piedalās Uģis Segliņš, Rimants Ziedonis;

septembrī — Kišiņevā (Moldāvijas PSR) — latviešu grāmatu izstāde;

sākot ar 21. septembrī — Rīgā — starprepubliku seminārs «Rakstnieks un tiesiskās audzināšanas problēmas»;

septembrī — Rostokā (VDR) — pie vācu kolēģiem, lasītājiem un teātra skatītājiem viesojas latviešu dramaturgi Harijs Gulbis un Pēteris Pētersons;

septembrī — Somijā — latviešu kultūras dienas, delegācijas sastāvā arī rakstnieks Jānis Anerauds un tulkotāja Anna Žigure;

23.—27. septembrī — Kijevā (Ukrainas PSR) — ukraiņu literatūras tulkotāju seminārs, no Latvijas piedalās Imants Auziņš, Māris Čaklais, Knuts Skujenieks;

oktobrī — Maskavā — Vissavienības zinātniskā konference «Tautu draudzība — literatūru draudzība», no Latvijas piedalās Saulcerīte Viese, Valdis Čikāns;

oktobrī — Viļņā (Lietuvas PSR) — grāmatzinātnieku konference «Krievu un lietuviešu grāmatniecības sakari», no Latvijas piedalās Konstantīns Karulis;

5. oktobrī — Rīgā — atklāta VDR grāmatu dekāde;

11.—15. oktobrī — Maskavā — sociālistisko valstu indologu 3. konference, no Latvijas piedalās Sigma Ankrava, Viktors Ivbulis;

oktobra vidū — Pjatigorskā — M. Ļermontova piemiņas 25. konference, no Latvijas piedalās Imants Pijols;

oktobra vidū — Belgradā (Dienvidslāvijā) — starptautiska dzejnieku tikšanās, no Latvijas piedalās Māris Čaklais;

15.—25. oktobrī — Kiprā — latviešu kultūras dienas, delegācijas sastāvā arī Jānis Peters;

28. oktobrī — Maskavā — PSRS RS Kritikas padomes plēnums, piedalās arī Latvijas pārstāvji;

oktobra beigās — Maskavā — 1. Vissavienības bērnu un jaunatnes literatūras jauno kritiķu seminārs, no Latvijas piedalās Ilze Brūvere, Dace Rubļevska;

12. novembrī — Rīgā — atklāta VFR, Rietumberlīnes un Šveices grāmatu izstāde;

novembra vidū — Tartu (Igaunijas PSR) — Tartu universitātes 350 gadu svinības un universitātes dibināšanas atcerei veltīta zinātniska konference, no Latvijas referenti: Pēteris Valeskalns (jaunlatvieši un jaunstrāvnīeki Tartu universitātē),

Alnis Svēpīšs (G. Manceļa traktāts par zemestrīci), Zinta Megne-Goba (A. Eilenšteina un J. Endzelīna darbs Latvijas toponimijā), Jānis Stradiņš, Heinrihs Strods u. c.; Latvijas un latviešu tematikai pieskaras arī igauņu referenti (Helge Muoni — A. Kronvalds Tartu);

28. novembrī — Rīgā un citur Latvijā — atklāta Latvijas PSR skolu jaunatnes krievu kultūras nedēļa, tās pasākumos piedalās kā krievu, tā latviešu literāti;

6. decembrī — Rīgā — Andreja Upīša 105. dzimšanas dienai veltītajā zinātniskajā konferencē piedalās Rostokas (VDR) literatūrzinātnieki Ināra Vāka un Olafs Pozingiss;

decembrī — Berlīnē (VDR) — 52. baltistu konference, no Latvijas referenti: Saulcerīte Vīse (latviešu un vācu kultūras sakari XIX gadsimtā), Jānis Peters (K. Barons un dainas), Māra Misiņa (O. Vācietis), Gunārs Čirulis (latviešu jaunākā literatūra).

GRĀMATAS UN PUBLIKĀCIJAS PERIODIKĀ

Biezāk minēto žurnālu un laikrakstu nosaukumu saīsinājumi: C — Cīņa, K — Karogs, L — Liesma, LM — Literatūra un Māksla, PJ — Padomju Jaunatne, PLK — Padomju Latvijas Komunisti, RB — Rīgas Balss, SkG — Skola un Ģimene, Z — Zvaigzne, Д — Даугава, ДН — Дружба народов, КнО — Книжное обозрение, КСЛ — Коммунист Советской Латвии, ЛГ — Литературная газета, ЛО — Литературное обозрение, РБ — Ригас Балсс, СЛ — Советская Латвия, СМ — Советская молодежь.

Publikācijas no periodikas uzņemtas ar atlasīti: no dzejas darbiem — plašāki līroepiski sacerējumi vai tematiski vienoti cikli, no prozas — romāni un garie stāsti, no literatūrkritiskām apcerēm — plašāki analītiski un vērtējoši raksti un nozīmīgākie literārie portreti.

Pēc «Kritikas gadagrāmatas, X» nodošanas iespiešanās konstatēti vēl vairāki izdevumi, raksti un recenzijas, kas attiecas uz 1979. un 1980. gadu.

1979

RECENZIJAS PAR IZNĀKUŠAJĀM GRĀMATĀM

Sirsones S. Viena īstenība trijos skatījumos. [A. Goba. Pilādžu gadskārtas. Piešķāriens]. — K, 1982, № 7, 163.—164. lpp.

Alķis I. Rakstnieku sejas. [I. Kiršentāle. Annas Saksē dzīve un personība]. — K, 1982, № 6, 172. lpp.

Sirsones S. Dzīmtajā pusē un vēl aiz tās. [A. Štrauss. Akmens otrā pusē]. — K, 1982, № 9, 166.—167. lpp.

1980

RECENZIJAS PAR IZNĀKUŠAJĀM GRĀMATĀM

Salceviča I. Solis. [A. Čaks. Debesu dāvana]. — K, 1982, № 7, 156.—157. lpp.

Sirsones S. Viena īstenība trijos skatījumos. [H. Gāliņš. Nerēvētās buras; A. Grīnbergs. Zaļām debesīm pieskarties]. — K, 1982, № 7, 162.—164. lpp.

Pabērzs J. Tālo liesmu atblāzma. [A. Groms, L. Vāczemnieks. Novadnieki]. — K, 1982, № 8, 160.—161. lpp.

Skraucis V. Mūsdienīgs pētījums literatūrzinātnē. [H. Hiršs. Autora pozīcija romānā]. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 6, 119. lpp.

Kanepe A. Divas grāmatas literatūrzinātnē. [Kā rakstīt?]. — K, 1982, № 9, 170.—171. lpp.

Caune M. «...Kur pasaulei azote». [N. Kalna. Lietus akmens]. — K, 1982, № 8, 164.—165. lpp.

Григас К. Пословицы двух народов. [E. Kokare. Latviešu un lietuviešu sākmārvārdu paralēles]. — Литва лит., 1983, № 1, с. 171—173.

Федоровича И. На трассе нужна сила. [В. Лам. Трасса]. Д, 1982, № 4, с. 117—120.

Skalbergs A. Atšķirīgi darbi. [V. Lukss. Iepēdas]. — К, 1982, № 6, 167.—168. lpp.

Волковская В. Страна детской книги. [Я. Османис. Писатели Латвии детям]. — ДН, 1982, № 2, с. 261—263.

Pabērzs J. Tālo liesmu atblāzma. [V. Paegle. Laikabiedra stāsts]. — К, 1982, № 8, 161. lpp.

Pabērzs J. Skatoties no diviem punktiem. [J. Plotnieks. Ozolu vecis]. — К, 1982, № 6, 170.—172. lpp.

Жуковицкий Л. Право на воспоминания [И. Соколова. Биография одного поколения]. — Юность, 1982, № 8, с. 91.

LATVIEŠU LITERĀTŪRA CITĀS VALODĀS

J. Petera dzejoļi / Atdzej. A. Kabura. — Edasi, 1980, 15. nov. — Igaunū val.
V. Kallīņas dzejoļi / Atdzej. N. Beļajevs. — Веч. Казань, 1980, 29 янв.

K. Skujenieka dzejoļi / Atdzej. Z. Mažeikaite. — Nemunas, 1980, № 5. — Lietuv. val.

P. Zirniša dzejoļi. — Моск. комсомолец, 1980, 10 дек.

1981

RECENZIJAS PAR IZNĀKUŠAJĀM GRĀMATĀM

Noriētis U. Lai mūsu dzīve — miera sējas laiks. [Sudraba sētuve]. — К, 1982, № 7, 152.—153. lpp.; Нориецис У. Время мирного сева — нашей жизни. — Д, 1982, № 11, с. 117—119.

LITERĀRAIS MANTOJUMS

Aļķis I. Sākts veiksmīgi. Tā turpināt! [R. Blaumanis. Sijājot, skalojot zeltu]. — LM, 1982, 4. jūn., 12. lpp.; Salceviča I. Blaumaņa zeltu pārlūkojot. — К, 1982, № 8, 165.—166. lpp.

Aļķis I. Rakstnieku sejas. [A. Būmanis. Kārlis Štrāls]. — К, 1982, № 6, 172.—173. lpp.

Kiršentāle I. [Ceļā uz Čaku]. — LM, 1982, 13. aug., 6. lpp.; Salceviča I. Solis. — К, 1982, № 7, 157.—159. lpp.

Ancītis V. Grāmata par dzelzaviešiem. [G. Krūmiņa, J. Zemzaris. Doku Ata, Pētera Kažoka un Andreja Kažoka rokraksti un sarakste]. — К, 1982, № 8, 172. lpp.

Grāpis A. No alegorijas līdz satīrai. [Latviešu fabulas]. — К, 1982, № 10, 175.—176. lpp.

Rūmnieks V. «Varavīksnes» kārtējais modelis. [Varavīksne, 1981]. — К, 1982, № 10, 179.—180. lpp.

MŪSDIENU LITERĀTŪRA

Izlases

Birze M. Zāles stiebrī no manām pļāvām: Izlase 2 sēj. [A. Kalves priekšv.].

Rec.: Pabērzs J. Spilgta un spirta daļa. — К, 1982, № 2, 168.—170. lpp.

Latviešu padomju dzejas izlase: 60. un 70. gadi / [Sast. un priekšv. sarakst. I. Auziņš]. (Skolas b-ka).

Rec.: Auseklis U. «Šī zeme, gaiss un tauta». — LM, 1981, 12. jūn., 6.—7. lpp.

Vācietis O. Izlase / [Sast. V. Kaņepe; I. Ziedoņa priekšv.]. (Skolas b-ka).

Dzeja

Acis: Jauno dzeja / [Sakārt. P. Zirnis]. — 4. laid.

Rec.: Ādmīdiņš R. Divi spoguļi, viena aina. — K, 1983, № 1, 168.—170. lpp.; Melgalvs M. Zem četrām acīm. — L, 1981, № 11, 2. lpp.; Rokpelnis J. Vai literārās paaudzes «Acis»? — LM, 1981, 25. dec., 12. lpp.; Skujenieks K. Ielūkojoties «Acis». — PJ, 1981, 26. dec.

Dzejas diena / [Sast. un iev. sarakst. P. Jurciņš].

Rec.: Ķikāns V. Jau piecpadsmitā. — K, 1982, № 4, 165.—166. lpp.; Peļite C. Kur liekam akcentu. — LM, 1982, 12. martā, 13. lpp.

Artavs V. Spraudīte: Parodijas.

Rec.: Vāczemnieks L. Ir tāds literatūras žanrs — parodija. — K, 1982, № 6, 168.—170. lpp.

Auziņš I. Tālā balss: Dzeja.

Rec.: Ādmīdiņš R. Stabilitāte. — C, 1982, 4. martā; Cielēna M. Smagais prieks. — LM, 1981, 8. maijā, 6. lpp.; Vējāns A. Mūžīgs kā gājiens. — K, 1982, № 6, 162.—164. lpp.

Avotiņa D. Dadžu vijoles: Dzeja. 1965—1979 / [A. Grigūļa priekšv.]. (Dzeja jaunatnei).

Rec.: Fedoroviča I. Ikdienā brīnumu meklējot. — K, 1981, № 10, 166.—167. lpp.

Baltvilks J. Kad esmu apdzīvots: Dzeja.

Rec.: Ķikāns V. Bez pozas. — K, 1981, № 7, 164.—165. lpp.

Beļševica V. Kamola tinēja: Dzeja.

Rec.: Čaklā I. Dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. — LM, 1981, 12. jūn., 7. lpp.

Briedis L. Aizejotais loks: Dzejoļi.

Rec.: Ādmīdiņš R. Mirkļis, kurā ir viss. — K, 1982, № 1, 176.—177. lpp.; Veidemane R. Loks nenoslēdzas. — LM, 1981, 24. apr., 7. lpp.

Brutāne V. Mainīgs mākoņu daudzums: Dzeja.

Rec.: Labrence V. Jūtu smalkums — saudzējama cilvēces bagātība. — K, 1982, № 4, 167.—168. lpp.; Vāverniece I. Krājumi: dzejoļi un dzeja. — LM, 1982, 14. maijā, 4. lpp.

Elsbergs K. Pagaidīsim ausaino: Dzejoļi.

Rec.: Avotiņš V. «...daļa no manis pie tevis...». — PJ, 1982, 23. apr.; Kroma M. Nav vienaldzīgs. — LM, 1982, 26. martā, 7. lpp.; Melgalvs M. «Iesvaidi sevi par ūdens mācekli...». — K, 1982, № 7, 165.—166. lpp.

Gāliņš H. Viļņi: Dzejoļi / [R. Ādmīdina priekšv.]. (Dzeja jaunatnei).

Grigulis A. Zvērests: Dzejoļi. — Paral. latv. un krievu val. (Suvenīrizd.).

Gūtmanis O. Atgriešanās ceļš: Dzejoļi.

Rec.: Kroma M. «Es — atbalss kļiedzienam». — LM, 1981, 11. sept., 12.—13. lpp.; Sīrsona S. Dzimtājā pusē un vēl aiz tās. — K, 1982, № 9, 167.—168. lpp.; Чаклайс М. Меж озером и морем. — ДН, 1982, № 6, c. 261—263. Imermanis A. Molberts: Dzejoļi. 1979—1980.

Rec.: Cielēna M. Dienasgrāmatas spēks un vājums. — LM, 1982, 18. jūn., 5. lpp.; Veidemane R. «Met atpakaļ tai ugunī...». — K, 1983, № 3, 167.—168. lpp.

Jakaitis I. Un diena sadzirdēs: Dzejoļi.

Rec.: Čaklā I. Patoss un groteska. — LM, 1981, 18. dec., 6. lpp.; Zirnītis P. Dienas sludinājums. — K, 1982, № 2, 178.—179. lpp.

Jurciņš P. Gar doņiem ejot: Dzeja.

Rec.: Ķikāns V. Šeit esmu mājās. — K, 1982, № 6, 164.—165. lpp.

- Strauss A. Gar doņiem un rudziem, cauri Latgalei. — LM, 1982, 8. janv., 4.—5. lpp.
- Kaltīņa V.** Atbalss akā: Dzejoļi.
Rec.: Sirsone S. Kāda ir dzejas atbalss? — K, 1981, № 11, 166.—167. lpp.;
- Vāverniece I. Krājumi: dzejoļi un dzeja. — LM, 1982, 14. maijā, 4. lpp.
- Krūklis A.** Caur zilu mūža dzeju.
Rec.: Vāverniece I. Krājumi: dzejoļi un dzeja. — LM, 1982, 14. maijā, 4. lpp.; Viese S. Kā šūpolēs. — K, 1982, № 4, 171.—172. lpp.
- Kunnoss J.** Drellis: Dzejoļi.
Rec.: Bergmanis A. Paraksts uz mazbāniša biļetes. — PJ, 1982, 24. janv.;
- Kaņepe A. «Uz palikšanu un uz gaitu tālu...». — K, 1982, № 11, 172.—173. lpp.; Skujenieks K. Un tu sapratīsi zemi... — LM, 1982, 12. febr., 7. lpp.
- Liepiņš J.** Balzamine: Dzejoļi.
Rec.: Čaklais M. Gleznas un rāmji. — LM, 1981, 20. martā, 6. lpp.;
- Fedoroviča I. Dabiskuma caustrāvots. — K, 1982, № 1, 175.—176. lpp.
- Livena L.** Zem klajas debess: Dzeja.
Rec.: Čaklā I. Siltumiņš aukstajā pasaulē. — LM, 1982, 12. febr., 7. lpp.;
- Kubuliņa A. Lai nepietrūktu sirds aktivitātes. — K, 1983, № 4, 168.—170. lpp.
- Mārtuža E.** Balta puķe ezerā: Dzejoļi.
Rec.: Avotiņš V. Dzērājpūsis un dziedātāja. — LM, 1982, 26. martā, 6.—7. lpp.; Mišņa M. Starp vēja svelpu un maigumu. — K, 1982, № 5, 166. lpp.;
- Cielēna M. «Šobrīd esmu spalga vēja svelpa...». — PJ, 1982, 28. aug.
- Osmanis J.** Labu garu: Dzejoļi.
Rec.: Fedoroviča I. Optimisms. — K, 1981, № 11, 162. lpp.
- Plaudis E.** Sudraba māsa, melnā māsa: Dzeja / [A. Būmaņa priekšv.].
Rec.: Ķikāns V. Tradicionāli oriģināls. — K, 1981, № 11, 158.—160. lpp.;
- Veidemane R. Dziesma par spārngalu sāpi. — LM, 1981, 7. aug., 6. lpp.
- Rokpelnis J.** Rīgas iedzimtais: Dzeja.
Rec.: Bergmanis A. No sevis it kā aizgājušais Jānis Rokpelnis. — PJ, 1981, 12. sept.; Braziņš E. «Kā nazis patvaldīgi spožs». — K, 1981, № 11, 163. lpp.; Veidemane R. Dvēsele vējā. — LM, 1981, 20. nov., 5. lpp.
- Sīrbārdis J.** Sešas pagales manā pavardā: Dzejoļi. 1957—1977 / [I. Auziņa priekšv.]. (Dzeja jaunatnei).
Rec.: Kavacis A. Dzejnieks spēku pilnbriedā. — K, 1981, № 11, 160.—161. lpp.
- Skalbe A.** Mūžam saule debesīs: Dzejoļi.
Rec.: Čaklais M. Ne mūžam... — K, 1982, № 4, 169.—170. lpp.;
- Strauss A. Dzīves nopietnākās stundas. — LM, 1982, 26. febr., 7. lpp.; Чакалайс М. Что не вечно... — ЛО, 1983, № 2, с. 55—57.
- Skuja H.** Kosmeja vējos: Dzeja.
Rec.: Sirsone S. «Sāp kļavai sava patiesība...». — K, 1982, № 6, 165.—166. lpp.
- Urtāne V.** Sakasnīte: Dzejoļi.
Rec.: Skalbergs A. Saknes laužas dziļāk zemē. — K, 1982, № 6, 173.—174. lpp.
- Vēciņa E.** Ziema ir cerību laiks: Dzejoļi.
Rec.: Vārpa S. «Stāsts vai sapnis, ko par dzīvi sauc...». — K, 1982, № 2, 177.—178. lpp.
- Vējāns A.** Ekvators ceļa vidū: Uzraksti uz globusa.
Rec.: Sirsone S. Ekvators un mežarozes. — K, 1982, № 12, 157.—159. lpp.
- Ziedonis I.** Re, kā: Dzejoļi.
Rec.: Brīdaka L. Nāk saskaldītā koka lielā balss. — K, 1982, № 9, 162.—164. lpp.; Kubuliņa A. Harmonijas gaisma. — K, 1982, № 9, 164.—165. lpp.;

Ločmelis A. Sen nav redzēta balta bura jūrā. — Draugs, 1982, № 6, 7. lpp.;
Veidemane R. Pasaules ziedētvejadziba. — LM, 1982, 12. martā, 4. lpp.

Bridaka L. Pašizciņa: Dzejoļu cikls. — K, 1981, № 4, 3.—9. lpp.

Lukss V. Vecvīru šķērslas: Cikls. — K, 1981, № 2, 79.—88. lpp.

Rūja V. Ino forts: [Dzejojums]. — K, 1981, № 11, 3.—9. lpp.

Zledonis I. Doma par maizi. Viddivvārpā: Neuzrakstīta poēma. — K, 1981,
№ 10, 3.—20. lpp.

Rec.: Ķikāns V. Arāja slavinājums. — C, 1982, 21. febr.

Proza

Romāni un garie stāsti

Cīrulis G. Bezalgas atvaļinājums: Romāns.

Rec.: Aļķis I. Pulkvedis Putriņš nav aizgājis pensijā. — LM, 1981, 28. aug.,

13. lpp.; Riekstiņš E. Zanra daudzveidība. — K, 1983, № 3, 162.—164. lpp.

Dripe A. Stāsti: [Cietā galva; Tā tas varētu būt].

Dumbers L. Pašrocīgi zīmēts kalendārs: Romāns.

Rec.: Aļķe A. Pārdomas bez katarses. — LM, 1981, 25. dec., 10. lpp.;

Fedoroviča I. «Tas, ko esmu pazaudējis». — K, 1982, № 12, 156.—157. lpp.;

Jugāne V. Smagais vieglums. — PJ, 1982, 16. jūl.

Indrāne I. Lazdu laipa: [Romāns]. — 4. izd.

Kalniņš J. Auseklis: Biogr. romāns. (Ievērojamu cilvēku dzīve).

Rec.: Gudriķe B. Dzejnieks Auseklis mūsdienīgā skatījumā. — RB, 1982,

24. maijā; Tabūns B. Gaismas pili — savai tautai. — C, 1982, 10. martā;

Ūdre D. Būtisks ieguldījums. — K, 1982, № 12, 154.—155. lpp.; Гудрике Б. —
РБ, 1982, 24 мая.

Livs E. Velnakaula dviņi: Romāns. — 3. izd.

Mauliņš J. Ragana: Romāns.

Rec.: Ivāns D. Par tīteni, maiksti un romānu. — K, 1981, № 11, 171.—

172. lpp.; Jugāne V. Nesavienojamās pasaules. — LM, 1981, 4. sept. 11. lpp.

Puriņš A. Zelta zirneklis smejas: Romāns.

Rec.: Fedoroviča I. «Tas, ko esmu pazaudējis». — K, 1982, № 12, 155.—

156. lpp.; Kronta I. Par personības sabrukumu. — LM, 1982, 2. jūl., 7. lpp.;

Seleckis V. Lai zelta zirneklis nesmiets. — PJ, 1982, 9. febr.; Skurbe A.
Andra Puriņa trauksmes zvans. — Skolotāju Av., 1982, 19. maijā; Treimane I. Pārdomas par kāda jauna cilvēka portretu. — PJ, 1982, 23. maijā.

Purs L. Tālajos pilskalnos: Vēst. romāns. — 3. grām. (Stāsti par vēst.).

Rec.: Aļķis I. Izšķirošs senvēstures posms. — LM, 1982, 30. apr., 6. lpp.

Skujiņš Z. Jauna cilvēka memuari: Romāns.

Rec.: Jugāne V. Pasaule ar plus zīmi. — LM, 1982, 16. apr., 4.—5. lpp.;

Kronta I. Subjektīvas piebildes pie laikmeta dokumenta. — K, 1982, № 12, 151.—

154. lpp.; Nītiņa D. Mūsdienu jauna cilvēka valoda. — LM, 1982, 16. apr., 5.—

6. lpp.; Ūdre D. Jūtam cits cita plecu. — PJ, 1982, 15. jūn.; Vilsons A. Četri

jaunieši romānā. — RB, 1982, 3. maijā; Вилсонс А. Четыре молодых чело-
века. — РБ, 1982, 3 мая.

Bels A. Saknes: Romāns. — Z, 1980, № 17 — 1981, № 7.

Rec.: Kronta I. Cieņas vārdi mežam un cilvēka darbam. — LM, 1981,

9. okt., 4. lpp.; Vāverniece I. Ne tikai vienas cilvēku paaudzes ietvaros. —

C, 1981, 18. okt.

Bremze I. Greizie rati: Ne visai nopietns stāsts. — K, 1981, № 12, 64.—95. lpp.

Gulbis H. Doņuleja : Romāns. — K, 1981, № 3—8.

Rec.: Ezera R. Ābola sajūta jeb Prozaīķes piezīmes par «Doņuleju». — LM, 1982, 15. janv., 12. lpp.; Kronta I. Romāns—liktenis. — LM, 1981, 18. dec., 4.—5. lpp.; Tabūns B. Cilvēks un zeme. — C, 1982, 19. janv.; Кронта И. Роман-судьба. — ДН, 1982, № 11, с. 250—252.

Jaunzeme Z. Es nāku nesaukts : Romāns. — K, 1981, № 10—12.

Rec.: Tabūns B. Nāku nesaukts. — C, 1982, 26. aug.

Niedre J. Vai apsteigt laiku? : Publicistisks romāns. — K, 1981, № 1—2.

Rec.: Tabūns B. Atbildība. — C, 1981, 5. aug.

Trasuns R. Izpostītā ligzda : Stāsts. — K, 1981, № 1, 51.—114. lpp.

Isproza

Dreika-Matule D. Stāsti un sāgas.

Rec.: Aļķis I. Savādi cilvēki. — LM, 1982, 15. janv., 13. lpp.; Fedoroviča I. Dzejnieces proza. — K, 1982, № 10, 177.—178. lpp.

Eka A. No dzilēm pasmelties : Stāsti un pasakas.

Rec.: Smagars A. Ar savas sirds vilni. — K, 1982, № 10, 176.—177. lpp.

Ezītis Ž. Tikai bez panikas : Humors, satīra un mazliet ironijas.

Gāliņš H. Rudzi : Stāsti / [I. Sokolovas priekšv.].

Hänbergs E. Taka rudzu laukā : Stāsti.

Rec.: Jugāne V. Savu spēku apzinoties. — LM, 1981, 19. jūn., 13. lpp.

Kalve A. Radu raksti : 10 stāsti.

Rec.: Ezera R. Virsotnes un plakankalne. — LM, 1981, 6. nov., 10. lpp.; Plēsuma A. Radu raksti sabiedrības audumā. — C, 1981, 3. dec.

Karele A. Dzīvības karstie pilieni : Stāsti.

Rec.: Bērsone G. Par dzīves daļu, kurā otru neielaižam. — LM, 1982, 26. martā, 6. lpp.; Plēsuma A. Iepriecinoša pirmā. — K, 1982, № 8, 159.—160. lpp.

Lubējs I. Attālinādamies un tuvodamies : Dažādu gadu stāsti / [Aut. priekšv.].

Rec.: Priedītis A. Plašākais rezumējums. — K, 1981, № 11, 169.—171. lpp.

Lukjanskis E. Skrējiens bezgalībā : Stāsti un noveles.

Rec.: Ivāns D. Kārtējā. — K, 1982, № 11, 167.—169. lpp.; Vāverniece I. Ar uzsvāru uz «vispār». — LM, 1982, 26. martā, 6. lpp.

Mauriņš O. Baltās nomoda naktis : Stāsti un tēlojumi.

Rec.: Skalbergs A. Rakstnieka misiju apzinoties. — K, 1981, № 9, 169.—173. lpp.

Skallis A. Lielais ķēriens : Stāsti.

Rec.: Jugāne V. Rūgta grāmata. — LM, 1981, 20. nov., 11. lpp.; Kapcepe A. Zibenszeiļu neveiksmes. — K, 1982, № 3, 171.—172. lpp.

Stankevičs A. Dzeltenais namiņš : Stāsti.

Rec.: Bērsone G. Dzīvošanas spēki «Dzeltenajā namiņā». — K, 1983, № 2, 167.—169. lpp.; Jugāne V. Ar distanci. — LM, 1982, 9. jūl., 10. lpp.

Stāsti / Sakārt. Z. Lice.

Rec.: Kavacis A. Dominē atsvešinātības tēma. — K, 1982, № 8, 157.—159. lpp.

Tauriņš E. Diena ar kaiju : Stāsti.

Rec.: Aļķis I. Kaija vēl nespēj pacelties. — K, 1982, № 10, 178.—179. lpp.; Jugāne V. Par acinājumu, atbildību un māku. — LM, 1982, 18. jūn., 4. lpp.

Zigmonte D. Savādi, ka snieg : Stāsti.

Rec.: Jugāne V. Pelēko toņu skanīgums. — K, 1981, № 9, 175.—177. lpp.; Skurbe A. Klusumā ieklausoties. — LM, 1981, 19. jūn., 6. lpp.

Dokumentālā proza, publicistika

- Atnākt un palikt:** Apraksti un ieskicējumi / Sast. M. Salnāja. (Laikabiedrs).
Anerauds J. Cilvēki, gadi un ūdeņi: Makšķernieka piez.
Rec.: Vāczemnieks L. Arī makšķernieks ir cilvēks. — K, 1982, № 2, 170.—172. lpp.
- Dripe A.** Vēstules no kolhoza: Apraksti.
Rec.: Aļķe A. Kā rakstīt vēstules no kolhoza? — LM, 1981, 17. jūl., 7. lpp.; Hānbergs E. To pašu ieraudzīt ar citām acīm. — LM, 1981, 17. jūl., 7. lpp.; Skalbergs A. Publicistikas patiesais vārds. — K, 1981, № 10, 161.—163. lpp.
- Rinkule-Zemzare Dz.** Meklētie, gaidītie, sastaptie: Talsu impresijas. (Laikabiedrs).
- Rozentāls M.** Dienas, kuru tik maz: Dokum. apraksti.
Salnāja M. Milēt cilvēku: Apraksti, atmiņas, apceres. (Publicists un laiks).
Rec.: Eiduss Z. Sērijas pirmdzimtais. — LM, 1981, 23. okt., 2. lpp.
- Sokolova I.** Uz kapteiņa tiltiņa: [Apraksti].
Rec.: Zīle M. «Cilvēkam vajadzīgs cilvēks!...». — LM, 1981, 7. aug., 14. lpp.
- Stankevičs A.** Pēc pirmajiem cīruļiem: Stāsts par J. Rozentāla dzīvi. (Ievērojama cilvēku dzīve).
Rec.: Kalve A. Janis Rozentāls un pieci jautājumi Antonam Stankevičam. — C, 1981, 22. dec.; Zeile P. Par tautas visvairāk mīlēto mākslinieku. — K, 1982, № 8, 155.—157. lpp.
- Aļķe A.** Bet kā dzīvo Ādams?: [Virieša sociālais portr. dzīvē un lit.]. — LM, 1981, 24. apr., 10.—11. lpp.
- Goŗis A.** Partijas kongresa priekšvakarā: Publicista pārdomas. — K, 1981, № 2, 117.—122. lpp.
- Hānbergs E.** Cik liels drīkst būt ielāps?: [Par palīdzotājiem kolhozos]. — K, 1981, № 12, 133.—141. lpp.
- Strods E.** Austrumu mērs: (Iepazīšanās ar Laosu ziemā). — K, 1981, № 10, 136.—143. lpp.; № 11, 113.—126. lpp.

Dramaturģija

- Grīgulis A.** Skatuves ugunos kveldēts: Lugu izlase.
Purs L. Malu medības ar atļauju: Pajautra vakarēšana 2 daļās ar epilogu. — K, 1981, № 10, 84.—116. lpp.
- Putniņš P.** Pusedūša: Traģikomēdija 7 ainās ar 1 starpbrīdi. — K, 1981, № 5, 86.—120. lpp.

Literatūra bērniem

- Baltvilks J.** Skrejvabole pieliek soli: Dzejoļi bērniem.
Rec.: Caune M. Tēli un izzīņa. — K, 1982, № 5, 168.—169. lpp.; Līvena L. Uzticīgs visprasīgākajam lasītājam. — LM, 1982, 29. okt., 7. lpp.
- Kļava M.** Piļuka Jaunais gads: Pasakas.
Rec.: Caune M. Katram vajadzīga sava pasaka. — K, 1981, № 12, 165. lpp.
- Ļūdēns V.** Meldru puikas, meldru vīri: Dzejas izlase bērniem.
- Priede G.** Pasaku lugas. (Atvērsim priekškaru).
Rec.: Pabērzs J. Maza, toties jauka. — K, 1981, № 8, 167. lpp.
- Purvs Z.** Meža olimpiāde. (Bitīte).
Rec.: Kainaizis V. Divas vēstules par grāmatām. — PJ, 1982, 23. maijā.
- Rinkule-Zemzare Dz.** Kikerīgi: Pasakas dzejā.

Upmale V. Arņa spēles: [Stāsti].

Zigmonte D. Svešinieks: Stāsti.

Rec.: Pabērzs J. Skumji akvareļi. — K, 1983, № 2, 165. lpp.; Rungulis M. Kad atnāk svešinieks... — LM, 1981, 18. dec., 6. lpp.

Mārsila G. Mākonpūku vainadziņš: Dzejoļu cikls bērniem. — K, 1981, № 5, 63.—68. lpp.

Literatūras zinātne un kritika

Krājumi

Stils un žanrs jaunākajā latviešu padomju literatūrā: [Rakstu krāj.].

Rec.: Kaņepe A. Divas grāmatas literatūrzinātnē. — K, 1982, № 9, 171.—173. lpp.

Padomju Latvijas literatūrzinātne un mākslas zinātnes. 1976—1980: Zin. ref. krāj. 2 d. / Sast. A. Ozola.

1. d. Literatūrzinātne.

Издано в Риге: [Справочно-библиогр. ежегодник] / Сост. И. Пийолс.

Pētījumi un apceres

Ancītis V. Saknes un galotnes: Apceres, polemikas, rec.

Rec.: Pijols I. Atskaitē. — K, 1982, № 12, 160.—162. lpp.

Grigulis A. Vēstules dzejniecei Kamilai: Epistolāras etīdes par lit., teātri un dzīvi.

Rec.: Pijols I. Daudzpusība. — K, 1982, № 5, 162.—164. lpp.; Sirsone S. Turpinājumam noteikti jāseko. — LM, 1982, 12. febr., 6. lpp.; Zeile P. Saistoši par jaunrades estētiku. — C, 1982, 13. janv.

Kubuliņa A. Kontūras: Raksti par dzeju.

Rec.: Kalniņa Dz. Andas Kubuliņas raksti par dzeju. — LM, 1982, 4. jūn., 13. lpp.; Veidemane R. Kritiķes autogrāfs. — K, 1983, № 2, 169.—170. lpp.

Peters J. Kalējs kala debesis... (Rakstnieki par lit.).

Rec.: Liepiņš J. Grūts celšanas darbs. — LM, 1982, 30. apr., 6. lpp.; Vāverniece I. Process turpinās. — K, 1982, № 7, 166.—167. lpp.

Skurbe A. Zigmunds Skujiņš.

Rec.: Aļķis I. Rakstnieku seas. — K, 1982, № 6, 173.—174. lpp.; Jugāne V. «Ikvienam par jaunu jāatklāj...». — LM, 1982, 5. martā, 6.—7. lpp.

Smīte A. Māra Čaklā bērnu dzeja: (Dzejoļu krāj. «Bimm-bamm» analīze). (Rotapr. izd.).

Zeile P. Sociālistiskais reālisms.

Rec.: Tabūns B. Divas apceres par sociālistiskā reālisma estētiku. — K, 1982, № 5, 159.—162. lpp.; Pavlovs O. Par estētiku vispār un sociālistiskā reālisma estētiku īpaši. — LM, 1981, 11. dec., 2. lpp.

Gudriķe B. Arvida Grigūļa dzīves un darba vietas.

Rec.: Pijols I. Fakti jāmeklē dokumentos. — K, 1982, № 4, 173.—174. lpp.

Гудрике Б. Места жизни и деятельности Арвида Григулиса.

Ādmidiņš R. «Pārsāpētās dzejas» dzimšana un atdzimšana: [V. Belševicas dzeja]. — K, 1981, № 5, 138.—141. lpp.

- Ancītis V.** Šobrīd? Somūž? Šosimten?: [Pārdomas par dzejas vārda spēku]. — K, 1981, № 6, 144.—146. lpp.
- Auziņš I.** «Mēs paši sevi arī radām»: Apcere par jaun. latv. dzeju. — K, 1981, № 2, 123.—136. lpp.
- Beļševica V.** Māksla ir humāna jeb «Mans kakla laužamais mūžs»: [Saruna ar dzejn. V. Beļševicu / Pierakst. A. Kubuliņa]. — PJ, 1981, 31. maijā.
- Bikova S.** Pietiek, biedri, reiz putināt mantu!: [Par trūkumiem latv. padomju bērnu lit.]. — LM, 1981, 17. jūl., 6.—7. lpp.
- Birze M.** Jāraksta no sevis: [Saruna ar rakstn. M. Birzi / Pierakst. I. A]ķis]. — LM, 1981, 20. martā, 7. lpp.
- Bražis E.** Raksturi un problēmas Dagnijas Zigmontes prozā. — K, 1981, № 6, 137.—142. lpp.
- Briedis L.** Piebilde pie galvenā: [Saruna ar dzejn. L. Briedi / Pierakst. I. Čaklā]. — PJ, 1981, 13. sept.
- Čaklā M.** Lai diena būtu arī piedzimusi: Piezīmes par 1980. g. dzejas grāmatām. — LM, 1981, 3. apr., 6.—7. lpp.
- Čaklā M.** Pieci Liepājas dzejnieki: [A. Štrauss, V. Vecvagars, Dz. Šmite, A. Pāvulīte, M. Cīrulis]. — LM, 1981, 3. jūl., 8.—9. lpp.
- Čaklā M.** Starp ezeru un jūru: O. Gūtmaņa dzeja. — K, 1981, № 9, 114.—124. lpp.
- Eiduss Z.** Pazīt dzīvi. Ko tas nozīmē?: Pārdomas par sociālo jautāj. izpēti publicistikā. — K, 1981, № 10, 132.—135. lpp.
- Ezera R.** Spīdēšana: [Par I. Ziedoņa daiļradi]. Eseja. — LM, 1981, 10. jūl., 4.—5. lpp.
- Freinberga S.** Paļaušanās uz pamatvērtībām: [Par jaun. latv. padomju dramaturģ.]. — LM, 1981, 8. maijā, 7., 13. lpp.
- Freinberga S.** Personības problēma: [Par jaunajiem dramaturgiem]. — LM, 1981, 14. aug., 10. lpp.
- Grēviņš M.** Oriģināldramaturģijas dienas un nedienas. — K, 1981, № 11, 137.—143. lpp.
- Grīva Z.** Cilvēces viscildenākais uzdevums: [Latv. padomju rakstnieki miera cīņā]. — K, 1981, № 9, 3.—7. lpp.
- Gudriķe B.** Idejiski estētiskie kritēriji akadēmika Arvīda Grigūļa rakstos par latviešu literatūras mantojumu. — LPSR ZA Vēstis, 1981, № 10, 90.—103. lpp.
- Hausmanis V.** Par darbu: [Saruna ar lit. un teātra zinātnieku V. Hausmani / Pierakst. S. Radzobe]. — LM, 1981, 4. dec., 4.—5. lpp.
- Hausmanis V.** PSKP XXVI kongress un literatūras un mākslas pētīšanas uzdevumi un perspektīvas. — LPSR ZA Vēstis, 1981, № 11, 11.—14. lpp.
- Kravalis O.** Daži vērojumi kritikas gadā. — LM, 1981, 20. febr., 5. lpp.; 27. febr., 6.—7. lpp.
- Kronta I.** Nejausība vai tendence?: [Par I. Indrānes romānu «Aisma», D. Zigmontes — «Dižpurva dzērves» un S. Kaldupes — «Meža mozaikas»]. — LM, 1981, 8. janv., 6.—7. lpp.
- Kronta I.** Vai identiski?: Stāstu krājumi — 1980. — LM, 1981, 29. maijā, 6.—7. lpp.; 5. jūn., 6.—7. lpp.
- Kursīte J.** Pētīt vai nepētīt dzejas versifikāciju? — C, 1981, 27. dec.
- Ķikāns V.** Strīds turpināsies: (Par J. Heldu un dzejas saprotamību). — K, 1981, № 9, 124.—126. lpp.
- Margēvičs T.** «Zināmā mērā dramaturģ...»: Pārdomas par latv. kinodramaturģ. — LM, 1981, 13. martā, 2. lpp.
- Peļite C.** Dzīve, sapnis un Solveigas tēls literatūrā. — LM, 1981, 6. martā, 6. lpp.
- Remass R.** Vārdi, kurus izvēlamies: [Par atdzejošanas jautāj.]. — LM, 1981, 26. jūn., 4.—5. lpp.
- Tesaržova J.** Latviešu literatūra Slovaķijā. — K, 1981, № 7, 125.—127. lpp.

Veidemane R. Publicistiskums kā dzejas kvalitāte un tā mūsdienu izpausme. — K, 1981, № 1, 133.—137. lpp.

Zeile P. Desmit gadu mijā mitoloģisko Jānusu atceroties...: Baltijas republiku 70. gadu romāni salīdzinājumā. — K, 1981, № 11, 127.—134. lpp.; № 12, 142.—149. lpp.

Zeile P. Sociālistiskais reālisms un mākslas veidi. — K, 1981, № 5, 133.—137. lpp.

Кавацис А. «У нас у всех одна забота...»: [О взаимоотношениях лит., жизни и критики]. — Д, 1981, № 3, с. 102—109.

Мелбарздис Я. Документ в литературе. — Д, 1981, № 4, с. 96—102.

Приеде Г. Вместе с партией, вместе с народом: Докл. первого секр. Союза сов. писателей Латвии Г. Приеде [на VIII съезде писателей Латвии]. — Д, 1981, № 2, с. 99—108.

Приеде Г. Активно участвовать в строительстве жизни: Выступление Г. Р. Приеде на VII съезде писателей СССР. — Д, 1981, № 9, с. 104—107.

Табуи Б. Возвращаясь к Райнису: [О романе Я. Калныня «Райнис»]. — Д, 1981, № 10, с. 107—110.

Хаусманис В. Познан ли Харий Гулбис? — Д, 1981, № 4, с. 82—87.

Pārruna «Par īso stāstu» — žurnālā «Karogs», 1981—1982

Būmanis A. Autora pozīcija stāstā. — № 7, 134.—138. lpp.

Cākurs J. Ieskats 80. gadu izprožā. — 1981, № 12, 149.—152. lpp.; 1982, № 1, 139.—145. lpp.; № 2, 127.—137. lpp.

Mauliņš J. Ne tikai par stāstu mākslinieciskumu. — № 11, 134.—136. lpp.

Melbārzdīs J. Pareiza orientācija, noklusējumi — kā jau dzīvē. — № 5, 144.—146. lpp.

Priedītis A. Bez kompromisa ar sevi un literatūru. — № 4, 131.—135. lpp.

Skraucis V. Stāsts un šķietamība. — № 8, 132.—137. lpp.

Tabūns B. Personības garīgums. — № 6, 146.—149. lpp.

Pārruna «Mūsdienu cilvēks dzīvē un mākslā» — laikrakstā «Literatūra un Māksla, 1981—1982

Ābois O. Cilvēka vieta uz mūsu nemierīgās planētas. — 1981, 20. nov., 6.—7. lpp.

Apšēnieks C. — 1981, 2. okt., 7. lpp.; **Balakauskis O., Haradžaņans R.** Uz vienkāršību vai vienkāršošanu?: [Saruna]. — 1981, 2. okt., 6. lpp.; **I. M.** — 1981, 2. okt., 7. lpp.; **Sutere A.** Kas ir «labi», un kas ir «slikti»? — 1981, 2. okt., 7. lpp.

Bulķis A. [Stāstījumu pierakst. V. Jugāne]. — 1981, 21. aug., 7. lpp.; **Lasmane S.** No cilvēka pasaulē uz pasauli cilvēkā. — 1981, 21. aug., 6.—7. lpp.

Bullis A. Darba tikums veidojas darbā. — 1981, 25. dec., 6.—7. lpp.

Daine I. ...jo cilvēks — tā ir mūsu dzīve. — 1981, 9. okt., 6.—7. lpp.; **Kad** izlasīti «Ja savai sabiedrībai labu vēlam»: [Lasītāju vēstules]. — 1981, 9. okt., 6. lpp.; **Purs L., Milts A., Kļockins Ā.** Vērtību orientācija: [Saruna]. — 1981, 9. okt., 5., 7. lpp.

Dinne J. «Ikviens lai to uguni kurina». — 1982, 8. janv., 5. lpp.; **Skraucis V.** Spogulattēla variants. — 1982, 8. janv., 6.—7. lpp.

Dripe A. Kā cīnīties pret vieglumu? — 1981, 13. nov., 6.—7. lpp.; **Kalēja A.** Tikai mēs paši. — 1981, 13. nov., 13. lpp.

Dzene L., Kalniņš J., Klotiņš A. [Saruna]. — 1981, 14. aug., 4.—5., 11. lpp.; **Purmalis V.** [Saruna / Pierakst. A. Burtņiece]. — 1981, 14. aug., 6. lpp.; **Zariņš V.** [Saruna / Pierakst. J. Rokpelnis]. — 1981, 14. aug., 6. lpp.

Dzīve — darbs. Darbs — dzīve?: [Saruna: L. Ķuzāne, V. Timpa, Z. Krūmiņa u. c. / Pierakst. V. Jugāne]. — 1981, 30. okt., 7., 12.—13. lpp.; Kavalleris A. Kriminālista viedoklis. — 1981, 30. okt., 6. lpp.; Trokša M. «Vispirms nekaitē un tikai tad dari labu». — 1981, 30. okt., 6. lpp.

Gabrilovičs J. «Savu varoni nesapratīsi, stāvot viņa priekšā uz ceļiem»: [Saruna / Pierakst. V. Starodubcevs]. — 1981, 18. sept., 5. lpp.; Jermolajeva L. Sevis neapzināšana un apzināšana. — 1981, 18. sept., 7. lpp.; Lazovskis I. [Saruna / Pierakst. V. Jugāne]. — 1981, 18. sept., 6. lpp.; Skraucis V. — 1981, 18. sept., 6. lpp.

Iļņickis M., Hiršs H. Kopīgais un atšķirīgais, pastāvīgais un mainīgais: [Saruna]. — 1981, 4. dec., 6.—7. lpp.

Ivanovs V. Liriskā varoņa pārvērtības. — 1981, 11. dec., 5.—6. lpp.

Klotiņš A. Personība mūzikas prizmā. — 1981, 11. sept., 6.—7. lpp.

Ķlockins Ā. Kinodokumentālistikā un dzīvē. — 1981, 28. aug., 6.—7. lpp.;

Lūriņš V. [Stāstījumu pierakst. A. Burtiece]. — 1981, 28. aug., 7. lpp.

Kroniņš J. Jāuzklausa tautas bals. — 1981, 27. nov., 7. lpp.; Ranka I., Gulbis A., Brēģis O. Tēlnieku namā 1981. gada 23. oktobrī: [Saruna]. — 1981, 27. nov., 8.—9. lpp.; Vanags L. Pedagoģa viedoklis. — 1981, 27. nov., 7. lpp.

Lāce R. Cilvēkproblēma: vērojumi glezniecībā. — 1981, 16. okt., 2.—3. lpp.

Lapsa J. Tas sāpošais zobs... — 1982, 15. janv., 6.—7. lpp.

Lejnieks J. Homo urbanensis — dzīvē, projektos un jābūtībā. — 1981, 25. sept., 12. lpp.; Putniņš P. Ja savai sabiedrībai labu vēlam... — 1981, 25. sept., 6.—7. lpp.; Rubenis A. Cilvēks — māksla — vērtības. — 1981, 25. sept., 2., 5. lpp.

Mikāne V., Birze M., Freimanis A. Par mūžvecajam kvalitātēm / Sarunu sagat. V. Jugāne. — 1981, 4. sept., 6.—7. lpp.; Strenga J. [Stāstījumu pierakst. S. Elerte]. — 1981, 4. sept., 7. lpp.

Mūsdienų cilvēks: Pārrunas noslēdzot. — 1982, 5. martā, 2., 4.—5. lpp.

Pavlovs O., Pētersons P., Stradiņš J., Zariņš M. [Saruna]. — 1981, 6. nov., 6.—7., 13. lpp.

Salnāja M. Ar uzdarbošanos nosodīts. — 1982, 22. janv., 6.—7. lpp.; Svire M. [Stāstījumu pierakst. A. Aļķe]. — 1982, 22. janv., 7. lpp.

Sokolova I. Tikumiskais klimats. — 1982, 1. janv., 6. lpp.

Skapars J. Dvēseles un zvaigžņu galaktika. — 1981, 23. okt., 6.—7., 12.—13. lpp.

Vējš J. Kāds ir mūsu humānisms? — 1982, 29. janv., 2., 7. lpp.

Zeile P. Cilvēks septiņdesmito gadu literatūrā. — 1981, 7. aug., 2., 4. lpp.

Zinātnieki par mākslu: [J. Vējš, J. Kalniņš, A. Krauklis, V. Gavare, J. Birzvalks]. — 1982, 5. febr., 6.—7., 11. lpp.

Literārie portreti un atmiņas

Damburs E. Tie gadi, tie gadi: [I. Bērsons]. — K, 1981, № 6, 176.—178. lpp.; Анерпауд Я. Целеустремленность. — Д, 1981, № 6, 112—113.

Skujenieks K. Alķīmiķis un melnstrādnieks: [U. Bērziņš]. — L, 1981, № 1, 22.—23. lpp.

Zelle P. Uzticīgs patiesībai, uzticīgs sev: [M. Birze]. — K, 1981, № 3, 130.—134. lpp.; Вейн А. Биография продолжается. — Д, 1981, № 3, с. 93—99.

Чаклайс М. Поэтесса, способная меняться: [Л. Бридака]. — Д, 1981, № 9, с. 90—95.

Skujenieks K. Paša austs kreklis: [L. Briedis]. — L, 1981, № 8, 6.—7. lpp.

Brutāne V. Aiz anketas datiem: Autobiogr. rindas. — K, 1981, № 1, 143.—146. lpp.

Петерс Я. Он начал в понедельник: [М. Чаклайс]. — Д, 1981, № 6, с. 91—93.

Kalnača V. Tautas rakstniekam Arvīdam Grigulim — 75. — LPSR ZA Vēstis, 1981, № 10, 141.—143. lpp.; **Авотыня Д.** Как обратиться к нему. — Д, 1981, № 1, с. 88—91.

Grimma M. Mans dzīves stāsts. — К, 1981, № 11, 148.—152. lpp.

Grīva Z. Suvenīri. — К, 1981, № 2, 147.—153. lpp.

Брок А. Говорить правду о нашем времени: [И. Индрани]. — Д, 1981, № 7, с. 96—100.

Зейле П. Организатор, ученый, писатель: [Я. Калнынь]. — Д, 1981, № 5, с. 93—98.

Вавернице И. И образ мира...: [Я. Петерс]. — Д, 1981, № 8, с. 94—99.

Лосберга М. Поэзия и личность Арвида Скалбе. — Д, 1981, № 2, с. 89—92.

Калве А. Расправив плечи: [З. Скуинь]. — Д, 1981, № 12, с. 100—103.

Юрциньш П. Верность себе: [А. Веянс]. — Д, 1981, № 11, с. 96—101.

LATVIEŠU LITERATŪRA CITĀS VALODĀS

Grāmatas

Добрый снег: Из стихов соврем. латыш. поэтов / [Сост. и пер. Л. Копылова; Введ. Э. Мошковской]. — Рига: Лиесма, 1981.

Авт.: А. Аузинь, А. Балодис, Я. Балтвилкс, П. Барда, Л. Бриедис, А. Броделе, В. Брутане, О. Вацетис, Л. Вацземник, А. Веян, В. Гренков, Я. Грот, Х. Дорбе, Л. Камара, И. Ласманис, А. Лочмелис, В. Лукс, В. Люденс, Я. Османис, Л. Пелманис, Я. Плотињекс, З. Пурвс, Дз. Ринкуле-Земзаре, Б. Саулијтис, Э. Стерсте, Х. Хейслер, М. Чаклайс.

Рец.: Соложенкина С. Зацветает небо. — Д, 1982, № 7, с. 115—116.

Один день на милой, доброй земле: Латыш. рассказы / Сост. и предисл. З. Скуинья. — М.: Худож. лит., 1981.

Авт.: А. Бэлс, В. Белшевица, М. Бирзе, Э. Вилкс, Ж. Грива, А. Григулис, Х. Галинь, Л. Думбер, М. Заринь, У. Земзарис, Д. Зигмонте, В. Кайяк, А. Калве, М. Калидрува, А. Клявис, В. Ламс, Э. Ланс, В. Лацис, Э. Ливс, Э. Лукянский, А. Саксе, М. Свире, З. Скуинь, А. Снипс, А. Станкевич, А. Упит, Р. Эзера, А. Якубан.

Пер.: Ю. Абызов, Г. Гайлит, Д. Глезер, Ц. Воскобойник, Л. Винонен, В. Дорошенко, Р. Золотова, Л. Лубей, Л. Осипова, В. Ругайс, В. Семенова, Р. Трофимов, С. Цебаковский, И. Цигальска, М. Шноре, Я. Шуман.

Рец.: Залыгин С. На доброй земле. — Правда, 1982, 9 апр.

Первое гулянье: Рассказы и сказки латыш. писателей / [Сост. А. Спривуле; Пер. В. Дорошенко]. — Рига: Лиесма, 1981.

Авт.: Аспазия, А. Аустринь, А. Балтпурвинь, Э. Бирзние-Упит, Р. Блауманис, А. Бригадере, Доку Атис, Ю. Коса, А. Курций, Л. Паэгле, А. Саулиетис, К. Скалбе, А. Упит, А. Чак, Я. Яунсудрабинь.

Tales of the Amber Sea: Fairy Tales of the Peoples of Estonia, Latvia and Lithuania. [Dzintarjūras pasakas: Igaunju, latv. un lietuv. pasakas]. — М.: Progress, 1981. — Angļu val.

Аузинь И. Отзвук горна: [Стихи / Пер.: П. Вегин, Р. Добровенский, А. Кушнер, Л. Романенко]. — М.: Сов. писатель, 1981.

Рец.: Лесневский С. Жажда пути. — ЛО, 1982, № 8, с. 56—59; Яссон Т. Поэзия сердца. — Д, 1982, № 12, с. 101—103.

Bēls A. Hlas volojīciho. [Saucēja balss: Prozas krāj. / Tulk. V. Gaja]. — Praha: Svoboda, 1981. — Čehu val.

- Bels A.** Strelnice. [Poligons: Romāni (Izmeklētājs; Būris; Poligons) / Tulk. V. Gaja]. — Praha: Odeon, 1981. — Čehu val.
- Bels A.** Hiiüdja hää. [Saucēja balss: Romāns / Tulk. M. Vaba, L. Vaba]. — Tallinn: Eesti Raamat, 1981. — Igaunu val.
- Rec.: Bassel N. [Piesātināts ar problēmām un novatorisks mākslinieciskajā plāksnē]. — Rahva Hää, 1981, 13. dec. — Igaunu val.
- Бендрупе М.** Беседы наедине: [Стихи / Пер. И. Черевичника]. — Рига: Лиесма, 1981.
- Рец.: Кольцов С. Тот, кто болью вихра болен. — Д, 1982, № 10, с. 113—115.
- Бригадере А.** Бог, природа, труд: Трилогия. Избр. главы / [Сост. и пер. Ж. Эзит]. — Рига: Лиесма, 1981.
- Цирулис Г.** Подробности письмом: Роман / Пер. В. Михайлов. — М.: Сов. писатель, 1981.
- Чак А.** Зеркала воображения: [Стихи / Пер.: В. Андреев, В. Невский, П. Вегин; Предисл. И. Зиедониса]. — Рига: Лиесма, 1981.
- Dinerová C.** Dievčenský súboj. [Meiteņu divkauja: Stāsts / Tulk. V. Gaja]. — Bratislava: Mlade leta, 1981. — Slovaku val.
- Дрипе А.** Письма из колхоза: Очерки / Пер. Л. Лубей. — Рига: Лиесма, 1981.
- Рец.: Раков А. — ЛО, 1983, № 1, с. 84—85.
- Думберс Л.** Календарь Артура Спурсы: [Роман / Пер. Л. Осиповой; Предисл. З. Скуиня]. — М.: Мол. гвардия, 1981.
- Рец.: Яссон Т. Цена истины. — Д, 1982, № 9, с. 121—123.
- Элксне А., Грот Я.** Письма к далекой звезде / [Пер. Л. Романенко; Предисл. А. Элксне]. — Рига: Лиесма, 1981. (Сувенир. изд.).
- Эргле З.** Таинственная находка: Повесть / Пер. Ж. Эзит. — Рига: Лиесма, 1981.
- Ergle Z.** Ewunia w Afryce. [Ievīna Āfrikā: Pasaka / Tulk. C. Šķļēņņiks]. — R.: Liesma, 1981. — Poļu val.
- Эзера Р.** Невидимый огонь: Фантазмагория / Пер. В. Дорошенко. — М.: Сов. писатель, 1981.
- Рец.: Бочаров А. Арка и колокол. — ЛО, 1983, № 1, с. 51—54.
- Ezerova R.** Leto боло len jeden deň. [Vasara bija tikai vienu dienu: Stāsts / Tulk. V. Mikulašova]. — Bratislava: Obzor, 1981. — Slovaku val.
- Эзера Р.** Колодязь. [Aka: Romāns / Tulk. Z. Kovaļa; P. Zeiles priekšv.]. — Київ: Дніпро, 1981. — Ukr. val.
- Grigulis A.** Selected Poems. [Dzejas izlase / Atdzej. R. Spīrsa]. — R.: Avots, 1981. — Angļu val.
- Грива Ж.** Любовь и ненависть: Роман / Пер. С. Цебаковского. — М.: Сов. писатель, 1981.
- Griva Z.** Bed-time Stories for Little Bibie. [Pasaka par Diegabiksi / Tulk. T. Zālīte]. — R.: Liesma, 1981. — Angļu val.
- Гулбис Х.** Пора одуванчиков: Роман / Пер. С. Христовский. — Рига: Лиесма, 1981.
- Рец.: Стаханова М. Когда облетают одуванчики. — ЛО, 1982, № 9, с. 55—56.
- Gulbis H.** Pieniņ metas. [Pieniņu laiks: Romāns / Tulk. un pēc. sarakst. A. Vaļonis]. — Vilnius: Vaga, 1981. — Lietuv. val.
- Rec.: Grincevičienē E. [Kur izaugs pienene?]. — Panevėžio tiesa, 1981, 29. aug.; Sušinskas A. [Kur nokritis pieneņu pūkas?]. — Draugystē, 1982, 26. jūn. — Lietuv. val.; Сушинская А. Куда полетит одуванчик? — Дружба, 1982, 26 июня; Suszinskas A. [Kur aizlidos pieneņu pūka?]. — Przyjaźń, 1982, 26. jūn. — Poļu val.
- Имерманис А.** Хамбургский оракул. [Hamburgas orākuls: Romāns / Tulk. I. Vasiljevs]. — София: Народна младеж, 1981. — Bulg. val.

- Индране И.** Носач на вода. [Ūdensnesējs: Romāns / Tulk. N. Ģulevs]. — Пловдив: Изд-во Христо Г. Данов, 1981. — Bulg. val.
- Indrāne I.** Tipsi, Topsi ja Tedi. [Tipsis, Topsis un Tedis: Stāsts / Tulk. V. Helde]. — Tallinn: Eesti Raamat, 1981. — Igaunu val.
- Kaljaks V.** Āmblik. [Zirneklis: Stāsti / Tulk. K. Kalkuns]. — Tallinn: Looming, 1981. — Igaunu val.
- Kalninis J.** Rainis: [Biogr. romāns / Tulk. un pēc. sarakst. A. Žirgulis]. — Vilnius: Vaga, 1981. — Lietuv. val.
- Rec.: Balčienē B. [Biogrāfisks romāns]. — Naujos knygos, 1981, № 4; Masionienē B. [Par lauku ceļu gājēju]. — Literatūra ir menas, 1981, 7. nov.; Valionis A. [Norādes un «ziedēšanas svētki»]. — Pergalē, 1981, № 8. — Lietuv. val.
- Lagzdyn V.** Vražda na samote. [Nakts «Mežāžos»: Stāsts / Tulk. L. Zakota]. — Bratislava: Obzor, 1981. — Slovaku val.
- Lāms V.** Eluvoos; Kōige kōrgem amet. [Mūža guvums; Visaugstākais amats: Romāni / Tulk. V. Helde]. — Tallinn: Eesti Raamat, 1981. — Igaunu val.
- Мелналкнис А.** Проверка связи: [Стихи / Пер. А. Налбандян]. — М.: Сов. писатель, 1981.
- Rec.: Абель И. И говорит на языке земли. — СМ, 1982, 5 сент.
- Плудон В.** Песенка в сенокос: Стихи / Пер. Л. Копылова. — М.: Дет. лит., 1981.
- Райнис Я.** Избранные произведения. Большая сер. 2-е изд. [Вступит. статья, сост. и примеч. С. Р. Виесе]. — Л.: Сов. писатель, 1981. (Б-ка поэта).
- Rec.: Ābola M. Jauna Raiņa darbu izlase krievu valodā. — К, 1982, № 9, 159.—161. lpp.
- Rainis J.** [Dzejas izlase / Atdzej. R. Paroleks]. — Praha: Mlada fronta, 1981. — Čehu val.
- Rainis J.** [Tālas noskaņas zilā vakarā: Dzejas izlase / Atdzej. T. Akamacu]. — Kobe: Maija, 1981. — Japāņu val.
- Рекшня Ф., Галинь Х.** Спартак в Курземе: Докум. повесть / Пер. В. Ругайс. — Рига: Лиесма, 1981.
- Роя И.** Осенний яблоневый цвет: Стихотворения и поэма / [Пер. с латыш.]. — М.: Мол. гвардия, 1981.
- Rec.: Зиманский Л. — Волга, 1982, № 11, с. 150—151; Луганов В. Высокий лес врастает в глубину. — СМ, 1981, 6 дек.
- Sakse A.** Blumenmärchen. [Pasakas par ziediem / Tulk. V. Elerte]. — Berlin: Rütten und Loeming, 1981. — Vācu val.
- Skalbe K.** The Tale of the Farthing. [Pasaka par vērdiņu / Tulk. A. D. Spensers]. — R.: Liesma, 1981. — Angļu val.
- Skalbe K.** La Pièce d'un Sou. [Pasaka par vērdiņu / Tulk. A. Abrils]. — R.: Liesma, 1981. — Franču val.
- Skalbe K.** Muinasjutte: [Pasakas / Tulk. un pēc. sarakst. V. Helde]. — Tallinn: Eesti Raamat, 1981. — Igaunu val.
- Skalbe K.** Das Märchen vom Groschen. [Pasaka par vērdiņu / Tulk. G. Bļodnieks]. — R.: Liesma, 1981. — Vācu val.
- Скуинь З.** Нагота; [Горностаи на асфальте]: Два романа, рассказы / [Пер. С. Цебаковского; Послесл. П. Зейле]. — Рига: Лиесма, 1981.
- Rec.: Трофимов Р. Выбор — великое дело. — Д, 1982, № 7, с. 110—114.
- Skujņš Z.** A Man in his Prime. [Virietis labākajos gados: Romāns / Tulk. L. Bereha]. — М.: Progress, 1981. — Angļu val.
- Скуинь З.** Мъж в разцвета на силите. [Virietis labākajos gados: Romāns / Tulk. L. Iljeva]. — София: Народна култура, 1981. — Bulg. val.
- Skujņš Z.** Pan v nejlepšich letech. [Virietis labākajos gados: Romāns / Tulk. V. Gaja]. — Praha: Lidove nakladatelství, 1981. — Čehu val.

Skuliņ Z. Muž v najlepšich rokoch. [Virietis labākajos gados: Romāns / Tulk. J. Tesaržova]. — Bratislava: Tatran, 1981. — Slovaku val.

Станкевич А. Агнесса: Роман и повесть / Пер. Г. Гайлит. — М.: Сов. писатель, 1981.

Stejg M., Volf L. Vinna je nevinna. [Sahs briljantu karalienei: Kriminālromāns / Tulk. M. Francisci]. — Bratislava: Smena, 1981. — Slovaku val.

Bačieric O. Бурштиновый оберир. [Dzintara talismins: Dzejoļi un poēmas / Atdzej. un priekšv. sarakst. I. Dračs]. — Київ.: Молодь, 1981. — Ukr. val.

Вазземник Л. Тайна Корабельного кладбища: Повесть / Пер. Л. Винонен. — М.: Дет. лит., 1981.

Ванаг Ю. Большие дела маленького Микия: Повесть / Пер. Г. Нуйкина; Предисл. Я. Османиса. — М.: Дет. лит., 1981.

Веверис Э. Необходимая боль: Стихи / Пер. А. Корнеева. — М.: Сов. писатель, 1981.

Рец.: Веяя А. Боль, дарующая силу. — ЛО, 1982, № 11, с. 67—68.

Вилкс Э. Все случилось летом: Повесть и рассказы / [Пер. С. Цебаковский; Предисл. М. Пойша]. — М.: Худож. лит., 1981.

Заринь М. Фальшивый Фауст; [Сыновья]: Романы / Пер. В. Волковска. — М.: Сов. писатель, 1981.

Рец.: Алексеев В., Марченко А. Миф наизнанку, или Фауст вприкуску: [Диалог о романе]. — ЛГ, 1982, 31 марта.

Zariņš M. Vale-Faust ehk parandatud ja tāiendatud kokaraamat. [Viltotais Fausts jeb Pārlabota un papildināta pavērgāmata: Romāns / Tulk. I. Saksas]. — Tallinn: Eesti Raamat, 1981. — Igaunu val.

Зиедонис И. Перелетный камень: [Сказки, эпифании / Пер. Ю. Коваля, Ю. Левитанского, В. Андреева; Предисл. В. Александрова]. — М.: Мол. гвардия, 1981.

Рец.: Катаев С. — Дет. лит., 1983, № 1, с. 61—62.

Ziedonis I. Kolorowe bajki. [Krāsainas pasakas / Tulk. C. Skļēņņiks]. — R.: Liesma, 1981. — Poļu val.

Ziedonis I. Labirinturi. [Labirinti: Dzeja / Atdzej. J. Kovačs; A. Blandianas iev.]. — Bucuresti: Editura Univers., 1981. — Rum. val.

Ziedonis I. Bedor toš. [Mans akmens neguļ: Dzejoļi. Epifānijas / Atdzej. M. Solihs]. — Toškent: Adabijet: Adabijet na sanjat našprijoti, 1981. — Uzb. val.

Ziedonis I. Utan svanar, utan snõ. [Bez gulbjiem, bez sniega: Dzeja / Atdzej. J. Kronbergs]. — Stockholm: Fripress Bokförlag, 1981. — Zviedru val.

Зирнитис П. Сентябрьская лирика / [Пер. Д. Цесельчук; Предисл. Л. Бриедиса]. — Рига: Лиесма, 1981.

Рец.: Проиловер Э. — Новый мир, 1983, № 2, с. 270.

Krājumos un periodikā

Дружный смех: Репертуар. сб. М.: Искусство, 1981, вып. 6.

В содерж. также авт.: А. Скайлис, Х. Хейслер / Пер. Х. Розене.

Истоки: Альманах. М., 1981. [О латыш. молодых авт. П. Юрциньш].

В содерж. также авт.: Г. Бралис, С. Вецкалне, Л. Зитара, И. Крастниа, И. Ластовскис, В. Рамане, Г. Руньге / Пер.: А. Шуплов, А. Чехлов.

The Glade with Life-Giving Water: Stories from the Soviet Baltic Republics. — М.: Progress, 1981. — Англу val.

Saturā arī aut.: A. Bels, R. Ezera, A. Jakubāns, A. Kalve, V. Lācis, E. Līvs, A. Sakse, Z. Skujiņš, V. Spāre, E. Vilks, D. Zigmonte.

Tulk.: F. Glagoļevs, D. Foremens, D. Hegens, T. Zālite.

V. Beļševicas, K. Skujenieka, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. J. Kronbergs. — Artes, 1981, № 3. — Zviedru val.

Dainas / Atdzej. F. Skudra. — Д, 1981, № 7, 11.

- I. Auziņa dzejoļi / Atdzej. A. Kušners. — ЛГ, 1981, 23 сент.; / Atdzej. K. Overčenko. — Кіровоград. правда, 1981, 7 марта. — Ukr. val.
- D. Avotiņas dzejoļi / Atdzej. M. Borisova. — Д, 1981, № 11.
- V. Avotiņa dzejoļi. — Grām.: Пусть цветут яблони. Алма-Ата, 1981.
- A. Baloža dzejoļi / Atdzej. O. Sultanovs. — Sov. Kirgizstan, 1981, 19. martā. — Kirg. val.; / Atdzej. E. Olševskis. — Czerwony Sztandar, 1981, 23. febr. — Poju val.
- A. Bela stāsts «Šaviens» / Tulk. J. Mašins. — Rude pravo, 1981, 18. apr. — Čehu val.
- V. Belševicas dzejoļi / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1981, № 5; ДН, 1981, № 3; / Atdzej. T. Rostovaite. — Grām.: Rostovaite T. Su dešimtaja mūza. Vilnius, 1981. — Lietuv. val.; stāsts «Trīs mārciņas ciskēnu». — Lit. sakartvelo, 1981, 3. jūl. — Gruz. val.
- I. Bindes dzejoļi / Atdzej. L. Franka. — Neues Leben, 1981, 7. Jan., 25. Febr. — Vācu val.
- M. Birzes stāsts «Viņš sastapa savu kāju» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1981, № 3.
- R. Blaumaņa dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1981, № 8; pasaka «Kā Jānis mācījās par kalēju» / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1981, № 2.
- L. Bridakas dzejoļi / Atdzej. V. Pančenko. — Д, 1981, № 9; СЛ, 1981, 12 сент.; / Atdzej. V. Širokovs. — ЛГ, 1981, 11 февр.; / Atdzej. S. Maimulovs. — Sov. Kirgizstan, 1981, 19. martā. — Kirg. val.
- L. Briēža dzejoļi / Atdzej. A. Davidovs. — Grām.: Поэзия: Альманах. Вып. 29. М., 1981; / Atdzej. H. Davrons. — Ješlik, 1981, № 12. — Uzb. val.
- A. Brigaderes Anneles stāsti: Vecmāmiņa; Zemes meklētāja; Dzimšanas diena / Tulk. Z. Ezite. — Д, 1981, № 10.
- V. Brutānes dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1981, № 1.
- A. Čaka dzejoļi / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1981, № 10.
- M. Čaklā poēma «Liepājas aizstāvēšana» / Atdzej. P. Vegins. — Д, 1981, № 6; dzejoļi / Atdzej. P. Vegins. — ЛГ, 1981, 15 июля; / Atdzej. A. Kušners. — CM, 1981, 6 сент.; / Atdzej. V. Pinzaru. — Скынтия ленинстэ, 1981, № 3. — Mold. val.; / Atdzej. H. Davrons. — Ješlik, 1981, № 12. — Uzb. val.
- D. Dreikas-Matules dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1981, № 10.
- Ā. Elksnes dzejoļi / Atdzej. I. Latiševa. — Д, 1981, № 3.
- P. Ētera humoreska «Kode» / Tulk. Z. Trenko. — Д, 1981, № 6.
- R. Ezeras noveles: «Riskā sliekšnis»; «Alnis»; «Prāšnieka tiesības»; «Neizpromtais Ferdinands jeb Leģenda par mežakuli» / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1981, № 11; novele «Divkauja» / Tulk. V. Elerte. — Freie Welt, 1981, № 21. — Vācu val.
- H. Gāliņa dzejoļi / Atdzej. S. Vojskis. — Д, 1981, № 4; СЛ, 1981, 8 сент.; stāsts «Aicinājums viesos» / Tulk. S. Čebakovskis. — Д, 1981, № 10.
- A. Grigulja dzejoļi. — КНО, 1981, 27 февр.; dzejojums «Iet pa Rīgas ielām Jānis Ziemeļnieks» / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1981, № 1; Vēstules dzejniecei Kamilai: Ceturta vēstule; Trīspadsmitā vēstule. — Д, 1981, № 10.
- J. Grota dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1981, № 2.
- H. Gulbja luga «Cīruliši» / Tulk. N. Ozoliņa. — Д, 1981, № 4.
- O. Gūtmaņa dzejoļi / Atdzej. S. Vojskis. — СЛ, 1981, 8 сент.; / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.
- E. Hānberga stāsts «Govs uz jumta» / Tulk. A. Maripū. — Nōukogude Hiimaa, 1981, 27. jūn. — Igaņu val.; / Tulk. L. Radziņš. — Valstiečių laikraštis, 1981, 7. martā. — Lietuv. val.
- A. Īmermaņa dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1981, № 5.
- I. Indrānes grāmatas «Slotu karalis» fragmenti / Tulk. A. Matulis. — Д, 1981, № 6.
- A. Jakubāna stāsts «Maigonis — Magdalēnas un Mārča Milišu dēls» / Tulk. J. Abizovs. — Д, 1981, № 1; Tango / Tulk. J. Abizovs. — ДН, 1981, № 12.

- J. Jaunsudrabiņa** stāsts «Jēkabs Gudrais un viņa nelaime» / Tulk. Ņ. Batja. — Д, 1981, № 7.
- J. Kalniņa** stāsts «Savādnieks» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1981, № 5; «Maize» / Tulk. M. Maksings. — Sāde, 1981, 15., 18. apr. — Igaunu val.
- A. Kļavja** stāsts «Spogulis» / Tulk. H. Gailītis. — Д, 1981, № 12.
Рец.: Каган В. — ЛО, 1982, № 7, с. 80—81.
- A. Kolberga** romāns «Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili» / Tulk. J. Abizovs. — Д, 1981, № 2—5; stāsts «Liekam būt» / Tulk. L. Vinonena. — Человек и закон, 1981, № 11—12.
- M. Ķempes** dzejoļi / Atdzej. E. Matuzevičs. — Tarybinis mokytojas, 1981, 25. febr. — Lietuv. val.; / Atdzej. K. Overčenko. — Кіровоградська правда, 1981, 7 марта. — Ukr. val.
- V. Lāča** stāsts «Pusnakts brīnums» / Tulk. S. Askarovs. — Kirgizstan madanajati, 1981, 19. martā. — Kirg. val.
- J. Laganovska** humoreska «Bistamais pieradums». — Д, 1981, № 2.
- E. Lansa** stāsti: «Sāls maiss»; «Pastorāle ar lāci» / Tulk. V. Semjonova. — Д, 1981, № 1.
- I. Lasmaņa** dzejoļi / Atdzej. I. Drozdovs. — Д, 1981, № 11.
- I. Lastovska** dzejoļi / Atdzej. A. Čehlovs. — СМ, 1981, 8 сент.; Комсомолец Киргизии, 1981, 31 окт.
- O. Lisovskas** dzejoļi / Atdzej. L. Kopilova. — Д, 1981, № 2.
- I. Lubēja** stāsta «Frana un Tons» fragmenti / Tulk. L. Lubēja. — Д, 1981, № 6.
- V. Luksa** dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Д, 1981, № 2.
- V. Lūdēna** dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Д, 1981, № 4; / Atdzej. A. Valonis. — Panevėžio tiesa, 1981, 28. martā. — Lietuv. val.; / Atdzej. V. Pinzaru. — Скынтея ленинистэ, 1981, № 1, 3. — Mold. val.
- H. M. Majevska** dzejoļi / Atdzej. J. Vaičūnaite. — Grām.: Poezijas pavasaris. Vilnius, 1981. — Lietuv. val.
- J. Mauliņa** stāsts «Trešais dēļs» / Tulk. V. Būda. — Tarybinė moteris, 1981, № 11. — Lietuv. val.; / Tulk. G. Pšitulska. — Kobieta Radziecka, 1981, № 11. — Poļu val.
- J. Osmaņa** dzejoļi / Atdzej. H. Mende. — Tāheke, 1981, № 4; Pioneer, 1981, № 4. — Igaunu val.
- A. Pāvulites** dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsu žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.
- L. Pēlmaņa** humoreska «Galīga neveiksmē» / Tulk. Z. Trenko. — Д, 1981, № 10.
- J. Peters** dzejoļi / Atdzej. I. Čerevičņika. — Д, 1981, № 8.
- E. Plauža** dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1981, № 6.
- J. Plauža** dzejoļi / Atdzej. T. Džangulašvili. — Samšoblo, 1981, 27. maijā. — Gruz. val.
- J. Plotnieka** dzejoļi / Atdzej. S. Voļskis. — Д, 1981, № 7.
- A. Pormales** dzejoļi / Atdzej. I. Foņakovs. — Д, 1981, № 3.
- J. Poruka** dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1981, № 10.
- A. Pumpura** eposa «Lāčplēšis» fragm. / Atdzej. V. Deržavins. — Grām.: Сказания столетий: Эпос народов СССР. М., 1981; / Atdzej. L. Kopilova. — Д, 1981, № 5.
- Z. Purva** dzejoļi / Atdzej. I. Drozdovs. — Д, 1981, № 8.
- J. Raiņa** dzejoļi / Atdzej. V. Jeļizarova. — Д, 1981, № 9; ПБ, 1981, 11 сент.; / Atdzej. V. Džavarhadze. — Grām.: Liriskuli mozaika. Tbilisi, 1981. — Gruz. val.; / Atdzej. T. Kožomberdijevs. — Kirgizstan madanajati, 1981, 19. martā. — Kirg. val.
- I. Rojas** dzejoļi / Atdzej. V. Pirkovs. — Волга, 1981, № 3; / Atdzej. V. Pančenko, A. Kušners, S. Soloženkina. — Известия, 1981, 30 дек.
- F. Rokpeļņa** dzejoļi / Atdzej. J. Vinokurovs. — Grām.: На страже мира и труда. М., 1981, вып. 15; Ленинский путь, 1981, 17 марта.

- J. Rokpeļņa dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1981, № 9.
- E. Rudziša novele «Vienīgā» / Tulk. A. Vaļonis. — Nemunas, 1981, № 5. — Lietuv. val.
- J. Rūsina dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.
- A. Saulieša stāsts «Vaļas diena» / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1981, № 4.
- A. Skalla humoreska «Anekdotus par sievietēm» / Tulk. Z. Trenko. — Д, 1981, № 4; stāsti: «Ceļazīme»; «Taksis». — Kirgizstan madanajati, 1981, 19. martā. — Kirg. val.; humoreska «Mēnessērdzība» / Tulk. R. Sika. — Neuer Weg, 1981, № 33; Neues Leben, 1981, 7. Okt. — Vācu val.
- A. Skalbes aforismi / Tulk. I. Cigalska. — Д, 1981, № 1; Drobieciņu žodis, 1981, 26. jūn.; / Tulk. A. Vaļonis. — Literatūra ir menas, 1981, 13. jūn. — Lietuv. val.; dzejoļi / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1981, № 2.
- K. Skalbes pasaka «Dvēseļu mežs» / Tulk. M. Briede-Makoveja. — СКЫНТЕЯ ЛЕНИНИСТЭ, 1981, № 5. — Mold. val.
- H. Skujas dzejoļi. — Neues Leben, 1981, 1. Juli, 16. Sept. — Vācu val.
- Z. Skujiņa romāna «Jauna cilvēka memuari» nodajas / Tulk. S. Cebakovskis. — Д, 1981, № 12; stāsts «Lielā zivs» / Tulk. S. Cebakovskis; S. Zaligina iev. — Знамя, 1981, № 8 [Rec.: Рощенко В. Когда нас не любит море. — ЛГ, 1982, 17 марта.]; / Tulk. E. Matvieks. — Literatūra ir menas, 1981, 28. nov., 5., 12., 19. dec. — Lietuv. val.; stāsts «Pieminekļis» / Tulk. K. Overčenko. — Кіровоград правда, 1981, 13. дек. — Ukr. val.
- A. Stankeviča romāns «Nātnās drānas» / Tulk. V. Andrejevs. — Д, 1981, № 7—9.
- J. Stulpāna dzejoļi / Atdzej. S. Kolcovs. — Д, 1981, № 12.
- L. Stumbres luga «Andersons» / Tulk. K. Kalkuns. — Meie Repertuar, 1981, № 2. — Igaņu val.
- E. Sudmales dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — СМ, 1981, 11. сент.; / Atdzej. O. Pladers. — Neues Leben, 1981, 25. Nov. — Vācu val.
- J. Sudrabkalna dzejoļi / Atdzej. V. Ņevskis. — Молодеж. эстрада, 1981, № 4; / Atdzej. E. Tursunovs. — Sov. Kirgizstan, 1981, 19. martā. — Kirg. val.
- M. Svīres stāsts «Limuzīns Jāņu nakts krāsā» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1981, № 8—9; stāsts «Turi acis pirkstos» / Tulk. I. Saksa. — Nōukogude Naine, 1981, № 7. — Igaņu val.
- A. Strausa dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.
- A. Upiša stāsts «Iebūvieša dēls» / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1981, № 1.
- V. Upmales stāsts ««Koperniks» un Baltā Pele» / Tulk. A. Petrausks. — Valstieciņu laikraštis, 1981, 10. okt. — Lietuv. val.
- O. Vācieša dzejoļi / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1981, № 1; Лит. Россия, 1981, 26 июня; / Atdzej. L. Azarova. — ЛГ, 1981, 2. дек.; / Atdzej. A. Vaļonis. — Tiesa, 1981, 2. aug. — Lietuv. val.; / Atdzej. V. Pinzaru. — СКЫНТЕЯ ЛЕНИНИСТЭ, 1981, № 3. — Mold. val.; / Atdzej. Nurbeks. — Тошкент окшоми, 1981, 19. martā. — Uzb. val.
- J. Vanaga stāsts «Mazā kurjere» / Tulk. A. Vaļonis. — Lietuvos pionierius, 1981, 2. maijā. — Lietuv. val.
- V. Vecvagara dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.
- A. Vejāna dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1981, № 11; Дни сов. лит. в Узбекистане, 1981, 20 марта; / Atdzej. S. Panizniks. — Звезда 1981, 12. jūn. — Baltkr. val.
- R. Ventas dzejoļi / Atdzej. Saijars. — Тошкент окшоми, 1981, 2. febr. — Uzb. val.
- P. Villpa dzejoļi. — Grām.: Ода Узбекистану. Ташкент, 1981.
- E. Vilka stāsts «Pirmais valsis» — Grām.: Пликул албатросу. Кишинэу, 1981. — Mold. val.

M. Zālītes dzejoļi / Atdzej. A. Kisliks, N. Sidorina, V. Kuprijanovs. — Grām.: Истоки: Проза и поэзия участников VII Всесоюз. совещ. молодых писателей. М., 1981.

M. Zariņa romāns «Viltotais Fausts jeb Pārlabota un papildināta pavārgrāmata» / Tulk. V. Volkovska. Ar aut. priekšv. — ДН, 1981, № 7—8; stāsts «Pūnškantāte» / Tulk. P. Kirhners — Sinn und Form, 1981, № 4. — Vācu val.

U. Zemzara stāsts «Lidojums» / Tulk. L. Lubēja. — Д, 1981, № 3.

I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. I. Foņakovs. — Grām.: Товарищ партия. М., 1981; / Atdzej. V. Džavarhadze. — Grām.: Lirikuli mozaika. Tbilisi, 1981. — Gruz. val.; / Atdzej. D. Sprivulis. — Edasi, 1981, 21. febr. — Igaņu val.; / Atdzej. K. Overčenko. — Kirovgorp. pravda, 1981, 7 марта. — Ukr. val.; / Atdzej. J. Bernšteins. — Neues Leben, 1981, 2. Dez. — Vācu val.; Epifānijas / Tulk. Š. Šamanadze. — Saundže, 1981, № 4. — Gruz. val.; Dzeltenā pasaka; Brūnā pasaka / Tulk. J. Kovals. — Мурзилка, 1981, № 8; Dzeltenā pasaka / Tulk. P. Čebeliene. — Genys, 1981, № 8; Pasaka par Klingēri un Baranku / Tulk. J. Bulota. — Šluota, 1981, № 9. — Lietuv. val.

P. Zirņiņa dzejoļi / Atdzej. D. Ceseļčuks. — Д, 1981, № 7; ДН, 1981, № 6; / Atdzej. K. Overčenko. — Kirovgorp. pravda, 1981, 7 марта. — Ukr. val.

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERATŪRU CITU REPUBLIKU UN AIZROBEŽU VALSTU PREŠĒ

Авотыньш В. [Речь участника встречи молодых писателей Азии и Африки в апр. 1979 г. в Алма-Ате]. — В кн.: Пусть цветут яблони. Алма-Ата, 1981, с. 34—37.

Анна Саксе: [Некролог]. — ЛГ, 1981, 11 марта.

Вавере В. Поэзия Райниса на русском языке. — В кн.: Мастерство перевода. М., 1981, сб. 12.

Вместе с партией, вместе с народом: Летопись литературно-творческой деятельности писателей СССР между VI и VII съездами. — М.: Сов. писатель, 1981.

В содерж. также: Целмс Г. Обычный понедельник: Один день СП Латвии; Веяя А. Журнал Союза писателей Латвии «Карогс» ...; Сыну латышского народа: [А. Упиту].

Выступления участников [VII] съезда [писателей СССР]. — ЛГ, 1981, 8 июля.

Авт.: Г. Приеде [и др.].

Герой и время: [О пробл. драматургии]. — Театр, 1981, № 6. Авт.: Г. Приеде [и др.].

Гейфер Д. Рыбачья премия — писателю: [Премия им. В. Лациса 3. Скуиню]. — Сов. культура, 1981, 1 сент.

Зейле П. «И даль свободного романа...»: [О прозе Прибалтики 70-х годов]. — ЛО, 1981, № 11, с. 22—27.

Зиедонис И. «Меня влечет село»: [Материалы анкеты «ЛГ»]. — ЛГ, 1981, 24 июня.

Зиедонис И. Почему дети не хотят родиться: [О проблемах дет. лит. в Латвии]. — ЛГ, 1981, 28 окт.

Зиедонис И. Стихи приходят по утрам: [Беседа с поэтом И. Зиедонисом / Записал О. Мешков]. — Правда, 1981, 24 нояб.

Классик латышской литературы: [К выходу в свет 2-го изд. «Избранных произведений» Я. Райниса]. — КнО, 1981, 27 нояб.

Кравалис О. Пути развития: Заметки о худож. ценностях и тенденциях в латыш. лит. 70-х годов. — ДН, 1981, № 8, с. 228—237.

Кузьменко Ю. Советская литература вчера, сегодня, завтра. — М.: Сов. писатель, 1981.

Также о романах В. Лама «Итог всей жизни» и «Трасса». Лам В. Хлеб правоты: [О латыш. прозе 70-х годов]. — ЛО, 1981, № 1, с. 16—18.

Лермонтовская энциклопедия. — М.: Изд-во «Сов. энциклопедия», 1981. В содерж. также: Латышская литература.

Обострение памяти: «Круглый стол» на тему «Новые тенденции в литературе Прибалтики». — ЛО, 1981, № 9, с. 20—25.

Также выступление А. Якубана.

Петерс Я. От звезды к песне...: [О К. Бароне]. — ЛГ, 1981, 10 июня.

Приеде Г. Истоки дружбы [литератур народов СССР]. — ЛГ, 1981, 11 февр.

Приеде Г. Целина зовет нас. — В кн.: Содружество литературы и труда. М., 1981, с. 183—184.

Целма Е., Целмс Г. Пришел, увидел... написал: [О недостатках публицист. статей в журн. «Карогс» и «Даугава»]. — ЛГ, 1981, 7 окт.

Цирулис Г. Добрые традиции маринистики: [В латыш. лит.]. — Вод. трансп., 1981, 26 нояб.

Шкловский Е. Вопросы и ответы... [О прозе молодых авторов]. — В мире книг, 1981, № 8, с. 58—60.

Также о повести А. Пуриньша «Не спрашивайте меня ни о чем».

Эзера Р. Здесь — мои герои...: [Беседа с писательницей Р. Эзерой]. — ЛГ, 1981, 2 сент.

Панізнік С. [Patiess baltkrievu draugs: J. Rainis]. — Чырвоная змена, 1981, 7 мая. — Baltkr. val.

[Raksti par latviešu padomju bērnu literatūru un rakstniekiem Z. Ērgli, I. Indrāni, L. Vāczemnieku, J. Vanagu, I. Ziedoni]. — Дет. лит., 1981, № 12.

Aut.: J. Abizovs, V. Ancītis, I. Auziņš, J. Baltvilks, L. Briedis, J. Brils, A. Broks, M. Cielēna, M. Čaklais, A. Dripe, A. Grigulis, I. Indrāne, I. Kiršentāle, J. Osmanis, J. Peters, P. Strautmanis, J. Vanags, I. Vasjučenko, S. Viese, S. Zaliņš, I. Ziedonis.

Salve K. [Sakarā ar lielo latviešu folkloras apkopojuma izdošanu: Par latv. tdz. jauno izd.]. — Keel ja Kirjandus, 1981, № 1. — Igauna val.

Janis Rainis. — Mūsu žodis, 1981, 5. sept. — Lietuv. val.

Hirschheydt H. v. [Anotācija par nākošo izdevumu: Par M. Kļavas grām. «Māra Rīgā»]. — Baltische Briefe, 1981, № 11. — Vācu val.

[Latviešu rakstnieki Baltijas jūras apkaimē: Par J. Petera un S. Vieses viesošanās Rostokā]. — Ostsee-Ztg., 1981, 20. Jan. — Vācu val.

Multinationale Literatur der Sowjetunion, 1945 bis 1980: Band I. — Berlin: Volk und Welt, 1981. — Vācu val.

Saturā arī: Vorobjova N. Andrejs Upīts; Vilis Lācis.

Pladers O. [Dzejas svētki: Par Dzejas dienām]. — Neues Leben, 1981, 7. Okt. — Vācu val.

Posingis O. [Par latviešu literatūras izdošanu Vācijas Demokrātiskajā Republikā no 1949. līdz 1979. gadam]. — Wissenschaftliche Zeitschrift der Wilhelm-Pieck-Universität Rostock, 1981, Heft 3/4. — Vācu val.

Posingis O. [Pārskats par latviešu literatūru]. — Grām.: Sowjetliteratur und kommunistische Erziehung. Rostock, 1981. — Vācu val.

Thiemt R. [Par Padomju Latvijas literatūru]. — Der Bibliothekar, 1981, № 8. — Vācu val.

Waak I. [Latviešu padomju literatūra 70. gados un tās loma literatūras propagandā]. — Grām.: Sowjetliteratur und kommunistische Erziehung. Rostock, 1981. — Vācu val.

Waak I. [Rūdolfis Blaumanis — ievērojams latviešu reālistiskās literatūras pārstāvis]. — Grām.: Wissenschaftliche Zeitschrift der Wilhelm-Pieck-Universität Rostock, 1981, Heft 3/4. — Vācu val.

Zariņš M., Kirchner P. [Saruna ar Marģeri Zariņu]. — Sinn und Form, 1981, № 4. — Vācu val.

Helander L. [Divi apciemojumi pie Vizmas Belševas]; Kronbergs J. [Par latviešu jaunāko liriku]; Rūķe-Draviņa V. [Par baltu folkloru un dzeju]; Ziedonis I. [Par dzejas popularitāti un ražu]. — Artes, 1981, № 3. — Zviedru val.

1982

Recenzijas par 1982. gadā izdotajām grāmatām reģistrētas līdz 1983. gada aprīlim.

LITERĀRAIS MANTOJUMS

Kopoti raksti

Latviešu tautasdziesmas / Izd. zin. vad. E. Kokare.

4. sēj. Darba dziesmas: Gadskārtu ieražu dziesmas / [Sast. O. Ambainis, M. Berzinska, J. Darbiniece, R. Drizule, H. Erdmane, M. Ligere, G. Pence, J. Rudzītis, J. Smidebergs, M. Viksna; O. Ambaiņa pēcv.].

Jaunsudrablīšs J. Kopoti raksti 15 sēj. / [Sast. un iev. sarakst. P. Bauģis, I. Bērsons; A. Grigūļa priekšv.; I. Bērsona koment.].

5. sēj. Aija: Romāns.

6. sēj. [Stāsti un tēlojumi].

7. sēj. Jaunsaimnieks un velns; Romāns.

8. sēj. Ūdeņi; Uršulīte; Sliņķu virsnieks; Mazie pilsētnieki, II; Redzēts, dzirdēts, justs.

Kurcijs A. Kopoti raksti 5 sējumos / [Sakārt. J. Čākurs; A. Jansona priekšv.; J. R. Ozola koment.].

5. sēj. Dzejoļi un atdzejojumi; Proza un drāma; Raksti par mākslu.

Rec.: Salceviča I. Vai mēs viņu pazinām? — LM, 1982, 31. dec, 7. lpp.

Raiņis J. Kopoti raksti 30 sējumos / [J. Sudrabkalna iev.].

15. sēj. Aizsāktās lugas, lugu ieceres / [Tekstus sagat. un koment. V. Hausmanis, G. Grinuma].

16. sēj. J. V. Gēte. Fausts / [Tekstu sagat. un koment. B. Gudriķe].

3. variantu sēj.: 5., 6. un 7. sēj. dzejoļu varianti.

Wilks E. Kopoti raksti 5 sējumos / [Sakārt. un koment. H. Hiršs].

1. sēj. Stāsti / [J. Kalniņa iev.].

2. sēj. Stāsti.

Izlases

Kad saulīte rotājas: Gadskārtu ieražu dziesmas. Izlase / [Sakārt. R. Drizule].

Ķempe M. Izlase / [Sakārt. un priekšv. sarakst. I. Auziņš]. (Skolas b-ka).

Latviešu literatūras sākotne / Sakārt. H. Grase, E. Zimule. (Skolas b-ka).

Saulītis B. Izlase / [Sast. un priekšv. sarakst. G. Saulīte]. (Skolas b-ka).

Sudrabkalns J. Izlase / [Sakārt. B. Cimemane; U. Ausekļa priekšv.]. (Skolas b-ka).

Dzēja

Latviešu dainas / Sakārt. G. Priede.

Alunāns J. Dziesmiņas 2 d.: II / Tekstu sagat. V. Labrence. (Lit. mantojuma mazā b-ka).

Ķikuļa Jēkabs. Dziesmas / [Tekstu publicēšanai sagat. un pēcv. sarakst. A. Apinis].

Rec.: Rūmnieks V. Palikt baltā gaismas kūlī. — C, 1983, 6. apr.

Proza

- Latviešu tautas anekdotes / [Sast. un priekšv. sarakst. Dz. Andiņa].
Latviešu tautas pasakas un teikas / Sast. M. Priedīte. (Skolas b-ka).
Miklas, sakāmvārdi un parunas / Sast. J. Lauriņa. (Skolas b-ka).
Ezeriņš J. Dāvinu sirdi: [Noveles / M. Kalves priekšv.]. (Latv. stāsts un novele).
Grīva Ž. Slepkaivība violetā rītausmā: Stāsti un noveles.
Lācis V. Uz jauno krastu: Romāns. — 6. izd. (Skolas b-ka).
Skalbe K. Pasakas / Sast. E. Melbārzde.
Spāre V. Saruna ar zilo rozi: [Stāsti; P. Jurciņa priekšv.]. (Latv. stāsts un novele).

Dokumentālā proza, atmiņas

- Pūce V. Nelaikā piebaidīts: Atmiņu stāsti.
Rec.: Jugāne V. Skarbās pasaules gaišums. — LM, 1982, 30. apr., 5. lpp.;
Pabērzs J. Neatkārtojami spilgta debija. — K, 1982, № 11, 166.—167. lpp.

Dramaturģija

- Alunāns A. Kas tie tādi, kas dziedāja: Lugas / [Sast. un priekšv. sarakst. G. Bībers].
Rainis J. Pūt, vējiņi! : Tautas dziesma 5 cēl.

Literatūra bērniem

- Tieva, gara tēva josta: Latv. tautas pasakas un miklas / [Sast. un lit. apdare: E. Marjutina].
Brigādere A. Sprīdītis: Pasaka 7 tēlojumos. — 2. izd. (Atvērsim priekškaru).
Plotnieks U. Viļņu šūpolēs: [Tēlojumi].
Poruks J. Krusttēvs. (Mana pirmā grāmatīņa).
Rainis J. Zirņa bērni: Dzejoļi bērniem.
Rec.: Kalnača B. Kad «drukas» velniņš rotalājas... — LM, 1982, 15. okt., 7. lpp.

Grāmatas un raksti par literāro mantojumu

- Raiņa gadagrāmata, 1982 / [Sast. S. Viese].
Varavīksne, 1982: Lit. mantojums / [Sast. un priekšv. sarakst. L. Volkova].
Viese S. Jaunais Rainis: Ieskats mazpazīstamos manuskriptos.
Rec.: Kņope E. J. Raiņa jaunība un «Jaunais Rainis». — LM, 1983, 7. janv., 6. lpp.
Konste A., Rozentāls M. Mirdzas Ķempes dzīves un darba vietas.
Консте А., Розенталь М. Места жизни и деятельности Мирдзи Кемпе.
Apinis A. Agriēnā: (Inteliģences loma latv. sab-bas lasišanas vēst. 19. gs. 30.—50. gados). — K, 1982, № 8, 141.—145. lpp.; № 9, 149.—158. lpp.
Bērsons I. Proletāriskās tuvības «Celtne»: [Sakarā ar žurn. dibināšanas 50. gadadienu]. — K, 1982, № 12, 131.—134. lpp.
Ceske E. Tu runā, taisnība!: [Jauni materiāli par 18. gs. latv. literātu J. Ramanī]. — LM, 1982, 20. aug., 6.—7. lpp.

- Caklā I.** Vientuļnieks un dzeja: [E. Ādamsona dzeja]. — LM, 1982, 25. jūn., 4. lpp.
- Caklais M.** Jura Alunāna smaids. — LM, 1982, 28. maijā, 6. lpp.
- Fride Z.** Lundberga divsimtgade. — K, 1982, № 10, 141.—144. lpp.
- Garjānis J.** Andreja Upiņa pēdējais romāns: [Plaisa mākoņos]. — K, 1982, № 3, 159.—163. lpp.
- Gudriķe B.** Tijas Bangas literārais devums. — K, 1982, № 5, 151.—158. lpp.
- Hausmanis V.** Rūdolfa Blaumaņa dramaturģija. — C, 1982, 17. janv.
- Hiršs H.** «Ar ērgļa spārnieniem»: Daži skicējumi J. Jonsona (Brauna) jubilejā. — LM, 1982, 26. martā, 5. lpp.
- Karullis K.** Ģeologs un dzejnieks: A. Dzenis-Ļitovskis. — K, 1982, № 8, 146.—149. lpp.
- Kokare E.** Folklorā šodienai. — C, 1982, 22., 24. jūn.
- Kursītis A.** Eduards Veidenbaums Rūjienas pusē. — K, 1982, № 10, 136.—140. lpp.
- Labrence V.** Jura Alunāna 150 gadu jubilejas reizē. — K, 1982, № 5, 147.—151. lpp.
- Priedītis A.** Rainis un Bloks jeb Mita teorijas aktualitāte. — K, 1982, № 9, 145.—148. lpp.
- Rancāns F.** Latviešu grāmatniecības patriarhs: [J. Misiņš]. — LM, 1982, 30. apr., 5. lpp.
- Skujņš Z.** Mans Eriks Ādamsons. — K, 1982, № 6, 65.—73. lpp.
- Vāvere V.** Andrejs Upītis un Vladislavs Reimonts. — LM, 1982, 10. dec., 4. lpp.
- Veldemane R.** Par dažiem ipatnējiem vārdlietojumiem Raiņa daiļradē. — Latv. val. kult. jautāj., 1982, 18. laid., 23.—30. lpp.
- Viese S.** Krišjānis Barons: Dzīvesstāsts. (Fragm.). — LM, 1982, 18. jūn., 16. lpp.; 25. jūn., 16. lpp.; 2. jūl., 16. lpp.; 9. jūl., 16. lpp.; 16. jūl., 16. lpp.; 23. jūl., 16. lpp.; 6. aug., 16. lpp.; 13. aug., 16. lpp.; 20. aug., 16. lpp.
- Vilsons A.** Par vārda «laiks» lietojumu Raiņa dzejā. — Latv. val. kult. jautāj., 1982, 18. laid., 30.—35. lpp.
- Zelmenis M.** Mazliet par Krišjāni Baronu, vairāk par darba dalīšanu: [Par mūsdienu attieksmi pret folkloru]. — LM, 1982, 24. sept., 4.—5. lpp.
- Вая А.** Поезд жизни и поэзии: [С. Пуганс]. — Д, 1982, № 7, с. 117—119.
- Виесе С.** «Баю-баю, мои детки»: [О латыш. нар. песнях для детей]. — Д, 1982, № 6, с. 124—127.
- Виесе С.** Братья Каудзите. — Д, 1982, № 1—5.
- Григулис А.** Серебро в огне: [Э. Адамсон]. — Д, 1982, № 5, с. 95—96;
- Duncis K.** Eriks Ādamsons atmiņu spoguļos. — K, 1982, № 6, 151.—154. lpp.
- Barons P.** Viss viņa dzīves piepildījums bija tautasdziesmas: [K. Barons]. — K, 1982, № 8, 150.—153. lpp.
- Rozītis V.** Pagātne ir leģenda: [J. Jaunsudrabiņš]. — K, 1982, № 6, 154.—157. lpp.; **Stegmanis A.** Trīs tikšanās ar Jāni Jaunsudrabiņu. — K, 1982, № 6, 157.—159. lpp.
- Klāt atmiņu laiks:** [M. Kempe. Raksti]; **Serdants A.** Radio diktore; **Sudmale E.** «Tavā dvēselē mana ziedēja...». — Z, 1982, № 3, 7.—9. lpp.; **Lietpiņš J.** Viņa prata mirdzumu dot ik mirkli. — K, 1982, № 2, 156.—159. lpp.; **Элакне А.** Истоки любви и дружбы. — Д, 1982, № 2, с. 69—70.
- Kliģere O.** Gars veido vaigu: [J. Rainis / Saruna ar O. Kliģeri]. Pierakst. I. Ziedonis. — LM, 1982, 10. sept., 6.—7. lpp.
- Vāczemnieks L.** Liela cilvēka aizvējā: [B. Saulītis]. — K, 1982, № 12, 140.—142. lpp.
- Astra.** Atmiņas par Šalkoni. — K, 1982, № 10, 140.—141. lpp.
- Vilps P.** Austrumu divāns: Skice no autobiogr. «Pro domo sua». [Ar E. Dambura iev.]. — K, 1982, № 1, 170.—173. lpp.

MŪSDIENU LITERĀŅA

Izlasēs

Grīgulis A. Izlase / [Sast. A. Straume; B. Gudriķes priekšv.]. (Skolas b-ka).
Ļūdēns V., Peters J., Skalbe A. Izlase / [Sast. D. Ausekle]. (Skolas b-ka).

Dzeja

- Dzejas diena** / [Sast. un iev. sarakst. L. Bīdaka].
 Rec.: Ādmidiņš R. Divi spoguļi, viena aina. — K, 1983, № 1, 168.—
 170. lpp.; Cielēna M. Liecinājums. — LM, 1982, 19. nov., 7. lpp.
- Avotiņš V.** Taupīšanās : Dzejoļi.
Bārda P. Vakarsaulē : Dzeja. 1920—1975 / [Sakop. un pēc. sarakst. I. Bērsons].
 Rec.: Sirsone S. Pati ar savu mirdzumu. — LM, 1982, 18. nov., 7. lpp.;
 Skalbergs A. Smeldzīga himna mīlestībai un uzticībai. — K, 1983, № 3, 165.—
 167. lpp.
- Binde I.** Tēva mājas : Dzeja.
Bīdaka L. Septembra tembris : Dzeja.
 Rec.: Vecgrāvis V. «Brīva un tomēr mūžīgi saistīta...». — LM, 1983,
 22. apr., 10. lpp.; Вардауне Дз. Скажите — кто для вас Лия Бридака. —
 Д, 1983, № 2, с. 111—112.
- Caklais M.** Kurzemes klāde : Dzejoļi.
 Rec.: Auziņš I. «Es esmu bagāts — man pieder viss». — K, 1983, № 2,
 162.—164. lpp.; Zemzare I. Ir cilvēks tavā priekšā. — LM, 1982, 3. dec., 7. lpp.;
 Бридака Л. Источники отчей земли. — Д, 1983, № 1, с. 112—113.
- Damliņu L., Ziedonis I.** Maize : [Poēmas].
 Rec.: Mackova J. Raksti tālāk no rita! — LM, 1982, 31. dec., 6. lpp.
Dreika-Matule D. Delta : Dzejoļi.
- Elksne Ā.** Pie sirsnības strautes / [S. Sirsones priekšv.]. (Dzeja jaunatnei).
 Rec.: Ķikāns V. Sievietes rūpju vārdi. — C, 1983, 29. martā.
- Elksne Ā.** Stari : Dzeja.
 Rec.: Ķikāns V. Sievietes rūpju vārdi. — C, 1983, 29. martā.
- Goba A.** Saules ritmi : Dzeja.
Heisters H. Rudens atspulgi : Dzeja.
Jurciņš P. Man vienu mūžu taisnoties : Dzeja, 1968—1982.
 Rec.: Ķikāns V. Istā pārbaude. — LM, 1983, 11. martā, 10. lpp.
- Kaldupe S.** Meža grāmata : Dzeja.
Krīle V. Es diennaktī esmu : Dzejoļi.
 Rec.: Vecgrāvis V. Ceļā uz misijas izpratni. — LM, 1982, 16. jūl., 6. lpp.
- Kroma M.** Stāvā jūrā : [Dzeja].
 Rec.: Avotiņš V. No pirmavota. — LM, 1982, 24. dec., 13. lpp.;
 Stacka M. Esamības krāsas. — K, 1983, № 4, 165.—166. lpp.
- Kūkojs A.** Vāraunieks : Dzeja.
 Rec.: Cielēna M. Māla vezums un vāraunieks. — LM, 1982, 24. sept.,
 7. lpp.; Vējāns A. Ar izbrīnu acis. — K, 1982, № 11, 169.—171. lpp.
- Liča A.** Šai mūžīgā spēlē : Dzejoļi.
 Rec.: Auseklis U. «Es sevi atradu septītajā dienā?». — LM, 1982, 27. aug.,
 9. lpp.; Kubuliņa A. Cilvēks savā laikā. — K, 1983, № 1, 171.—172. lpp.
- Līvzemnieks V.** Aiz dangām dārzs : Dzeja.
Ločmelis A. Dūmakas uz ličiem : Dzeja.
Ļūdēns V. Un Meži, un Meži, un Meži : Dzeja.
 Rec.: Rūmnieks V. Ļūdēna liriskas jaunākais atspīdums. — K, 1982, № 9,
 168.—169. lpp.; Vecgrāvis V. «Caur gaismas spožumu un gaismas ēnām...». —
 LM, 1982, 27. aug., 6. lpp.

- Melnalksnis A.** Tāda sirds : Dzejoļi.
 Rec.: Čaklā I. Ko tālāk? — LM, 1983, 21. janv., 4. lpp.
More J. Diānas loks : Dzeja.
 Rec.: Skalbergs A. Lai vārdi kā bultas uz mērķi tiektos. — K, 1983, № 2, 164.—165. lpp.
Osmanis J. Sarkanās rozēs garos kātos : Ironiska hiperbola.
Pāvilite A. Garais sauciens : Dzeja.
 Rec.: Čaklā I. Kaut kas savs. — LM, 1983, 18. martā, 11. lpp.
Plaudis A. Smilšu graudi : Dzejoļi.
Plotnieks J. Zeme un saknes : Dzeja.
 Rec.: Krūms A. Saknes zemē. — C, 1982, 23. sept.
Rancāne A. Lūgšana Mājai : Dzeja.
 Rec.: Skujenieks K. Priekšā ceļš. — LM, 1983, 18. febr., 13. lpp.
Sudmale E. Gundegu gaismā : Dzeja / [L. Bridakas iev.].
 Rec.: Kavacis A. Sakņojums dabā. — K, 1983, № 1, 170.—171. lpp.
Vācietis O. Si minors : Dzejoļi.
 Rec.: Bērsons I. Karsti vārdi. — K, 1982, № 7, 155.—156. lpp.; Čaklā I. Ko tu mani moki, jūta. — LM, 1982, 29. okt., 7. lpp.; Kainaizis V. Divas vēstules par grāmatām. — PJ, 1982, 23. maijā.
Vējāns A. Varbūt nenoplūktās mežarozes zied? : Dzeja, 1950—1981 / [Sast. un priekšv. sarakst. I. Bērsons]. (Dzeja jaunatnei).
 Rec.: Sīrsone S. Ekvators un mežarozes. — K, 1982, № 12, 159. lpp.
Čaklais M. Plava : Poēma. — K, 1982, № 4, 3.—14. lpp.
Vējāns A. Dubulti : Poēma. — K, 1982, № 12, 12.—20. lpp.

Proza

Romāni un garie stāsti

- Bels A.** Saknes : Romāns.
 Rec.: Priedītis A. Cilvēks, mežs, pasaules globālistika. — K, 1982, № 11, 163.—166. lpp.
Cirulis G. Mīlais, nesteidzies : Romāns. (Piedzīvojumi. Fant. Ceļojumi).
 Rec.: Aļķis I. Vēstījums par milicijas ikdienu. — LM, 1982, 26. nov., 10. lpp.; Riekstiņš E. Žanra daudzveidība. — K, 1983, № 3, 162.—164. lpp.; Ластовский И. Лабиринты следствия. — Д, 1983, № 4, с. 116—117.
Ezera R. Pati ar savu vēju : [Tetraloģija].
 1. grām. Varmācība : Romāns.
 Rec.: Salceviča I. Par varmācības saknēm. — K, 1982, № 11, 162.—163. lpp.
Imermanis A. Nāve zem lietussarga : Romāns.
 Rec.: Riekstiņš E. Žanra daudzveidība. — K, 1983, № 3, 162.—164. lpp.; Salceviča I. Reklāma, mūzika, reliģija, bizness. — LM, 1982, 19. nov., 7. lpp.; Алькис И. Дождь, кровь и американский образ жизни. — Д, 1983, № 1, с. 115—116.
Indrupis V. Vedējs : Romāns.
 Rec.: Jugāne V. Pārpratums. — LM, 1982, 3. dec., 10. lpp.
Lāms V. Pavarda kungs Ašgalvis : Romāns.
 Rec.: Plēsuma A. «Vēlreiz pārskati savu arumu». — K, 1983, № 4, 158.—160. lpp.
Mauliņš J. Kājāmgājējs; Pelēkie zīmējumi : Romāni.
 Rec.: Aļķe A. Apzinot ģimenes problēmas. — LM, 1982, 22. okt., 10.—11. lpp.; Hīršs H. Pelēkais kuģis. — C, 1983, 25. martā; Salceviča I. Ģimenes dzīves diptihs un jaunas daudzsoļas ģimenes sākums. — K, 1983, № 1, 163.—166. lpp.

- Mauliņš J.** Milestības infraskaņas : Romāns.
Rec.: Aļķe A. Apzinot ģimenes problēmas. — LM, 1982, 22. okt., 10.—11. lpp.; Hiršs H. Pelēkais kuģis. — C, 1983, 25. martā; Salceviča I. Ģimenes dzīves diptihs un jaunas daudzsološas ģimenes sākums. — K, 1983, № 1, 163.—166. lpp.
- Niedre J.** Kur zemes robežas, tur dzērves maldās : Romāns.
Rec.: Grāpis A. «Kopš saule gaismo zemi...». — K, 1983, № 1, 160.—161. lpp.
- Niedre J.** Vai apsteigt laiku? : Publicist. romāns.
Rec.: Jugāne V. Vai uzņemsimies visgrūtāko? — LM, 1982, 27. aug., 8. lpp.; Zeile P. Ar publicistisku dedzīgumu. — K, 1983, № 1, 157.—160. lpp.
- Ozoliņa A.** Avoti : Romāns.
Rec.: Jugāne V. Sēklai jākrit auglīgā zemē. — LM, 1982, 15. okt., 6. lpp.; Vāverniece I. Robeža ir cilvēkā. — K, 1983, № 4, 160.—162. lpp.
- Steiga M.** Pēdējā indulgence : Kriminālstāsts.
Rec.: Aļķis I. Vienreizējai lietošanai. — LM, 1983, 7. janv., 6. lpp.; Riekstiņš E. Zanra daudzveidība. — K, 1983, № 3, 162.—164. lpp.
- Zariņš M.** Kapelmeistara Kociņa kalendārs. K. K. K. (1944. gada otrā puse) : Romāns.
Rec.: Rūmnieks V. Un atkal Marģeris Zariņš. — K, 1983, № 1, 161.—163. lpp.
- Zigmonte D.** Dižpurva dzērves : Romāns.
Rec.: Jugāne V. Atgriezoties pie tēmas vai norobežojoties no tās. — LM, 1982, 7. okt., 10. lpp.; Pabērzs J. Skumji akvareļi. — K, 1983, № 2, 166.—167. lpp.; Seleckis V. Dzīvojam tikai vienreiz. — C, 1983, 8. apr.
- Ezera R.** Pati ar savu vēju : 2. grām. — Nodevība : Kāda stāsta anatomija. — K, 1982, № 10—12.
- Henriņš A.** Trejdeviņās zemēs : Nod. no biogr. romāna «Es — smilšu kalnu jātņiņš». — K, 1982, № 7, 11.—55. lpp.
- Kaijaks V.** Signe : Romāns. — Z, 1982, № 18 — 1983, № 4.
- Kalniņš J.** Hronists un Velns : Teika, stāstīta atoma laikmetā. — K, 1982, № 1, 30.—74. lpp.
- Kolbergs A.** Atraitne janvārī : Romāns. — Z, 1981, № 19 — 1982, № 7.
- Lāms V.** Pavarda kungs Ašgalvis : Romāns. — K, 1982, № 1—4.
Rec.: Kronta I. Būt piederīgam. — LM, 1982, 15. okt., 6.—7. lpp.; Zeile P. Romāns par Mūžīgo Celtnieku un Mājas Garu. — C, 1982, 18. jūl.
- Purs L.** Karuselis : Romāns. — Z, 1982, № 8—17.
- Viksna A.** Laime aiz horizonta : Romāns. — K, 1982, № 5—7.

Isproza

- Draugu balsis :** Padoņņu rakstnieku stāsti / Sast. E. Juhņevičs.
Saturā arī aut.: M. Bendrupe, A. Bels, D. Zigmonte.
Rec.: Ivāns D. Grāmata par mums. — C, 1983, 24. febr.: Pabērzs J. Draudzības tilti. — K, 1982, № 12, 149. lpp.
- Admidriņš R.** Mest akmeņus ūdenī : Pieraksti prozā par dzeju, lasītājiem un dzejniekiem.
Rec.: Vāverniece I. Defekts stilā jeb... Akmens arī dzejas dārzā. — LM, 1983, 8. apr., 11. lpp.
- Darbiņa-Epnere A.** Uz kurienu lido baltie tauriņi : Stāsti.
- Kalndruva M.** Uz tās pašas zemes : Stāsti.
- Kanders E.** Viltus varavīksne : Stāsti.
Rec.: Aļķis I. Vairāk prasīguma. — K, 1983, № 3, 164.—165. lpp.
- Kūlis E.** Pārvērtību stunda : [Stāsti].

- Rec.: Treimane I. Nepretenciozi. Bet vai patiesi? — LM, 1983, 18. febr., 13. lpp.
- Liepa A. Krusta dancis: Stāsti un humoreskas.
- Rudzītis E. Straupes burtņicas: II: [Tēlojumi].
- Rec.: Vāverniece I. Ceļā uz profesionālismu. — LM, 1982, 7. okt., 7. lpp.
- Sokolova I. Brīnuma gaidās: Pasakas un īstenība.
- Stāsti / Sast. Z. Līce.
- Stāsti jaunatnei / Sakārt. A. Tiļļa.
- Štrauss A. Mājas gars un citi...: Stāsti.
- Sulce Dz. Kreilis: Stāsti.
- Rec.: Jirgens A. Pieteikums. — PJ, 1983, 29. martā; Jugāne V. Ar cebrībām vai pārliecību? — LM, 1983, 8. apr., 12 lpp.; Treimane I. «Kreilis» bez kreija. — PJ, 1983, 29. apr.
- Upmale V. Mežkroga gravīras: [Stāsti].

Dokumentālā proza, publicistika

- Apvāršņa plašums: [Apraksti / Sast. J. Melbārzdīs; Ē. Stroda priekšv.].
- Rec.: Pabērzs J. Draudzības tilti. — K, 1982, № 12, 148.—149. lpp.
- Goba A. Kā sudrabvītols mēnesnīcā: Apr., pārdomas, apceres (1979—1981). (Publicists un laiks).
- Rec.: Jugāne V. Ar ko sākas... — LM, 1983, 29. apr., 11. lpp.
- Ģorīš A. Laikmetu izteicot: Publicist. raksti par dažām mākslas un kult. parādībām, 1972—1981.
- Rec.: Pavlovs O. Sociālisma mākslas drošais kompass. — K, 1982, № 12, 146.—147. lpp.; Priedītis H. Paust tautas intereses. — PLK, 1982, № 8, 93.—96. lpp.; Tabūns B. «Ar tautu jādzīvo viena dzīve». — LM, 1982, 16. jūl., 4. lpp.; Приедитис X. Жизнь интересами народа. — КСЛ, 1982, № 8, c. 101—104.
- Ģorīš A. Tauta savu dziesmu dzied: Apcere par Padomju Latvijas mūdienu kult. dzīvi.
- Ģūtmanis O. Tur, Haijarlika ciedru silos: [Apr.].
- Hānberģis Ē. Nekušīnot...: Publicista skatījumā.
- Kļavīš A. Tu, jūs un pārējie: Apr.
- Rec.: Lastovskis I. Divas sarunas par vienu tēmu. — K, 1983, № 4, 163.—165. lpp.
- Netrūkst maizes arājam: [Apr.]. / Sast. L. Riekstiņa.
- Rec.: Berķis A. Kā maize smaržo. — C, 1983, 14. apr.
- Priede A. Mūžīgā dēstišana / [Priekšv. sarakst. A. Jurciņa].
- Rec.: Kavaciš A. Publicista uzmanības lokā — ģimene. — C, 1982, 4. nov.
- Rūja V. Strēlnieku zeme: Patētiska mozaika.
- Rec.: Ādmidiņš R. Šī zeme mūsējā, kur mūsu asins lieta. — C, 1982, okt.; Vējāns A. Uzticība. — K, 1983, № 4, 155.—158. lpp.
- Skalberģis A. Ieraudzīt kaiju: Apr. (Laikabiedrs).
- Strods E. Apmulsums: Tautas tiesneša un literāta dienasgr. lpp.
- Rec.: Lastovskis I. Divas sarunas par vienu tēmu. — K, 1983, № 4, 163.—165. lpp.
- Vanaga R. Ceļā sastaptie: Apr. (Laikabiedrs).
- Hānberģis Ē., Priede G. Vēl kādas vagas jāpieņem klāt: [Par rakstnieku līdzdalību lauku procesos. Saruna]. — C, 1982, 17. jūn.
- Lapsa J. Naftas grāmata: Reportāža trijos slāņos. — K, 1982, № 9—11.

Dramaturģija

Intervijas: Ā. Geikina, J. Jurkāna, L. Stumbres, E. Lagzdīnas, D. Grīnvalda lugas / [Sast. un priekšv. sarakst. G. Bībers].

Puņiņš P. Uzticības saldā nāsta: Drāma 9 ainās ar 2 starpbrīžiem. — K, 1982, № 7, 82.—126. lpp.

Literatūra bērniem

Briedis L. Nāriņa: Poēma.

Rec.: Caune M. Poēma bērniem. — K, 1983, № 4, 170.—171. lpp.

Dinere C. Poēma par gliemezīti.

Rec.: Vārpa S. Divas grāmatas bērniem. — K, 1983, № 1, 173.—174. lpp.

Goba A. Irbītes bērni: [Dzeja]. (Bitīte).

Rec.: Vārpa S. Divas grāmatas bērniem. — K, 1983, № 1, 173.—174. lpp.

Goba A. Zosu sapni: Dzejoļi bērniem.

Osmanis J. Roku rokā: Dzejoļi bērniem.

Rikmanis O. Kuģi neiet pēc noteiktā kursa: Stāsts.

Rinkule-Zemzare Dz. Dzīvais koks: Stāsti par dzīvniekiem.

Rec.: Smagars A. Dzīvā koka pazares. — K, 1983, № 3, 171.—172. lpp.

Rīta stunda: Lit. darbu krāj. pirmssk. vec. bērniem / Sast. B. Helmane.

Stankevičs A. Puikas neraud: Bērņības atmiņu stāsts.

Stāraste M. Ziņuks: Pasaka / Il. aut. — 2. izd.

Upmale V. Draudzības spieķi: [Stāsti].

Rec.: Rungulis M. Trīs stāsti par bērniem — lasīšanai bērniem. — LM, 1982, 7. okt., 7. lpp.

Vīks. Sarežģītais zvirbulēns: [Stāstiņi].

Rec.: Caune M. Izdarīt palīdzot! — K, 1982, № 12, 159.—160. lpp.;

Ezera A. Vienkāršais un sarežģītais. — PJ, 1983, 29. apr.

Ziedonis I. Kas ir kolhozs?: [Tēlojumi un apr.].

Literatūras zinātne un kritika

Krājumi

Krievu un latviešu literārie sakari: Materiāli studentu patstāvīgajam darbam.

Kritikas gadagrāmata: 9 / [Sast. B. Tabūns].

Kritikas gadagrāmata: 10 / [Sast. G. Bībers].

Latviešu-slāvu literatūras un mākslas sakari: Rakstu krāj.

Rec.: Grigorjevs A. Fakti un likumsakarības. — K, 1982, № 8, 166.—169. lpp.; Трофимов Р. Соприкосновение культур. — Д, 1982, № 12, с. 106—109.

Sudrabotais vārds: Raksti un materiāli par lit. bērniem / Sast. O. Kravalis.

Pētījumi un apceres

Briedis L. Nidas. (Rakstnieki par lit.).

Rec.: Līvena L. Bij man viena vārda dēļ. — LM, 1983, 7. janv., 6.—7. lpp.

Grīnvalde A. Asociācijas un dzeja: Māc. līdz. [studentiem].

Radzobe S. Cilvēks un laiks Gunāra Priedes lugās.

Rec.: Akurātere L. Vērtīgs pētījums. — RB, 1983, 22. janv.; Burt-niece A. Par dzīves un mākslas mijiedarbību. — PJ, 1983, 16. martā; Kalniņš J. Laba grāmata. — LM, 1983, 4. febr., 6. lpp.; Акуратере Л. Ценное исследование. — РБ, 1983, 22 янв.

- Rūja V. Bronzas zirgs un Pegazs. (Rakstnieki par lit.).
 Sokolova I. Atskaite.
 Stikāne I. Jāņa Petera daiļrade: (Paligmateriāls lektoriem).
 Valeinis V. Dzīve — metafora — dzeja: [Raksti un rec. par dzeju].
 Zeile P. Spēka avoti, draudzības spoguļi: Apceres par padomju tautu mākslas un kult. sakariem.
 Rec.: Tabūns B. Par literatūru sadraudzību. — LM, 1983, 18. martā, 2. lpp.;
 Vītols H. Kaimiņu pieredzi lūkojot. — K, 1982, № 12, 150.—151. lpp.;
 Веяи А. Направление взаимозвязей. — Д, 1983, № 4, с. 121—122.
 Zemzaris J. Ezerieša rok raksti un sarakste: [V. Lāča LPSR Valsts b-kā]. (Zin. apr.).
 Киканс В. Современная советская поэма / [Предисл. В. Кубилюса].
- Izdevniecības «Liesma» grāmatas bērniem un jaunatnei, 1966—1975 / Sast. L. Mūra.
 Rec.: Kalnača B. Kas palicis nepateikts? — LM, 1982, 27. aug., 6.—7. lpp.
 Latviešu daiļliteratūras publikācijas Latvijas PSR periodiskajos izdevumos, 1976—1980: Bibliogr. rād. / Sast. G. Krieviņš.
 Latvian Children's Book: Ref. Book. [Latviešu bērnu grāmata: Referatīvs krāj.; J. Osmaņa teksts]. — Angļu val.
- Ābola M. Skaņu, domu un jūtu harmonija: [A. Skalbes dzeja]. — K, 1982, № 3, 139.—144. lpp.
 Ancītis V. Alfabēts par prozu. — K, 1982, № 8, 125.—129. lpp.
 Ancītis V. Kā pūcite jūtas galdiņa galā?: [Par latv. lit. bērniem]. — C, 1982, 31. janv.
 Atvars G. Mākslinieka pilsoniskā pozīcija. — PLK, 1982, № 10, 57.—63. lpp.
 Auziņš I. Paliekošais un mainīgais: [Par latv. padomju dzeju]. — C, 1982, 28. martā.
 Belševica V. Organiskums: [Saruna ar dzejn. V. Belševicu / Pierakst. O. Kraivalis]. — K, 1982, № 4, 134.—142. lpp.
 Bērsons I. Laikmets un literārie varoņi romānos. — K, 1982, № 10, 132.—135. lpp.; № 11, 134.—138. lpp.
 Cilvēks — romāns — laikmets: Saruna pie «Cīņas» «apaļā galda» par mūsdienu latv. lielpozu. — C, 1982, 10. janv.
 Aut.: A. Plēsuma, H. Hiršs, J. Kalniņš, B. Tabūns, V. Daugmalis, A. Rubenis.
 Čaklals M. Kā skatāties un kā izskatāties: [Par latv. dzejas atdzejošanu un popularizēšanu]. — LM, 1982, 17. sept., 4.—5. lpp.
 Čaklals M. Tuvā Tālā balss jeb Re, kāds [dzejas] gads. — LM, 1982, 9. jūl., 6.—7. lpp.
 Dobrovenskis R. Kam vajadzīga tulkošanas kritika? — LM, 1982, 14. maijā, 6.—7. lpp.
 Drozdovskis K., Prikulis J. Nostādņu evolūcija emigrantu publikācijās par latviešu padomju literatūru. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 8, 60.—70. lpp.
 Gulbis H. Atskatoties: [Aut. par savu darbu]. — LM, 1982, 6. aug., 6.—7. lpp.
 Kalniņš J. Kas paliek mūžībai?: [Saruna ar rakstn. J. Kalniņu / Pierakst. H. Hiršs]. — LM, 1982, 8. janv., 4. lpp.
 Kalniņš J. Raksturīgākās tendences latviešu padomju literatūrā. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 6, 53.—56. lpp.
 Kavacis A. Ieskats prozā par jaunatni. — C, 1982, 30. maijā.
 Kavacis A. Lai sirdīs patiesības pilskalns degtu! Ieskats L. Pura daiļradē. — K, 1982, № 6, 130.—138. lpp.
 Kovačs J. Tulkošanas būtība ir interpretācija: [Latv. lit. tulk. rum. val. par savu darbu]. — K, 1982, № 8, 137.—138. lpp.
 Kravallis O. Apgūt pasaules vienību: [Par dzeju bērniem]. — LM, 1982, 29. janv., 6.—7. lpp.; 5. febr., 4.—5. lpp.

- Kravalis O.** Sen, vakar un šodien, rīt: [Folklorā un mūsdienu dzeja]. — LM, 1982, 11. jūn., 4.—6. lpp.
- Kubuliņa A.** Ritma un runas aktuālā dalījuma saistība Jāņa Petera dzejā. — Latv. val. un kult. jautāj., 1982, 17. laid., 25.—37. lpp.
- Lēle I.** Lielā Vienkāršojuma briesmas: [Bērnu lit. jautāj.]. — LM, 1982, 2. jūl., 6.—7. lpp.
- Ozola A.** Mūsu literatūrzinātne referatīvās informācijas kopainā. — LM, 1982, 26. nov., 6.—7. lpp.
- Paroleks R.** Padarītais un darāmais: [Latv. lit. tulk. čehu val. par savu darbu]. — K, 1982, № 8, 134.—137. lpp.
- Priede G.** Tautu draudzības tilti: [Par latv. un cittautu lit. sakariem]. — C, 1982, 25. jūn.
- Raudiņa M.** Harmonijas meklējumu lokos: [Par R. Ezera daiļradi]. — K, 1982, № 7, 127.—133. lpp.
- Rūmnieks V.** Jaunie dramaturgi: problēmas, meklējumi, perspektīvas. — LM, 1982, 26. martā, 12.—13. lpp.
- Smilktiņa B.** Par dažiem isā stāsta poētikas jautājumiem. — K, 1982, № 3, 151.—154. lpp.
- Spirsa R.** Milēt literatūru — cienīt autoru: [Latv. dzejas atdzejotāja angļu val. par savu darbu]. — K, 1982, № 8, 132.—133. lpp.
- Stoberskis Z.** Terminoloģijas nozīme tulkošanā: [Latv. lit. tulk. poļu val. par savu darbu]. — K, 1982, № 8, 139.—140. lpp.
- Tabūns B.** Literatūras kritika sakarā ar PSKP XXVI kongresa lēmumiem. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 3, 18.—27. lpp.
- Valeinis V.** Kas mani saistīja pie šī darba: [Saruna ar lit. zinātnieku V. Valeini / Pierakst. I. Čaklā]. — LM, 1982, 23. jūl., 6. lpp.
- Vāvere V.** Atmiņa un šodienas: [Par mūsdienu romānu]. — K, 1982, № 12, 121.—126. lpp.
- Zeile P.** Desmit spriega darba gadi: [Par latv. padomju lit. kritiku]. — K, 1982, № 1, 130.—135. lpp.
- Zeile P.** Mūsu lielproza internacionālā kontekstā. — LM, 1982, 3. sept., 2., 6. lpp.
- Абызов Ю.** Почва и судьба: [О семант. и стилист. родственности между латыш. дайн и рус. частушек]. — Д, 1982, № 2, с. 95—108.
- Атварс Г.** Гражданская позиция художника. — КСЛ, 1982, № 10, с. 64—71.
- Добровенский Р.** Зачем нужна критика перевода? — Д, 1982, № 9, с. 105—114.
- Жигуре А.** Пропагандисты латышской литературы: [О переводчиках латыш. лит.]. — Д, 1982, № 5, с. 100—105.
- Киканс В.** Всегда о главном: [Поэзия О. Вацietиса]. — Д, 1982, № 1, с. 106—110.
- Киканс В.** Содержательно-стилистическая модель современной поэмы. — LPSR ZA Vēstis, 1982, № 2, 76.—90. lpp.
- Кольцов С.** Дружба литератур — дружба народов: Междунар. семинар переводчиков и издателей латыш. лит. — Д, 1982, № 8, с. 102—115.
- Османис Я.** Ступени роста: Итоги десятилетия латыш. дет. лит. — Д, 1982, № 6, с. 113—117.
- Риекстинь Э.** Близость дальних дорог: [Тема дружбы народов в латыш. сов. поэзии]. — Д, 1982, № 10, с. 108—112.

Literārie portreti un atmiņas

- Rokasspiediņš:** Draudzības grāmata / [Sast. A. Vējāns, A. Ločmelis; A. Vējāna priekšv.].
- Rec.:** Strods E. Svētku un darba dienu grāmata. — K, 1983, № 3, 160.—162. lpp.

- Портреты** / [Сост. Б. Попов; Предисл. Э. Строда].
 Rec.: Dobrovenskis R. Trīdesmit portretu. — LM, 1983, 21. janv., 6. lpp.; Gailītis H. Pazīstamas sejas. — K, 1983, № 3, 170.—172. lpp.
- Вацетис О.** Из чего состоит монолит: [И. Аузиньш]. — Д, 1982, № 2, с. 76—77.
- Зейле П.** С неослабеваемым напряжением: [А. Бэлс]. — Д, 1982, № 3, с. 103—111.
- Saklais M.** Brīnums jānobriedē kā auglis: [L. Bīdaka]. — С, 1982, 3. sept.
- Бридака Л.** Код характера: [Г. Цирулис]. — Д, 1982, № 8, с. 82—85.
- Peters J.** No mūsu likteņa uzšūts: [A. Sakš]. Eseja. — С, 1982, 12. sept.
- Сирсоне С.** В мире поэзии А. Элксне. — Д, 1982, № 3, с. 111—116.
- Gulbis A.** Mans dzīves stāsts. — К, 1982, № 1, 166.—170. lpp
- Чаклайс М.** Неугомонный Аватоль: [А. Иммерманис]. — Д, 1982, № 9, с. 89—93.
- Веянс А.** Что там — за линией горизонта?: [П. Юрциньш]. — Д, 1982, № 12, с. 86—92.
- Hausmanis V.** Darba vīrs ar stingru mugurkaulu: [J. Kalniņš]. — С, 1982, 1. janv.; **Tabūns V.** Vārdi otrajai. — К, 1982, № 1, 135.—138. lpp.
- Зейле П.** Стержни жизни и труда: [Я. Ниедре]. — Д, 1982, № 4, с. 100—106.
- Руя В.** Труд помогает держаться в седле: [Я. Османис]. — Д, 1982, № 7, с. 88—91.
- Скуениекс К.** Ему самому не надо предвидеть: [Э. Плаудис]. — Д, 1982, № 11, с. 96—100.
- Биберс Г.** Зрелость: [П. Путнийш]. — Д, 1982, № 7, с. 91—97.
- Плотник Я.** Запах хлеба: [Л. Вацземниекс]. — Д, 1982, № 6, с. 108—112.
- Losberga M.** Kas darbu dara, to darbs mīl: [V. Valeinis]. — К, 1982, № 7, 169.—171. lpp.
- Османис Я.** Писатель с бойцовской выправкой: [Ю. Ванарс]. — Д, 1982, № 1, с. 102—105.

LATVIEŠU LITERĀTŪRA CITĀS VALODĀS

Grāmatas

- Латышские народные сказки:** Избр. / Сост. К. Арайс: [Предисл. О. Амбайниса; Пер.: С. Бажанова, Ч. Шкленник]. — 4-е изд. — Рига: Зинатне, 1982.
- Умная головушка:** Латыш. нар. песенки / Пер. Л. Копыловой. — М.: Дет. лит., 1982. (Для маленьких).
- Peču, peču mazance.** [Ceņu, ceņu kukulīti: No latv. bērnu folklorā. / Tulk. R. Paroleks]. — R.: Liesma, 1982. — Cehu val.
- Pečieme si kolčīk.** [Ceņu, ceņu kukulīti: Latv. tdz. un pasakas bērniem / Tulk. F. Natala]. — R.: Liesma, 1982. — Poļu val.
- Backe, backe Kuchen.** [Ceņu, ceņu kukulīti: Latv. tdz. un pasakas bērniem / Tulk. J. Bernšteins]. — R.: Liesma, 1982. — Vācu val.
- Trī čarovne vecīkū.** [Trīs labas lietas: Latv. tautas pasakas / Sast. A. Bauga; Tulk. J. Tesaržova]. — Bratislava: Mlade leta, 1982. — Slovaku val.
- Ладейная кукла:** Мор. рассказы латыш. писателей / Сост. Э. Лив. — Рига: Лиесма, 1982.
- Авт.: В. Белшевица, Х. Галинь, Ж. Грива, Я. Лапса, В. Лацис, Э. Лив, З. Скуинь, А. Якубанс.
- Пер.: Ю. Абызов, Ю. Каппе, Р. Минтауге, М. Михалева, В. Ругайс, С. Цебаковский.
- Poetry from Latvia, I—III.** — Gulforth: A. Kalnajs, 1982. — Angļu val.
- Aut.: A. Auziņš, I. Auziņš, D. Avotiņa, M. Bendrupe, I. Binde, L. Bīdaka,

M. Čaklais, A. Čaks, D. Dreika-Matule, C. Dinere, Ā. Elksne, A. Grigulis, V. Gune, P. Jurciņš, N. Kalna, O. Lisovska, V. Livzemnieks, M. Losberga, V. Lūdēns, A. Melnalksnis, M. Misiņa, A. Neibarts, J. Osmanis, J. Peters, E. Plaudis, J. Rokpelnis, B. Saulitis, J. Sirmbārdis, H. Skuja, E. Stērste, E. Sudmale, O. Vācietis, L. Vāczemnieks, J. Veitners, A. Vējāns, V. Vecvagars, I. Ziedonis, P. Zirniņis.

Atdzej.: R. Millers, R. Spīrsa, M. Zariņa.

Ballada o blekitnym wielorybie. [Balāde par zilo valzivi: Izlase / Sast., atdzej. un priekšv. sarakst. J. Ļitviņuks]. — Warszawa: Czytelnik, 1982. — Poļu val.

Aut.: M. Čaklais, J. Peters, O. Vācietis, I. Ziedonis.

Латиске радянске оповідання [Latviešu padomju stāsti / Sast. V. Vāvere.] — Київ: Дніпро, 1982. — Ukr. val.

Aut.: A. Bels, V. Belševica, M. Birze, R. Ezera, H. Gāliņš, Ž. Grīva, A. Jakubāns, J. Kalniņš, A. Kalve, V. Lācis, E. Lanss, Z. Skujiņš, A. Upīts, E. Vilks, M. Zariņš, D. Zigmonte.

Tulk.: Z. Kovaļa, I. Ļipovecka, A. Špitals.

Авотынь Д. Малые гавани: [Стихи / Пер. М. Борисовой]. — М.: Сов. писатель, 1982.

Рец.: Чапенко А. Цвет и плод тебе отдать. — Д, 1983, № 2, с. 110—111.

Бэл А. Следователь; Клетка: Романы / Пер. С. Цебаковского. — Рига: Лиесма, 1982.

Грива Ж. Рыбаки из Паламоса: Рассказы об Испании / Пер. М. Михалевой, С. Цебаковского, М. Егер; Предисл. Ю. Ванага. — М.: Дет. лит., 1982.

Грива Ж. Сказка про Коротышку-Зеленые штанишки. / Пер. С. Путный. — М.: Дет. лит., 1982.

Jaunsudrabins J. Erzählungen vom Mönhesee. [Stāsti par Mēnezeru. Ar pērcv.] — Mönhesee-Körbeck: Heimatverein, 1982. — Vācu val.

Ausudrabinsch J. Zuhause: Aus dem «Weissen Buch». [Mūsmājas: No «Baltās grāmatas» / Tulk. V. Šteplers]. — [Körbeck], 1982. — Vācu val.

Kalna N. Anširtmajan aračēk. [Netveramā robeža: Apraksti / Tulk. D. Berdijevs]. — Ašhabat: Turkmenistan, 1982. — Turkm. val.

Калынь Я. Райнис: Биограф. роман / [Пер. Д. Глезера; Предисл. авт.]. — М.: Сов. писатель, 1982.

Кемпе М. Избранное: Стихотворения и лирич. миниатюры / [Предисл. и сост. И. Аузиня]. — М.: Худож. лит., 1982.

Rec.: Žu g a v ļ o v s S. Dzejas nemirstīgā sirds. — С, 1983, 4. martā.

Клява М. Пестрое лето: Длинная сказка, почти роман / Пер. В. Ругайс. — Рига: Лиесма, 1982.

Колберге А. Трехдневный детектив: Роман / [Пер. В. Семеновой]. — 3-е изд. — Рига: Лиесма, 1982.

Kolbergas A. Triju dienu kriminālīnē byla. [Kriminālieta trijām dienām: Romāns / Tulk. L. Radziņš]. — Vilnius: Vaga, 1982. — Lietuv. val.

Кулис Э. Мы с Максом: Повесть и рассказы / [Пер. В. Краучиса; Предисл. М. Чаклайса]. — М.: Мол. гвардия, 1982.

Lagzdins V. Halál a Szarvas-Tanyán. [Nakts «Mežāžos»: Stāsts / Tulk. E. Lenarte]. — Budapest: Europa, 1982. — Ung. val.

Lāms V. Trasa. [Trase: Romāns / Tulk. L. Duškova]. — Praha: Lid. nakl., 1982. — Čehu val.

Лиелайс А. На крыльях муссонов / Пер. В. Ругайс. — Рига: Лиесма, 1982.

Османис Я. Айтенок: Стихи и поэма / [Пер. Л. Романенко, Е. Храмов]. — М.: Дет. лит., 1982.

Рец.: Абель И. Память детства. — СМ, 1982, 3 окт.

Priede G. Otec a matka alebo Tajomatvo Niklava Rimšu. [Tētis un māmiņa jeb Niklāva Rimšas noslēpums: Luga 2 cēl. ar epilogu / Tulk. M. Andrešs]. — Bratislava: Mladé leta, 1982. — Slovaku val.

Райнис Я. На любовь отзовись!: Стихотворения / Пер. В. Елизаровой. — Рига: Лиесма, 1982. (Сувенирное изд.).

Rainis J. Dalekē ozvēny. [Tālas noskaņas : Dzeja un aforismi / Atdzej. R. Paroleks]. — Praha: Mlada Fronta, 1982. — Cehu val.

Skuja H., Nielsen P. Digte uden graenser: En dobbelt digtsamling. [Dzejai nav robežu : Kopīgs dzejoļu krāj.]. — Odense: Nordisk Litteratur Forlag, 1982. — Dāņu val.

Рес.: Stepins L. — Lyrik, 1982, № 8. — Dāņu val.

Скуинь З. Нагота: Романы / [Пер. С. Цебаковского; Послесл. Ю. Петровского]. — М.: Известия, 1982. (Б-ка «Дружбы народов»).

Содерж.: Мужчина во цвете лет; Нагота; Горностай на асфальте.

Скуинь З. Чоловік к розквіті літ. [Virietis labākajos gados : Romāns / Tulk. I. Ļiruvecka]. — Київ: Дніпро, 1982. — Ukr. val.

Соколова И. Разные годы жизни: [Избр. рассказы / Пер.: И. Елагина, Л. Лубей, М. Крупникова, В. Михайлов]. — М.: Сов. писатель, 1982.

Рец.: Гайлит Г. В поисках счастья. — Д, 1983, № 3, с. 117—119.

Упит А. Новеллы / [Сост. Г. Московский; Вступит. статья Ю. Розенблума; Пер.: Ю. Абызов, А. Банкович, Л. Блюмфельд, Д. Глезер, Г. Иллеш, Я. Пазар, А. Старостин]. — М.: Худож. лит., 1982.

Зиедонис И. Медвежья сказка / Пер. Л. Копыловой. — Рига: Лиесма, 1982.

| Krājums un periodikā

Братский союз: Стихи поэтов сов. республик / [Сост. и авт. вступит. статьи А. И. Кравченко]. — Донецк: Донбас, 1982.

В содерж. авт.: О. Вацietis, А. Григулис, М. Кемпе, Ф. Рокпелнис.

Пер.: Ф. Арсеньев, В. Невский, В. Рождественский.

Братства: Стихотворения поэтов брат. респ. — Л.: Лениздат, 1982.

В содерж. авт.: И. Аузинь, В. Брутане, А. Веянс, Я. Гротс, И. Зиедонис, Я. Плаудис, Ф. Рокпелнис, П. Юрциньш.

Пер.: С. Ботвинник, С. Вольский, А. Кушнер, В. Рождественский, В. Халупович, Л. Хаустов, И. Фояжков, В. Шефнер.

Братства солнечный венок: Стихи поэтов брат. республик о Крime. — Симферополь: Таврия, 1982.

В содерж. авт.: В. Белшевица, А. Григулис.

Затейник. Вып. 28. — М.: Мол. гвардия, 1982.

В содерж.: Латышские поговорки; Латышские загадки; Стихи Л. Бридаки.

Зов моря: Стихи / [Сост. Ж. И. Зинченко]. — Одесса: Маяк, 1982.

В содерж. авт.: Я. Райнис, Я. Сирмбардис, А. Скалбе.

И Даугаву вижу в лике Волги: [Стихи]. — Сов. воин, 1982, № 14.

Авт.: А. Балодис, А. Веянс, В. Вискна, В. Люденс, А. Лочмелис, В. Руя, Я. Сирмбардис, П. Юрциньш.

Пер.: С. Ботвинник, С. Вольский, Г. Горский, Р. Добровенский, С. Кольцов, Л. Романенко, И. Фояжков.

Из современной поэзии Латвии. — Лит. Россия, 1982, 30 июня.

Авт.: И. Аузиньш, А. Балодис, М. Бендрупе, О. Вацietis, И. Зиедонис, П. Зирнитис, В. Лукс, В. Люденс, М. Чаклайс.

Пер.: Л. Азарова, Я. Грибачев, Р. Добровенский, А. Зорин, А. Хмельницкий.

К новому солнцу: Стихи поэтов Латвии / [С предисл. и крат. сведениями об авт. М. Аболы]. — Неман, 1982, № 8.

Авт.: В. Белшевица, О. Вацietis, А. Веянс, И. Зиедонис, А. Скалбе.

Пер.: В. Андреев, Т. Глушкова, Р. Добровенский, Л. Романенко.

Книга нежности: Колыбел. песни народов СССР / Сост. и коммент. В. Александров. — М.: Мол. гвардия, 1982.

В содерж. авт.: Аспазия, О. Вацietis, Э. Залите, В. Люденс, А. Элксне; Из латыш. нар. поэзии.

Пер.: В. Валентинов, Л. Копылова, С. Маршак, Л. Осипова, Л. Романенко, И. Токмакова, В. Шефнер.

О тебе, Ленинград: Город Ленина в поэзии народов СССР. — Л.: Лениздат, 1982.

В содерж. авт.: А. Балодис, В. Брутане, А. Имерманис, В. Лукс, Я. Сирмбардис, Я. Судрабкалис.

Пер.: В. Андреев, В. Азаров, С. Ботвинник, И. Григорьев, В. Звягинцев, Б. Кежун, В. Невский, А. Чепуров.

Рассказы советских писателей: В 3-х т. — М., 1982, т. 1—2.

В содерж. авт.: Э. Вилкс, В. Лацис, А. Упитс.

Пер.: Д. Глезер, М. Михалева, С. Цебаковский.

Славься, Отечество!: [Худож.-публицист. сб.]. — М.: Современник, 1982. В содерж. стихи А. Григулиса, Я. Грота, Я. Судрабкалиса, очерк В. Лациса «Латышские войны». Пер.: В. Державин, Л. Мартынов, Н. Полякова.

Союз нерушимый: Поэзия народов СССР / [Сост. Г. Регистан]. — М.: Худож. лит., 1982.

В содерж. авт.: В. Белшевица, Л. Бридака, О. Вацietис, Я. Грот, В. Лукс, Ф. Рокпелнис, Я. Судрабкалис.

Пер.: Л. Азарова, Е. Винокуров, Т. Глушкова, Б. Пастернак, В. Тушина, Л. Хаустов.

Стихи латышских поэтов. — Огонек, 1982, № 25.

Авт.: И. Аузинь, М. Барбале, Л. Бридака, О. Вацietис, И. Зиедонис, О. Лисовска, В. Лукс, М. Мисиня, И. Роя, М. Чакайтс.

Пер.: Т. Бэк, В. Елизарова, С. Золотцев, А. Кушнер, Ю. Левитанский, М. Соловьева.

Союз нерушимый: Стихи сов. поэтов / Сост. Н. Милованов. — Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1982.

В содерж. авт.: Л. Бридака, Я. Грот, М. Кемпе, В. Лукс, Я. Петерс, Ф. Рокпелнис, Я. Судрабкалис, Я. Плаудис.

Пер.: Е. Винокуров, П. Железнов, С. Кузнецова, В. Куприянов, Ю. Левитанский, В. Невский, В. Рождественский, В. Шефнер.

M. Čaklā, J. Osmaņa, O. Vācieša, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. J. Kovaļs, V. Kuliņe, O. Nikolajeva. — Малыш, 1982, № 9.

Latviešu tautas pasakas, J. Baltvilka, L. Brieža, M. Čaklā, J. Osmaņa, J. Raiņa, O. Vācieša, P. Zirnīša dzejoļi / Atdzej. V. Abakimovs, S. Akmatbekovs, B. Asakaliņevs, E. Ermatovs, S. Jeginaliņevs, Z. Mamitovs, Z. Žakijevs. — Kun čubak, 1982, 5. grām. — Kirg. val.

Dostordun unu: [Krāj.]. — Frunze, 1982. — Kirg. val.

Saturā arī aut.: A. Balodis, V. Belševica / Atdzej. T. Moldobaļevs, O. Sultaņovs.

Дружбы слово заповіте. — Дніпропетровск: Промінь, 1982. — Ukr. val. **Saturā arī aut.**: A. Balodis, L. Bridaka, A. Elksne, M. Čaklais, J. Vanags, A. Vējāns.

Kulin kulga berganda: [Krāj.]. — Toškent, 1982. — Uzb. val.

Saturā arī O. Vācieša dzejoļi; I. Indrānes stāsts «Zvaigžņu sauja».

Dainas / Atdzej. F. Skudra. — Д. 1982, № 7; / Atdzej. D. Samoilovs. — Д. 1982, № 9; / Atdzej. J. Abizovs. — Д. 1982, № 11 / Atdzej. V. Viktorovs. — Мурзилка, 1982, № 9; Работница, 1982, № 8; / Atdzej. P. Tempests. — Soviet Literature, 1982, № 9. — Angļu val.; / Atdzej. T. Bogdana. — Lettres Soviétiques, 1982, № 9. — Franču val.; / Atdzej. M. Saibers. — Sowjetliteratur, 1982, № 9. — Vācu val.

Семь воронов: [Латыш. нар. сказка]. — В кн.: Дружба и братство — сильнее богатства. Сказки народов СССР. Тула, 1982.

Latviešu tautas pasaka «Lielle meli». — Вясёлка, 1982, № 5. — Baltkr. val.

- E. Ādamsona dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1982, № 5.
- A. Auziņa humoreska «Vēzis» / Tulk. N. Jansone. — Вожык, 1982, № 13. — Baltkr. val.
- I. Auziņa dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Д, 1982, № 2; / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. L. Romaņenko. — Москва, 1982, № 10; СЛ, 1982, 11 сент.
- D. Avotiņš dzejoļi / Atdzej. A. Vjarcinskis. — Маладосць, 1982, № 10. — Baltkr. val.; / Atdzej. A. Vaļonis. — Literatūra ir menas, 1982, 16. okt.; Tiesa, 1982, 13. okt. — Lietuv. val.; / Atdzej. K. Kurbanmuradovs. — Edebiyat ve sunyat, 1982, 6. aug. — Turkm. val.
- V. Avotiņa dzejoļi / Atdzej. V. Perelmuters. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 14 мая; / Atdzej. A. Vaļonis. — Jaunimo grētos, 1982, № 5. — Lietuv. val.
- A. Baloža dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Д, 1982, № 5; / Atdzej. V. Saļovecs. — Лит. и мастацтва, 1982, 13 авг. — Baltkr. val.
- J. Baltvilka dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. Ž. Žarijevs. — Kirgizstan madanajati, 1982, 29. jūl. — Kirg. val.; / Atdzej. A. Seļejonis. — Zvaigždutē, 1982, № 3. — Lietuv. val.
- P. Bauga stāsts «Lidaka» / Tulk. M. Afremovičs. — Д, 1982, № 9.
- A. Bela romāna «Saknes» fragm. / Tulk. K. Medaljē; P. Zeiles iev. — ЛГ, 1982, 28 июля; stāsts «Augstākā matemātika» / Tulk. V. Helde. — Grām.: Raske no olla ūretaja. Tallinn, 1982. — Igaun. val.; stāsts «Lūziju zaijās buras» / Tulk. E. Matviēks. — Mūsų žodis, 1982, 4. sept. — Lietuv. val.; romāns «Būris» / Tulk. J. Hidmans. — Lippu, 1982, № 9. — Somu val.
- V. Belševicas dzejoļi / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1982, № 10; / Atdzej. I. Cigalska. — ДН, 1982, № 10; Неман 1982, № 8; stāsts «Timotiņš» / Tulk. L. Lubēja. — Д, 1982, № 1; / Tulk. U. Sahtuhucesi. — Lit. Sakartvelo, 1982, 23. apr. — Gruz. val.; stāsts «Tās dullās Paulines dēļ» / Tulk. un priekšv. sarakst. A. Vaļonis. — Švyturys, 1982, № 7. — Lietuv. val.
- M. Bendrupes dzejoļi / Atdzej. B. Lastovenko. — Комсомолец Донбаса, 1982, 23 июня; / Atdzej. I. Čerevičņika. — Сов. воин, 1982, № 24; / Atdzej. R. Semaskevičs. — Лит. и мастацтва, 1982, 13. aug. — Baltkr. val.
- I. Bērzas dzejoļi / Atdzej. K. Overčenko. — Молодой комунар, 1982, 21 янв. — Ukr. val.
- I. Bīndes dzejoļi / Atdzej. O. Plāders. — Neues Leben, 1982, 8. Dez. — Vācu val.
- M. Bīrzes humoreska «Ko iesākt ar jauno vārdnicu?» / Tulk. Z. Trenko. — Д, 1982, № 8; stāsts «Etide par skumjo zirgu» / Tulk. A. Vaļonis. — Komjaunimo tiesa, 1982, 13. aug. — Lietuv. val.
- R. Blaumaņa dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1982, № 4.
- L. Bridakas dzejoļi / Atdzej. T. Kuzovļeva. — Вожатый, 1982, № 8; Д, 1982, № 9; Сов. женщина, 1982, № 5; / Atdzej. G. Jumarts. — Taban Atal, 1982, № 7. — Suvašu val.; Черкас. правда, 1982, 11 июля. — Ukr. val.
- L. Brieža dzejoļi / Atdzej. A. Šuplovs, B. Bodbeļovs. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 14 мая; / Atdzej. N. Dabiža. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.; Kirgizstan pioneri, 1982, 9. jūn. — Kirg. val.; / Atdzej. R. Minuļins. — Jalkš, 1982, № 5. — Tatāru val.; Grām.: Draugu saime. Toškent, 1982. — Uzb. val.
- V. Brūtānes dzejoļi / Atdzej. V. Ipatava. — Чырвоная змена, 1982, 17. febr. — Baltkr. val.
- A. Caka dzejoļi. — Львов. правда, 1982, 4 мая; / Atdzej. R. Kalandija. — Lit. Sakartvelo, 1982, 23. apr.; Saundže, 1982, № 3. — Gruz. val.
- M. Čaklā dzejoļi / Atdzej. J. Akims. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. P. Vegins. — ДН, 1982, № 2; СМ, 1982, 12 сент.; / Atdzej. A. Kušners, P. Vegins. — Лит. Азербайджан, 1982, № 9; / Atdzej. A. Kušners. — Памир, 1982, № 8; / Atdzej. D. Rasela. — Soviet Literature, 1982, № 11. — Anglu val.; / Atdzej. K. Kurbanmuradovs. — Edebiyat ve sunyat, 1982, 6. aug. — Turkm. val.; / Atdzej. J. Elperins. —

- Sowjetliteratur, 1982, № 11. — Vācu val.; poēma «Tēvs» / Atdzej. P. Vegins. — Д, 1982, № 7.
- A. Caunes novele «Arnika» / Tulk. J. Fridberga. — Комс. прада (Вильнюс), 1982, 14 мая; / Tulk. S. Jonausks. — Комјаунимо тiesa, 1982, 14. maijā. — Lietuv. val.
- G. Ciruļa romāns «Bezalgas atvaļinājums» / Tulk. J. Kaņe. — Д, 1982, № 7—9.
- A. Deglava stāsts «Kalpa sieva» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1982, № 8.
- R. Eidemaņa dzejoļi / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1982, № 11.
- Ā. Elksnes dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1982, № 3; Андж. правда, 1982, 24 февр.; / Atdzej. L. Romanenko. — Лит. Киргизстан, 1982, № 6; СМ, 1982, 11 апр.
- Z. Ērgles stāsta «Bez piecām minūtēm pieauguši» fragm. / Tulk. L. Ērgle. — Д, 1982, № 6.
- I. Geļstārta viencēliens «Ko iesākt ar divām brīvdienām» / Tulk. D. Ķimele. — Grām.: Советская одноактная драматургия. М., 1982.
- A. Grigulja dzejoļi / Atdzej. I. Saliņš. — Горизонт, 1982, № 1; / Atdzej. I. Ceļevičņika. — РБ, 1982, 11 сент.
- Z. Grīvas stāsts «Tēva kļava» / Tulk. A. Bužinskis. — Беларусь, 1982, № 8. — Baltkr. val.
- J. Grota dzejoļi / Atdzej. R. Semaškevičs. — Лит. i мастацтва, 1982, 13. aug. — Baltkr. val.
- O. Gūtmaņa dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Literatūra ir menas, 1982, 13. febr. — Lietuv. val.
- H. Heislera dzejoļi / Atdzej. I. Drozdovs. — СМ, 1982, 12 сент.
- A. Imermaņa dzejoļi / Atdzej. aut. — Д, 1982, № 9.
- A. Jakubāna stāsts «Ģirts ar ģitāru» / Tulk. M. Tūmalavičs. — Pirmyn, 1982, 12. aug.; satir. miniatūras «H. Cūmlaka interesantā dzīve» / Tulk. E. Matvieks. — Literatūra ir menas, 1982, 4. sept. — Lietuv. val.
- P. Jurciņa dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1982, № 12; СЛ, 1982, 12 сент.
- V. Kaļjaka stāsts «Mēmais» / Tulk. V. Martišus. — Nemunas, 1982, № 6. — Lietuv. val.
- S. Kaldupes dzejoļi / Atdzej. J. Kasaničs. — Д, 1982, № 3.
- N. Kalnas dzejoļi / Atdzej V. Lugovojs. — Д, 1982, № 4; / Atdzej. J. Aleksandrovs. — Лит. Азербайджан, 1982, № 9.
- J. Kalniņa stāsts «Uzdriktēšanās» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1982, № 1.
- M. Kļavas grām. «Es dzīvoju Mūsmājās» un «Piļuka Jaungads» fragm. / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1982, № 6.
- A. Kļavja stāsts «Beidzās ziema — tāda pati kā iepriekšējā» / Tulk. A. Vaļonis. — Jaunimo grētos, 1982, № 5. — Lietuv. val.
- Ē. Kūļa stāsti «Smagais trieciens», «Karuselis» / Tulk. V. Kraučis. — Grām.: Проза молодых. М., 1982.
- M. Ķempes dzejoļi / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1982, № 2; / Atdzej. V. Korņilovs. — Сов. Киргизия, 1982, 14 марта.
- V. Lāča stāsts «Visvērtīgākais» / Tulk. Ž. Satajevs. — Grām.: Sov. menin oz elim. Almati, 1982. — Kaz. val.
- L. Lalcena stāsts «Pilsētina» / Tulk. V. Andrejevs. — Д, 1982, № 12.
- Ē. Lansa stāsts «Pastorāle ar lāci» / Tulk. V. Helde. — Grām.: Raske on olla õpetaja. Tallinn, 1982. — Igaunv. val.
- I. Lastovska dzejoļi / Atdzej. A. Čehlovs. — СМ, 1982, 11 апр.; СЛ, 1982, 12 сент.
- O. Lisovskas dzejoļi / Atdzej. A. Vjarcinskis. — Маладосць, 1982, № 10. — Baltkr. val.
- E. Līva stāsts «Nakts bez putniem» / Tulk. J. Abizovs. — Д, 1982, № 3.

L. Livenas dzejoļi / Atdzej. L. Osipova. — Д, 1982, № 12; / Atdzej. J. Vitkovskis. — Grām.: Поэзия. М., 1982, вып. 34.

V. Līvzemnieka dzejoļi / Atdzej. S. Paņizņiks. — Чырвоная змена, 1982, 24. apr.; humoreska «Labi nodomi» / Tulk. S. Paņizņiks. — Вожык, 1982, № 13. — Baltkr. val.

A. Ločmeja dzejoļi / Atdzej. I. Foņakovs. — Heša, 1982, № 8.

E. Lukjanska stāsts «Jāuzraksta stāsts...» / Tulk. L. Osipova. — Д, 1982, № 10.

V. Luksa dzejoļi / Atdzej. L. Kopilova. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Лит. Узбекистан, 1982, 20 сент.

V. Lūdēna dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. L. Takanova. — Молодеж. эстрада, 1982, № 4; / Atdzej. J. Jakšts. — Komjaunimo tiesa, 1982, 23. jūl.; / Atdzej. A. Valonis. — Tiesa, 1982, 13. sept. — Lietuv. val.; / Atdzej. G. Vieru. — Стелуца, 1982, № 5. — Mold. val.

H. M. Majevska dzejoļi / Atdzej. A. Gribauskis. — Komjaunimo tiesa, 1982, 14. maijā; Nemunas, 1982, № 12. — Lietuv. val.

E. Mārtužas dzejoļi / Atdzej. A. Valonis. — Komjaunimo tiesa, 1982, 14. maijā. — Lietuv. val.

J. Mauliņa stāsts «Sākas brīnumu laiks» / Tulk. L. Osipova. — Работница, 1982, № 3.

M. Melgalva dzejoļi / Atdzej. A. Jonins. — Komjaunimo tiesa, 1982, 14. maijā. — Lietuv. val.

A. Melnalkšņa dzejoļi / Atdzej. A. Nalbandjans. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 13 авг.; / Atdzej. N. Tulupova. — Чырвоная змена, 1982, 20. martā. — Baltkr. val.; / Atdzej. V. Romančuks. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.

M. Misiņas dzejoļi / Atdzej. M. Solovjova. — Д, 1982, № 8; / Atdzej. Z. Mažeikaite. — Jaunimo grētos, 1982, № 5; Komjaunimo tiesa, 1982, 14. maijā. — Lietuv. val.

J. Niedres romāns «Un vēji triec nodegu pelnus...» / Tulk. V. Mihailovs. — Д, 1982, № 4—5.

J. Osmaņa dzejoļi / Atdzej. J. Akims. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1982, № 7; / Atdzej. E. Hramovs, L. Romanenko. — Радуга, 1982, № 12; Кашкадарын. правда, 1982, 17 сент.; / Atdzej. L. Prozorovskis. — Смена, 1982, № 20.

J. Petera dzejoļi / Atdzej. V. Kuprijanovs. — КЮ, 1982, 1 окт.; / Atdzej. A. Vjarcinskis. — Маладосць, 1982, № 10. — Baltkr. val.; / Atdzej. G. Canturija. — Komunisti, 1982, 20. apr. — Gruz. val.; eseja «Tēvs» / Tulk. P. Tempests. — Soviet Literature, 1982, № 9. — Angļu val.; / Tulk. T. Bogdana. — Lettres Soviétiques, 1982, № 9. — Franču val.; / Tulk. M. Saibers. — Sowjetliteratur, 1982, № 9. — Vācu val.

L. Pēlmaņa dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1982, № 6.

E. Plauža dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1982, № 11.

V. Plūdoņa dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1982, № 6.

P. Putniņa traģikomēdija «Pusdūša» / Tulk. A. Eizvertiņa. — Д, 1982, № 7; / Tulk. I. Saksa. — Meie Repertuar, 1982, № 3. — Igaņu val.

J. Raiņa dzejoļi. — Grām.: Союз нерушимый республик свободных : Произведения сов. писателей для детей. Саратов, 1982; / Atdzej. J. Neimans. — Grām.: Родина, Ижевск, 1982; / Atdzej. Ž. Beknijazovs. — Baičečeki, 1982, № 8. — Kirg. val.; / Atdzej. I. Devins. — Grām.: Devins I. Ičkožben ki. Saransk, 1982. — Mordv. val.; / Atdzej. T. Kolomijecis. — Барвінок, 1982, № 4. — Ukr. val.; Aforismi / Tulk. S. Koļcovs. — Д, 1982, № 9.

V. Ramanes dzejoļi / Atdzej. V. Romančuks. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.

R. Remasa dzejoļi / Atdzej. A. Blanovskis. — Литература ши арта, 1982, 12 авг. — Mold. val.

Dz. Rinkules-Zemzares stāsta «Atveido sevi» fragm. / Tulk. L. Kvins. — Д, 1982, № 6; ped. skice «Lodāmurs» / Tulk. L. Radziņš. — Tiesa, 1982, 29. janv. — Lietuv. val.

I. Rojas dzejoļi / Atdzej. V. Pančenko. — Известия, 1982, 4 apr.; Огонек, 1982, № 10; / Atdzej. T. Beks. — Юность, 1982, № 8; / Atdzej. S. Vojskis. — ЛГ, 1982, 21 apr.; / Atdzej. V. Pančenko. — Наш современник, 1982, № 11; / Atdzej. V. Pančenko, J. Rjaščencevs, L. Romanenko. — Неделя, 1982, № 24; / Atdzej. L. Romanenko, S. Vojskis. — СЛ, 1982, 8 авг. / Atdzej. S. Vojskis. — Кодры, 1982, № 6; СЛ, 1982, 22 apr.

F. Rokpeļņa dzejoļi / Atdzej. V. Šahavecs. — Лит. i maštaцтва, 1982, 13. aug. — Baltkr. val.

J. Rokpeļņa dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Grām.: Багдадские небеса — 1981. Тбилиси, 1982; Комс. правда (Вильнюс), 1982, 13 авг.

M. Rudziša dzejoļi / Atdzej. V. Šahavecs. — Лит. i maštaцтва, 1982, 13. jūn. — Baltkr. val.; / Atdzej. A. Blanovskis. — Литература ши арта, 1982, 12 авг. — Mold. val.

V. Rūjās dzejoļi / Atdzej. S. Nataļins. — Д, 1982, № 8; / Atdzej. A. Domņins. — Известия, 1982, 17 дек.; / Atdzej. S. Žusuļevs. — Ļeņinčil žaš, 1982, 29. maijā. — Kirg. val.; / Atdzej. V. Romančuks. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.

J. Rūsiņa dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Komjaunimo tiesa, 1982, 13. aug.; Mūsū žodis, 1982, 4. sept. — Lietuv. val.

A. Sakses pasaka «Ķirsis» / Tulk. Š. Šamanadze. — Pioneri, 1982, № 7. — Gruz. val.

B. Sauliša dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1982, № 12; / Atdzej. E. Matuzevičs. — Tiesa, 1982, 10. aug. — Lietuv. val.

G. Selgas dzejoļi / Atdzej. S. Vojskis. — Д, 1982, № 10.

J. Sirmbārža dzejoļi / Atdzej. K. Overčenko. — Молодий комунар, 1982, 21 янв. — Ukr. val.

A. Skalja humoreskas: «Deduktīvā domāšana». — Д, 1982, № 11; «Pierakstīšanās». — Šluota, 1982, № 10. — Lietuv. val.

A. Skalbēs dzejoļi / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1982, № 2; Неман, 1982, № 8; / Atdzej. I. Dmitrijevs. — Tavan Atal, 1982, № 10. — Čuvašu val.; / Atdzej. V. Harčiladze. — Lit. Sakartvelo, 1982, 23. apr. — Gruz. val.; / Atdzej. V. Rudoks. — Pergalė, 1982, № 8 — Lietuv. val.

H. Skujas dzejoļi / Atdzej. P. Nilsens. — Lyrik, 1982, № 8. — Dāņu val.; Neues Leben, 1982, 17. Febr. — Vācu val.

K. Skujenieka dzejoļi / Atdzej. R. Kalandija. — Ciskari, 1982, № 9. — Gruz. val.

A. Snipa stāsts «Dieniškā maize» / Tulk. A. Osipova. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 13 авг.

A. Stankeviča stāsts «Vandas vēstules» / Tulk. H. Gailitis. — Д, 1982, № 11. E. Sudmales dzejoļi / Atdzej. S. Vojskis. — Д, 1982, № 1.

J. Sudrabkalna dzejoļi. — Лит. в школе, 1982, № 4; miniatūras / Tulk. N. Kriņmova. — Д, 1982, № 9.

V. Svikules novele «Tēvi un dēļi» / Tulk. R. Zajaučauskaite. — Šeima, 1982, № 3. — Lietuv. val.

M. Svires stāsts «Nolādētais leitis» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1982, № 12.

A. Strausa dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Literatūra ir menas, 1982, 13. febr. — Lietuv. val.

A. Upiša stāsts «Uz tilta» / Tulk. N. Hodžageldijevs. — Edebijat ve sungat, 1982, 6. aug. — Turkm. val.

V. Upmales etides no cikla «Jautrās stundas» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1982, № 6.

O. Vācieša dzejoļi / Atdzej. S. Koļcovs. — Д, 1982, № 4; / Atdzej. L. Kopiļova. — Д, 1982, № 6; / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1982, № 8; ДН, 1982,

№ 8; № 12; Неман, 1982, № 8; / Atdzej. O. Čuhoncevs, A. Revičs, D. Samoilovs. — Неделя, 1982, № 46; Беларусь, 1982, № 8. — Baltkr. val.; / Atdzej. G. Alhazišvili. — Lit. Sakartvelo, 1982, 23. apr. — Gruz. val.; / Atdzej. E. Ermatovs. — Kirgizstan madanajati, 1982, 29. jūl. — Kirg. val.; / Atdzej. A. Valonis. — Tiesa, 1982, 16. janv., 10. aug. — Lietuv. val.; / Atdzej. N. Dabiža. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.; / Atdzej. R. Minuljins. — Tatarstan jašlare, 1982, 30. dec. — Taťaru val.; / Atdzej. K. Kurbanmuradovs. — Edebijat ve sungat, 1982, 6. aug. — Turkm. val.; / Atdzej. I. Dračs. — Друг читача, 1982, 25 марта. — Ukr. val.; / Atdzej. H. Davrons. — Gunča, 1982, № 8; / Atdzej. U. Azimovs. — Uzbekistan adabijati ve sanjati 1982, 24. sept. — Uzb. val.

L. Vāczemleka stāsta «Stepiņš un viņa brigāde» fragm. / Tulk. Ž. Ezite. — Д, 1982, № 6.

J. Vanaga dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1982, № 1; Ленинский путь, 1982, 15 июня; Веч. Минск, 1982, 2 июля; Пограничник, 1982, № 8; / Atdzej. I. Forakovs. — Нева, 1982, № 8.

E. Vēciņas dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1982, № 11.

S. Veckalnes dzejoļi / Atdzej. V. Romančuks. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.

V. Vecvagara dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Literatūra ir menas, 1982, 13. febr. — Lietuv. val.

A. Vējāna dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Неман, 1982, № 8; РБ, 1982, 11 сент.; СМ, 1982, 15 сент.; / Atdzej. R. Baraduļins. — ПОЛЪМЯ, 1982, № 9. — Baltkr. val.; / Atdzej. S. Mhargdzeli. — Komunisti, 1982, 18. jūl. — Gruz. val.

R. Ventas dzejoļi / Atdzej. K. Overčenko. — Молодой коммунар, 1982, 21 янв. — Ukr. val.

Vika pasaka «Sarežģitais Zvirbulēns ziemā» / Tulk. G. Francs. — Д, 1982, № 6.

M. Zālītes dzejoļi / Atdzej. V. Jakunitēva, A. Kali. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 14 мая; / Atdzej. G. Kaštanovs. — ЛГ, 1982, 3 марта; / Atdzej. T. Bediānidze. — Ah. komunisti, 1982, 13. jūl. — Gruz. val.; / Atdzej. A. Valonis. — Jau-nimo grētos, 1982, № 5. — Lietuv. val.; / Atdzej. V. Romančuks. — Нистру, 1982, № 10. — Mold. val.

M. Zariņa autobiogrāfija «Optimistiska dzīves enciklopēdija» / Tulk. V. Andrejevs. — Д, 1982, № 10—11.

I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovenskis. — Неман, 1982, № 8; / Atdzej. I. Forakovs. — Сов. Литва, 1982, 12 авг.; / Atdzej. S. Voļskis. — Звезда, 1982, № 12; / Atdzej. D. Ovaness. — Grakan tert, 1982, 22. janv. — Arm. val.; / Atdzej. Č. Aliogli. — Azerbajčan, 1982, marts. — Azerb. val.; Беларусь, 1982, № 8. — Baltkr. val.; / Atdzej. Š. Šamanadze. — Ah. komunisti, 1982, 22. apr.; Lit. Sakartvelo, 1982, 23. apr. — Gruz. val.; / Atdzej. A. Mikuta. — Kauno tiesa, 1982, 12. okt.; / Atdzej. A. Maldonis. — Literatūra ir menas, 1982, 9. okt.; — Pergalē, 1982, № 12. — Lietuv. val.; / Atdzej. J. Litviņuks. — Czerwony Sztandar, 1982, 15. okt. — Poļu val.; / Atdzej. K. Kurbanmuradovs. — Edebijat ve sungat, 1982, 7. aug. — Turkm. val.; Деснян. правда, 1982, 21 апр. — Ukr. val.; / Atdzej. J. Bernšteins. — Neues Leben, 1982, 3., 17. Febr., 2. Juni. — Vācu val.; Epifānijas / Tulk. A. Butkus, N. Pusvaškite. — Nemunas, 1982, № 6. — Lietuv. val.; poēmas «Doma par maizi» fragm. / Atdzej. L. Azarova. — Д, 1982, № 5; pasakas: «Zilā pasaka», «Cukura pasaka», «Dzintara pasaka» / Tulk. J. Kovaļs. — Д, 1982, № 6; «Pasaka par Pogū» / Tulk. Š. Soltonojevs. — Kirgizstan madanajati, 1982, 29. jūl.; «Dzeltenā pasaka» / Tulk. S. Turgembajevs. — Baičēckai, 1982, № 8. — Kirg. val.; «Sarkanā pasaka» / Tulk. M. Bekžonovs. — Gulhan, 1982, № 8. — Uzb. val.

R. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. aut. — Лит. Россия, 1982, 1 окт.; / Atdzej. M. Babanazarovs. — Jaš komunist, 1982, 4. dec. — Turkm. val.

P. Zirniša dzejoli / Atdzej. D. Ceselčuks. — Д, 1982, № 10; Комс. правда (Вильнюс), 1982, 13 авг.; / Atdzej. G. Jokimaitis. — Komjaunimo tiesa, 1982, 14. maijā. — Lietuv. val.; / Atdzej. K. Kurbanmuradovs. — Edebijat ve sungat, 1982, 6. aug. — Turkm. val.

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERATŪRU
CITU REPUBLIKU UN AIZROBEŽU VALSTU PRESE

Трофимов Р. Лирика Яна Райниса. — М.: Худож. лит., 1982. (Массовая ист.-лит. б-ка).

Rec.: Žugavļovs S. Raiņa lirikas virsotnes. — PJ, 1982, 29. sept.

Альке А. Иметь свое лицо: [О принципиальности лит. критики]. — ЛГ, 1982, 15 сент.

Аннинский Л. Контакты: Лит.-критич. статья. — М.: Сов. писатель, 1982.

В содерж.: Судьба романтика: О поэзии О. Вацietиса; Клеймо избранника:

И. Зиедонис от «Курземите» до «Элифании».

Баруздин С. Люди и книги: Лит. заметки. — М.: Сов. писатель, 1982. — 2-е изд.

С. 208—214: [Об И. Зиедонисе].

Вавере В. К истории взаимосвязей литератур народов Советской Прибалтики: (А. Хансен-Таммсааре и А. Упит). — В кн.: Пути художественных исканий современной советской литературы: Сб. статей. Кишинев, 1982, с. 147—155.

Валенис А. Созвездие многонациональной поэзии. — Литва лит., 1982, № 5, с. 145—151.

В содерж. также о поэзии А. Чака, О. Вацietиса и др.

Вацietис О. Ответственность. — ЛГ, 1982, 24 нояб.

Вацietис О. Поэзия есть словесная музыка: [Беседа с поэтом О. Вацietисом / Записал Ю. Минералов]. — Вопр. лит., 1982, № 8, с. 107—131.

Вацietис О. Сталь и нежность: [О латыш. поэзии]. — Соц. индустрия, 1982, 28 дек.

Вацietис О. Это тоже союз!: [О латыш. сов. поэзии]. — КнО, 1982, 17 дек.

Веян А. Долг каждого из нас: [О журн. «Карогс»]. — ЛГ, 1982, 18 авг.

Веян А. Рукопожатие: [О писателях-фронтовиках Латвии и брат. республик]. — Известия, 1982, 29 апр.

Драч И. «... Чем крепче связаны с землей»: Заметки о поэзии О. Вацietиса. — Правда, 1982, 29 окт.

Друцэ И. Отчий дом: [Об И. Зиедонисе]. — Сов. культура, 1982, 6 июля. Единая, многонациональная — опыт, задачи, критерии: Всесоюз. анкета критиков. — ДН, 1982, № 12, с. 255—274.

Авт.: Х. Хирш [и др.].

Жигуре А. Углубляя живые контакты: [О связях латыш. и эст. лит.]. — Коммунист Эстонии, 1982, № 12, с. 46—47.

Зиедонис И. О новой роли подстрочника. — ДН, 1982, № 3, с. 244—249.

Зирнитис П., Петерс Я. «Трещина мира проходит по сердцу поэта»: [О поэзии О. Вацietиса]. — ЛГ, 1982, 21 апр.

Накопленный опыт и неотложные задачи: [Вопр. лит. критики]. — Вопр. лит., 1982, № 7, с. 121—144.

Авт.: П. Зейле [и др.].

Настопка К. Из одного ствола: [Беседа с литов. литературоведом К. Настопкой о латыш. и литов. лит. / Записал Г. Радвилас]. — Комс. правда (Вильнюс), 1982, 13 авг.

Ниедре Я. Я. Все переменится в мире: [О путях становления латыш. сов. культуры / Записал А. Романов]. — Наука и религия, 1982, № 9, с. 40—42.

О старой роли переводчика: Два ответа И. Знедонису. — ДН, 1982, № 10, с. 255—261.

Содерж.: Ю. Абызов. Будет ли чудо?; Д. Самойлов. Разъятие автомобиля. Огнев В. Молодая латышская поэзия. — В кн.: Огнев В. Горизонты поэзии. М., 1982, с. 345—362.

Петросян А. А. История народа и его эпос. — М.: Наука, 1982. Об эпосе А. Пумпура «Лачплесис», с. 86—90.

Приеде Г. Сближающее слово: [О связях латыш. лит. с лит. брат. республик]. — ЛГ, 1982, 24 нояб.

Приеде Г. Сила братская. — Лит. Россия, 1982, 30 июля.

Сергеев С. «Юных дней моих земля»: [О творчестве Я. Райниса]. — Сел. новь, 1982, № 10, с. 25, 4 обл.).

Советская многонациональная: [Круглый стол на тему «Дружба народов — дружба литератур»: Статьи]. — ЛО, 1982, № 11, с. 13—25.

В содерж.: В. Киканс. «Ты землю послушай».

Художественное взаимообогащение литератур народов СССР: [Статьи]. — Вопр. лит., 1982, № 12, с. 225—272.

Авт.: И. Аузиньш [и др.].

Чалый Б. Сквозь янтарный камешек: [Об Я. Османисе]. — Дет. лит., 1982, № 9, с. 74.

Шикшнялис Ю. Латышская литература на литовском языке. — Сов. Клайпеда, 1982, 15 авг.

Элксне А. Голос далекой Прибалтики звучит в Нукусе: [Беседа с поэтессой А. Элксне]. — Сов. Каракалпакия, 1982, 21 сент.

Priede G. [Latvieši tulko no tadžiku valodas: Par tulkošanas jautāj.]. — Moscow News, 1982, 19 Dec. — Angļu val.

Пысин А. Старонкі дружбы. [Draudzības lappuses: Par Latv. un Baltkrievijas lit. sakariem]. — Grām.: Дзень поэзіі — 82. Мінск, 1982, с. 307—310. — Baltkr. val.

Skuja H. [K. Barons un latviešu tautasdziesmas]. — Lyrik, 1982, № 8. — Dāņu val.

Issakov S. [Tartu universitātes loma Krievijas tautu kultūras dzīvē]. — Grām.: Tartu Ülikooli ajalugu, II. Tallinn, 1982. — Igaunu val.

378.—379. lpp.: [Par K. Valdemāru, J. Alunānu, K. Baronu, A. Kronvaldu, J. Lautenbahu-Jūsniņu, E. Veidenbaumu Tartu universitātē].

Baltušis J. [Laikabiedru pavadot: Ž. Grīvas piemināi]. — Literatūra ir menas, 1982, 26. jūn. — Lietuv. val.

Bružas A. [Tautu draudzības un garīgās kopības idejas Baltijas padomju literatūrā]. — Tarybinė mokykla, 1982, № 7, 33.—35. lpp. — Lietuv. val.

Hiršas H. [Diskožejs, alergija... un šis tas par latviešu literatūru: Saruna ar kritiķi H. Hiršu / Pierakst. S. Lipskis]. — Nemunas, 1982, № 6, 46.—47. lpp. — Lietuv. val.

Korsakas K. Literatūros kritika. — Vilnius: Vaga, 1982. — Lietuv. val.

Par latv. autoriem sk. personu rād. 717.—721. lpp.

Lietuviu literatūros istorija, II. Vilnius; Vaga, 1982. — Lietuv. val.

Par latv. rakstniekiem sk. vārdu rādīt. 569.—579. lpp.

Nastopka K. No viena celma: [Saruna ar literatūrzinātnieku K. Nastopku / Pierakst. Ģ. Radviļs]. — Komjaunimo tiesa, 1982, 13. aug. — Lietuv. val.

Skliutauskas J. [A. Upīts un K. Korsaks]. — Grām.: Skliutauskas J. Aukso šaknelē. Vilnius, 1982, 140.—171. lpp. — Lietuv. val.

Šikšnelis J. [Latviešu literatūra lietuviski]. — Tarybinė Klaipėda, 1982, 15. aug. — Lietuv. val.

Urbonas R. [Rainis un Lietuva]. — Komunizmo keliu, 1982, 12. aug. — Lietuv. val.

Vallonis A. [«Zaļās ilūziju buras» pie mums: Sakarā ar latv. pad. prozas krāj. iznākšanu]. — Naujos knygos, 1982, № 9, 33.—34. lpp. — Lietuv. val.

[Visdārgākās jūtas — draudzība : Par padomju lit. dienām Lietuvā]. — Kalba
Vilnius, 1982, 22. okt. — Lietuv. val.

Aut.: D. Avotiņa [u. c.].

Ziedonis I. [Pārdomas par tulkojumiem]. — Czerwony Sztandar, 1982,
15. okt. — Poļu val.

Березюк В. [Тікšanās ar Raini]. — Рад. Поділля, 1982, 22 юня. — Укр.
val.

Малахита М. [Dziesma no dzintara krasta]. — Прапор перемоги, 1982,
10 сент. — Укр. val.

Хірш Х., Льницький М. [Vispārējais un atsevišķais, pastāvīgais un mainīgais :
Saruna]. — Жовтень, 1982, № 2, 109.—116. lpp. — Укр. val.

SATURS

<i>Sastādītājs</i> . Otrajā desmitgadē ieejot	3

I

«Maize ir kā pasaule..»	5
<i>Plēsuma A.</i> Vai no putna lidojuma skatīts? Lauku dzīves tēlojums 1982. gada prozā	8

II

<i>Auziņš I.</i> «..viss savienots vienlaikus». Dzejas kopskats 1982. gada grāmatās	15
<i>Kronta I.</i> Romāni — 1982	32
<i>Smilktiņa B.</i> Raksturīgākās iezīmes 1982. gada isprozā	53
<i>Vārdaune Dz.</i> Vai dramaturģijā ir kas jauns?	69
<i>Grīnvalde A.</i> Problēmas 1982. gada dzejas kritikā	82
<i>Skurbe A.</i> Proza kritikas objektīvā	94

III

<i>Zeile P.</i> Mūsu lielproza internacionālā kontekstā	106
<i>Kubiļus V.</i> Romāna situācija	130
<i>Kaņepe A.</i> Kas padara nepieciešamu?	137

IV

<i>Beļševica V.</i> Nepārprotamība (O. Vācietis)	152
<i>Ķikāns V.</i> Ceļa gabalā pietājot (O. Vācietis, I. Ziedonis)	157
<i>Sirsona S.</i> Dvēseles jūtīgums un iztēles bagātība (E. Plaudis)	179
<i>Kubuliņa A.</i> Dzīvotalka (E. Plaudis)	191

V

Vienpadsmitajā A. Upīša konferencē	204
<i>Pozingiss O., Vāka I.</i> Daži latviešu literatūras vērtējuma aspekti 70. un 80. gadu Vācijas Demokrātiskās Republikas presē	206
<i>Ūdre D.</i> 1982. gads kritikā	211

VI

<i>Ancītis V.</i> Literārā dzīve 1982. gadā	217
<i>Sirsona S.</i> Grāmatas un publikācijas periodikā	227
1981	228
1982	247

СОДЕРЖАНИЕ

<i>От составителя.</i> Вступая во второе десятилетие	3
I	
«Хлеб — как мир..»	5
<i>Плесума А.</i> С птичьего полета? Отображение деревенской жизни в прозе 1982 года	8
II	
<i>Аузиньш И.</i> «..все переплетено и едино». Поэтические сборники 1982 года	15
<i>Кронта И.</i> Романы — 1982	32
<i>Смилктыня Б.</i> Характерные черты короткой прозы 1982 года	53
<i>Вардауне Дз.</i> Что же нового в драматургии?	69
<i>Гринвалде А.</i> Критика поэзии 1982 года. Проблемы	82
<i>Скурбе А.</i> Проза в объективе критики	94
III	
<i>Зейле П.</i> Латышский роман и повесть в международном контексте	106
<i>Кубилюс В.</i> Ситуация в романе	130
<i>Канепе А.</i> Что делает необходимой поэзию молодых	137
IV	
<i>Белшевица В.</i> Ясность (О. Вацietис)	152
<i>Киканс В.</i> Остановка в пути (О. Вацietис, И. Зиедонис)	157
<i>Сирсоне С.</i> Острота восприятия и богатство воображения (Э. Плаудис)	179
<i>Кубулина А.</i> Жажда жить (Э. Плаудис)	191
V	
На одиннадцатой конференции А. Упита	204
<i>Позингис О., Ваака И.</i> Некоторые аспекты оценки латышской литературы в периодике Германской Демократической Республики 70—80-х гг.	206
<i>Удре Д.</i> 1982 год в критике	211
VI	
<i>Анциетис В.</i> Литературная жизнь в 1982 году	217
<i>Сирсоне С.</i> Книги и публикации в периодике	227
в 1981 году	228
в 1982 году	247

ЕЖЕГОДНИК КРИТИКИ XI

Составитель Б. Табунс

Редакционная коллегия: *А. Григулис,
Я. Калныньш, Я. Шкапарс, П. Зейлс*

Рига «Лиезма» 1983
На латышском языке

Художник К. Голдманис

Фото Ю. Криевиньша

ИБ № 3943

KRITIKAS GADAGRAMATA

XI

Sastādītājs Broņislavs Tabūns

Redaktore I. Krontāle
Mākslinieciskā redaktore M. Dragūne
Tehniskā redaktore I. Soide
Korektore I. Kalniņa

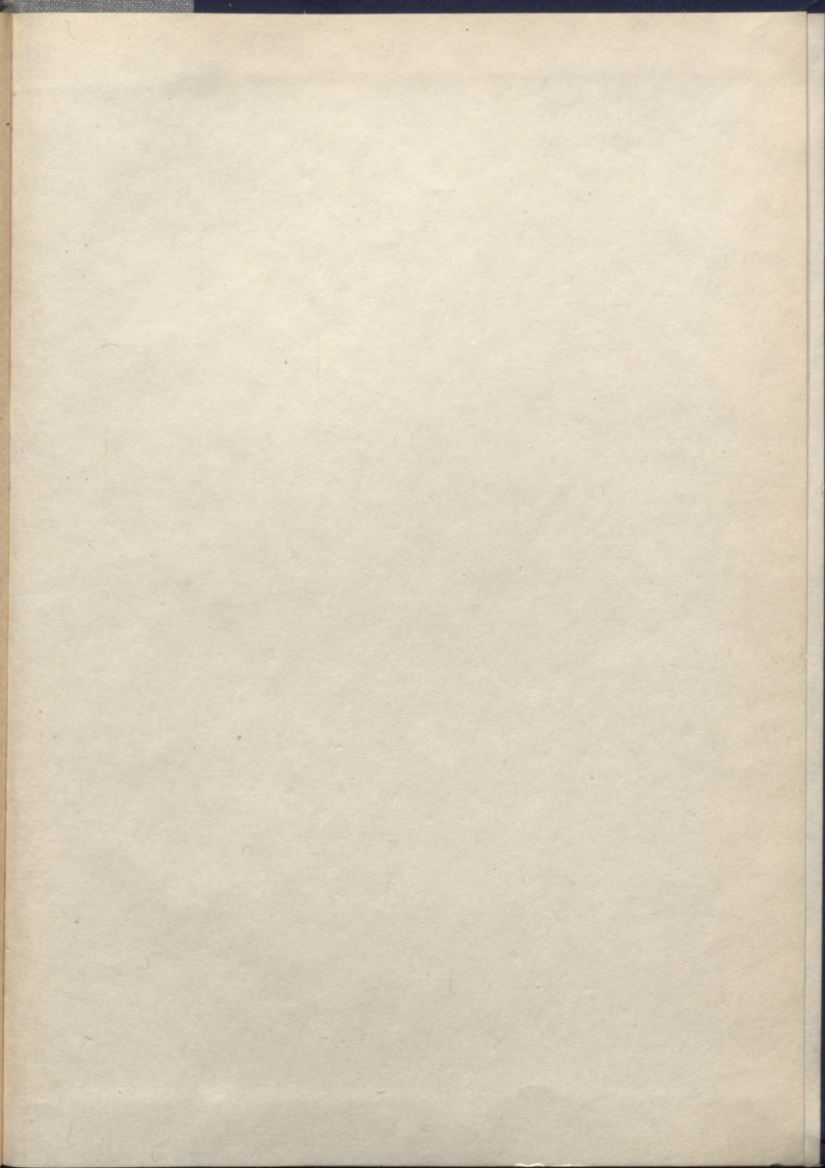
Nodota salikšanai 26.05.83. Parakstīta iespēšanai 13.10.83. JT 09225. Formāts 60x84/16. Tipogrāfijas papīrs № 2. Baltikas garnitūra. Augstspiedums. 16,74 uzsk. iespiedl.; 17,09 uzsk. krāsu nov.; 20,81 izdevn. l. Metiens 3000 eks. Pasūt. № 967-1. Cena 90 kap. Izdevniecība «Liesma», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 212(31637)Klm-319. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa», 226011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

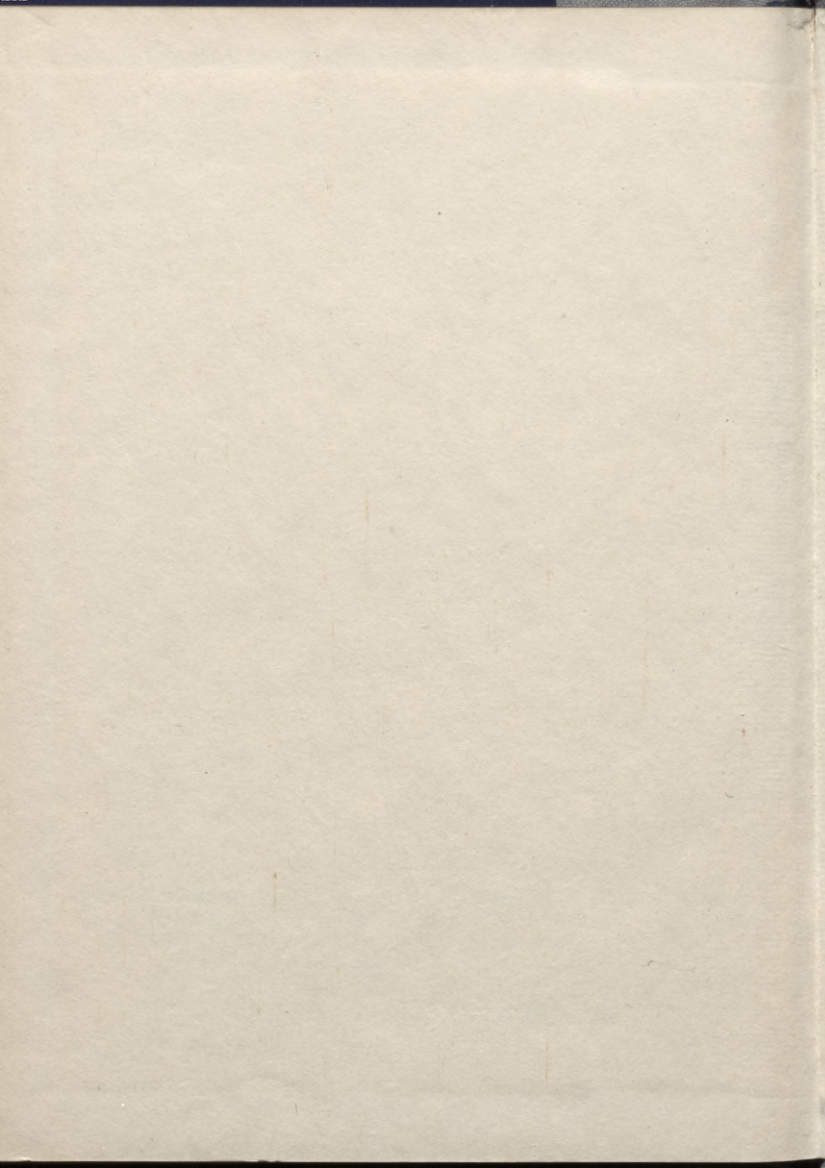
Kr 660 **Kritikas** gadagrāmata, 11 / Sast. B. Tabūns; Redkol.
A. Grigulis u. c. — R.: Liesma, 1983 — 270 lpp, 8 lp. il. —
Bibliogr.: 227.—268. lpp. / Sast. S. Sirsone.

Gadagrāmata ievietoti pārskati par dzeju, romānu, isprozu, dramaturģiju, dzejas un prozas kritiku 1982. gadā, raksti par latviešu romānu internacionālā kontekstā, par trīsdesmitgadīgajiem dzejā (U. Bērziņš, L. Briedis, M. Miņina, J. Rokpelnis, M. Zālīte), apceres par O. Vācieša, I. Ziedoņa un E. Plauža jaunradi, kā arī citi materiāli. Grāmatas beigās — literārās dzīves hronika.

K 460301202—252 7.83
M801(11)—83

8 L2
83. 3L7

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305049447

90 кар.